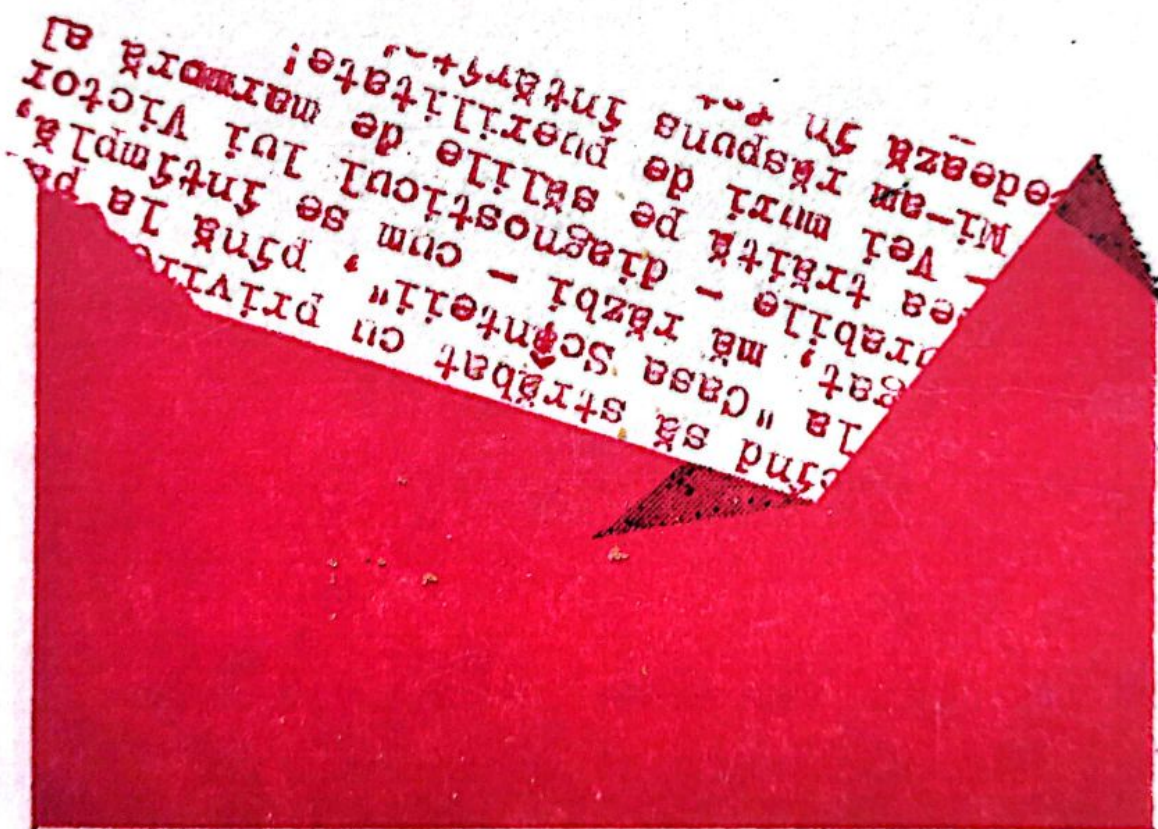

r a d u c o s a ș u

LOGICA

C A R T E A R O M Â N E A S C Ă

RADU COSAȘU

LOGICA
(Supraviețuiri, V)

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

1985

Lui Mihail Sebastian,
tinereții lui „decise și confuze“.

MOTTO :

„Orice om trebuie să scrie o Logică,
pentru a explica la Judecata de apoi cum
și-a scris cărțile“.

(Un filosof român din sec. 20)

- ” — Care e fapta cea mai umană ?
— Să-l ferești pe un om de o rușine.“

(Un filosof german din sec. 19)

Arie și recitativ

Nici pînă azi nu știu ce boală a avut fetița aceea,
Lucia, Lucia de pe Cuza-Vodă, nu din Lammermoor,
era prima oară cînd vedeam un om de vîrsta mea
stînd numai în pat, privindu-mă cu ochi mari,
locuia peste drum de noi, dintr-un pas eram lîngă ea,
dar nu știam să-i spun ce vroia, ea vroia filme,
mama ei venise la mama mea și o rugase așa,
să mă trimită să-i povestesc Luciei filmele pe care le văd,
cărțile le citise pe toate, de jucat tabinet se plictisise,
numai că eu nu mai aveam chef să povestesc filme,
era o perioadă de care mă despărțisem, o priveam de sus,
ca pe o copilărie bună la șapte ani, nu la treisprezece,
cînd ești aproape dublu la minte și în preocupări,
cînd e război, camuflaj, curată nenorocire
(zicea bunică-mea avînd cultul igienei)
și tata nu mă mai ducea nici pe mine la cinema,
„nu se merge la cinema fără bună dispoziție,
cînd atîția copii n-au ce să mănînce“,
nu aveam ce să-i povestesc, eram fără filme,
cum era frizerul din colț, fără clienți, eram șomer,
nu sufeream de lipsa materiei prime, nu disperam,
trecusem la muzică, dirijam în fața patefonului,
unde deschisesem stagiunea lirică de iarnă,
cu uvertura la „Tannhäuser“, la „Răpirea din serai“,
la „Aida“, „Bărbierul“ și „Coșofana hoată“,
eram Furtwängler, Toscanini și Stokowski,
dar mama îmi spuse că sînt un netrebnic,
un egoist fără margini, un copil fără suflet,

o mătușă adăugase că sînt un măgar nemaipomenit,
bunica — niciodată credincioasă — aduse alt argument :
că o să mă vadă odată și odată Dumnezeu,
așa nu se putea dirija, așa nu se putea învăța,
nu te puteai concentra la acordurile lui Wagner,
cînd ți se bodogăneau blesteme și prostii,
încît n-am vrut să creez tensiune în casă
și m-am dus în sfîrșit la Lucia care mă aștepta
într-un pat cu cuvertură înflorată în ghiocei roșii,
cu capul tot mai mic pe o pernă foarte mare,
cu medicamente multe și puse în ordine pe noptieră,
o fată de vîrsta mea pe patul morții, o poezie,
o poezie de Bolintineanu : „O fată tînră pe patul morții“,
aveam totdeauna 10 la română, m-am trezit
povestindu-i „Copiii căpitanului Grant“, Paganel,
unul din marile mele succese cu ani în urmă,
copiii, în aleea Popa Nan, mă ascultau cu uimire,
eram neîntrecut în Paganel, dar acum nu mergea,
simțeam că nu e bine, toate efectele mureau,
nu aveam prospețime, nici spor, nici haz,
Lucia mă asculta privindu-mă tristă,
poate că n-ar fi trebuit să intru direct în film,
ca un om care venind să-ți repare răcitorul,
întreabă : „unde e ?“ și începe imediat munca,
poate că ar fi fost necesar să-i fac o introducere,
să-i dau mai întîi o completare, un jurnal,
și atunci mi se întîmplă ceva fără precedent :
Lucia îmi spuse să-i povestesc alt film, altceva,
fiindcă pe Paganel îl văzuse și ea cînd era mică,
înainte de război, înainte de a se îmbolnăvi,
îmi spuse și cinema-ul unde fusese, exact,
la Roxy, pe Lipscani, așa era, și atunci,
extrem de rușinat, am întrebato de ce
m-a lăsat să-i povestesc și să-mi bat gura degeaba

și ea îmi răspunse cu „fiindcă“ din Scufița Roșie — de câte ori auzeam răspunsuri cu „fiindcă“, vedeam un lup stînd în pat, zicînd că are urechi lungi, „fiindcă vreau să te aud mai bine“ — și dintre ghioceii ei roșii, Lucia mă (lă)muri : „fiindcă îmi place să mă uit la tine cînd povestești“, ceea ce nu mai era lupul cu urechi prea ascuțite, nu mai era Scufița Roșie, ci un alt film, nu știu care, cu un tînăr care ia în brațe o fată tot bolnavă, și o duce undeva pe un munte, sub o stîncă, și se uită amîndoi cum bate vîntul peste cîmpia de la poalele masivului stîncos, pînă îi strigă părinții ei : „unde sînteți ? unde sînteți ?“ și nu exista „fiindcă“, iar mama Luciei intră în cameră și adăugă : „să n-o obosești cu discuții, mai ai 5 minute“, și în loc să întreb, logic, de ce m-ați chemat dacă trebuie să stau pe ceas, ca un medicament ?, m-am întors spre fata mea și i-am spus adevărul : nu mai am filme noi, nu mă mai duc la cinema, tot ce am în cap sînt vechituri spuse de prea multe ori ca să fie frumoase, tata nu-mi mai dă matinee, nu se merge la cinema fără bună dispoziție, cînd atîția copii n-au ce să mănînce, iartă-mă, e tot ce am spus mai atroce unui om pe moarte, mama m-a lăudat tatălui pentru că am făcut o faptă bună, dînsul m-a mîngîiat pansiv pe frunte, dar toată ziua m-am gîndit, și la școală, și în baie, cum s-o îmbunez pe Lucia — căci nu puteam uita privirea ei la „copiii care n-au ce să mănînce“ — și am găsit, seara, în pat, ideea de a-i citi programele, programele mele colecționate cu pasiune și fără rost, programele de cinema, de la Lira și Nero, de la Scala și Nisa, de la Milano și Paris, de la Roma și Rahova, ceea ce a acceptat imediat, zîbind,

niciodată nu citise rezumatul unui film în program, îi dădeam — ca să nu o obosesc — două filme pe zi, iar ca jurnal de actualități — într-un elan generos — înainte ca să încep citirea, îi spuneam o scenă din viața mea, așa, într-o doară, ca s-o pregătesc, ca să intrăm în vorbă, să nu audă cu stomacul gol, încît „Balalaica“ mergea ca untul cu o pisică, pisica neagră care stătea de cu seară pe pragul ușii, afară, de nu îndrăzneam să mai ies din casă de frica ochilor ei strălucitori, în camuflajul general, „Dor nestins“ venea de se lega cu un profesor, un profesor de-al meu căruia îi lăcrima un ochi, niciodată nu știam de ce-și duce batista la ochi cînd traducea din ebraică și nici Lucia nu știa, după care urma rezumatul cu Bette Davis care și ea avea ochii bulbucați dar nu știa să lăcrimeze, sau îi citeam „Contesa Walewska“ rezumată la Nisa, nu înainte de a-i descrie ce mi s-a întîmplat cu o fată din alea Popa Nan cînd ne-am apucat amîndoi să rupem un cataif enorm cu dinții, eu de-un capăt, ea de un capăt, acoperindu-ne obraji cu frișcă, Lucia rîzînd — pentru prima oară — atît de sănătos, că nu a putut pricepe nimic din drama lui Napoleon, cel mai frumos fiind însă la „Dezmoșteniții soartei“, cu Mickey Rooney și Wallace Berry, oh, ce film, mai bun decît „Îngeri cu fețe murdare“, mai bun, cu un antrenor bătrîn și bețiv și un jocheu tînăr pregătind împreună un cal grozav pentru Derby, punîndu-l să galopeze pe plaja unui ocean, eu aici vrînd să pun completarea la urmă, — cum am asistat la nașterea unei mînzoaice, într-un grajd de la Băneasa, unde m-a dus un văr bogat care juca la curse și-i știa pe toți jocheii, toți oamenii așteptînd ca eu să-i dau un nume acelei copile și eu neputînd descleșta gura — cînd apăru, în cameră, mama Luciei și urlă că de ce-am venit cu toate porcăriile astea de hîrtii, pline de microbi, sînt o fiară, cine știe prin cîte mîini murdare au trecut

mizeriile astea și acum infectez camera, „ieși afară !” și am strîns totul și am plecat, auzind cum Lucia îi spunea — și ea speriată — mamei ei : „m-am plictisit de cînd stau în pat”, ceea ce m-a bucurat, fiindcă dacă o fată pe patul morții se poate plictisi înseamnă că nu e deloc grav bolnavă și are șanse, de unde alte cîteva zile în care m-am gîndit mult — fără să discut cu părinții cărora nu le-am spus nimic de eșecul rezumatelor programate, mai ales că mama îi vestea tainic bunicii că Luciei îi merge tot mai rău, ea neștiind, desigur, că unui om care se plictisește moartea nu-i vine, așa cu una-cu două, ba chiar deloc (mult mai tîrziu aveam să aflu că asta e și mai rău) — și am găsit o soluție extraordinară, după părerea mea, care nu avea decît un obstacol de învins, mare, dar nu imposibil : cum voi trece de mama ei, la ușă, nici un film și nici o carte nu-mi puteau spune cum, oricîte filme derulam prin mintea mea, noaptea, nu văzusem un băiat ca mine convingînd o mamă de fată bolnavă să-l lase să intre în camera ei, cu un patefon în brațe și cu plăci la subsoară, și ca dracu nu-mi venea în cap decît basmul — complet deplasat în cazul meu, absolut absurd — al Caprei cu trei iezi, ușa mamei descuietă, ori eu nu eram nici capră, nici mamă, nici ied, iar plăcile și muzica nici ele mălăieș în călcîieș, (mai tîrziu aveam să aflu că Sonata lunii și partitele de Bach pot fi foarte bine drob de sare) încît m-am decis să mă încredințez norocului și să mă comport ca orice Vultur Negru și Tom Mix, aceștia totdeauna găsind un copac sau un jgheab, văzînd și făcînd, cum s-o nimeri, că n-oi fi prost, și am luat, era o zi de primăvară, 2 aprilie 1944, patefonul de lîngă pian, uvertura la „Tannhäuser”, am ieșit pe ușa din față, nevăzut de mama aflată în bucătărie cu bunica, în tratative de supă, am traversat, am deschis cu piciorul poarta Luciei și punînd pe scară încărcătura, cu mîinile libere, am sunat și pînă a venit să-mi deschidă cineva, am luat din nou în brațe patefonul ca să apar precum un cîrlier de la o mare casă de prăjituri

sau blănuri sau pălării sau flori și cînd a venit în prag un domn necunoscut, cu pince-nez, nu mi-a mai spus ce vreau și cine sînt ci doar că Lucia a murit acum, iar din casă — prin ușa întredeschisă — am auzit un bocet de plîns la care nu am putut spune nimic la nimereală, dar nici altceva, și m-am înapoiat acasă, atent cum pun piciorul pe scările marchizei, pe parchet, să nu scîrție, să nu am de dat explicații mamei de ce am luat pe furiș patefonul din hol. Mult mai tîrziu am aflat dintr-un cîntec deloc de Wagner ci de Brassens că aveam cu acel patefon în brațe și Lucia moartă, „l'air d'un con“, care nu mă mai părăsește probabil, fiindcă altfel nu se explică de ce (după 40 de ani cît durează de secole un drum prin deșert) eu plîng ca un bou la orice dramă cu muzică, zisă melodramă, rocco și frații săi, love story sau zboară cocorii, văzînd tot timpul un copil cu un patefon în brațe, combinînd Scufița Roșie cu Capra celor trei iezi, gata să fie Tom Mix și Furtwängler pentru o fetiță care a fost îngropată exact în ziua și la ora cînd Bucureștiul lui era bombardat din cap pînă în picioare, coincidența universală — fără de care nu există nici mister, nici melodramă — programînd și rezumînd ca el să intre într-un adăpost de pămînt, într-o grădină, auzind în jurul lui, ca pe o ultimă silabă a numelui ei, „moor, moor!“ tocmai cînd peste Lucia din Cuza-Vodă cădeau alți bulgări de pămînt într-o grădină numită cimitir, la fel de îndreptățit cum ai boteza o iepșoară „Contesa Walewska“, ceea ce a și existat, eu cîștigînd odată un event cu acest cal, la Băneasa trap, de fericire o noapte întreagă pe Calea Victoriei, pînă la cheiul Dîmboviței și podul Șerban-Vodă, dirijînd în cap și dînd pe gură arii din Donizetti,

Verdi, Grigoraș Dinicu și „Balalaica“, filmul
cu Nelson Eddy și Jeanette McDonald *.

BIBLIOGRAFIE

POEM DE 1 MAI

Steag, frate a mii de flamuri
Proaspete ramuri
Ale aceleiași păduri —
Înalță-te, fluturi,
Pentru acest 1 Mai !

Hai !

Inima — aprins cărbune —

Dă ghes a spune

Înaripatul reportaj

Al inimilor lângă inimi,

Al obrazilor lângă obraji,

Al răsăriturilor vajnice !

Scriem reportajul zilei falnice !

În piața senină zîmbește viața.

Cîntecul se înalță în limpede filfiit :

„Cînd vine, în zori, dimineața

Îi zicem cu toți bun venit !“

Lozincile simple, roșii,

Tari ca dinamita

Tineretii de la Agnita

Ne mîngîie umerii calzi :

Sus ciocan !

Cei de la Vulcan,

De la S.E.T., de la Laromet

În avîntate „hei-rup“-uri

Au dat mai multe șuruburi

Mai multe motoare,

Mai mult soare !

„Zi de zi vom munci

Țara vom reconstrui !“

Scapără în inimi lozinca :

„Sus ciocan și sus opinca !“

Așa spun graficele pumnilor strînși :

Am șters ochii țării plînși

Azi se ridică mîndră la cer

Republica rodnicelor primăveri !

Sus opincă !

Se înfige plugul zdravăn

În pămîntul reavăn

Zi, mări, zi din nai,

Cîntec de 1 Mai !

Tare, tot mai tare

Saltă pe hectare

Sute de tractoare !

Cîntec pe buze flutură

Steagul și inima se bucură, se bucură !

Tot mai luminos e reportajul primăverii.

Ce flamuri mîndre au brigadierii !

Stîng, drept, stîng, drept !

Tinerețea zvîcnește caldă în piept :

„Noi la braț cu tinerețea

Vom parcurge munți și văi !“

Umerii mei sînt lîngă umerii tăi.

Pe graficele avîntate, cifrele grăiesc :

Defilează mîndru tineretul școlăresc —

Cercuri de meditație, lectori, 1 000 ore pe șantier !

Fuge, fuge întunecatul ieri !

UAER — 150.000 de brazi

Scriu reportajul zilei de azi.

Steag, frate a mii de flamuri,

Proaspete ramuri

Ale aceleași păduri :

Pentru omul cu pumnii duri,

Pentru diminețile din obrazii săi,

Pentru acest Mai întîi,

Un vîrtos : Ura /

Debutul și dispariția lui Radu Costin

După știința mea, există trei texte — nu mai multe — apărute, după 23 august 1944, sub semnătura lui Radu Costin. (Există și un fotograf cu acest nume, în presa vremii, dar mă refer la texte. De asemenea, nu iau în considerație articolele semnate astfel în presa militară, necunoscută marelui public.) Două articole și o cârtică, de 76 de pagini. Articolele au apărut în 1951, într-un ziar foarte important, la o distanță de câteva luni, și amîndouă denunțau influența ideologiei burgheze în creația unor scriitori. Ambele articole erau semnate cu acest nume, însoțit însă și de gradul militar al autorului care, într-adevăr, își satisfăcea serviciul ostășesc la Cluj; gradul — odată soldat fruntaș, apoi caporal — corespundea realității, numele însă nu. Ostașul își alesese acest Radu Costin din motive nu tocmai obscure față de cel cu care se născuse, el plecase în armată sub un alt nume — acesta schimbat, legal, prin decizie ministerială. Pseudonimul pseudonimului legalizat venea dintr-un sentiment care avea să-i mai hrănească unele hotărîri stupide și imperioase: nevoia de a nu mai fi disprețuit, de a fi luat în seamă de ai săi. Deși plecase voios și devotat de la comisariatul militar din Popa Soare la Gara de Nord — încolonat cu încă vreo 30 de flăcăi, cîntînd de-a lungul bulevardelor bucureștene, cu valiza pe umăr, cînd „Desfidanie mama“, cînd „Sîntem stegari căliți ai veacului ce vine / Purtăm în inimi alte destine!“ — el nu se putea abstrage gîndului că devenise soldat după ce fusese frezor la uzinele „Timpuri noi“. Nu era nimic umilitor în această situație, dar ea nu corespundea cîntecului care

susținea că „purtăm în inimi alte destine.“ Ori cîntecele — nu numai articolele — corespundeau, și ele, unui adevăr interior. Ele nu erau nici zadarnice, nici utopice. Ce se cînta, aceea se și credea, mai ales după triumful „Internaționalei“, după ce se isprăvisese pe mari suprafețe ale globului cu regii, ciocoi și ai lor lachei. Cîntecele nu mai erau rugă sau porunci, ci realități. „Desfidanie mama“, de pildă, chiar aceasta însemna, pe drumul de la comisariat la gară, trecînd prin fața Cîșmigiului și urcînd dealul Cobălcescului : la revedere mamei, copilăriei, copilăririlor. Ca atare, oricît de dreaptă — deci obiectivă, deci deloc umilitoare — se dovedise hotărîrea superioară de a fi trecut printr-o probă de foc, frezor la „Timpuri noi“, pentru a dovedi că nu are nimic comun cu un unchi, fie și necunoscut, dar detectat, la Viena, ca spion imperialist, oricît i se spusese, fără crîcnire, din același devotament dus pînă la identificarea cu fiecare cîntec, el nu putea ignora că nici milităria și nici producția nu corespundeau destinului pe care-l purta în inimă. „Proba de foc“ nu fusese — de ce s-o fi dramatizat mic-burghez ? — o aruncare în infern, dar ea fusese înțîia alungare din rai. Nu e revoluționar acela care, bineînțeles ateu și lămurit dinspre contradicțiile angelicului, nu are un rai al lui, unde stăpînește o idee dumnezeie în slujba căreia el se pune, pentru a mîntui, schimba și organiza lumea. Rai laic — dar rai ! — acesta se întruchipa, în mintea ostașului care cădea de pe cal sau se uda pe el cînd trăgea cu tunul, într-o redacție, redacția organului central de la București, de unde fusese excomunicat și trimis lîngă focul veșnic al unei forje. Acolo, în raiul acela, fusese numit nu înger ci „ajutor de nădejde“ — ca orice ziarist al presei de partid — și dacă „ajutorul“ nu se manifestase decît printr-un stil entuziast, nădejdea de a se întoarce în prima linie a frontului ideologic, într-un punct unde datoria cea mai înaltă se confunda cu plăcerea pe măsură a împlinirii ei, aceea nădejde a îngerului gonit din paradis rămăsese cu aura ei de inocență, grabă și tînjire. Orice alungare din rai lasă urme la fel de invizibile și apăsate ca stigmatul unui dispreț care o pecetluiește. Dintre toate îndreptățirile cu care o idee dumnezeie se poate debarasa de un

om al ei, toate de suportat și de dus în cârcă — mazo-chismul angelicului revoluționar e același cu al păcăto-sului care se călugărește —, singure acelea care au în kilogramul lor de durere brută un dram de dispreț, fie el deloc brutal, sînt cele mai grele.

Încît după zece luni de instrucție cavaleristică — pe sub burți de iepe și afete de tun, printre crînguri stră-bătute în galop speriat și rafale de ploaie biciuind cita-dinul aflat santinelă în post — ostașul în termen, ajun-gînd, prin detașare (ce termen !) într-o redacție, fie și a unui ziar militar, de uz intern, dar situată față în față cu Opera lirică, cu bulevardul principal, avînd la un capăt un chioșc unde se găsea „L'Humanité“ iar la celălalt librăria „Cartea rusă“ și o cofetărie „Vita dulce“, a simțit printr-un semn inefabil, din acelea care întretin relațiile obscure cu sacrosantul, că ceva s-a estompat din duritatea acelei sancțiuni paradisiace și a găsit o cale de a se adresa din nou Împărăției sale, cum nu o dată s-a întîmplat, tot așa, cu alți înaripați căzuți în pustiuri, stu-fărișuri, marecajuri sau chiar spălînd closetele unor ca-zărmi, spitale sau închisori.

Trebuie să spun cu aceiași grăbire — fiindu-i aceleia un martor intim, deloc bucuros de acest privilegiu — că nimic meschin, urît sau rău nu caracteriza intenția cu care soldatul se așezase să scrie cît de puțin îi plăcuseră poeziile dintr-un număr al „Vieții românești“ (3/1951) semnate de o scriitoare ale cărei versuri revoluționare el le știa pe dinafară, fie murmurîndu-și-le singur, de cîte ori avea nevoie de un sprijin — cum era firesc s-o facă poezia adevărată, partinică, să te ajute să trăiești, nu ? — fie declamîndu-le pe scenele Ateneelor Populare, în plină campanie electorală împotriva reacțiunii turbate. Versurile din '51 nu mai semănau deloc ca vitalitate, ca spirit revoluționar, cu cele din '48 : i se păreau obosite, preocupate de sentimente mărunte, mic-burgheze ; îm-brăcat în vestonul său de ostaș, instalat la o masă a redacției militare — unde un moment privilegiat al zilei era ca pe la 10 dimineața să se deschidă o splendidă conservă cu carne de porc în suc propriu, lîngă care se așeza o căpățîină serioasă de ceapă, livrată de același magazinier căruia redactorii îi duceau săptămînal scri-

sori de dragoste către o fată din București — soldatul fruntaș își exprimase, cu dreptul oricărui om al muncii, nemulțumirea față de inspirația lîncedă a poetei, îndemnînd-o să se întoarcă la sursele adevăratei poezii mobilizatoare. Cui să trimită această părere de om simplu, limpede la minte și devotat la suflet, dacă nu celui mai important ziar din țară? El nu dorea — îndrăznesc s-o cred și azi — nici să fie publicată, nici să facă scandal. El voia însă să fie luată în considerație de forurile superioare ale culturii, să fie folositoare cauzei noastre — căci toate cauzele vieții noi în România îi stăteau la inimă și le socotea drepte și înalte — ori, dacă o semna cu numele său de fost redactor alungat din presă, cine s-ar mai fi uitat la ea? Opinia risca să fie disprețuită și aruncată, probabil, la coș. Fără vreo viclenie arivistă, într-un elan vădit al sentimentului de a fi util spiritului de partid în literatură, fruntașul se hotărî la acest nou pseudonim: „Radu Cos” — pentru primele 7 litere — și „tin”, pentru asigurarea unei necesare obscurități de anonimat. De ce „tin” în loc de „tache” — să zicem, „Radu Costache” — nu știu. Poate din superstiția unei muzicalități de 10 litere, deși nu cred că omul avea asemenea subtilități: el avea voluptatea devotamentului, nu a cuvîntului, cum urma să se dovedească în curînd.

Scrisoarea sa nu numai că nu fu disprețuită, dar apărură, la sfîrșitul primăverii lui '51, în chiar ziarul cel mai important, însoțită și de o notă a redacției care releva atît importanța problemei — problema era teoretizată sub expresia, necunoscută autorului scrisorii, de „intimism”, de unde necesitatea „luptei împotriva intimismului mic-burghez în poezie” — cît și extraordinara capacitate a maselor de muncitori, țărani și, bineînțeles, ostași, de a discuta și de a-și spune, libere, cuvîntul în cele mai înalte chestiuni ale artei și literaturii: „Toți cei care mai disprețuiesc nivelul de conștiință al maselor, să ia aminte la acest exemplu mai mult decît convingător.” Ostașul nu avea să afle decît peste 30 de ani cum ajunsese să fie publicată acea scrisoare semnată Radu Costin care dădu naștere la lungi și convulsive

ședințe ale scriitorilor consacrați, botezate „noptile din iunie”, unde, dacă nu la o masă verde, față-n față — cum suna un vers al acelei poete din creația ei valabilă, remarcat chiar și de cel mai genial critic al țării : „la masa verde, față-n față / cer unii moarte, alții viață...” — atunci la o masă îmbrăcată în pînză roșie, unii cerură ceva asemănător : decapitarea intimismului și smulgerea rădăcinilor mic-burgheze. Alții însă se cam codiră. Poeta își făcu autocritica în vorbe și scris, slăvind forța maselor libere, arătîndu-și recunoștința față de soldatul care gîndea atît de partinic și de evoluat. Un post de radio englez îi consacră o emisiune în care deplîngea umilirea la care erau supuși oamenii de talent și artiștii într-o democrație populară. Poeta le răspunse într-un articol foarte demn, intitulat : „Cînd asasinii devin gentili”. La cîteva zile după lectura acestui articol, ostașul primi o scrisoare de la aceeași poetă care-i mulțumea pentru critica aspră și benefică prin care creația și existența ei cunoscuseră un suflu de aer nou, o limpezime nebănuită de ea, crescută în parfumurile stătute și miasmele otrăvite ale culturii burgheze. Îl ruga să n-o ocolească, odată lăsat la vatră, să vină grabnic să stea de vorbă, de la suflet la suflet, să nu se gîndească vreo clipă că ar putea s-o deranjeze sau s-o stingherească : „Țelul spre care tindem rămîne transparența”. Ostașul puse scrisoarea în port-feuille-ul dăruit odată de taică-său, în care mai ținea scrisorile unei, să-i zic, logodnice — termen necunoscut între ei, uteciștii din '46, din Slătineanu — o ființă mititică, plăpîndă, care studia însă la București, cu o formidabilă energie, medicina și de care el se îndrăgostise de vreo doi ani, la campionatele naționale de box, unde strigaseră împreună cuvinte îmbărbătătoare al căror spirit se transmisese corespondenței dintre ei.

Consecvent cu sine, el nu simți nevoia să-și schimbe viața de ostaș, după acest succes. Nici nu-l deconspiră cuiva ; n-avea simț revanșard, arivist, nu se considera un Monte Cristo ; își mîncă liniștit conserva de la orele 10, freca parchetul în redacție, mergea pe teren, prin unități, interesat mai mult de activitatea culturală, venea de acolo și scria reportajele mîncînd o savarină la „Vita dulce”, nu-și punea probleme de stil ci doar de

exemplaritate a situațiilor, citea „L'Humanité” și „Război și pace”, povestea seara, în dormitor, soldaților privilegiați — fie redactori ca și el, fie instrumentiști la Casa Armatei — balul Rostovilor sau vânătorile lor, îi scria virtuos iubitei, adormea după ce-l conducea pe soldatul-pianist Melac la „vece” și înapoi în pat, fiindcă acela se temea de întunericul nopții etc., etc. — în timp ce la București continuau să apară studii consacrate luptei împotriva intimismului în care era sistematic citat soldatul fruntaș de la Cluj, dat exemplu, pentru toată critica literară românească, de vigilență ideologică. După părerea unui critic al cărui nume coincidea cu acela al unei agenții de loterie antebelice, „fiecare dintre noi, soldați ai frontului ideologic, ar trebui să țină condeiul său precum Radu Costin, arma lui!” Fruntașul, citind asemenea studii, nu încerca un orgoliu, dar, firește, nu poseda nici umorul situațiilor. Deloc mistic, era concentrat într-o singură direcție. El știa prea bine că nimic nu putea apare într-un organ central fără o atentă verificare a corespondentului. Pe vremuri, când mai era în redacție, fusese trimis să verifice numele multor oameni ai muncii, răspunzând „cu capul” dacă meritau sau nu să semneze în presa centrală care, vorba cuiva, avea și ea libertatea ei de a publica sau nu pe cei care-i scriau în numele acelei libertăți de expresie, desigur constituționale, dar nu obligatorii pentru un ziar de partid; odată, în '49, pe timpul formidabilei campanii pentru semnarea Apelului de la Stockholm, plecase pînă la capătul Bucureștiului ca să verifice al cui era cățelușul — poză mare pe a „întîia” — care lipăia lapte dintr-o farfurioară, la picioarele unui grup mare de copii peste capetele cărora scria versul celebru al unei poezii de enormă capacitate agitatorică: „De ai în tine un boț de senin / În numele păcii, semnează!” Dacă era cățelușul unui cîrciumar, al unei cozi de topor, al unui reacționar, al unui avocat dat afară din barou? Se putea întîmpla — exista situația penibilă din urmă cu cîteva luni cînd apăruse fotografia unui cățeluș foarte frumos, cu ochi chiar blînzi, într-un instantaneu bucureștean, paginat dracu știe de ce („ca să mai învioreze pagina!” — așa răspunsese un imbecil de secretar apolitic), ca a doua zi proprietarul

lui, un moșier expropriat, să se laude în tot orașul că „ha, ha, ha, comuniștii m-au popularizat de mai mare dragul...” Ieșise scandal, urmat de acest ordin: se verifică totul, foto și semnătură, pînă la ultimul rînd și chip! Trebuie curmat apolitismul! Ori, dacă-i apăruse numele, fie și sub pseudonim, mai ales sub pseudonim, acesta era un semn indiscutabil că cineva considerase și acceptase ca acela dat afară din presă să publice sub numele de Radu Costin. Nu puteau scăpa de verificare cățelușii — atunci cum pseudonimele? Nu-l interesa prin ce mijloace, prin ce operație fusese verificat. Nu o simțise. Nici nu conta.

Esențialul se găsea în faptul că fusese din nou publicat în presa centrală, semn că i se îngăduia speranța unei reîntoarceri în raiul său. Nu avea misticisme, dar profesa ateu acel bigotism numit, cu temperanță realistă și oarbă clarviziune, devotament; trăgea, deseori, din sertar articolul lui Radu Costin și, lăsînd lectura „l'Humanité”-ului, îl contempla cu un soi de recunoștință pe care o dorea nesfîrșită; ca un licean virgin, posesor al unei scrisori de dragoste, ascundea repede articolul la primul zgomot exterior; era singura teamă certă — să nu fie prins în extazul ziaristic. Încît, chemat peste cîteva zile la locțiitorul politic al comandamentului se înfricoșă tembel: dacă venise un ordin, de la București, care cerea organelor competente să-l verifice pe acest Radu Costin și, dacă acesta se dovedea a fi frezorul „probei de foc”, să-l judece și să-l sancționeze pentru încercare de inducere în eroare, cu scopuri carieriste, a presei de partid? Starea de recunoștință are asemenea coșmaruri în care venirea binelui anunță prompt, fără motiv, revenirea răului. Nici vorbă: locțiitorul politic, un tip care încerca să-și trateze un ulcer bine pronunțat chiar pe față cu un surîs de resemnare aproape duhovnicească, îl chemase pentru a-l întreba, cu de-ajunsă săgălnicie, dacă e adevărat ce auzise într-o convocare, la București, de la un poet-colonel care lucra la o revistă literară a armatei: că el, soldatul fruntaș, ar fi fost acela care ar fi scris sub numele de Radu Costin un articol bubuitor de s-a întors pe dos viața scriitorilor români. De ce semnase cu un alt

nume? Ostaşul avu intuiţia unui răspuns scurt, venit din modestie şi vină :

— Parcă nu ştiţi...

Locuitorul — şi din cauza ulcerului şi din cauza meseriei sale — era dintr-acei care au conştiinţa plăcută a unei taine perpetuu păstrate, chiar dacă le e necunoscută. El trecu peste ceea ce ştia sau nu din biografia oşteanului şi-l informă că unitatea lor avea tot interesul să nu facă un secret din succesele obţinute de oamenii ei atât pe frontul pregătirii de luptă cât şi pe cel ideologic ; avea de gînd, prin urmare, să-l citeze pe unitate pentru vigilenţă politică, chiar dacă nu va intra în toate amănuntele literare, şi-l va recompensa printr-o permisie. Soldatul — tulburat — refuză permisia, preferînd un bilet de voie permanent, de la orele 7 la 21, după care se pierdu într-o frază foarte lungă din care doar finalul fu clar, în sensul că prin tot ce face el vrea să servească Republica Populară Română şi nimic mai mult. Fu citat pe unitate, cu numele adevărat şi cu o motivaţie nu de fiecare zi — „pentru felul cum a făcut din vigilenţă, cauză a întregului popor, o cauză personală“, ceea ce corespunde de ajuns de bine cu „lupta împotriva intimismului“ — primi şi acel permis de ieşire liberă în oraş între orele 7 şi 21, două evenimente care se constituiră în două surse ale unei idei, conform unei expresii rămase din viaţa de altădată, cînd studia în redacţie filosofia şi care-i juca în minte, independentă, indiferent dacă se potrivea sau nu situaţiei : „Despre cele trei surse constitutive ale marxismului“. Altor le stăruie, pînă mor, „fie o dreaptă“, auzită în primele ore de geometrie, sau „în pace şi onor“, cîntat la cor, sau cine mai ştie ce rămăşiţe de formule care se lipesc jucăuş, cine ştie cum, de fenomene întru totul serioase, cu care n-au nici în clin nici în mîneacă. Nu sînt chiar rădăcinile mic-burgheze, sumbre şi împietrite, au ceva ludic şi feeric, ca „pumnareta pumna pi“ sau „un, doi, trei, baba la bordei !“, pîlpîiri de vorbe ale unei alte galaxii. Aşa-i rămăseseră lui Radu Costin din titlul broşurii conspectate în primele seminarii redacţionale de marxism, aceste „surse constitutive“ (trei : filosofia clasică germană, economia politică engleză şi socialismul utopic francez) care-i apă-

ruseră nu o dată ca o expresie în sine, spălînd closetele la regimentul de cavalerie, galopînd pe Dezdemona sau făcînd adăpoiul, spărgînd o ceapă sau așezîndu-se grabnic să scrie un comentariu despre războiul din Coreea. O a treia sursă constitutivă a destinului său se dovedi — în chip neașteptat — o simplă replică rostită, în întunericul closetului, de pianistul fruntaș Melac. Conducîndu-l, ca de obicei, spre tronul său dotat cu lanț — căci ei, redactorii și artiștii, aveau dreptul de a nu sta pe vine în anumite momente — ziaristul fu interpelat astfel de pianistul care se foia discret de partea cealaltă a ușii, într-un întuneric — repet — pe cît de umed pe atît de magic. (Intrarea la acest closet privilegiat era ținută foarte în secret, de aici și lipsa de lumină, pentru a nu bate la ochi trupei.)

— Tu, dacă ai talent, ar trebui să scrii odată cum mă duci aici...

Întorși în dormitor, pianistul avu pentru prima oară un gest de tandrețe față de însoțitorul său: îl acoperi bine cu pătura peste umeri, explicîndu-i că a observat de mult ce prost se pregătește pentru somn:

— Nu știi să te învelești... nu știi să dormi, nici să caști... pătura ți-o pui prost și-ți intră aerul pe aici... nu știi ce-i aia pernă... cine vrei să te îngrijească? Tatăl nostru din ceruri?

Avea dreptate. Bine strîns în pătura aspră, el îl văzu pe taică-său cum își puneă pardesiul sau paltonul, cu un gest bine cunoscut, niciodată imitat de el: întotdeauna, după ce-și îmbrăca paltonul, îl mai ridica odată, la guler, să nu boțască haina. Niciodată fiul nu simțise nevoia acestui gest al tatălui aflat, într-adevăr, în cer. Era o carență fundamentală a acestui Radu Costin — incapacitatea de a se autoapăra, încrezător doar în devotamentele sale, rămînînd tot timpul la nivelul și la cheremul lor, ele ținîndu-i loc de pernă, plapumă și cearceaf.

Citat, deci, pe unitate, posesor al unui permis de liberă ieșire și incitat de ideile pianistului Melac — toate semne că fața de sus se îndreaptă din nou, mai îmblînzită, spre el — se văzu, într-una din primele zile ale anului 1952, chemat la poșta unității unde i se înmînă un plic mare, recomandat și trimis pe numele lui ade-

vărat, care cuprindea un contract prin care „Editura...” se angaja, în alb, să publice lucrarea — titlul în alb — tovarăşului Radu Costin..., într-un tiraj de... Era întâia oară cînd ţinea în mîină un contract editorial. În plic se mai găsea o scrisoare bătută la maşină din partea directorului editurii, un om vag cunoscut de el, prin Slătineanu, şi în două şedinţe, pe Academiei, la redacţie, care — cu o intimitate voioasă — îl ruga să-şi amintească de neuitatele clipe petrecute împreună la şcoala de cadre din Văleni şi să-l ajute să acopere „cerinţa de plan, dar şi angajamentul Editurii de a reflecta în lucrări literare izbutite viaţa nouă a Armatei noastre populare”; „nu cred că trebuie să-ţi mai explicăm pe larg ce dorim de la tine, ca mesaj, iar ca gen am prefera schiţa sau reportajul; de asemenea, după succesul obţinut în lupta împotriva intimismului mic-burghez, considerăm inutil a-ţi da indicaţii asupra fondului şi formeii lucrării pe care ţi-o solicităm cu toată încrederea.” Îl mai ruga să completeze contractul, cu titlu, cu dată de predare a manuscrisului — „am prefera cît mai repede, pentru că cerinţa e presantă” — şi să expedieze urgent răspunsul „pe care nu mai e nevoie...”

Ostaşul nu se pierdu cu firea. El avu calmul unei clarificări, orgoliul unei siguranţe de sine. Cînd o recunoştinţă secretă capătă, spre îndreptăţirea ei, un răspuns public — cel mai simplu, cel mai curat: Cel de Sus se arată deschis şi milos Celui de Jos, oriunde, pe un munte, pe o apă, într-un tufiş care ia foc, într-un crîng unde iapa pierdută apare păşind liniştit printre ramuri frînte sub copite, sau sub chipul unui înger care prinde braţul tatălui, ce vrea să-şi înjunghie fiul, indiferent cum, fie şi sub forma unei recomandate la un oficiu poştal trăs-nind a terebentină — atunci nu-ţi mai rămîne decît să sari în şa şi să nu te mai gîndeşti la nimic rău. Radu Costin se gîndi — poate meschin — să mai verifice unele detalii ale bunei vestiri: se întoarse la locţiitorul politic ulceros şi duhovnic, îi arătă contractul — unde mai existau cîteva date mai puţin importante: tiraj 15.000, coli de editură... lei..., pe care le descoperi cu ochi grăbit, aşteptînd în anticameră — acela îl gratulă cu puţine dar serioase vorbe bune, îndemnîndu-l să se așeze „imediat

pe lucru", ceea ce permise prea fericitului să ceară „în-găduința unui telefon la București". De fapt, două.

Mai întâi, unul la casa unui foarte bun prieten, Leonard G..., cu care corespunda abundant și patetic; mama acestuia, Mica — o femeie care știa totul — îi dădu numărul de telefon al directorului de editură, de-altminteri „șeful" fiului ei; mama vru să mai afle una, alta, despre viața militarului, dar el se menținu sobru, avînd în sînge să nu discute în locuri oficiale intimități, familiarisme... Sub privirile oblăduitoare ale locotenentului-major, mai avu norocul să-l găsească personal pe director, spunînd secretarei doar că-l caută un soldat fruntaș de la Cluj. Omul izbucni imediat, cu o dezinvoltură și mai mare decît în scrisoare, declarîndu-i că „știam de cînd mi-a dat legătura, numai tu puteai fi, ce soldat mă putea chema din Cluj, soldatul cel mai celebru pe Republică..." și vru s-o țină așa, dar, ca în „Kisseleff și mehedințeanul", fruntașul nu se lăsă corupt și întrebă — rece, nu tăios — de unde îi venise ideea că el e acela.

— Hai, mă, că tot Bucureștiul știe cine e Radu Costin...

— S-a verificat? întrebă, în timp ce locțiitorul politic plecă ochii surîzători, ca în toate filmele unde biruiau înțelesurile fericite pe care era de bună cuviință să nu le privești drept în față.

— S-a supravverificat, păi altfel cum? Mai bine zi-mi ce titlu îmi dai...

Radu Costin nu ezită, conform regulamentului de ordine interioară :

— Servesc Republica Populară Română !

Interlocutorului i se păru — cu ceva metalic, deodată, în ton — că ar fi prea personal. Instinctul ziaristului — nimeni nu dădea titluri în redacție ca el... — veni în ajutorul soldatului și propuse, pe dată, și mai bine, un plural, la fel de natural :

— Servim Republica Populară Română !

— Excelent ! găsiră și locțiitorul politic și directorul, simultan, unul oferind un surîs chinuit, celălalt un chiot care găsi și un termen : Pînă la 15 mai, îl vreau pe masă ! Îi dau drumul imediat ! Locotenentul major

strînse — cu o anumită timorare, ca unui erou — mîna soldatului care așeza receptorul în furcă, recunoscînd că „mi-a plăcut cum te-ai exprimat“. Pentru prima oară, soldatul văzu cu ochii lui că cineva îi poartă lui recunoștință.

Așa se fixă titlul uneia dintre cărțuliile — ca format (135 × 210 mm) și ca număr de pagini (76) i s-ar putea spune o broșură — cele mai interesante apărute după 23 August 1944, în limba română. Ea nu s-a bucurat de nici o recenzie în critica vremii, ceea ce nu reprezintă nici o nenorocire, nicidecum o piedică pentru a o prezenta și analiza succint, pe cît merită. Dealtfel, sînt singurul care am citit-o cu mintea de atunci și singurul care o pot citi și azi, cu mintea de azi, fără a abandona mintea de atunci.

„Servim Republica Populară Română“ începea cu o schiță intitulată: „Îți mulțumesc, tovarășe Momîș-Uli“, în care locotenentul M.A. îi înmîinează reporterului-autor, un caiet de însemnări — procedeu gidian — unde era consemnată „aplicarea fidelă a celor învățate de la cel mai bun prieten al meu, tovarășul Barudjan Momîș-Uli“, eroul unui roman sovietic „Șoseaua Volocolamscului de Alexandr Bek, roman excelent dealtfel, ca realism, asprime și acuitate în descrierea luptelor din jurul Moscovei. „Bine — replica reporterul — dar experiența lui Momîș-Uli a fost dobîndită în război...“ „E o experiență vie, extraordinară de vie, tovarășe — contraargumenta locotenentul — folositoare la tot pasul în instrucția noastră de pace...“ Conform metodelor pedagogice citite în cartea lui Bek, autorul însemnărilor combătea fără milă — „mila e dușmanul comandantului“ — frica unui ostaș, punîndu-l să încalece cel mai năvălaș cal; combătea oboseala unui marș — „Oboseală? La noi în subunitate?“ — ordonînd soldaților, exact ca în romanul sovietic, să se încoloneze și să bată pas de front, cîntînd. La capătul fiecărui exercițiu de aplicare a metodei era invocat — prin tehnica leit-motivului — locotenentul sovietic: „Am făcut bine, tovarășe Momîș-Uli?“, „Așa-i, tovarășe Momîș-Uli?“ Insist în rezumarea acestei schițe deoarece — ca în orice structuri — ea dă tonul întregului sau,

precum zice un filosof chiar disprețuitor de literatură : „poarta pe care intri contează“.

A doua schiță : „În plină luptă pentru Drapelul Roșu“ — începînd cu fraza : „Cîteodată te gîndești cu mîndrie la zilele acelea cînd în fiecare casă se va găsi un televizor...“ — relatează aspecte din pregătirea de luptă și politică a unei unități (studiul biografiei tovarășului Stalin „care a stat nopți la rînd și a transcris „Capitalul“ iar eu, după un marș, am vrut să las studiul pe mîine...“ zice un soldat, numit chiar așa, Popa...)

Din a treia schiță — „Se înalță tabăra“, consacrată muncii pentru ridicarea unei tabere militare asimilate firesc unui șantier ca orice șantier al țării — citez paragraful de început care constituie și singurul citat cultural al volumului : „În romanul «Război și pace», Tolstoi scria : «În lîncezeala obligatorie și nevinovată a stat și va sta întotdeauna principalul farmec al serviciului militar». Mergînd pe drumul de țară prăfuit, întrecă-mi pare rău că Tolstoi nu-i acum alături de mine. Dacă Tolstoi ar mai trăi și ar vedea ce se petrece azi într-o tabără, adîncul cugetător și-ar mîngîia gînditor barba și și-ar schimba părerea.“ E prima oară, la această pagină 22, cînd apare cuvîntul „mărturisesc“. E singurul loc unde se află direct că Radu Costin a citit „Război și pace“, prin alte deducții și sugestii venite din stil nefiind posibil. Debutul lui Radu Costin nu stă sub semnul livrescului.

„Pietrarul de la aprovizionare“ debutează cu un moment camilpetrescian — acela al plasării unui locotenent (ființă aparent închisă, „om închis“) în mediul unei popote, unde mediocritatea atmosferei, sugerată doar ca o „amortire“, îl silește să-și dea drumul într-o declarație patetică, precum aceea din „Ultima noapte...“ despre gelozie. Aici însă, ea va suna așa :

„ — Nu, nu, spunea el ofițerilor de la masa sa, cu un glas puternic, înflăcărat, destrămînd întreaga amortire. Nu vă cunoașteți oamenii dacă-i puteți împărți în eroi și în obișnuiți. Asta-i o privire de magazinier, tovarăși... Izbucni un hohot de rîs (n. mea : primul hohot de rîs la

pag. 28). Cei de la mesele dimprejur se apropiară de grupul din mijlocul popotei, atrași de veselia locțiitorului politic. Da, e cuvântul potrivit. Ma-ga-zio-ner. Totul pe inventar, după schemă : atîția pantaloni, atîtea vestoane, atîtea cămăși, atîția eroi... Fals. Complectamente fals. Am fost locțiitor politic pe granița cu banditul..."

Urmeaza povestea unui soldat de la aprovizionarea unității — „eroii doar nu stau lingă cîntarul pentru pîine, nu-i așa ?” — care, plecînd într-o noapte, să ducă alimente la un pichet de pe graniță unde „să nu spuneți niciodată că poate fi liniște”, izbutește, doar cu pușca sa și ajutat de calul căruței, un cal pe care-l chema Nelu — ceea ce e un merit indiscutabil al bucății — să prindă și să reducă la neputință activitatea unui bandit strecurat pe teritoriul țării. Concluzia : „Ăștia-s oamenii : cred că eroii noștri sînt Feți-Frumoși”. Fraza finală nu-i mai puțin limpede : „Dar despre el, locțiitorul politic, despre cel fără de care nu ar fi putut crește în oamenii obișnuiți ca Pietraru eroismul simplu, de fiecare zi — despre el nu spunea nimic, nimic...” E ceea ce se poate afirma cu toată decizia că e și atitudinea autorului față de el însuși, de-a lungul întregii cărțulii, probabil cea mai impersonală din cîte a dat tiparului un soldat, cea mai indiferentă la un „eu”, nu o dată folosit în cele 76 de pagini, cum se întîmplă în „Prietenii”, a cincea schiță, în care „eu”, povestitorul, este „caporalul Rădoi Ștefan (N. mea : „Rădoi de la Radu, desigur...) un om... dar să nu ne luăm cu vorba...”, care încearcă un tip de monolog volubil despre el și alți doi tovarăși de arme : „Kiss din Bihor, Vlăduț din Teleorman, eu din Bacău... (unica referință clar autobiografică, într-o schemă de „Miorița” : un ungurean, un muntean, un moldovean...). Dar, vă asigur, în Armata noastră Populară, asta nu are nici o importanță. Mai aveți vreo întrebare ? Din ce armă facem parte ? Fie, aflați...” Ideea ar fi că prietenii lor se bazează pe critica și autocritica slăbiciunilor de caracter și de pregătire politică. Volubilității stîngace — reprimată, altminteri, cu ipocrizie — i se sucește gîtul abia în final : „O să mai fac o mărturisire și închei. Precis închei !” Dacă nu sînt de relevat calități literare,

se transmite totuși o modestie neplăcută prin bigotism, o pudoare de băiețel virgin și virtuos în cultul lui Stalin.

Vine, ca atare, la rînd „Un comunicat de pe frontul luptei împotriva analfabetismului” — o bucată („un material” — se zicea în jargonul epocii) care elogiază inocenții intrați în armată fără știință de carte, „boierii, chiaburii, sărăcia luîndu-le tîlhărește un drept scump al vieții: lumina școlii...”, dar care ajung să poată scrie mamei lor: „Scumpă mamă, fiul tău îți scrie aceste rînduri cu mîna lui: să spui asta la toți.” Corectitudinea gramaticală urmînd după învățarea literelor, oralitatea textelor rămîne falsă și săracă prin lipsa intuiției psihologice. Cel care nu poate să spună „eu”, nu știe nici cum gîndește „el”. Euforii sărace în vocabular și șarjate în gest se răzbună pentru vidul altruist al persoanei: „Oamenii aceștia trebuiesc îmbrățișați, trebuiesc strînși mult, mult la piept.”

Abia în schița următoare „«Cotitura cea mare» va rula astă-seară” — se pot întrezări, cu bunăvoință, două momente de oarecare interes literar: unul descrie cît de cît bine privirile ostașilor în timpul unei proiecții filmice, celălalt are un ochi cît de cît realist pentru cabina caravanei cinematografice: „Nu spun că e comod în cabina asta: paturile noastre — să le zicem așa — sînt îngrămădite unele într-altele, aceasta ca să fie loc pentru patofonul electric, pentru difuzor, pentru aparate. Lumina vine printr-o fereastră obișnuită. Pe jos, scînduri obișnuite. Toate sînt atît de obișnuite încît nici cel mai încercat scriitor nu cred că ar avea ceva mai deosebit de spus despre cabina noastră.” Lăsînd deoparte prostia cu „scriitorul încercat”, trebuie să-i acordăm autorului, măcar din milă, o minimă înțelegere pentru acest text: poate că nu-i întîmplător (după o altă expresie a epocii) că exact acestea, cinema-ul și spațiile mici, înguste, vor fi domeniile în care peste ani și ani — cînd scriitorii încercați uită, omeneste, cu ce au debutat sau, invers, se cutremură la acest gînd — i se vor recunoaște celui care posedă livretul militar seria F X 222414 unele calități puternice și indiscutabile.

Ultimele trei schițe — dovedind același devotament exprimat printr-un jurnalism născător doar de sfînta în-

trebare dacă autorul are urmă de talent — mă silesc să închei, „precis închei !“, vorba caporalului Rădoi, această recenzie necesară fie și numai pentru a sublinia meritul real, singurul, al volumașului : lipsa de demagogie — sau, dacă o lipsă nu poate fi un plin, consecvența unei sincerități : „Servim Republica Populară Română“, semnată de soldatul care demascase intimismul în poezie, nu cuprindea nici un rînd intimist. E greu de trecut peste acest adevăr : nici unul dintre „eu“-urile acestor „materiale“ nu descria o noapte de grăjdar schimbul II, un adăpoi de dimineată, un galop prin crînguri unde-ți dispare iapa de sub șa, o tragere cu tunul unde ești gata să leșini de frică, un dor după o fată din București stînd santinelă exact la poarta pe unde, cîndva, tatăl autorului intrase pentru a ieși ofițer în rezervă ; autorul nu avea tată, mamă (mamele aparțineau doar soldaților alfabetizați), ca să nu discutăm de cultură, de cărți, de lecturi, nici măcar acelea relatate în dormitoarele ostășești. Probabil că niciodată un pseudonim nu și-a făcut mai bine datoria, ascunzînd și ținînd departe, ca străine, experiențele numelui pe care-l tănuia. Radu Costin n-avea biografie, rădăcină, cultură, intimitate. Erau literele unui vid. Spiritelor rafinate care descoperiseră, în acest secol, un baroc al vidului, el le-a răspuns printr-un jurnalism al vidului, după cum spiritelor mai dure ale serviciilor de cadre care-i ceruseră să se rupă definitiv de mica lui burghezie, el le-a satisfăcut franc și paradoxal porunca : căci nu încapă îndoială că în acea vreme nu s-a mers mai departe în smulgerea și distrugerea rădăcinilor mic-burgheze, de fapt pînă la ignorarea lor, ca în această (man)operă ; atîta coerență — impasibilă la altă tendințiozitate decît a „servirii“ — nu poate să nu se impună, n orice epoci, oricît de suspicioase la puritatea și gratuitatea sentimentelor. Aceea nu suferea de această suspiciune, ci de altele. Ea era limpezită între ură și odă. Satisfăcînd și această valență, cărticica — avînd o copertă rozalie, cu un desen întrutotul școlăresc al unui soldat privit din profil, cu arma adusă la piept — a îngăduit involuntar, desigur, dar extrem de semnificativ, un moment iluminat de haz. Fără acest moment, volumul ar putea fi lăsat în pace, fie acceptîndu-se că e la un

grad de slăbiciune și paloare a expresiei literare care-l face inexistent — și distrugerea lui prea facilă — fie însușindu-ne fără pagubă, indiferența autorului față de debutul literar, mînat de unicul sentiment care-i ținea loc de conștiință estetică : acela de a nu fi disprețuit în meseria sa de revoluționar, așteptînd mereu semne în acest sens. Meseria de scriitor nu făcea parte organică, nu se contura ca o sursă constitutivă a destinului purtat în inimi. Ea putea fi cel mult un moment tactic într-o strategie care dacă nu voia să ia cu asalt cerul — expresie poate prea retorică, dar nu mai puțin pe placul lui Marx — își propunea recucerirea parcelei celeste din care fusese alungat.

Numai că peste exact douăzeci de ani, unul din puținele dicționare, chiar singurul, de literatură română contemporană consemna — surprinzător, R.C. fiind convins că numai el, convertit la alt destin și la altă strategie, știa cu ce începuse — debutul „prozatorului și publicistului născut la 29.X.1930, în Bacău, cu volumul «Slăvim Republica Populară Română», semnat cu pseudonimul Radu Costin”. Dicționarul nu cuprindea erată și chiar de-ar fi avut e greu de presupus că ar fi corectat pe acest „Slăvim” cu „Servim”, în cazul unui scriitor privit, cu oarecare dreptate, disprețuitor, abia ridicîndu-se asupra lui o geană de umanitate de care el n-avea nevoie. Lapsusul în transcrierea „servirii” ca „slăvire” are însă hazul lui și e unul din acele mărunte accidente care pun într-o lumină mare tipicul unei epoci, cum rar o izbutesc pamfletele scrise cu voită vervă drăcească, aprig căutată, prea aprig. Confuzia — devenită, prin ironiile istoriei, imperceptibilă și deloc scandaloaasă — ar putea rămîne ca un surîs știut doar de autorul nevexat, gata să aprobe, într-un scurt sarcasm, că așa și merita, dacă n-ar exista, pe de altă parte, seriozitatea implacabilă a oricărui dicționar care vizează eternitatea. Această seriozitate — la fel de impunătoare ca și coerența între vidul literar și plinul devotamentului politic, descrisă mai sus — poate, nu o dată, abolii orice umor al amănuntelor. Dacă un debut e consemnat într-un singur dicționar, el nu se mai poate bucura de insignifianță, așa cum un regim a cărei justiție condamnă un singur nevi-

novat nu se mai poate socoti drept, milostiv și trainic. E ceea ce mă obligă la a povesti ce evenimente au mai însoțit cărțulia semnată Radu Costin pînă la ieșirea ei de sub teasc, nu mai departe.

Manuscrisul dactilografiat a fost trimis Editurii, concomitent cu o altă scrisoare adresată aceluiași ziar foarte important, în care caporalul de astă dată (înălțare în grad, la început de mai '52) demasca tot influențele burgheze în creația unor literați care publicau chiar în revista din Cluj. Un poet compromitea prin deriziune o temă foarte importantă pentru interesele poporului; un prozator nu sesiza caracterul de clasă al unor fenomene individuale. Scrisoarea a fost publicată în ziarul central, dar ea nu mai avu același succes ca precedenta, nici practic, nici teoretic. Probabil că frontul ideologic era deplin clarificat asupra forței militare de pătrundere în miezul problemelor literare. Caporalul nu suferi din această lipsă de succes. El citi și văzu în scrisoarea publicată, un semn definitiv, cîtuși de puțin magic, al spulberării oricăror suspiciuni între el și Împărăție. Era mulțumit ca un om al datoriei împlinite fără oportunism sau servilism. Evidența că numele de Radu Costin a stat ca semnătură la două demascări și o „slăvire” îi rămînea obscură. Dar chiar relevată — de cine știe ce reacționar, desigur — trebuie găsită puterea de a recunoaște că nu ar fi tresărit, nicicum zguduit conform schemelor aflate în vigoare la sfîrșitul secolului 20. Radu Costin se găsea atunci la mijlocul secolului și, mai ales, în preajma lăsării sale la vatră.

În august fu avansat — în mod excepțional, printr-un ordin semnat de ministru — de la caporal la sergent-major. În septembrie i se comunică de la Editură că manuscrisul — cu minime modificări operate chiar de Leonard G., redactorul cărții — a plecat la tipar. Pe 20 septembrie — conform casetei tehnice de pe ultima pagină — primi „bunul”. La 10 octombrie, sergentul-major se îmbracă civil, la magazie, și porni cu alți băieți eliberați spre gară, pe Corso, urcă în tren chiuind cu ceilalți, bînd cu ei, pînă la Apahida, cîteva sticle cu vin; cîntară pînă după Blaj din marșurile care slăveau Republica, apoi își permisă romane și imitări ale coman-

danților, ca în sfârșit, după Sighișoara, să cadă într-un somn țeapăn pînă la Chitila. Nu-l aștepta nimeni în gară, dar regăsind fumul peroanelor, ceasurile Gării, de Nord, lumea bulucită pe valizele și băncile de lemn de la a treia, avu convingerea — pe care se gîndi s-o țină secretă, precum pianul studiat cîndva, pentru ca să nu-i apară alte rădăcini mic-burgheze, poate chiar ale acestei convingeri — că s-a întors în rai; telefonă, la ieșirea de pe Griviței, logodnicei care, dînd și ea țipăt de încîntare, îi promise că nu se duce la facultate — sacrificiu maxim — și deci să vină cît mai repede, ceea ce îl făcu să sară în primul „12” pînă la Cișmigiu unde găsi — excitat și vrăjit pînă și de ușurința cu care lega tramvaiele — un „13” care-l lăsă la Mătăsari, la cîtiva pași de fosta locuință părintească, dar nu mai avea părinți, nici casă, așa că urcă în Agricultori, la logodnica sa, o îmbrățișă cît era de micuță și vrăbiuță, abia de-i ajungea la bărbie, se deshăamă acrind camera și patul cu mirosul hainelor lui, și, în sfârșit, după ce îmbracă una din cămășile lui ținute la ea în garderobă, ba chiar și flanelă și izmene proaspete, om întru totul nou, spălat și vesel, alergă, în Cobălcescu, la Editură, să vadă ce-i cu volumul. Avu puterea să-și amintească prompt că tot pe aici, pe acest deal care urca spre Berzei, trecuse, încolonat cu alți flăcăi, spre gară, cîntînd „Desfidanie mama” și „Sîntem stegari căliți”, cu doi ani în urmă, recrut. Repet : întreaga sa educație nu-l pregătise pentru a simți ca Monte Cristo. Dar fericit fu, în acea clipă.

E adevărat că așteptă vreo douăzeci de minute, la poartă, pînă i se dădu, lui și celorlalți, un bilet de intrare, dar nu se sezișă, formele pe care le lua vigilența civilă neavînd de ce să se deosebească de acelea ale carmei. Ciudat, Leonard îl primi sumbru, fără de surpriză și-l duse, pe culoare lungi și înguste, coborînd scări de lemn scîrțîitoare la fiecare pas, îndurîndu-se la un cot de culoar, să-l întrebe dacă i-au dat drumul, greu, la poartă... Radu Costin — de-i mai pot spune așa — îl întrebă de cîteva ori „ce-i cu tine?”, ținîndu-se, brusc, cît mai sobru în această dimineată pornită pe alți cai, simțînd că trecerea de la galop la acești pași era nefi-

rească și necesară. Leonard nu-i răspunse, prefăcându-se tot mai grăbit spre adâncul clădirii unde, odată ajunși, bătă la ușa din capătul unui coridor abia luminat de un bec, suficient pentru a-i îngădui să citească pe un afiș al ușii, scris cu cerneală roșie : „Drepturi de autor“. Pe dată — după zile lungi petrecute prin hale de uzină, dormitoare ostășești, grajduri, crînguri, cofetării, săli de mese și de arme, pe lîngă cai și tunuri, locțiitori politici și controlori de bilete, pe tren, după un an de viață în pantaloni proletari și doi în veston militar — lăsatul la vatră simți un frison identic cu acela, neuitat, al fixării în scărița șei, la încălecarea, prima oară, a Dezdemonei, în curtea regimentului ; simțise atunci, pentru totdeauna, că necunoscutul e animalic și se înfiorase, calul fornăind și aburind, proaspăt trezit și tras din culcușul lui, afară, unde un soldat venit de la oraș abia știa să-i strîngă frîul ; aici, aruncat într-o situație neasteptată, auzindu-l pe Leonard ciocănind discret — „deschide, hai, sînt eu, Nardi !“ murmură cuiva, — în sticla mată a unui ghișeu, avu senzația nemaîncercată că tremurul necunoscutului i se transmite la inimă, ca și cum acolo se răsucește un dispozitiv care-i schimbă destinul purtat, conform cîntecului, în cele două auricule și două ventricule, două fiind și cuvintele care-l țineau încovoiat și vibrînd : avea *drepturi* și era *autor*. Era ca și cum nu Leonard ci el bătea la o poartă care nu era nici a raiului, nici o infernului — pentru a sfîrși odată cu imaginea unei copilării — și de dincolo, chiar nevăzînd încă un chip de om, auzind doar o moșmondeală și respirația ei, i se răspundea că ceea ce nu știa, nu se mărginește la întunericul din măruntaiele unui cal, oricît ar fi acesta de înspăimîntător. Necunoscutul îi mai putea arunca în față, în auz, în inimă — și, ciudat, fără a-l umili, disprețui sau excomunica, doar înfricoșîndu-l — două cuvinte, fără înțeles sau precedent, un prieten taciturn, un miros deloc animalic, ci de cărți, de multe cărți, care nu-l amețise niciodată. un geam mat după care ghicești o altă spaimă și, în clipa cînd se deschise ghișeul, o rază de soare tăioasă care străbătea din cerul nevăzut pînă aici. Nu coborîse niciodată mai departe de adâncul unui closet de regiment ; nu-i rămăseseră din pivnițele pe unde ajun-

sese să se ascundă, rat, la v-ați ascunselea, decît mirosul murăturilor, al verzelor în butoaie, al tălpicilor de fier ruginit la săniile puse, vara, pentru iernat; biblioteca, mică, de acasă, instalată într-un bufet, păstra izul vișinatei dintr-un raft interior; nu intrase niciodată în subsolurile și depozitele tipografiei unde se imprima ziarul său, din teamă de șobolani; trăise, propriu-zis, la suprafață. Aici, inhalînd, fără groază, aerul acrișor-prăfos, într-o crispă care abia că-l îndemna să stea și să înțeleagă ce se întîmpla, înregistră dialogul minim dintre Leonard și omul de dincolo a cărui față nu se vedea, doar mîinile și glasul mohorît, nepăgubind însă exactitățile și ciudățeniile clipei. După ce Leonard îi spusese că a venit „cu autorul de la «Servim Republica Populară Română», celălalt se retrase în adîncul camerei de unde îl întrebă pe redactor „dacă totul s-a terminat cu bine“, acesta îi răspunse „am să-ți spun eu...“, urmînd, dintre rafturile întrezărite la înălțimea ghișeului deschis, freamătul unei coli mari de hîrtie, o altă tăcere și pașii omului care — tot fără chip, deși poate că ar fi fost cazul să se uite la un debutant — întinse prin deschizătură un borderou pe care „vă rog să-l semnați“. Pe foaia dublată de un indigou scria, foarte tremurat: „Radu Costin. Servim R.P.R. 30 ex.“ Un deget din afara cadrului îi arătă unde să semneze. Autorul semna chiar acolo, apăsă, energic.

— Și data! îi ceru glasul de dincolo.

Trecînd-o imediat, 11.10.1952, semnatarul făcu observația vicioasă că e extraordinar cum s-a nimerit să fie lăsat la vatră odată cu apariția cărții.

— Așa se nimeresc unele! comentă sec vocea nevăzută, indicînd apoi — tot cu degetul — către Leonard, să semneze și el, sub „Radu Costin“. Spre uimirea acestuia, literele numelui lui Leonard G... apărură și ele scrise, în chimic, cu un tremur neobișnuit în grafia știută din atîtea scrisori. Magazionerul trase borderoul la el, rupse copia în indigou, o înmînă autorului, se întoarse spre interiorul încăperii sale, întrebă de acolo: „Vreți să vă numărați volumele?“ și, în lipsa unui răspuns, se auzi mișcarea repede a legării unui pachet care apărură, nu prea voluminos, prin ghișeu, însoțit de un „să fie

totuși într-un ceas bun !...“, ceea ce încă ar fi sunat tonic ca un acord major în final de sonată, dacă nu ar fi apărut, ca încheiere, o quartă descendentă : „și spune-i de unde să-și ia mâine banii !“ Radu Costin — în faza când prezența banilor într-o cauză o îmburghezea și o murdărea automat — replică imediat că „aceasta-i ultima problemă“, din partea cealaltă venind un „așa să fie !“ ca un amin.

Afară, la suprafață, în fața gheretei de la intrarea în Editură, Leonard — de o paloare vineție, abia aici vizibilă, în lumina soarelui — îl rugă să se ducă urgent în Vulturi, să-i spună mamei lui — căreia toată lumea îi zicea Mica — că n-a putut s-o sune toată dimineața din cauză „că n-au avut telefoane și încă nu au“ :

— Vin la prînz, o să-ți explic de ce...

Toți prietenii lui Leonard știau că o chema pe maicăsa, la telefon, dimineața, de două-trei ori. Dar nici îngrijorarea, și cu atît mai puțin pachetul, nu erau atît de apte să umbrească elanul cu care proaspătul civil se mișca prin București, împovărat doar de bucuria — și ea necunoscută pînă atunci — a dreptului său de autor. În tramvai, pînă în Vulturi pe unde crescuse în primii săi ani de bucureștean, mintea lui se ocupă cu formularea primelor dedicații pentru amici, căci rude nu mai avea iar mătușii unice ce i-ar fi putut scrie pe un volum intitulat „Servim Republica Populară Română“ ? Se simțea liber din toate punctele de vedere : „liber de editorul burghez și sacul lui de bani“ — cum o ceruse Lenin — dar liber și față de gusturile, bibliotecile, bufetele și vișinatele familiei reacționare. Ca să fiu drept, alte unități de măsură ale libertății, nici nu cunoștea.

În Vulturi, după ce-i căzu la piept Miciei și ea îl îmbrățișă ca pe un fiu întors din război, — el tocmai așa liniștind-o : „Hai, Mico, lasă plînsul că nu m-am întors din război, vino să vezi ce ți-am adus !“ — desfăcu pachetul cu cărți și-i arătă un exemplar, cu soldatul acela înarmat, de pe copertă, într-adevăr oribil desenat, dar asta nu conta. Mica își șterse ochii cu o batistă mototolită, luă volumul și-l contemplă, mai liniștită, ca pe o poză care ar fi trebuit să-i confirme că băiatul e sănătos.

Era însă limpede că, văzînd acel desen, nu descoperea ce căuta, precum se întîmpla nu o dată și cu bunica autorului care emitea, de la întîia ochiadă, obiecții crîncene la adresa oricărei fotografii a lui: „Nu e bună, ăsta nu ești tu!” Era o vorbă celebră în familia lui: „Ăsta nu ești tu!” Mica nu se rosti chiar așa. Ea îl întrebă cine-i Radu Costin, el răspunse că el, ea reveni, tot mai realistă cu:

— De ce n-ai semnat-o cu numele tău?
ceea ce-i aminti, în sfîrșit, să-i comunice că Leonard nu o putuse chema toată dimineața din cauza unei defecțiuni în rețeaua telefonică — invenție personală venită din galopul neînfrînat al euforiei — dar să stea liniștită, „vine la prînz și o să ne explice”... Mica se prefăcu calmă și îl rugă să vorbească mai încet: în camera de lîngă sufragerie, în acea odaie a „azilului de noapte” — cum numeau toți casa veche, vastă și greu de încălzit din Vulturi — dormeau Ben și Geri. Apolitică, Mica dădea adăpost și mîncare tuturor prietenilor lui Leonard și Monel, băieții ei. Era suficient să fii orfan, celibatar, dezmoștenit, dar amic cu copiii ei, ca să-ți găsești o plapumă, o pijama și o supă în casa cu o pivniță adîncă unde se ascundea cea mai visată comoară: raftul cu borcane de murături, ardei umpluți cu varză, conopidă și pepenași. În Vulturi, se mîncea și se dormea mai toată ziua, în două-trei schimburi. În camera de oaspeți se puteau găsi și cîte patru-cinci personaje pe noapte, încît prezența a doar doi băieți nu avea de ce produce mirare. Logodnicul vru, prin urmare, să dea telefon iubitei care-i aștepta, desigur, acasă, veștile despre carte, dar Mica luă aparatul și-l duse în cămăruța de lîngă bucătărie, punîndu-l pe un răcitor:

— Să nu-i trezești! Au stat toată noaptea de vorbă. S-au culcat pe la patru...

După ce el îi anunță că a luat exemplarele de la editură — „drepturile!” îi preciză cu încîntarea unei expresii venite prima oară pe buze — logodnica îi promise că va trece după masă pe acolo. Ea era de mult obișnuită cu pornirea lui de a pune înaintea tuturor și a orice, prietenii. Deșteaptă și sentimentală — conform devizei din Slătineanu: „uteciștii trebuie să aibă inima

caldă și mintea rece" — ea deducea din această întâietate, care unei mic-burgeze i-ar fi adus o clasică mișnire, beneficiul unui drept personal, acela de a pune pe primul plan examenele și învățătura ei. Erau, astfel, amîndoi, echilibrați între principii și sentimente, dar liberi mai ales de prejudecăți. Încheind mulțumit convorbirea, el luă, deci, pachetul cu cărți, se instalează în bucatăria întunecoasă unde descoperi fără dificultate, bătut magic de puținele raze ale zilei ajunse pînă aici, un mare borcan cu murături, Mica urmărindu-l și întrebîndu-l ce să-i dea să mănînce, așa, ca aperitiv, pînă vine Nardi.

— De doi ani, Mico, mănînc arpacaș și visez la ardeii tăi cu varză...

Chiar ardei cu varză erau în borcanul acela pîntecos — se aduse o farfurioară, o furculiță, apărură un ardei diamantin, senzațional și Mica îl întrebă dacă a scris asta acolo... ? Ce ? Că visase la — Mica avu modestia să nu numească adevărul. Cu gura plină, mușcînd ca un hămesit, Radu Costin se hotărî să înceapă șirul primelor dedicații din viața lui, cu acești neprevăzuți Ben și Geri. Prietenii declanșau în el elanul unor devotamente galopante. Unul o lua înaintea altuia. Calculînd repede că trezirea celor doi din somn se va face, probabil, înaintea sosirii lui Leonard — cu care, desigur, ar fi trebuit să înceapă — luă din teanc primul exemplar și, după ce se șterse pe gură și pe mîini, cu batista proaspătă, o batistă cu un D al logodnicei, șterpelită de dimineata din teancul ei de lenjerie (fiindcă „nu se pleacă de acasă fără batistă și nu începi să scrii nimic dacă n-ai mîinile curate" — idei rămase din învățăturile tatălui său) scrise pe prima pagină, sub titlul cules așa :

SERVIM
REPUBLICA
POPULARĂ
ROMÂNĂ

„Dragului prieten Ben — pentru toate cîte ne leagă în munca și lupta noastră. 11.10.1952." Așteptînd să se usuce cerneala, reprimîndu-și o a doua mușcătură, o întrebă pe Mica aflată în preajmă, robotind la spălarea

unor pahare, de ce Ben nu era la redacție, la ora asta; ea îi răspunse că lucra săptămîna asta după-masă, ceea ce-l sili să se intereseze dacă lui Geri i se găsisse ceva...

— Cred că nu... — răspunse, cu oftatul ei duplicitar, de „mamă“, și paharele, în chiuvetă, se deplasară huriind, lămurindu-l că va mai dura pînă să găsească vorbele potrivite unei dedicații pentru Geri, diminutiv dubios din G. R. Grigorescu, exclus din redacție, odată cu R.C., pentru „un frate în munți“. Fuseseră pe același făraș, Geri, băiat de Făgăraș, declarînd însă comisiei că „nu e responsabil pentru crimele fratelui său“, expresie care-i agravă situația, căci născu replica hotărîtă a celui mai vîrstnic dintre tovarăși, precum că asta e o idee din Biblie și nu din Marx; rămase, deci, fără muncă și declară că preferă să cerșească. Cînd R.C. (inițialele sînt cele mai potrivite semne pentru a-l desemna odată cu lăsarea la vatră) se angajase în uzină, șomerul intratabil umpluse orașul că „avem de-a face cu un laș“. Văzîndu-l de cîteva ori ostaș, relatase că „ne-am zîmbit factice“ — Geri avînd pasiunea, din prea mult citit, a cuvintelor impenetrabile. Dar așa era: toate dedicațiile pe care și le formula, în cap, aici, în bucătărie, așteptînd — „chipurile“ — să se usuce cerneala, sunau factice, cuvînt deloc al lui, de care își amintise, într-o seară, în biblioteca unității, și-l căutase, deschizînd melancolic și amar un dicționar, după atîția ani în care uitase că mai există dicționare. Nu, nu avea cuvinte pentru G.R. Totuși, Mica îi dădea adăpost. Din nou îl irită — în decursul aceleiași zile — cuvîntul „totuși“. În pragul ușii coșcovite și strîmbe, apărură Ben, în pardesiu, gata de drum, cu o mustăcioară și o burtică anunțînd din timp că tînărul va semăna, matur, cu cunoscutul fruntaș al Partidului Comunist Francez, Jacques Duclos, și celălalt, în pijama, slab și miop, scărpinîndu-se morocănos, ca un om al „Azilului de noapte“, pe pieptul alb și osos. Revederea fu fără efuziuni deosebite. Niciunul nu căzu pe umărul celuilalt. R.C. îi dădu lui Ben cartea dedicată, acesta se uită o clipă la ea, îi spuse: „bravo!“, o puse în buzunarul pardesiului și întinse mîna spre borcanul cu murături cerînd dezinvolt Micii o farfurioară. Femeia se conformă. Ben începu să hlepăie un ardei dolofan,

făcînd — în mijlocul bucătărioarei obscure — teoria ru-sească a necesarei acrituri după o noapte de beție. Ben era nebun după Cehov, deși nimic în înfățișarea lui bondoacă și bonomă nu ar fi mărturisit vreunui fiziog-nomist această înclinație. Geri trecu la scărpinatul sub-sorii, surîzînd disprețuitor :

— Care beție... ? Care ruși... ?

Pentru a lega vorba, cît de cît, Mica emise că l-a în-trebat adineauri de ce n-a semnat cartea cu numele lui adevărat ; Ben se șterse pe degete și mustăcioară conchi-zînd că probabil a știut el de ce. Și către R.C. :

— O termin după-masă și te sun !

Plecînd grabnic, îl dădu deoparte pe Geri din prag, acesta pătrunse tăcut în odaie, întinse leneș o mîină spre pachet, luă un exemplar și îi zise autorului să nu se mai omoare cu o dedicație, el poate citi și fără... Mica îl întrebă dacă nu voia cafea. Geri, cu o superioritate în sfîrșit trezită, îi indică să i-o aducă în cameră și ieși tîrșindu-și șarjat papucii. Mica se grăbi să pună ibricul cu apă și cafea, pe focul aragazului, și R.C. o întrebă, fără menajamente, de ce slugărește la toate leneviile. Armata îi consolidase un simț didactic ca o dezvoltare al celui de clasă. Mica îi răspunse, stînd de veghe la ibric, că toată lumea are nevoie de mame. Exact așa îi răs-punse pianistul Melac, într-o noapte, cînd veghindu-i aceleia digestia îi mărturisise plecarea mamei :

— Mamele sînt sfinte... — îi replicase Melac, de par-tea cealaltă a ușii.

R. C. se gîndi imediat — respirînd parfumul cafelei și al ardeilor cu varză — că nu poseda adresa lui Melac ; se despărțiseră în ziua agitată a „lăsării la vatră“, fără să-și lase vreo vorbă ; apoi Mica ieși să-i ducă lui Geri cafeaua și R.C. observă că primele litere din Melac sînt identice cu numele mamei lui — Mela. Se desobișnuise de frumusețea jocurilor de cuvinte românești, deprinsă în rebusurile copilăriei, în altă lume ; uitase de rebusuri și anagrame. Armata, caii și articolele ei îi dăduseră cu-vinte clare, solemne și drepte. Inflexibile. Mela din Me-lac — ce era ? O epenteză ? Un golf de cuvinte ? În clarobscurul bucătăriei curate, se gîndi să-i dea, totuși, un telefon unicei mătuși din București : să-i spună că

a venit, că e lăsat la vatră, că a debutat, veni, vidi, vici... „Idiot vremea“, a venit vremea... „Nu-i pot dedica o carte, dar nici măcar un telefon?“ — se întrebă cu aceeași naturalețe didactică. Dar aparatul nu mai era pe răcitor, după cum observă de pe scaunul lui. Mica se întoarse și-l întrebă dacă n-ar vrea să se odihnească și el, pe divanul din sufragerie, pînă va veni Nardi. În timpul zilei? În timpul zilei nu știa ce-i aia să se odihnească — vorba bunicii lui.

— Poate ești obosit. O noapte pe tren... În sufragerie e curat... Nu vezi că n-ai inspirație pentru...? și Mica îi indică, întinzînd bărbia spre ele, cărțile din pachetul desfăcut.

Le cără cu el în sufrageria foarte largă, nu știu unde să le depoziteze, caută un loc, descoperind telefonul pe o măsuță, lîngă divan; le îngrămădi — ele alunecînd din hîrtia lor — și vru să ridice receptorul, să formeze numărul mătușii, apărut instantaneu în minte, ca o faptă mică și rușinoasă din copilărie. Era lumină. Era curat. Era liniște în toată casa. Trase cu urechea — fără pu-doare — ca să audă dacă Geri întoarce filele cărții, ba chiar dacă citește. Există o tăcere a lecturii care se aude, chiar dacă ești autorul unei singure cărți. Atunci își dădu seama — cu precizia numită în toate romanele lumii: „inima îi bătea puternic“ — de o evidență pe cît de umilitoare pe atît de implacabilă: el nu dorea să dea nici un semn telefonic nimănui, fiindcă voia ca omul de alături să nu fie stingherit în lectura cărții „Servim Republica Populară Română“, semnată de Radu Costin.

Pentru prima oară i se întîmpla să se găsească într-o asemenea situație — să depindă de o părere a altuia, într-un alt domeniu decît al ordinilor, sarcinilor și ascultării. Și să se simtă dator a ocroti nașterea acestei păreri. Bună sau proastă, n-o putea sfida fiindcă ținea — mai presus de orice — să nu fie disprețuit. Ciudat și intimidant, oricît de sigur devenise pe semnele sosite de Sus prin care i se comunicase că nimeni, acolo, nu-l mai disprețuiește, nu putea deloc ignora, sfida, detesta această ușă înaltă și omul de dincolo de ea care-i citea — fie el oricît de reacționar, fie el „o dreaptă“, un leneș, fie și

bînd blînd o cafea — cartea semnată cu un pseudonim cu care, dacă voia să fie abil, se putea apăra de orice învinovăţire. Nu conta. Nu conta decît că un singur om — viu, precis, ca un scărpinat la subsoară — îi apărea mai important şi mai autoritar decît orice împărăţie, orice nume şi orice alte viclenii necesare evitării dispreţului. R. C. resimţi acelaşi frison ca în adîncul editurii, în faţa unei uşi pe care scria „Drepturi de autor“, ca în faţa unui cal imposibil de încălecat, de înşelat, ca în faţa unei sonate pe care n-o ştii şi nu-ţi poţi minţi profesoara. În plină zi, întinzîndu-se răzbit, pe divan, văzu toate acestea — un cal, o şa, notele unei sonate, etc. — ca scrise cu literele tremurate ale unor alfabetizaţi în frică, incapabili să amîne o înmulţire a unor necunoscute, tot mai dense, din care nu putea desluşi decît acest umil şi şovăielnic adevăr : în inimă — după puterea foarte mare cu care bătea — se petrecea ceva, se schimba, să zicem, destinul, cum ai schimba cifrul unui cod, dispozitivul unei maşini, nu mai mult dar nici mai puţin. Mai sigur însă se poate spune că, neştiind ce va urma acestei tahicardii sau intuiţii, el adormi o vreme, nu foarte profund — n-avea tehnica somnului în plină zi. — doar atît ca să tresară speriat cînd Mica îl trezi, rugîndu-l să dea telefon la editură, să vadă ce-i cu Nardi, că n-a venit la prînz. Da' cît era ceasul? Aproape patru. — şi Mica îi înmîină, ca o ţarancă, un bilet pe care era scris numărul de telefon al editurii. Bărbia îi tremura şi ea explică lui R. C. „că-i e frică să dea telefon“. Formînd numărul, aşteptînd un „alo“ al centralei, el o întrebă ce face Geri...

— Mănîncă.

Se agăţă, într-un zvîcnet al deziluziei, de ideea unei eventuale tandreţi din partea lui Geri : acela, încheind lectura şi făcîndu-i-se foame, trecuse spre bucătărie, îl văzuse dormind şi nu-şi îngăduise să-l trezească pentru a-i spune ce părere avea despre carte. În receptor, un glas de bărbat tabagic îi răspunse, cu o lene răstită, că nu mai e nimeni în editură. Îi deveni clar. — ca frigul unei dimineţi care reduce toate misterele — unde era Leonard şi ce părere avea Geri ; îi spuse Micii că Nardi nu mai era la editură, dar că i-l va aduce imediat ; aşa se întîmpla şi la el acasă, cînd taică-său nu se întorcea

din oraș și toți erau neliniștiți ; era de ajuns ca el să se îmbrace și să iasă în fața porții ca omul să apară în colțul străzii. Femeia nu putea fi însă derutată. Cu harul ei de a pune toate lucrurile pe patru picioare, ca mesele, ca scaunele, îi preciză că și ea va muri de inimă ca tatăl lui.

Chiar cu stagiul militar satisfăcut, R.C. nu depășise stadiul în care problemele prea complicate le rezolva nu prin analiză ci prin fatalitatea unui rămășag spontan, rapid și ferm cu care stabilea o relație între rele pentru a le mîntui printr-un bine inventat de el, copilărește dar salvator. Pariurile acestea fulgerătoare îi țineau loc de logică, nu o dată ; le reprimase doar în perioada dialogului obscur și încordat cu Împărăția ; atunci înlocuise orice tip de logică cu recunoștința. Nu mai era cazul. „Idiot vremea” dezinhibării. Încît, îmbrăcîndu-și lodenul din care izul de tren și magazie nu se clintise, hotărî că dacă Leonard va apărea în colțul străzii, atunci părerea lui Geri va fi proastă ; i se păru prea puțin ; dublă și complică miza : dacă Leonard nu va apărea în colțul străzii, se va duce după el, la cămin, și de-l va găsi acolo, atunci cartea e bună, indiferent de părerea lui Geri care nici nu-l va mai interesa ; în sfîrșit, mîngîind fața zbîrcită a mamei, făcu „pe de trei” — tot ce-i mai rămăsese din expresiile poker-ului jucat de tatăl său, fără noroc, „dar nu la mize care să pună în discuție existența” — și stabili, cu o perversă și de neabătut plăcere, că dacă nu-l găsește nicăieri pe redactor, atunci lectorul va avea o vorbă bună despre carte. Nu mai intrase niciodată într-un asemenea sistem de ecuații. Plecă, amețit, călcînd ca pe un nor de ouă. Dacă l-ai fi scuturat bine, n-ai fi descoperit în el decît oribila evidență că prefera înfăptuirea ultimei ipoteze.

Leonard nu apărură în colțul străzii, ceea ce nu era rău : ipoteza părerii proaste a primului lector era înlăturată. Civilul urcă din nou într-un tramvai 19 și ajunse de la Nerva Traian în Sevastopol, la căminul U.T.M.-ului unde dormise cîteva săptămîni bune, cîndva, înainte de alungarea din rai ; nu era Monte Cristo, dar „Sans fa-

mille“ * de Hector Malot citise la viața lui și, chiar dacă o uitase în favoarea lui Momîș-Uli, strigătul de bucurie al portarului care-l recunoscuse cu un lung „u“ :

— Tovarășu Radu...uuu...

Îi eliberă lacrima care de mult aștepta să cadă, sigură de sine, după atîtea semne tăcute, venite de Sus, decipitate cu certă recunoștință dar și firească șovăire. Toate verificările la care fusese supus se topeau în această îmbrățișare fraternă din holul căminului. Orice paradis se măsoară după portarii lui. Orice pariu înceta, dacă lăsarea la vatră și debutul literar coincideau — neprevăzut, nepremeditat — cu această trecere de la recunoștință la recunoașterea de către celălalt. Niciodată nu se simțise mai liber ca în această cădere în brațele unui tovarăș necunoscut, nici măcar pe nume, dacă numele are vreo importanță. Poate că pentru clipa asta „linsese scuipații Revoluției“ (vezi Maiakovski) fără a se simți scuipat, muncise și bușumase caii, scrisese fără să-i pese de gloria sau mediocritatea lui, și fleacuri, și note, și articole necitite decît de cîțiva ofițeri și soldați, și această carte pe care numai vanitatea — prost și vulgar trezită ca plăcerea unui scărpinat la subsuoară — îl făcea să stea și să tremure la cheremul unei păreri bune sau rele, de parcă s-ar fi găsit în salonul unei profesoare de pian. Poate că de aceea renunțase la pian — pentru această odă a bucuriei mute din anonimatul unei fraternități în revoluție. Din spusele portarului, însă, era cert că tovarășul Nardi nu fusese pe la cămin, că nici pe Silvia n-o văzuse urcînd, „dar după ce-ați aranjat-o așa de bine pe aia cu poeziile, chestia cu unchiul se iartă...“

— Crezi ?

Portarul îl bătu pe umăr, opriți amîndoi — parcă prin forța unei sinteze — în pragul porții căminului.

— Noi știm tot și Dumnezeu le vede pe toate...

R.C. veni în cu totul altă stare, înapoi, în Vulturi : nu îndrăznea să se decidă dacă să se amuze destins și încîntat de inteligența sănătoasă a oamenilor noștri sau să-și reprime sever tendința — mic-burgheză, desigur, dar adjectivul nu-l liniștea — care-i cerea să fie suspicios cu prea rapida cădere a portarului din entuziasm în

* Vezi bibliografia capitolului.

vulgaritatea unei legături de idei prea brutale : cum, adică, se putea înțelege că el demascase intimismul mic-burghez pentru a-și drege autobiografia ? Și ce căuta Dumnezeu în toate astea ? Nu avea încredere decât în ateismul său. Pe scurt : nu știa dacă să fie încuiat sau descuiat... Și mai grav : nu știa dacă, hotărându-se pentru una din aceste atitudini, care ar fi fost mai mic-burgheză.

În afara oricărei așteptări, de cum dădu colțul îl văzu pe Geri în poarta casei din Vulturi ; deși în lumina clipei precedente când, euforic, se lepădase de logica jocului și de vanitatea ei, n-ar fi trebuit să mai fie uimit, ideea că omul vrea să-i expună numai între patru ochi părerea lui despre carte, îl excită frumos și irepresibil. Până ajunsese în fața lui, își spusese că — așa cum îl cunoștea, ostil până în măduva oaselor oricărui gest lacrimogen — Geri îl aștepta ca să nu-i audă nimeni lauda, vorba bună, nimeni să nu-l vadă sentimental, el ocrotindu-și în public masca de înrăit în lene și obrăznicii. Nu fu deloc așa. Geri îl luă imediat, cu încordare, de braț, o cîrmiră la dreapta, intrînd și străbătînd în tăcere o stradă dintre cele mai ciudate : în capătul ei se găsea, într-o curte mare, cu multe clădiri, după o poartă grea de fier, singura din cîte cunoștea care-i dădea impresia unei Împărății inaccesibile dar reale, redacția celui mai important ziar al mișcării comuniste din întreaga lume, un săptămînal fără urmă de poză, paginat cu o sobrietate și o solemnitate absolut impunătoare, de o seriozitate răsfrîntă limpede în titlul nu atît lung cît perfect convingător ; însăși înfățișarea clădirii, printre casele acestui cartier mărunțel, pașnic, întrutotul mic-burghez, dădea impresia covîrșitoare a unui comandament general, de mare arsenal ascuns tainic, departe de centru și de privirile prea curioase. Întorcîndu-se spre Nerva Traian, relaxat probabil și din pricina mirosului amețitor al fabricii de ciocolată (fostă Suchard), Geri îl întrebă, totuși sever, dacă a fost la cămin. Da sau nu ? Cum adică — da sau nu ? Ce căuta tonul acesta ? Vexat de absența cărții și de inversarea întrebării — în fond, el ar fi trebuit să ceară un „da sau nu“ ! — R.C. încercă să se țină demn,

neintimidat. Superior, pășind apăsător cu labele lui mari, gata să calce orice, Geri îi ceru următoarele, fără să-l amenințe deschis, dar lăsînd să se înțeleagă că va fi foarte rău dacă i se va ieși din vorbă :

să nu cumva să pomenească Micii de drumul la căminul Silviei, să nu scoată o vorbă despre ea, acolo, în casă. Bătrîna e foarte grav bolnavă de cînd a auzit că Leonard nu vrea să renunțe la Silvia și că se duce zilnic să-i cadă în genunchi, la cămin. Idiotul nu vrea să înțeleagă că ăleia îi place mai mult cum o bate bruta aia. Leonard nu o bate și nu pricepe nimic. Bătrîna pricepe și face infarct. Toată lumea crede că dacă s-au făcut alfabetizarea și electrificarea, femeile nu mai au nevoie de bătaie. Idiotul îmi țipă că tu nu știi ce simte Silvia și eu îi spun clar ; îl preferă pe ștabu ăla fiindcă o bate cum îi place ; are nevoie de un ștab care să-i dea doi pumni bine simțiți. Simte că așa e ocrotită mai bine. Femeile au nevoie de ocrotire sub orice formă. Tipul ei are și grad și labă. Idiotul nu pricepe și-mi urlă că eu nu știu cine e Silvia și sînt un cinic. Maică-sa face infarct cînd aude cum i se umilește fiu-său la picioarele unei nevropate și eu sînt cinic.

— Sînt cinic, da' să nu te aud că discuți despre cămin în preajma ei...

R.C. se ținu bine în fața acestei povești tipice pentru gîndirea lui Geri — cum să existe activiste U.T.M. care să dorească a fi bătute, din dragoste, de alți activiști ? — și îi replică, dur, că nu știe de nimic și din tot ce i-a scris Leonard nu reieșeau porcăriile astea, care nu pot veni decît din mintea unui om care nu muncește, stă toată ziua și se scarpină la subțioară.

— Bun, sînt și leneș, și reacționar, dar eu îți repet...

— și Geri îi repetă că-i va rupe gura, dacă...

În acea clipă, R.C. se sperie foarte tare, cum nici cînd trăsesese cu tunul nu i se întîmplase, doar în copilărie cînd, nu departe, pe strada Austrului, vedea prin grilajul ferestrei un vultur enorm, împăiat, într-unul din birourile fabricii de parfumuri „Coty“ ; în față, îi apăruse clădirea aceluia înalt Comandament în care nimeni nu putea intra, baricadată după un zid nu prea înalt, nu înfricoșător, dar foarte lung, pierzîndu-se, în umbrele serii, pînă de-

parte, în spre strada Turturelelor. Într-atît de mare îi fu frica încît i se păru că vulturul din Austrului fîlfîia aici, după zid, ceea ce-l făcu să rămînă pe loc și să admită că, în fond, Geri avea o atitudine foarte umană față de Mica și că toată povestea lui — de o perversitate imposibilă în socialism — ascundea un adevăr care-i învingea urîtenia și stilul huliganic : brutalitatea, înrăirea lui — și de la Gorki învățase că un comunist nu trebuie să descurajeze nici în fața celor mai înrăiți — nu-i răpeau cu totul o bunătate, minoră, interesată, dar bunătate. Nu era pierdut. Era un huligan umanist, un haidamac în slujba, totuși, unei omenii. R.C. încerca întotdeauna, la frică, mare sau mică, să se autopreluceze agitatoric, korceaghinist. Avea convingerea că a găsi ce e luminos în orice om îl duce la cunoașterea aceea a vieții pe care o cereau imperios toate documentele de partid în problemele literare. Dovadă că acest gînd bun îi mai domoli panica topografică, uitînd de cealaltă, cea tipografică. O luară, deci, de-a lungul zidului, dădură în capătul celălalt al Vulturilor și, ceva mai blînd, R.C. repetă că nu știa de nimic. Geri — cu știința lui de a cunoaște, fără a întreba, ce și unde te doare — îi replică, imediat, violent, că el, Radu Costin, nici nu are de unde să știe ceva, „singurul lucru pentru care trebuie să fi mulțumit este că ți-ai găsit un pseudonim. Ai avut noroc. Poate că asta ți-a fost șansa... Da' fii atent — și, în fața porții de fier căzute pe o rînă, îl opri, luîndu-i din nou brațul care-i atîrna, inert, ca într-o inadmisibilă paralizie — dacă idiotul nu s-a întors, inventează ceva ! Poate că aici ai imaginație !”

Nu era cazul — cum scriau mulți dintre ei în autobiografii la rubricile de „condamnări”, „prizonierat” și „alte partide politice”. Nu era cazul să aibă imaginație într-o situație pe care n-o trăise vreodată : un prieten să nu se întoarcă acasă, pe timp de pace, de la locul de muncă, fără să dea un telefon pentru a-și anunța întîrzierea. Tatăl lui Leonard, numit de toți Ticu, mîncea în bucătărie, la ora serii, prînzul, ca de obicei ; rupea pîinea și o înmuia în sos cu degete în care de o viață se depuseseră toate piliturile de fier ale tinichigeriei sale ; în fiecare por al feței se mărturisea ce face, așa cum

morarii își poartă făina în fiecare cută a hainei și obrazului. O a doua observație era aceea că Ticu folosea dativul etic în tot ce privea viața fiilor săi. Băiatul mi-a luat bacalaureatul. Băiatul mi-a făcut o bronșită. Îmbrățișându-l pe lăsatul la vatră, sărutându-l după ce se ștersese grijuliu pe gură cu mîneca hainei roase, omul îi șopti, sprijinindu-și capul pe umărul tînărului :

— Nu mi-a venit copilul acasă, ce zici ?

După care începu să strîngă firimiturile de pîine de pe masă, cu palmele sale crestate adînc, cu linii tăiate viguros, negre, de nemodificat, cele ale destinului confundîndu-i-se cu ale meseriei.

În casă, Geri îi explica ferm bătrînei că n-au de ce să-l caute la Urgență. Dacă e ceva, ăia te găsesc și te anunță. Urechea încercată a lui R.C. remarcă acești „ăia”. Mica îl întrebă din ochi unde fusese, el clipi evaziv, apoi ea îi comunică, sfios, că a sunat logodnica lui, „nu mai poate veni fiindcă stă prost cu învățătura, așa că te așteaptă acasă”. Mica reproduse fraza lui D. cu o grijă în care se simțea o tînjire după clipa cînd o femeie i-ar anunța fiului ei că stă prost cu învățătura ; pe urmă se îndreptă spre măsuta telefonului, se aplecă și începu să strîngă cărțile alunecate din pachet. R.C. își încordă imaginația și bunătatea, formulînd în sfîrșit :

— Stai liniștită... nu a putut păți nimic rău !
și se repezi s-o ajute, ba chiar s-o priveze de orice efort pentru a-și aduna exemplarele, așa cum de mic nu admitea ca, în casă, cineva să pună „la murdare” rufele lui. Atunci, oprindu-l din mișcare, căzu, fulgerătoare, replica lui Geri :

— Lasă, Mico, nimeni n-o să pățească ceva rău din cauza acestei cărți !

Cu o furie de copil tîmpit și bogat, care-și strînge, la prima vexare, bilele sau le ia celorlalți mingea de fotbal, se aruncă înainte, o dădu la o parte, chiar violent, pe gospodină, îngrămădi cum putu, cărțile în hîrtia ruptă, le legă cu sfoară — el care, vorba bunicii sale, nu știa să facă un pachet sau un ceai — și fugi, dispăru din casă, împovărat nu de o rușine pe care aș fi abuziv să i-o atribui acum, nici de spaima elementară față de o posibilă pierdere a volumelor, căzîndu-i pe stradă din pachetul

precar (deși ar fi fost o imagine, aceea a unui drum prin București, pardosit cu bunele intenții ale unei cărți intitulate „Servim Republica Populară Română”) ci de o convingere proaspătă, absolut nouă, niciodată încercată : că dacă cineva o să pățească ceva rău din cauza acestui nume, a acestui debut, a acestui „drept de autor”, acela va fi el și numai el. Era prima oară când — odată cu un prieten care nu se întorcea acasă — pe capul lui ateu, deloc mistic, dar capabil să confunde recunoștința cu talentul, devotamentul cu uitarea de sine, graba dorinței de a fi luat în seamă cu demnitatea, cădea ceea ce s-ar putea numi un blestem. Nu cunoscuse fenomenul nici în familie, nici în organizație, nici în armată — nu știa ce înseamnă un blestem (probabil că nici nu-l formulă astfel), așa cum nu știa ce e greața de viață sau chiar de un closet al regimentului. Nu se simțea ud sau înfricoșat ca atunci când trăsesse cu tunul — îi era mai bine din punct de vedere fizic — recunoștea doar o apăsare pe suflet, cea mai necunoscută dintre presiunile exercitate asupra lui, de neconfundat cu aceea, de pildă, simțită când fusese excomunicat din redacție : va păți ceva rău din cauza acestei cărți — îi era limpede și mai departe nu vedea ; misterul — ca densitate și vigoare — nu mai era nici animalier, nici cultural, nici cardiac, tot ce putea desluși cât de cât conturat avea drept întrebare dacă la ceea ce va păți rău îi vor fi suficiente, pentru a răzbi, optimismul său, devotamentul, credința în comunism, adică singurele calități pe care se putea bizui, fără să șovăie.

Drumul propriu-zis îi era însă mai clar decât labirintul interior : după ce trecu de strada numită chiar așa — Labirint, — ajuns la Hala Traian, o luă pe Țepeș Vodă, lăsă la stînga Vișinilor și Austrului, strada vulturului barbar, se opri pentru cîteva clipe pe colțul unui zid al croitoriei lui Părâu, la întretăierea cu Popa Nan-ul, pentru a schimba pachetul dintr-o mîină într-alta, simțind cât de violent îi tremurau și dreapta și stînga, căci numai cărți nu cărase pînă atunci ; căută să-și amintească unde mai avusese această vibrație neroadă — care nu se asemana nici cu aceea trăită sub apăsarea mitra-

lierei într-un marș nocturn, nici cu aceea trăită la „drep-
turi de autor“, și nu eu, deși eram cu el, îi voi dezvălui
vreodată locul primei ei apariții în viața lui — în sfârșit,
după alți câțiva pași, intră în aleea copilăriei sale, pustie
și tăcută, foarte tăcută la ora aceea de seară, încît se
și întrebă ce se întîmplase că era atîta liniște, nu tu copii,
nu tu oameni la ferestre, nu tu vreo vorbă.

Casa lor, părăsită și de părinții săi și de el, se găsea
în fundul aleii, pe stînga, la numărul 7 și în ea locuia, cu
soțul ei, o mătușă, sora cea mai mică a mamei, cea mai
de înțeles, cea mai puțin reacționară dintre toate rudele
lui, în fond ultima rămășiță mic-burgheză într-adevăr
reală din tot clanul familial, risipit sau dus fie prin lu-
mea asta, fie în cealaltă. Îi făcu plăcere să intre pe ușa
cea mare, din față, și nu-i fu greu, fiindcă era deschisă,
aproape dată de perete ; pătrunse — brusc și sincer mi-
rat — în vestibulul unde, lîngă contor, se păstrase acea
farfurioară de perete în adîncul căreia era desenat un
ofițer mustăcios muștruluind în franceză, un soldat ; urcă
cele patru trepte — atingînd ușor o cutie de pălării băr-
bătești, lîngă care erau stocate „*Les classiques*“... — și
întrînd în holul cel mic, cu pian și vitrină, văzu prin
glazvand, în sufragerie, o scenă neașteptată, în fața
căreia se retrase, cu un instinctiv respect — de mult în-
cremenit în adîncul oaselor lui — cu o spaimă însă ase-
mănătoare celei resimțite înainte cu o oră, două, în fața
zidului de la arsenalul acelei împărății de pe Valeriu Bra-
niște, dar și cu dorința, ceva mai realistă, de a le re-
prima, de a nu fi nici respectuos, nici înfricoșat de o
imagine întrutotul refuzată de convingerile sale atee, re-
voluționare și staliniste : o masă — evident, rituală —
cu un mare castron de supă, aburind. Nu era nimeni în
odaie. Avea Împărăția lui în care nu se admiteau dupli-
citățile, religia și naționalismul. O mare șansă trecu ca
un înger pe lîngă el, cel intrat în casa sa precum un Eli-
ahu Anavi, cu „*Servim Republica Populară Română*“ în
cele două mîini. Nu i-o voi desconfira pînă la sfîrșitul
vieții mele — căci sfîrșitul vieții lui Radu Costin atunci
avu loc, odată cu fiecare pas întors spre ușa deschisă a
casei, pe scările vestibulului, patru, cu ultimele, bătaie ale

unei inimi care, în pofida atîtor iluzii și a celor două ventricule și două auricule, nu era deloc încăpătoare ; ieși într-un fel de fugă care aducea cumva cu graba de altădată cînd o tinea din casă, de la pian, să joace fotbal sau să facă „un fond“ (de zece ori turul aleii), se împiedică, nemaicunoscînd locurile, de colțul unui gard scund de piatră și se opri cam în dreptul casei unde locuia Alexandra, un munte de fată care-l intimida, pentru a constata că în alergare pierduse cîteva volume pe care nici nu le simțise cum alunecaseră și căzuseră pe trotuar ; trăgîndu-și sufletul, le văzu — la lumina becului înalt care domina aleea — înșirate de la gardul Alexandrei pînă spre curtea părintească și în tăcerea caselor aflate în așteptarea lui Eliahu Anavi, le numără ; i se făcu lehamite să se ducă să le strîngă ; i se păru peste puterile lui ; i se făcu teamă că punînd volumele ținute în mîini, pe gard, ca să le strîngă pe cele pierdute, cele de pe gard vor aluneca și ele pînă în celălalt capăt al aleii, în timp ce el, aplecîndu-se după cele care pardoseau aleea, va fi văzut de cine știe cine, de la vreo ușă unde era așteptat Eliahu Anavi și socotit nebun, cerșetor, gunoier, tocmai el, cel mai drăguț băiat din alee, cel mai bine crescut, cel mai talentat ; auzi ușa casei lui închizîndu-se — și abia atunci își dădu seama că — ateu, cu cultul rațiunii și realului — confundase porțile și nopțile. Seara asta de Kipur cu aceea de Pesah. Primăvara cu toamna. Învierea cu nașterea. Sărbătoarea morților cu a celor rămași în viață. Eliahu Anavi nu putea veni, pe ușă, toamna, la începutul unui an nou. El venea numai și numai primăvara, de paște. În noaptea asta de Kipur nu putea veni Eliahu Anavi. Halucinase. Nu i se mai întîmplase. Nu pierderea unei religii îl umilea, ci pierderea minții la capătul unei zile pornite bucuros și al unor ani care i se păruseră frumoși și buni ; avu — el, rău la boală, cum îl definiseră în casa aceea, cîndva — senzația unei maladii pe care nu o putea numi. Nu mai era cazul niciunui pariu, niciunui cîntec de stegar călit ; încercă, desigur, din nou, să se prelucreze umanist și agitatoric, spunîndu-și că nu e absolut nici o nenoro-

cire ca un comunist să confunde două sărbători religioase, că însuși faptul de a vedea o nenorocire într-un asemenea lapsus, într-un asemenea fleac, dovedește slaba lui călire ideologică ; că pe tovarășul Stalin — seminarist și el, cîndva ! — l-ar fi durut în cot și tot dînsul l-ar fi acuzat, pe bună dreptate, de naționalism, misticism ; nici un cuvînt din acel vocabular înaripat nu-i trecea însă din cap în suflet ; se petrecu alt fenomen, conform atîtor scenarii unde, în clipa finală, Soldatul, agonizînd, aude și vede tot felul de voci și imagini din viața de pînă atunci : dintr-un lob cervical îi apărură Stan și Bran avînd de cărat și de strîns simultan ceva, un pachet, niște rufe, o roată de automobil, un pian, iar din celălalt — căci doi sînt cu totul, lobii — un ilegalist pierzînd un maldăr de manifeste din cele ținute la piept, sub haină, sub cămașă și întorcîndu-se cu toate riscurile să le recupereze. Prea sănătos și prea incult, incapabil de a pricepe că blestemul suprem e acela de a trăi comic și tragic deodată, tot aici fiind și salvarea, incapabil de asemenea joc dublu, afon la tot ce era ridicol și, simultan, patetic, — i se făcu doar milă de munca lui (repet : avea ciudata calitate de a nu-i fi greață de nimic) și, din milă, apăru o rușine pentru dimineața de mîine cînd un gunoier va arunca aceste broșuri în tumba numită, cu expresia clasică a atîtor articole de fond scrise de el, „lada de gunoi a istoriei“. Cu ultimele puteri, ținîndu-se dîrz — cum altfel ? — să nu dea nici un strigăt de ajutor, culese repede de pe trotuar cele șase, șapte, opt exemplare din „Servim Republica Populară Română“ și avu cruzimea de a vedea o întrebare, prea laș însă ca s-o formuleze clar, — de exemplu : am sau nu talent ? — suficient de liric ca să-i simtă suflul mai important și mai uimitor, după părerea mea, decît cel al morții.

BIBLIOGRAFIE

*Mult stimată tovarășe V...,
îndrăznesc să mă înfățișez azi în fața d-voastră pentru
a vă ruga respectuos să luați în considerație situația du-*

reroasă în care mă aflu, pe care voi încerca să v-o prezint cât mai concis și cât mai sincer. Dacă așa cum se întâmplă — nu o dată — concizia și sinceritatea vor naște unele accente prea patetice, vă rog să nu le luați ca efecte de stil ci ca urmări inevitabile ale unui fel de a simți și de a fi, propriu unui tânăr comunist.

Am fost exclus, la sfârșitul anului 1956, din redacția ziarului de tineret, mi s-a luat dreptul de a semna în presă și de a ocupa un loc în frontul nostru ideologic, avînd în vedere — așa după cum mi s-a argumentat — cuvîntarea mea obiectiv-dușmănoasă de la Consfătuirea tinerilor scriitori precum și caracterul apolitic al scrisului meu; sînt acuzații dintre cele mai grele și mai apăsătoare la care — nu vă pot ascunde — conștiința mea nu poate adera, aducînd împotriva lor o seamă de fapte la fel de obiective, dacă îmi îngăduiți această formulare :

din 1947, de cînd am fost numit redactor la revista Uniunii Asociațiilor de Elevi din România — m-am rupt de familia mea mic-burgheză ; i-am părăsit decis mediul, trăind numai și numai în mijlocul activiștilor de partid ; de la 17 ani, familia mea s-a confundat cu armata comuniștilor ; n-am făcut parte din nici o organizație de tineret decît din aceea condusă de partidul nostru ; cînd, în 1949, mi s-a cerut să trec printr-o „probă de foc“, pentru a înlătura suspiciunea îndreptățită de existența unui unchi aflat în străinătate, am plecat din redacție la uzinele „Timpuri Noi“, calificîndu-mă frezor, iar de acolo în armată ; la capătul stagiului militar, am fost avansat — în mod excepțional — de la gradul de caporal la acela de sergent-major ; parafrazînd regulamentul militar, pot spune că am servit cîstit Republica ; în 1953, deși eram în primul an al Școlii de Literatură, conducerea ziarului de tineret mi-a cerut să-mi întrerup studiile și să revin în mijlocul redacției, „proba aceea de foc“ dovedindu-se satisfăcătoare ; am fost fericit. În activitatea redacțională, în reportaje și articolele mele literare, m-am străduit, cu toată convingerea, să militez pentru spirit de partid, eliberat de dogme și primitivism, ostil mediocrității și lozincărelui, capabil să surprindă

frumusețile și contradicțiile socialismului, în „puncte de foc“ ale construcției noastre (cum ar fi, de pildă, Bicazul).

Aș fi nesincer însă dacă v-aș ascunde cât mă îndurerau unele, și nu puține, intervenții, interziceri, tăieturi în materialele mele și ale altor tovarăși, toate operate în numele unui spirit de partid înțeles în mod îngust, mărunț și temător de contradicții, mulțumit însă în fața oricărei prezentări false, ba chiar mincinoase. N-aș putea spune că nu m-am făcut și eu vinovat de asemenea greșeli, justificându-le fie prin disciplină, fie prin devotament, fie prin teama de „a fi original cu orice chip“, după o expresie a d-voastră, individualist, estetizant sau orgolios. Niciodată n-am pus talentul, atît cît îl am, mai presus de devotament. Dar — m-am întrebat ca tînăr scriitor comunist, numai și numai comunist — nu aparține tot devotamentului față de orînduirea noastră, datorită de a dezvălui dificultățile la care e supus talentul literar, tot atît de apreciat de Lenin pe cît disprețuia ceea ce tot el a numit minciuna comunistă? Devotamentul politic care împinge un talent literar la minciună se mai poate numi devotament? Nu devine el o formă de a linguși realitatea — ceea ce e incompatibil cu spiritul documentelor noastre de partid, cu estetica realismului socialist? Am socotit cu totul îndreptățit, logic și partinic să ridic această problemă în fața confrăților mei.

Neascunzîndu-vă acest gînd — doresc să precizez că atitudinea mea a fost influențată de lectura necritică a unor scrieri mai vechi, interbelice, ale lui Camil Petrescu, scriitor însetat de idei absolute, și a romanului „Jean Christophe“ de Romain Rolland, spirit umanist, atașat, după cum se știe, de partidul comunist, dar nu întru totul eliberat de unele idei estetizante, cum ar fi aceea a unei creații aflate „deasupra învălmășelii“. Fără îndoială că imaturitatea ideologică cu care i-am citit s-a transmis cuvîntării mele de la Consfătuirea din aprilie a tinerilor scriitori, îngăduind să se înțeleagă că aș face teoria „adevărului integral“, a unui adevăr care nu ține seama de conjuncturile istorice. Dar chiar și așa — deși nu am formulat nici o clipă titlul de „teorie“ interven-

ției mele, într-adevăr insuficient chibzuite în multe puncte ale ei — țin să subliniez că nu a existat urmă de intenție dușmănoasă socialismului în tot ce am spus. Nu aş putea trăi în altă orînduire decît în a noastră. Greșelile care mi se impută sînt ale unui om care a luptat numai de partea noastră a baricadei. Niciodată nu am trecut dincolo — nu sînt un dușman, sînt un om de al nostru și vă scriu pentru a nu fi pus la îndoială.

Știu că în asemenea cazuri, nimeni nu poate fi crezut pe cuvînt. Revoluția nu e chemată să se încurce în subiectivismele fiilor ei. E ceea ce mă face, în ultimă instanță, să vă rog a-mi oferi posibilitatea unei reabilitări, a unei noi verificări a atașamentului meu politic și moral, muncind, de pildă, în colectivul unui ziar de uzină din orice oraș al țării noastre.

Încredințindu-vă sentimentele mele de stimă și prețuire...

București, 27 iulie 1957

În toamna lui '57, deprindeam cu greu meseria omului care — vorba bunicii mele — stă acasă și nu face nimic. O învățam de un an de zile. Locuiam în aleea Popa Nan, la mătușa mea, zisa Sanseverina, dormeam într-un hol, lângă pianul la care maică-mea, pe vremuri, cântase „Ay, ay, ay !“ și „Adios muchachos“, stăteam mai toată ziua întins pe pat, ca Oblomov, și citeam cu sîrg Anatole France, descoperit în pivnița casei, într-o cămăruță de servici, ducîndu-mă eu odată acolo să aduc primele brațe de lemne pentru primele focuri ale anului în sobele casei. Trebuia să fac ceva, nu ? Nu știam să sparg lemne cu toporul, dar puteam aduce, preț de cîteva scări, din casă pînă jos, două-trei transporturi de fag, gata tăiat, depozitat în cămăruța aceea. Anatole France — „Opere complete“, 6 volume, în franceză — stătea stivă într-o colecție de format mare, tipărită cu literă mare pe hîrtie solidă, groasă, ediție de lux bibliofil, nealterată, decît pe la cotoare, de vreme. Interiorul cărților — parcă necitite — era ca nou, netulburat de igrasia pereților și întunericul încăperii. Să fi fost depozitat de puțină vreme ? Sanseverina nu știa nici măcar cine ar fi putut lăsa, dintre locatarii casei, o asemenea comoară în pivniță. Sanseverina citise „Les dieux ont soif“ și, oh, „La revolte des anges“, de mult, pe la 20 de ani, cînd era entuziasmată de „Cuvîntul liber“, credea în revoluția comunistă și mă ducea, în taină, să văd filme rusești pentru copii, „dacă mai ții minte cine te-a dus la“... Pe urmă — cum spunea — lăsase baltă utopiile și i-a preferat pe Freud și Zola. J'accuse ! Aha !

Cert este că mă apucasem de Anatole France cu un elan venit tocmai din acel nu prea „dolce farniente“ al vieții mele. Nu-l citisem niciodată sistematic și integral — doar „Zeilor le e sete“, prin primăvara lui '56, cu o rapidă și superficială influență stilistică — fiindcă auzisem, pe ici pe colo, că e apolitic și mic-burghez, cu accente contrarevoluționare. Nici vorbă. Prima senzație fu aceea că e mult mai inteligent decât Romain Rolland. Pe urmă, că are un stil, într-adevăr, minunat. Vigilent, totuși, am priceput că scepticismul lui nu trebuie îmbrățișat dar de sedus, poate să mă seducă; acest contrast între farmec și mesaj, această puțință nouă de a mă lăsa încântat de un stil refuzându-i însă ideile, constituia o experiență nemaîntîlnită și excitantă care mă deschidea, în frigul toamnei și sărăcia existenței, ca pe o floare, spre nuanță. Cel puțin în primele trei-patru săptămîni de la descoperirea din pivniță, mă aruncam de dimineată spre volumele grele și mari — în discrepanță cu suplețea și eleganța frazelor lui — plin de o energie comparabilă doar cu aceea a plecărilor mele, altădată, „pe teren“. Citeam „Thaïs“ simțind avîntul cu care urcam în acceleratul spre Bicz, cu doi ani în urmă. Mă pregătisem în noaptea trecerii la „Revolta îngerilor“ ca pentru un drum la gară, cînd îmi pipăiam cu voluptate foile de drum: luasem între degete filele dure ale cărții și încercasem să le subțiez pentru a le aduce cumva la finețea observațiilor sale. Nu era deloc apolitic, în fond accepta progresul însă se îndoia mereu de el, încît părea mai degrabă un reacționar, dar nu „turbat“, nu înrăit, ci de o amabilitate, de o politețe, de o liniște prea încăpățînată pentru a nu mă tulbura ca o înțelepciune care-mi desconfira — agresiv, de astă-dată — incultura repede dobîndită prin trecerea bruscă de la bacalaureat la strung și cavalerie, în numele revoluției. Aici, în cultură, îi cedam. De aceea, tăceam și, cum se spunea, înghițeam, citind în „Insula pinguinilor“ că un foarte mic, prea mic număr de oameni poartă într-înșii sămînța îndoielii care nu se dezvoltă fără cultură. Ideologia mea se putea opune îndoielilor — deși, ce dracu făcusem acolo, în Aulă,

decît să-mi expun public îndoielile mele ? — dar nu-mi îngăduia să-i desfid stilul, farmecul. Era prima oară cînd mă întîlneam cu un asemenea fenomen — atît politicul cît și cultura mea, bazată pe politic, se dovedeau insuficiente și vulnerabile în fața unei arte care, dacă nu aparținea revoluției, simțeam totuși obscur că se însinuează în arta mea de a rămîne revoluționar în timp ce eram acuzat că sînt o javră mic-burgheză. Precum îndoielile dezvoltate prin cultură, nu riscam ca prin France să-mi dezvolt îndoielile de revoluționar ? Ele îmi erau cele mai necesare în acea clipă ? Întrebarea — constatam — nu mă chinuia. „Je n'aime pas les jeunes trop raisonnables“, spunea Sylvestre Bonnard și — tot fără panică — observam că sînt dispus să-i dau crezare și urmare, ca ori de cîte ori eroul unei cărți îmi plăcea, eu neposedînd alt gust și altă cultură decît ale elanului sufletesc.

Se mai întîmplă ceva care mă legă cu perversitate — și ea necunoscută pînă atunci — de scriitorul acesta care-și permitea să surîdă privind Revoluția franceză : ducîndu-mă într-o după-amiază la Raicu, unul dintre puținii care nu trecea pe celălalt trotuar cînd mă vedeau, ba dimpotrivă, mă chema să jucăm șah iar seara, după multe partide, deschidea nuvelele lui Gogol și ne citea, formidabil, „Nasul“ — era singura ocazie cînd i se auzea vocea în public, altfel fiind incapabil să ia cuvîntul într-o ședință, măcar pentru a se apăra ! — la podul Mărașești, pe unde ajunsesem ca să intru pe străduța aceea zisă Între Gîrle, prinsă printre atîtea tîbăcării, m-am întîlnit în fața postului de pompieri, cu un activist de la C.C., care veni glonț spre mine și mă întrebă ce mai fac. N-am știut ce să-i răspund, atît de repede și de amical mă abordase. Ne știam dintr-o vară la Sinaia unde, fără vreo înțelegere specială, ne întîlneam în fiecare seară, în fața televizorului, să urmărim, cu alții, campionatele europene de box. Vreo zece zile, pe baza unui rendez-vous mutual, ne-am proțăpît în fotolii și, privind cu nesaț schimburile de pumni, am discutat literatură pornind de la Tolstoi. Știa ceva despre mine, dar nu-mi divulgă cît. Știam unde lucrează însă nu-mi venea să cred

că acolo, unde se cunoșteau perfect principiile literaturii dar deloc amănuntele ei, putea lucra un om — înalt, tânăr și brumat, învîrtindu-și nervos și pueril smocurile de păr — care știa cine-s Frou-Frou și Holstomer. În entuziasmul meu, mă trezeam rupînd discuția despre Vronski și iepșoara lui și începeam să imit upercuturile și swing-urile celor de pe micul ecran, ceea ce lui — altă inadvertență pentru oamenii sobri de acolo — îi plăcea și-l făcea să rîdă, trăgîndu-și cu ambele mîini vîrtejurile capilare. După aceea nu ne mai văzusem, încît pe pod, ca măsură instinctivă de apărare, am fost suspicios și l-am întrebat, aiurea, ce caută el, pe aici... Mergea pe la tăbăcării, muncă de teren. Bogzianul din mine fremătă plăcut. Citise „Anii împotrivirii“ ? Cunoștea repor-tajele despre tăbăcării, din '34 ? Eram limbut pentru a nu fi exact. El fu : memoriul meu către șeful său, trimis în vară, cerîndu-i să-mi dea și mie nu o pîine, nu un salariu — aveam idealismul utecist disprețuitor față de materia burgheză — ci un loc pe baricadă, la un ziar de uzină, de pildă, acel memoriu ajunsese unde trebuia (mă asigură cu o copleșitoare seriozitate), „ba chiar plăcuse“ (termen care mă săgetă, în plin mers, căci dădea dimensiune de poem „materialului“ meu), așa că să stau liniștit, fiind în mîini bune. Omul acela — și mă uitai peste umărul mesagerului văzînd undeva, la capătul acestei priviri de pe podul Mărășești, uzina „Timpuri noi“ unde fusesem cîndva trimis, într-o probă de foc, pentru „mon oncle“ Marcel — omul acela căruia îi scrisesem un memoriu atît de sincer, îl citise, îl apreciasse, i se păruse frumos, dar socotea că pentru ceea ce vorbisem „la tinerii scriitori“, încă puțină foame mi se mai cuvenea. Dar să nu fiu neliniștit. Nu va mai dura mult. Omul acela — după cum îl numea mesagerul, dînd expresiei un balans de frază bogziană, de melopee, de leit-motiv — omul acela, chiar dacă ne poate apare uneori dur, are ca scriitori preferați pe Heinrich Heine și Anatole France. Cu pompierii îndărătul meu, auzindu-i cum strigau, cu „Timpuri noi“ în fața ochilor, am rămas stupefiat, și locul acesta cu podul dîmbovițean — sub care mă ascunsesem odată fugind de acasă pentru a mă arunca în

decît să-mi expun public îndoielile mele ? — dar nu-mi îngăduia să-i desfid stilul, farmecul. Era prima oară cînd mă întâlneam cu un asemenea fenomen — atît politicul cît și cultura mea, bazată pe politic, se dovedeau insuficiente și vulnerabile în fața unei arte care, dacă nu aparținea revoluției, simțeam totuși obscur că se însinuează în arta mea de a rămîne revoluționar în timp ce eram acuzat că sînt o javră mic-burgheză. Precum îndoielile dezvoltate prin cultură, nu riscam ca prin France să-mi dezvolt îndoielile de revoluționar ? Ele îmi erau cele mai necesare în acea clipă ? Întrebarea — constatam — nu mă chinuia. „Je n'aime pas les jeunes trop raisonnables“, spunea Sylvestre Bonnard și — tot fără panică — observam că sînt dispus să-i dau crezare și urmare, ca ori de cîte ori eroul unei cărți îmi plăcea, eu neposedînd alt gust și altă cultură decît ale elanului sufletesc.

Se mai întîmplă ceva care mă legă cu perversitate — și ea necunoscută pînă atunci — de scriitorul acesta care-și permitea să surîdă privind Revoluția franceză : ducîndu-mă într-o după-amiază la Raicu, unul dintre puținii care nu trecea pe celălalt trotuar cînd mă vedeau, ba dimpotrivă, mă chema să jucăm șah iar seara, după multe partide, deschidea nuvelele lui Gogol și ne citea, formidabil, „Nasul“ — era singura ocazie cînd i se auzea vocea în public, altfel fiind incapabil să ia cuvîntul într-o ședință, măcar pentru a se apăra ! — la podul Mă-rășești, pe unde ajunsesem ca să intru pe străduța aceea zisă Între Gîrle, prinsă printre atîtea tăbăcării, m-am întîlnit în fața postului de pompieri, cu un activist de la C.C., care veni glonț spre mine și mă întrebă ce mai fac. N-am știut ce să-i răspund, atît de repede și de amical mă abordase. Ne știam dintr-o vară la Sinaia unde, fără vreo înțelegere specială, ne întâlneam în fiecare seară, în fața televizorului, să urmărim, cu alții, campionatele europene de box. Vreo zece zile, pe baza unui rendez-vous mutual, ne-am proțăpît în fotolii și, privind cu nesaț schimburile de pumni, am discutat literatură pornind de la Tolstoi. Știa ceva despre mine, dar nu-mi divulgă cît. Știam unde lucrează însă nu-mi venea să cred

că acolo, unde se cunoșteau perfect principiile literaturii dar deloc amănuntele ei, putea lucra un om — înalt, tânăr și brumat, învîrtindu-și nervos și pueril smocurile de păr — care știa cine-s Frou-Frou și Holstomer. În entuziasmul meu, mă trezeam rupînd discuția despre Vronski și iepșoara lui și începeam să imit upercuturile și swing-urile celor de pe micul ecran, ceea ce lui — altă inadvertență pentru oamenii sobri de acolo — îi plăcea și-l făcea să rîdă, trăgîndu-și cu ambele mîini vîrtejurile capilare. După aceea nu ne mai văzusem, încît pe pod, ca măsură instinctivă de apărare, am fost suspicios și l-am întrebat, aiurea, ce caută el, pe aici... Mergea pe la tăbăcării, muncă de teren. Bogzianul din mine fre-mătă plăcut. Citise „Anii împotrivirii“ ? Cunoștea repor-tajele despre tăbăcării, din '34 ? Eram limbut pentru a nu fi exact. El fu : memoriul meu către șeful său, trimis în vară, cerîndu-i să-mi dea și mie nu o pîine, nu un salariu — aveam idealismul utecist disprețuitor față de materia burgheză — ci un loc pe baricadă, la un ziar de uzină, de pildă, acel memoriu ajunsese unde trebuia (mă asigură cu o copleșitoare seriozitate), „ba chiar plăcuse“ (termen care mă săgetă, în plin mers, căci dădea dimensiune de poem „materialului“ meu), așa că să stau liniștit, fiind în mîini bune. Omul acela — și mă uitai peste umărul mesagerului văzînd undeva, la capătul acestei priviri de pe podul Mărășești, uzina „Timpuri noi“ unde fusesem cîndva trimis, într-o probă de foc, pentru „mon oncle“ Marcel — omul acela căruia îi scrisesem un memoriu atît de sincer, îl citise, îl apreciasse, i se păruse frumos, dar socotea că pentru ceea ce vorbisem „la tinerii scriitori“, încă puțină foame mi se mai cuvenea. Dar să nu fiu neliniștit. Nu va mai dura mult. Omul acela — după cum îl numea mesagerul, dînd expresiei un balans de frază bogziană, de melopee, de leit-motiv — omul acela, chiar dacă ne poate apare uneori dur, are ca scriitori preferați pe Heinrich Heine și Anatole France. Cu pompierii îndărătul meu, auzindu-i cum strigau, cu „Timpuri noi“ în fața ochilor, am rămas stupefiat, și locul acesta cu podul dîmbovițean — sub care mă ascunsesem odată fugind de acasă pentru a mă arunca în

fluviul revoluției — mi se păru vrăjit, ca o minune topografică ; prea multe mi se întâmplaseră aici, ca la o răscruce, pentru a mai avea vorbe în fața acestei revelații : omul acela de care depindea soarta mea îl avea ca scriitor preferat pe Anatole France în fața căruia eu mă chinuiam înfricoșat de duplicitate. Cel care răspundea de tot ce se scria și se gândea — în marile ziare ca și în gazetele de perete ale tăbăcăriilor — cel care decidea ce-i revoluționar și ce nu, ținea, poate chiar pe noptieră, precum maică-mea „Toi et moi“ al ei, cărțile lui Anatole France. Unde era duplicitatea ? Și a cui ? Heine ? Heine, prieten cu Marx, ținea ! Dar France ? Am sucit gîtul elocvenței ca unui pui de găină, i-am întins mina brumatului inger anunțător și am dat să plec, concis. El îmi spuse că spera să ne mai vedem. M-am uitat intrigat la el : nu-și dădea seama ce vorbește și cui ? I-am propus, totuși, să vină, la iarnă, pe patinoar, să vadă campionatul de hochei. Mă vă gasi acolo, în tribună. Hochei-ul e cel mai frumos joc din lume. Ingerul Împărăției nu fu convins. Oricum, m-am aruncat cu un nou avînt în lectura celor 6 volume, ca un om fără griji, desferecat de vigilențe și crispări ; bizuindu-mă pe „capul limpede“ al celui mai competent responsabil cu lecturile, nu mă mai simțeam culpabil de apolitism și aveam voluptatea următoarei constatări : „omul acela“ — cu nume scurt și rău — îmi luase libertatea de expresie, dar mi-o acorda tainic pe aceea a lecturii ; pedepsindu-mă, mă fericise.

Nu mă umilise nici măcar faptul că, într-o bună zi, am aflat de la Sanseverina ceea ce ar fi trebuit să știu singur, fiindcă ținea de politică, domeniu în care nu aveam ce discuta cu ea : servindu-mi cafeaua cu lapte, emise — din senin — că și ei îi plăcuse Anatole France, în tinerețe, cînd mai credea în revoluția mondială, cu atît mai mult cu cît el susținuse imediat revoluția din Rusia și, după cum își aducea aminte, aderase la Partidul Comunist. Niciodată nu-mi dăduse asemenea informații culturale. Am mîngîiat-o pe obraz și i-am elogiât cafeaua cu lapte. Am mers chiar mai departe și am

rugat-o să-mi facă la prînz, dacă poate, lapte de pasăre. Nici asta nu se întîmpla prea des, între noi. Umilit că trăiesc din banii ei, îmi interziceam orice pretenții, deși ea mă îndemna zilnic să-i spun ce vreau, la prînz, de parcă aș fi fost la o casă de odihnă specială. Încît, fără o minimă dorință de a o verifica, fiind prea frumoasă, informația venită de la Sanseverina mă aduse în fața unui nou peisaj ciudat : un om care scrie în „Thais“ că „lumea e tragedia unui excelent poet“, poate deveni comunist ; „Zeilor le e sete“ — care tînjeau după o vreme cînd oamenii ar trebui guvernați după cum sînt ei și nu cum ai dori să fie — nu te pot împiedica să recunoști revoluția bolșevică hotărîtă să inventeze un om altfel decît este de cînd lumea. Prea marile și prea multele mele clarități ideologice se întunecau, dar nu mă simțeam deloc întristat în fața acestor mistere ale creației pe care mintea mea nu le putea dezlega.

Singura experiență în această direcție tenebroasă fusese, cu un an înainte, descoperirea lui Isac Babel, a Armatei de cavalerie, la un anticar, în tribunele patinoarului „23 August“, asistînd la campionatul de hochei și așteptînd, de fapt, o vorbă, un mesager, omul acela care să-mi mai spună ceva de la Împărăție. Figura acelui anticar nu-mi reținuse atenția imediat. După șapte zile (șapte zile de hochei, adică în ani-lumină, două săptămîni, căci turneul se desfășura din două în două zile) nu-mi venea să cred că tot eu fusesem acela care, cîndva, nu-i dădusem nici o atenție acestui bătrîn cu palton din opt-nouă petice mari, descusut adînc la subțiori, din cauza vrafului de cărți ținut sub ambele brațe. În timpul pauzelor se plasa la bufet, în timpul meciurilor venea în tribună și își desfășura marfa acolo, pe băncile neocupate, strigînd cu o voce foarte pătrunzătoare, incredibil de puternică pentru un om la peste 60 de ani :

- Margaret Mitchell, tovarăși !
- Octav Dessila, domnilor !
- „La răscruce de vînturi“, tovarăși !
- Edgar vă las cu bine...

Avea de toate — de la cărți polițiste la Iorga — dar știa că energia sonoră nu trebuie cheltuită decât pe best-seller-uri. Știa ce însemna „Pe aripile vântului“, în acea perioadă literară. Nu făcea mari afaceri, dar era nelipsit și — când m-am atașat durabil de el — voluptatea cea mare consta în a auzi interferența dintre strigătele lui și ale publicului : „Hai șobolanii !“ urla câte un glas, și el — după ce lăsa cu urletul sportiv să-și facă efectul — intervenea răspicat :

— Cronin, domnilor, „Citadela“ !

Înțelegea bine jocul, nu tulbura nici un atac, respecta pasiunile mulțimii, nu bruia nici una din precizările crainicului :

— Jucătorul Ganga — eliminat pe două minute pentru crosă la patină !

Ganga lua loc pe banca pedepsitilor în huiduielile mulțimii — cu atât mai multe și mai vehemente cu cât jucătorul făcea parte din echipa marilor favori(za)ți —, anticarul aștepta cu o bună-știință a regiei sonore ca indignarea să se epuizeze și atunci lansa, în tăcerea de gheață hîrșită doar de sunetul croselor de lemn :

— „La Medeleni“, doamnelor și domnilor ! „La Medeleni“ — Olguța — Dănuț — Ionel Teodoreanu !

Era de mare efect audio-vizual, era un deliciu, plin de sevă livrescă ; fîșîitul patinelor, trosnetul croselor — ca al crăcilor într-o pădure de gheață — bufnetul trupurilor în mantinele, aburul respirațiilor, interjecțiile jucătorilor, și deodată, titlul unei cărți, numele câte unui scriitor fie uitat, fie refuzat, fie anacronic, oricum în contrast cu sonoritatea numelor din arenă.

Mărturisesc că eram tentat spre o contemplare tot mai apolitică a anticarului. Nu era „omul“, dar era un om de care aveam tot mai multă nevoie în pustietatea mea. Era spectacolul meu insolit, original, în afara contextului istoric. Pînă cînd — cum se întîmplă în apolitică — contemplarea detașată s-a transformat în pîndă angajată.

Omul își strînse precipitat marfa și dispăru, înaintea ultimei reprize a meciului-derbi. Într-un fel, avea drep-tate : nu avea cum vinde, nu avea rost să strige, nu avea

ce face decît să dîrdîie — probabil că frigul îi dezintegrează paltonul. Meciul-derbi, pe un ger de —15 grade, „se disputa la o temperatură înaltă“ — cum avea să scrie ziarul de specialitate, folosind un calambur pe care nu-l voi uita. Înaintea ultimei reprize, scorul era de 3—3, după ce bucureștenii conduseseră cu 3—0. „Civili“ din Miercurea — cei cu care ținea toată lumea, fiindcă toți jucătorii erau tineri din producție — egalaseră în repriza a doua, desfășurînd un joc magistral. „Șobolanii“ ne înnebuniseră. Tribunele vuiau, meciul era pe viață și pe moarte, arbitrii fluierau tot timpul, fiecare ciocnire între jucători era cumplită, croșele se rupeau ca surcelele, eliminările se țineau lanț — unde și cum să mai poți plasa un Cronin, un Maugham, un Iorga ? Numai o stranie intuiție îmi semnaliză că anticearul pleacă, nici pînă azi nu știu cum de mi-am întors privirea de la meciul furibund spre tribună, observînd mișcarea pașnică a amărîtului și o carte rămasă în urma lui, pe scîndura înghețată ; în pauză, în loc să mă duc la bufet, să leg un pahar de vorbă, să mă contrazic cu microbiștii — o, pronosportul, vara, și bufetul de la hochei, iarna, superbe noastre agore ! — m-am tras ușor, tiptil-tiptil, cu un instinct sigur al subversivității spre carte, prefăcîndu-mă degajat, ca și cum urma să citesc „Sportul“. Același instinct îmi spunea că cineva mă supraveghează, mă binoclează dacă deschid cartea. Am deschis-o ; se numea „*La cavalerie rouge*“, autorul : Isac Babel. Era apărută la Paris, în 1935, din prefața citită în galop, pe sărite, am reținut că acest Babel e prieten cu Ehrenburg dar că „optica lui asupra revoluției e în contradicție cu...“, ceea ce nu-l împiedica pe editor să-l socotească drept „unul din cei mai importanți scriitori sovietici“. Curios — avînd întotdeauna 10 la cursul de istorie literară rusă și sovietică —, nu auzisem niciodată de acest Babel. Scria scurt, clar, avea bucăți de două-trei pagini — pînă a început repriza, am devorat o schiță cu un evreu. Ghidale, la care autorul se duce într-o noapte de vineri, un anticear care visează la organizarea unei Internaționale a oamenilor buni la suflet. Scria foarte clar, simplu, mă nimerise

foarte bine în plină experiență Hemmingway. Cu orice risc — riscul de a apare nebun, nu numai suspect — în timpul ultimei reprize, în vacarmul mulțimii, totalmente surd la meci și indiferent la soarta campionatului, am citit încă trei schițe, acolo, pe bancă ; una cu un politruc bolșevic de formație intelectuală care nu știa cum să-și agite soldații și atunci îi vine în minte să taie cu sabia o gîscă ce trecea prin ogradă și toți soldații-țărani îl simt, în sfîrșit, ca pe unul de-al lor ; o alta cu un frate roșu care scrie mamei cum îl caută — pentru a-l ucide — pe frate-su alb ; o a treia cu un soldat fanatic care-și denunță medicul ca reacționar notoriu pentru că nu-l lasă să plece din spital, adică nu-l lasă să-și dăruiască viața revoluției. Totul era pe dos, straniu pentru logica și lozincile mele, „contrarevoluționar“ dar foarte convingător.

Un tip care știa cu cine țin mă înghionti de vreo trei ori, urlînd că ce fac, șobolanii sînt magnifici — mai mult decît a mă uita pe tabela de marcaj să văd cît e scorul (într-adevăr era 5—3, 6—3 pentru civili) nu m-am îndurat. La al patrulea ghiont, combinat și cu o mișcare entuziastă de a-mi lua căciula din cap, m-am răstit urît la el :

— Dă-te-n mă-ta, lasă-mă să citesc !

La care tipul îmi trosni o labă peste ceafă, aruncîndu-mi totodată ochelarii pe jos :

— Hai sictir de turnător !... și se îndepărtă, din doi pași mari, spre peluză.

Adevărul era că scorul devenise atunci 7—3 pentru ai noștri, meciul și campionatul nu se mai puteau pierde, aveai de ce să sări în sus. Mi-am ridicat ochelarii de pe cimentul tribunei — erau sparte ambele lentile. Mi i-am pus pe nas — lumea se împărțise în două, în viața mea nu avusesem o asemenea optică, nici în cele mai imbecile schițe, am înfundat cartea în palton și am plecat, în timp ce lumea aclama frenetic „șobolanii“. La poartă, cocoșatul care rupea biletele — la hochei iarna, la fotbal vara — mă luă la fix :

— Ați pierdut diurna... n-a ieșit pasiența !

— Sînt pomicultor, fost sergent-major, quasimodo...

— mă decontai fără rost și sării în tramvaiul 23, simțind cum una din jumătățile de lentilă, de pe stînga, se desprinde din ramă, alunecă pe obraz și o fărîm sub bocanc. Dar la Babel — care mă somase să încetez cu prostiile, combinîndu-l cu Camil care-mi dăduse în Aulă vertijul adevărului, doar privindu-i, în ureche, aparatul auditiv — enigma fusese șocantă și, odată dezlegată, limpede în concluzia ei : revoluția își devora copiii, ceea ce France știa, fiindcă altfel Dumnezeu n-ar fi gîndit în „Insula pinguinilor“ că „pentru a nu vătămă libertatea oamenilor, ignor ceea ce știu, îngroș peste ochii mei vălurile pe care le-am străpuns și, în oarba mea clarviziune, mă las surprins de tot ce am prevăzut“. La rîndul ei, oarba mea clarviziune se întreba cum știind de această sete a zeilor, France se entuziasmase de venirea la putere a unor oameni care aveau să-l ucidă pe Babel ? Nu-i prevăzuse ? Crezuse un om cu scepticismul lui că această revoluție va avea alte legi decît acelea care ghilotinaseră pe Danton și Robespierre ? Era fără îndoială. Oarba mea clarviziune se găsea justificată ? Babel crezuse și el, — și atunci ? Ciudat, această întrebare nu numai că nu mă dezgusta și nu mă făcea sceptic față de revoluție, ci — conform viziunii lui Ghidale care visa la o Internațională a oamenilor buni, în tîrgul acela unde se încartiruisse armata de cavalerie al cărei politruc era fiul rabinului din Odessa ! — îmi dădea puterea să-l combin pe Babel cu France, proiectînd în visul meu de șomer, la drept vorbind „sans faim et sans soif“ (mulțumită Sanseverinei), o internațională a inteligențelor care își păstrează utopiile, hrănindu-se din propriile lor erori și iluzii. Și totuși cum ar fi privit France moartea lui Babel ? S-ar fi resemnat într-o melancolie care i-ar fi dat din nou dreptul să treacă revoluția printre eternitățile care trebuie suportate : „Il continue, voilà tout“. Acest „voilà tout“ mă despărțea inexorabil de el. Umi-lit dinspre partea culturii, îi rezistam și îi opuneam o morală fără stil, fără eternitate, dar la fel de curată și însetată de absolut ca relativismul lui. Toleranța pro-

povăduită de el o exersam chiar asupra lui. Era prima mea experiență în acest sens, după ani de intransigență ideologică — o toleranță îndreptățită, cum se întâmplă între doi bărbați prinși în aceeași aventură obscură, de faptul că mă avea la mână, descriindu-mă atît de bine în „Insula pinguinilor” : „De ce te arăți atît de mîndru ? Fiindcă ai îndrăznit să spui ce gîndești ? Asta e curaj cetățenesc și curajul acesta, ca și curajul militar, e pur și simplu o urmare a nechibzuinței. Ai fost nechibzuit. Bine-ai făcut, dar n-ai de ce să te lauzi peste măsură.”

Ca „jeune gens trop raisonnable”, mi-am permis ironia să pun în pioneze, pe o hîrtie, ultimele două propozițiuni și mă trezeam dimineața citind : „Ai fost nechibzuit. Bine-ai făcut, dar n-ai de ce să te lauzi peste măsură”. Îmi rămăsese sistemul citatelor pe perete de pe vremea lui „Ce-i de făcut ?”, versiunea Rahmetov. Sanseverina fu însă indignată văzînd citatul fixat în lemnul pianului — unde altundeva, ca să-l am de cum făceam ochi ? Mă socoti un vandal, o bestie, cum de poate cineva răni un pian, după ce a cîntat la el ? I-am luat din mînă tava, cu cafeaua și cornul matinal, punînd-o — pentru a mă dovedi consecvent în disprețul față de obiectul muzical — pe capacul claviaturii ; se așează pe colțul studioului și începu să bolborosească precum că m-am înrăit, m-am transformat, sînt de nerecunoscut și, în sfîrșit — fără să-mi dau seama dacă era o imputare sau o constatare — că nu mai sînt copil. Am extras pionezele precum cuiele dintr-un crucifix, am rupt din corn și mestecînd delicat i-am spus să mă lase în pace fiindcă vreau să mă apuc de scris. Așa a făcut și a ieșit frumos, fără să trîntească ușa. Am început imediat „Angelica”, motto-ul venind de la sine : „Nous sommes d'éternels enfants” („Le crime de Sylvestre Bonnard”). *

* **BIBLIOGRAFIE** : vezi „Primul amor”, „Supraviețuiri” vol. I, 1973.

Lapte și miere

Am avut spor două zile, ca destupat. Invenția era minimă, fetița fusese într-adevăr chiar aici, în alee, primul meu amor, ne sărutam mult dar nu știa să țină un secret, n-o mai văzusem de mult, de prin '47, când îmi spusese că Stalin omora oameni și hotărâsem că nu mai merită s-o educ și nici să sărut buzele care puteau rosti asemenea vorbe, strada acțiunii însă o deplasasem în Cuza Vodă pe unde trecea tramvaiul 12 iar „Marie Robelle“, prăvălia de pe Șelari, unde ne jurasem să nu ne mai supărăm niciodată, avea exact balustrada casei vechi de pe Lipscani, adică la doi pași, în care era adăpostită în '48 „Revista elevilor“, a cărei scară aveam convingerea că a putrezit din cauza șobolanilor. Dacă fraza și descrierea țineau să fie clare și precise, precum cerea France : „claritatea e politețea față de cititor“ — ideea nu-i aparținea și trăgea desigur spre Babel, cel care putea înțelege foarte bine cum ajunge un om să fie turnat pentru prea plinul lui sufletesc, cum devine o sinceritate scandalosă și un devotament, fie el amoros, demn de denunț. Nici în această direcție nu făcusem un prea mare efort artistic de transfigurare, ceea ce însă nu mă îndurera. Instinctul care mă dusesese s-o numesc pe acea Angi din alee, Angelica pe hîrtie, mă îndemnă să-l sun la telefon pe Ben, de dimineață, în redacție, și foarte volubil să-i spun că am terminat o nuvelă pe care vreau să i-o citesc, eroul avînd chiar numele lui. Ben — cu tonul acela cunoscut numai de el, prin care bagateliza orice lucru serios, fără să te supere

— îmi propuse s-o bat la mașină și să i-o trimit acasă. Mult mai târziu, spre seară — acest fenomen de a nu mai putea răspunde bine, tăios și repede, se repeta îngrijorător — după o ceartă țeapănă cu Sanseverina, mi-am dat seama că aș fi trebuit să-i replic lui Ben dacă n-ar fi fost preferabil să-i trimit nuvela la redacție, să-mi răspundă eventual la „Poșta paginii de literatură“.

Sanseverina era însă zdrobită sufletește, „nu mai era om“ : stătea în bucătărie, ca frîntă, cu o cîrpă în mîină, incapabilă să șteargă farfuria ținută în poală. Cum de fusesem capabil să-i mai telefonez lui Ben ? Mă auzise și înghețase. Ce sînge am în mine ? Cu cine semăn ? După ce toți te calcă în picioare, mai vii și tu... ? Nu obișnuiam să discut cu ea politică și intimități ; i-am luat din mîină cîrpa, farfuria și am început s-o șterg, cu grijă, explicîndu-i doar că nu pot fi ranchiunos și nici urî. Nu vroiam să mă laud cu asta — vorba citatului de pe pian — mai de grabă să stabilesc, între noi, un limbaj accesibil și laconic. Abia așa greșeam căci — cum îmi deveni limpede, într-o clipă — însemna că o acuzam pe ea de ceea ce eu nu eram în stare ; declarînd că aici nu e vorba decît de demnitate, întinse vehement mîina să-mi smulgă cîrpa, și eu m-am tras spre chiu-vetă, refăcînd jocul acela din nuvelă cînd tatăl Angelicăi făcuse prima criză de inimă. Î-am spus Sanseverinei să-mi lase plăcerea să-i șterg eu vasele, fiindcă în armată am învățat ce-i o farfurie bine spălată. Ea recurse la recapitularea scenei cu Ben, din vară, pentru a-mi lămuri, astfel, printr-un exemplu concret, în ce consta ideea ei despre demnitate. Sanseverina nu discuta niciodată în concepte și generalități. Bunul ei simț se mișca numai printre fapte de viață. Sanseverina avea arta — la fel de necesară ca oricare alta — de a nu generaliza, de a nu face teorii, de a spăla rufe cu săpunul pentru rufe. Deci, cum adică ? Un om care-ți spune în față, servind o dulceață — „doar eu i-am dat-o și nu s-a jenat“ — că la orice anchetă va declara despre tine tot ce știa, fiindcă tu, în trei ani, te vei ridica din nou... un om ca ăsta mai merita un telefon din partea mea ?

Ștergeam intens farfuriile, în tăcere ; șarjînd, îi arătam că mă oglindesc și (mă) reflectez în ele, de curate ce sînt.

De Ben — care semăna frapant cu Jacques Duclos, tînăr — mă lega, fără secret, dragostea comună pentru Mihail Sebastian. Era singurul din jurul meu care știa pe dinafară — ca și mine — pagini întregi din „De două mii de ani” și „Cum am devenit huligan”. Și mă perse-cuta cu el, așa cum într-o familie de frați moștenind inegal, cel sărac îi aduce mereu aminte celui bogat ce a vrut și cine a fost tatăl lor. Era adevărat că fiecare ști-am cine-i, între noi doi, bogatul. Îmi plătea această evi-dență prin repetarea obsedantă a unui singur adevăr, lucid, tăios, exact : oricît l-am fi iubit pe Sebastian, să ne fie clar că el nu va fi nici Sadoveanu, nici Rebreanu, nici Camil, iar noi — această judecată de valoare era admisă întotdeauna cu o scobitoare în colțul gurii, sau curățîndu-și urechea cu o bucățică de chibrit, hăpăind gurmănd o felioară de mușchi filé sau un pumn de se-mințe, într-un decor și pe un ton care să nu-i dea un aer prea solemn — noi nu-i vom putea ajunge pe Mandric, Mazilu și Țic. Nu-l combăteam fiindcă eram întru totul de părerea lui, numai că eu nu vedeam nici o dramă în aceste proporționări de destin.

În zilele cînd observația mă enerva, îi propuneam să se ducă acasă și să-și brodeze pe un șervet de bucătă-rie formula cunoscută : „Viața este simplă !” Știa la ce mă refer — era, ceea ce numeam, tischleiferul lui Se-bastian. Cînd nu mă întunecam, deveneam generos și îi propuneam să se ducă tot acasă și să porceadă la a scrie : „Cum am devenit utecist”. Ar fi avut ce scrie, căci ne săturasem de formula „a avea ce spune”. Ben fusese dintre „jigodiile mic-burgheze” pe care Calu se îndurase să le aducă în Slătineanu, făptuind o faptă creștinească. Numai că Ben scăpase de sub tirania lui, nu ca mine, și se apucase să muncească — zidărie, gă-zărie, plasator la cinema, croitorie, ajungînd în gazetărie după un stadiu de casier în presa de tineret — toate acestea modelîndu-i o burtică de cîrnățar prematur, mișcări de bogasier (într-adevăr nu scria decît mărunți-șuri) și apucături de Ianchelevici Șapsă, colegul de că-

min al lui Sebastian, acela care în „De două mii de ani“ își spăla singur ciorapii și mânca la prînz un sfert de pîine și trei mici, spunea porcării și rîdea singur de ele — poem la persoana doua, cu „tu“, pe care ni-l puneam, ca „Mica serenadă“, de cîte ori eram ochiți pentru liberalism și începeam : „cîntă Ianchelevici Șapsă... băiat mare la 25 de ani, trecut prin lume, dumirit de tot ce se întîmplă și liniștit pe picioarele lui de animal bun“ — el era singurul care cînta cînd intelectualii căminului tăceau necăjiți, ursuzi și înfometați. Ben fusese singurul care-mi trimisese un bilet la excluderea din redacție, deloc enigmatic de unde provenit : „Strînge pumnii, dobitocule, dacă e indispensabil, crede-te un erou, roagă-te lui Dumnezeu, spune-ți că ești fiul unui neam de martiri, da, da, spune-ți asta, dă-te cu capul de pereți, dar dacă vrei să te mai poți privi în ochi și dacă vrei să nu-ți crape obrazul de rușine, nu plînge. Îți cer atîta : nu plînge.“

Prea mulțumit de luciul farfuriilor, am stabilit că dacă nu eram întotdeauna solidari — de cîte ori Mazilu îl înjura pe Sebastian pentru teatrul lui de copil năîng, Ben tăcea ! — exista însă o proporționalitate armonioasă : exact cît li se simțea el inferior și îi invidia pe aceia care „miroseau a pămînt“ — vorba lui Iosif Hechter — pămînt de țară la Mandric, pămînt de bojdeucă de mahala la Mazilu, pămînt de flori la Labiș, exact într-atîta eu, cu totul insensibil la problemele lутului, mi-l socoteam pe Ben superior, îl invidiam și deci îl iubeam — punîndu-mi instinctiv numele lui în cele mai curate ficțiuni ale mele — pentru că muncise, asudase, pusese cărămizi, mirosise a gaz, își spălase ciorapii după o zi de trudă, mic-burghez trecut prin revoluția și nădușeala muncii fizice. Era latura mea de Makarenko, la care Sebastian nu avea acces, el intelectualizînd, cu complexe, mirosul de pămînt, fără să înțeleagă că oamenii se deosebesc nu prin parfumurile lor, ci prin ceea ce fac și produc cu mîinile lor.

I-am cerut Sanseverinei cenușă pentru a freca furcu-lițele și cuțitele ; îmi răspunse mai liniștită că se găsește exact sub nasul meu, chiar pe marginea chiuvetei,

în cutia aceea. Așa era. În timpul operației — gîndindu-mă că limita lui Sebastian nu e în teatrul său, prea naiv, într-adevăr, ci în faptul că nu ar fi putut niciodată redacta un memoriu către C.C. pentru a-și explica greșelile ideologice și decalajul dintre inteligență și expresie — i-am spus Sanseverinei, neclintită pe scaunul ei, că de azi îmi iau angajamentul să-i spăl zilnic vasele și tacîmurile, cu speranța că va fi satisfăcută.

— În tot ce faci ești de o naivitate că nu știu de ce citești atîta...

I-am răspuns din baie, spălîndu-mă pe mîini, că e pentru prima oară cînd o aud ridicîndu-se la concept. Mîine — am auzit-o articulînd foarte viguros, ca de obicei cînd instaura starea de asediu — nu am ce căuta acasă, fiindcă se face curățenie :

— Vine Ecaterina !

— O să mă duc la Sinaia ! — i-am spus trecînd în casă, știind prea bine cu ce s-o chinui cînd profera amenințări ca aceea, suprema, a evacuării mele pentru a se face curățenie : atunci trebuia ripostat dur, fără menajamente — cu Sinaia. În fața acestei perspective trecea la tratative și putea amîna cu o zi, două, sosirea Ecaterinei, ceea ce mă silea și pe mine la concesii, fără să mă angajez că voi renunța pe veci la șantajul sinaiot. În camera mea — febril, în starea aceea de grabă capabilă să schimbe andantele din „Sonata facile“ într-un allegretto care o făcea pe doamna Sufrin să-mi dea peste degete, țipînd : „ce-i asta ? ce-i asta ?“ — am început imediat o bucată în care Ben — prin '46, casier, sub numele de nu știu unde venit de Mihailopol, la un ziar de tineret unde eu, cică, făceam corectura — murea eroic, împușcat de maniști la o barieră a capitalei, dar nu înainte de a simți disprețul meu față de activitățile lui de bogasier în publicistică.

Spre seară, Sanseverina dădu țipăt să vin la telefon, după care deschise ușa, îmi preciză că e ăla — cu o anumită inflexiune în care curiozitatea nu se stinge cu totul în dispreț — și mă întrebă de ce lucrez pe întuneric. Am întrebat-o care ăla și, aprinzînd lumina, ilumi cu o apăsare care spulberă orice miracol :

— Ben.

— Spune-i că nu sînt acasă...

Cu un elan care o străbătu pînă în papucii foarte largi ai lui Gerson — cît el lipsea, în lungi instructaje financiare pe teren, ea nu ieșea din papucii lui — cu o bucurie mai naivă decît luciul farfuriilor mele, Sanseverina alergă și comunică în receptor :

— L-am căutat în toată casa și nu l-am găsit.

Era una din acele fraze ale ei care mă făceau fericit și iertător. L-am grațiat pe Ben, ucisul, astfel : „Am început să scriu în gînd un necrolog pentru Mihailopol, în timp ce Grecu fluiera iar linotipurile băteau cadențat : „Ieri după amiază, la una din barierele capitalei, reacționarii maniști...” nu, mai simplu, „reacțiunea a ucis pe tovarășul Anton Mihailopol, activist al organizației noastre de tineret”... M-am oprit, am șters tot. Nu știam nimic despre el. Absolut nimic” *.

Mărinimos, îi acordam, fie doar în ficțiune, dreptul la o taină inaccesibilă care-i permitea instinctului său de conservare să facă ce vrea, eventual să mă și vîndă dacă se simțea în primejdie. Nu eram nici unul victima celuilalt. Ne eram străini și necunoscuți, în pofida citatelor din Sebastian. Diferența reacțiilor în fața primejdiei — nu în fața unui roman — e direct proporțională cu gradul de înstrăinare dintre doi oameni. Și reciproc : avem același gust literar, dacă gîndim la fel despre primejdiile care ne încercuiesc bibliotecă. Sanseverina apărură lîngă mine aducînd și punînd pe capacul pianului închis o farfurie cu două felii de pîine unse cu unt și miere lîngă un pahar cu lapte. Nu puteam suferi mierea, dar cînd să i-o strig, mă mîngîie pe frunte și-mi spuse că e încîntată de reacția mea la telefonul lui Ben. Mi se confesa rar și nu obișnuia să mă laude. I-am mîrîit că nu-mi plac laptele și mierea, mi-a răspuns că nu are altceva — ce viață în care să nu poți mîncă decît lapte și miere ! — și a venit cu o propunere fără precedent : fiindcă își dă seama că am poftă de lucru, renunță la curățenia de mîine, o lasă mai spre Crăciun, ca să pot

* Vezi bibliografia capitolului.

scrie liniștit. Mîine, cînd va veni Ecaterina, o va pune să facă doar baia, bucătăria și cămara, iar eu pot să stau aici, fără să fiu deranjat. Pînă la Crăciun, ea crede că voi termina cartea, în condiții mult mai bune decît la Sinaia. Care carte? Dînd dușcă laptele — făcînd așa ca să nu-i simt gustul neplăcut — mușcînd din felia înmieresmată, furios, i-am urlat că eu nu scriu cărți, nu-s omul să stau acasă și să scriu cărți. Sanseverina nu înțelese ce vroiam să spun, dar nici nu se sperie de adevărurile mele și-mi atrase atenția, cu severitatea unei hangițe, că nu pot sta toată ziua citind. Dacă vreau să stau aici, atunci îmi cere să termin pînă la Crăciun o carte care să mă reprezinte și pe care s-o predau la editură.

— Ce să facă? Ce să fac?

Aș fi vrut s-o lovesc, s-o înjur ca pe o mîrtoagă; mă intimidă însă apariția în vocabularul ei a ideii că o carte reprezintă un scriitor; nu ajunsese niciodată la asemenea expresii. La unii oameni te intrigă primele semne de bătrînețe. La ea, mă șocau accesele de generalizare. Luînd farfuria cu paharul gol care-i tremura urît în mînă, Sanseverina ieși articulînd că un scriitor trebuie să scrie, orice i s-ar întîmpla.

BIBLIOGRAFIE :

„Reacțiunea turbează !“

„Nu credeți în Sfinx“ era suplimentul antimanist al „Tinărului muncitor“, ziar în două pagini cu titlul de-o șchioapă — „Nu credeți în Sfinx“ — scris de Paul, paginat de Paul, plin de ură împotriva cunoscutelor formule ale „Dreptății“ întru aureolarea șefului ei : „marele Sfinx“, „impenetrabil ca și istoria“, „enigmatic dar clarvăzător“, „invizibil dar atotputernic“, „omul de care depind destinele neamului“. „Nu credeți în Sfinx“ apărea joia; două pagini nu știu cîți lei.

Nu-l cunoșteam pe Paul Mironescu decît din vedere — om la vreo 25 de ani, frumos ca Apollo, energic, cu ochi albaștri, extrem de vii și pătrunzători, ei iradiînd cea mai mare parte a energiei și nu umerii foarte dez-

volați, ce-i drept ; n-am avut nimic cu el, niciodată, pînă la evenimentele descrise mai jos.

Lucram la corectura „Tinărului muncitor“ de vreo trei săptămîni ; fusesem înainte colportor cu bicicleta al respectivului ziar de tineret. Aveam, în terminologia unui reportaj la modă, 17 ani, o bicicletă și părul blond ; citisem un anunț : „Căutăm distribuitori ai ziarului nostru, cu bicicleta, devotați, serioși, curajoși“. M-am prezentat, am fost admis : în fiecare după-amiază soseam la administrația „Tinărului muncitor“ — de asemenea hebdomadar — primeam pachetul de ziare, îl legam la portbagaj și porneam pe la sectoarele T.P.-ului : luni în Mărășești, lângă Parcul Carol, sectorul 14, marți în Griviței, sectorul 25, miercuri pe Popa Nan, la doi pași de pompa din Vitan, sectorul I ș.a.m.d. Mă certam sistematic cu casierul administrației, Mihailopol, un tinerel scund, cam îmbătrînit, în permanentă agitație, cu gesturi dezordonate, pe care-l mai văzusem pe la U.T.C., la manifestații, lansînd lozinci în versuri de-ale lui și care acum, într-un exces de zel nejust, îmi înmîna atîtea ziare, atîtea kilograme de ziare, încît cauciucul roții din spate putea oricînd plesni.

— Tovarășe Mihailopol, îmi dați prea multe ziare. Nu vedeți că și așa stau pe geantă ?

— Și ? Nu cumva pretinzi despăgubiri ?

— Nu pretind, dar dacă se sparge cauciucul prin Vitan, cine profită ?

— Care Vitan, ce, eu nu stau pe Vitan ?

— Și dacă stai, nu se sparge ?

— Nu se sparge ; și gura ! Dacă nu — comunic direct și personal tovarășului Cojocaru.

După patru luni am fost înaintat corector la „Tinărul muncitor“. Dimineața eram la „Matei Basarab“, pe Lucaci, la cursuri — de pe la prînz pînă noaptea tîrziu, în redacție. Miercuri, cînd era zi de paginație, plecam în zori, joia lipseam de la liceu. Dirigintele, fost legionar, se hotărîse să închidă ochii la absențele mele, știind că lucrez la „Tinărul muncitor“, care ar fi putut, cine știe, la ora aceea se afla orice, să amintească de

inchiziția pe care dumnealui o dezlănțuise în liceu prin '42.

Într-o joi — după ce dimineața fusesem, în sfârșit, la liceu, evitînd o nouă absență cu prețul unui somn foarte neliniștit în ora de fizică a domnului Predescu, directorul liceului, și în ora de franceză, Hugo explicat cu multă tragere de inimă de domnul Rubin — după-amiază, la redacție, am primit sarcina, împreună cu toată secția de corectură, să plecăm să distribuim ultimul număr al „Tînărului muncitor” prin nu știu ce mahalale, unde, în urma unui control făcut de tovarășul Cojocaru personal, ziarul nu mai ajunsese de multă vreme. Sarcina era trasată chiar de tovarășul Cojocaru, președintele organizației noastre progresiste. Mi-am luat imediat bicicleta și am plecat în Pantelimon, avînd la portbagaj un pachet de ziare care prin proporțiile sale mi-a reamintit de Mihailopol. Nu am crîcnit, nu cunoșteam Pantelimonul, dar despre tovarășul Cojocaru circulau povești de genul următor: trei zile la rînd atrăsese atenția unui redactor, Tone, să se bărbierească și să se tundă. În a patra zi, l-a luat în mașina lui și au plecat pe la ședințele sectoarelor. Tone, netuns, neras. La sectorul din Mărășești, după discuții, tovarășul Cojocaru l-a chemat pe Tone în fața activului — oameni necunoscuți, bineînțeles — și l-a făcut de două parale pentru aspect și indisciplină. Tone n-a trecut trei zile prin redacție. În Pantelimon aveam două cluburi. Unul era deschis, celălalt închis. Cu jumătate din stocul de ziare, m-am întors la redacție, obosit, epuizat, noaptea, pe șoseaua nenorocită care lega comuna de capătul tramvaiului 7. M-am gîndit să iau tramvaiul, urcînd în vagon bicicleta, cum voi putea. Dar nici urmă de „șapte”. Paul aștepta și el, așezat pe un scăunel, la lumina unei lumînări.

— Nu vrei să vă iau pe cadru, pînă-n oraș? i-am propus imediat.

— Aștept, mi-a răspuns încet.

— Șapte vine greu, o știu că stau pe Labirint.

— Aștept pantoful.

Atunci abia am deslușit că Paul ședea pe un scăunel în fața unui lustragiu care-i repara pantoful : la lumina lumînării, am desprins piciorul lui Paul, dreptul, în ciorap, pus pe o bucată de ziar, „Dreptatea“, ultima pagină, partea de jos, încheierea ediției : „Domnul Maniu primit de Suve...” Ciocănelul lustragiului, fața acestuia de țigan, amărită ca și atelierul său de cizmărie — placheuri ruginite, cuie de lemn, calapoade amestecate cu cutii de cremă, perii, o bidinea parcă, plușuri, cîrpe, toate luceau fără putere în jurul lumînării înfipte în cutia clasică, pe care scria cu litere mari : NAE. Lustragiul bătea încet, tăcînd și potrivind mereu ciocanul care scăpa.

— Ați fost în reportaj.

— Da.

— V-a căzut talpa.

— Exact.

— Repară încet.

— Nu vede.

— De foame, preciză lustragiul.

Paul își privea piciorul, mișcînd degetele care pocneau o dată cu prelingerea cerii pe lumînare, pînă pe lemnul cutiei ; de fapt căuta ochii țiganului. Nu-i putea surprinde, deoarece acesta se pleca mult peste pantof. În sfîrșit, termină, îi întinse pantoful și Paul, încălțîndu-se brutal, fără să desfacă șireturile, îi dădu o chiflă. Omul îi mulțumi cu atîtea cuvinte, încît stinse și lumînarea.

Paul admise să meargă cu bicicleta, dar să conducă el, eu — pe cadru. De acord. Dialogul nostru era scurt și abrupt, mai ales din cauza lui, obosit, taciturn, de parte de mine ; rezemat de pieptul lui, simțindu-l cum se încordează pentru a apăsa pedalele, urmărindu-i tăcerea încăpățînată, bănuiam că e robul unui autocontrol sever și ambițios : opri brusc, greșit, gata-gata să cădem amîndoi pe dreapta :

— Mi s-a rupt iar talpa.

Nici un „șapte“ nu trecuse, nici în sus, nici în jos. Am schimbat rapid locurile și am început să pedalez sprijinindu-mă cu pieptul pe umărul lui ; căutam ca răsuflarea mea să nu-i ajungă la ureche, pentru a nu-mi

trăda oboseala ; priveam înainte, adunându-mi toate puterile, simțind cum roata din spate cedează încet-încet.

— Faci sport ? mă întrebă.

— Am făcut.

— Ce ?

— Fotbal.

— Unde ?

— La Apretura, extrem-dreapta.

— Înoți ?

— Da.

Înotam foarte prost, abia în vara aceea începusem să dau din mâini și din picioare la apă adâncă, mulțumită îndrăgostirii de Ica, o lungană, sportivă perfectă, care nu înota decît de la doi metri adîncime, fie la Bragadiru, fie la Lido, oriunde se ducea și oriunde o urmam. Înotam lîngă ea, hotărît să nu mă înec, numai să fiu lîngă ea și progresam ; i-aș fi spus toate acestea lui Paul, dar roata, în sfîrșit, cauciucul se sparse ; trecusem de bariera căii ferate, eram în oraș, așa că intrarăm la o bodegă. În fața a două halbe, după ce m-a privit multă vreme, cu ochii obosiți — ochii lui albaștri, imposibil să mai fii atent la altceva după ce-i priveai, chiar obosiți — mă întrebă dacă vreau să lucrez cu el la „Nu credeți în Sfinx“. Încurcat, copil, dracul știe ce aveam în clipa aceea, i-am răspuns cu un clasic „nu știu dac-am să pot face față sarcinilor“. Am plătit. Peste cîteva zile primeam de la Paul primele sarcini ca secretar de redacție al suplimentului anti-manist „Nu credeți în Sfinx“. Nu am avut timp să mă mir, să mă bucur, să reflectez prea mult la noile mele datorii ; nu era timp, soarele trebuia să învingă în alegeri, partidele istorice, Maniu, Sfinxul, „omul invizibil“ — zdrobite ; nimănui dintre noi, tinerii comuniști, nu-i trecea prin cap altceva. Trebuia să apară numărul 14 al lui „Nu credeți în Sfinx“ — atît. Ca orice corector, mai știam și eu ceva din munca la secretariat. Pînă miercuri dimineața, în loc de miercuri seara, Paul îmi dădu materialul pentru paginație. Aceasta însemna că mi l-a dat din vreme, spre satisfacția echipei de paginat, în frunte cu Grecu, care mă asigură că „astă-seară nu ne apucă amokul“. Îmi lip-

sea numai cronica rimată a lui Mihailopol, sus, pe întâia ; mă enerva nu atîta întîrzierea, cît prezența ei în ziarul nostru. Ce se apuca și acela să mai scrie ?

— E o aiureală, îi spusese lui Paul, din clipa cînd mă anunțase că Mihailopol mai are ceva de refăcut la cronică, dar miercuri e cu ea în tipografie.

— Ce-i aiureală ?

— Cronica rimată a lui Mihailopol.

— Ai citit-o ?

— Nu.

— E mai bună decît altele...

— Pe dracu. Ce poate să iasă dintr-un casier ?

— Balzac.

Paul avea sistemele lui de enunțuri categorice, după aplicarea căroră tăceai. La prînz, l-am anunțat că Mihailopol nu a sosit cu cronica. Din cîte aflasem, omul plecase afară din București în agitație și nu lăsase nici o vorbă pentru redacție.

— Știu, spuse Paul. E un excelent agitator.

— Ne cramponăm aiurea. Omul n-are talent.

— Are ; îl cunosc, a mai publicat de o sută de ori, păcat că nu l-ai citit ; și nu mă interesează. Vreau cronică.

— Nu știe nici să vorbească ; are o expresie „direct și personal“, cu care m-a ucis zile de-a rîndul.

— Am să-i atrag atenția, e un om inteligent, am încredere în el...

Paul avea sistemul lui de a nu auzi ; își încleșta fălcile, adică dacă continui să mă agasezi te dau afară și stricăm prietenia ; în același timp, bătea darabana cu degetele pe birou, adică uite, mă gîndesc împreună cu tine. Apoi îmi promise că se așază să scrie un articol rezervă, dar eu să-l caut tot timpul pe Mihailopol. Nu se poate. Omul trebuie să se întoarcă cu cronica refăcută și trebuie s-o publicăm, orice-ar fi. Să vedem ce-o să iasă din asta. Mă întrebam dacă totul, ziar, apariție la timp, liniștea noastră nu sînt sacrificate pentru ca Paul să-și dovedească că a avut dreptate încrezîndu-se în casierul-poet. Omul va apare la 6 seara în tipografie, cu

Paul surizător în spatele său și-mi va întinde cronica rimată refăcută. „Urgent la cules !“ va ordona șeful triumfător. Merita să-l vezi triumfând ; știa să se bucure.

Pînă la 6 după-amiază Mihailopol nu s-a întors cu cronica rimată refăcută. La șase jumătate, eram în tipografie, Paul m-a chemat la telefon.

— Vino pînă la mine.

Am coborît. Ședea în fața hîrtiei albe, cu mincile cămășii suflecate, brațele încrucișate pe marginea biroului, frecînd mukul unei țigări de sticla scrumierei, negre de scrum. Cunoșteam gestul.

— Mihailopol a murit.

Am tăcut. Paul nu mă privea.

— Era cu Cojocaru, nu știu pe la care barieră, s-a tras după ei, l-au atins. E la morgă.

Continuam să tac.

— Ce facem ?

Am ridicat din umeri.

— Articolul nu-l pot termina.

— Cu ce umplem spațiul ?

— Nu știu.

— Niște caricaturi.

— Slab.

— Cursivul.

— Prostii. Trebuie ceva tare. Cursivul e un fleac. Du-te sus. Paginează. În zece minute sînt și eu sus, cu o idee.

Ce idee putea să aibă ?

Sus, în tipografie, l-am urmărit pe Grecu dînd „perii“ pe materia din pagină, pentru corectură ; după aceea, a tăiat dintr-un articol de fond și rîndurile inutile le-a aruncat cu cea mai mare indiferență pe jos. Probabil că rîndurile de plumb, tăiate dintr-un articol și aruncate pe cimentul tipografiei constituie singurul prilej cînd omul își poate auzi realmente gîndurile inutile. Grecu începu să mă piseze.

— E, ce facem ? Ce punem aici ? Iar n-aveți materie. Iar rupem cuiul și ne apucă amokul.

Am telefonat la Paul, jos. 1425. Ocupat ; cred că am format 1425 la infinit, pentru că nu mai știam ce să fac.

Ocupat. Am lăsat să pătrundă în mine sunetul monoton. În mine nici un gând. M-am întors la pagini. Spațiul cronicii rimate nu era mai mare decât cel afectat unui necrolog clasic în „Universul”. Am început să scriu în gând un necrolog pentru Mihailopol, în timp ce Grecu fluiera, iar linotipele băteau cadențat. „Ieri după-amiază, la una din barierele capitalei, reacționarii maniști...” nu, mai simplu, „reacțiunea l-a ucis pe tovarășul Anton Mihailopol, activist al organizației noastre de tineret...” M-am oprit, am șters tot. Nu știam nimic despre el. Absolut nimic.

— Grecale, vino să-ți ghicesc în palmă, îl strigă Leuștean, celălalt paginator. Hai, că tot n-ai ce face.

— De unde-ai învățat ?

— Am tratat acasă.

— Habar n-ai !

— Întinde palma.

Și totuși, mă gîndeam mai departe, necrologul e o prostie. Cum o să publicăm un necrolog într-un ziar ca al nostru ? Necrologul, cules prin absurd, ar fi fost aruncat pe cimentul tipografiei și aș fi auzit rîndurile de plumb zornăind lugubru.

— Grecale, ai să faci o călătorie în Borneo, spunea Leuștean, înconjurat de toți din atelier, în afară de linotipiști, toți ridicîndu-se în vîrfurile picioarelor goale, încălțate doar cu galenți de lemn, toți sforțîndu-se să vadă palma întinsă a lui Grecu. Ai să faci o călătorie în Borneo și ai să treci prin trei pericole.

— Care ? întrebă serios Grecu.

Leuștean tăcea profetic. Mă gîndeam că nu aș fi vrut altceva decât să mă gîndesc undeva, în liniște, la Mihailopol : să-l refac în minte, să-l aud, să-i reconstitui măcar unul din gesturile lui dezordonate, să-mi aduc aminte versuri din cronicile lui rimate, din lozincile lui puse pe rimă, la manifestațiile U.T.C.-ului...

Priveam grupul compact din jurul lui Leuștean, toți cu spatele la mine, nu știu cîte călcîie murdare, vibrînd în încordarea de a se menține în vîrfurile picioarelor ; strigau veseli cele mai năstrușnice nume — Vax, Pembec, Gelosu, Osache, Onete și bineînțeles, Gică, Nae, cei mai

buni zefari, fără de care tipografia nu se mișcă — pentru a-l incita pe Leuștean la noi profeții :

— Ia-l, mă, pe Vax !

— Onete, că are laba mare, Biblie.

— Onete.

— Ia-l pe Onete, că are labă mare.

— Bă, Onete, se auzi după câteva secunde vocea lui Leuștean. Bă, Onete.

— Ce-i ?

— Tu ai să mori repede.

— E, pe dracu.

— Îți spun. Văd aci.

— Hai, mă, las-o.

— Du-te dracu de pușlama. Sperii oamenii degeaba. Și oamenii, deodată, tăcuți, ciudat de tăcuți, se depărtară de Leuștean, întorcându-se la „pagini“ ; veselia le pierise.

— Nimic nou, șefule, ă ? Ne apucă amokul.

I-am telefonat lui Paul ; sună, dar nu răspunse nimeni. Paul intră în paginație palid, trist, sec.

— Te-am sunat de-am înnebunit, mă aruncai spre el.

— Nu am răspuns.

— Știu. Ai ceva ?

— Am. Lăsați locul liber.

— Lăsăm locul liber, acceptă Grecu, ca omul sătul de speranțe.

— Și culegeți ca titlu al locului liber, asta, cu 16 cristal.

Paul îi dădu un petic de hîrtie pe care Grecu îl silabisii dornic să zdrobească eterna aroganță redacțională : „Acesta e portretul omu-lui in-vi-zi-bil din Bă-dă-cin“.

Grecu surîse, după ce înțelese :

— Șefule, ești deștept, și-l bătu pe Paul pe umăr.

Apoi începu să rîdă, strîngînd oamenii în jurul lui ; rîdeau cu toții, ascultîndu-l pe Grecu, mergînd după el la cutia de cules literele și trăgînd cu ochiul la Paul ; dacă vreunul nu pricepea, ceilalți săreau să-i explice cu mare plăcere, fiindcă cei mai mulți înțeleseseră foarte ușor, ca pe propriile lor gînduri.

— Vino, mă, să-ți explice un om din Borneo — spune, peste capul tuturor, Grecu, culegînd febril cu 16 cristal.

Sună Simion, redactorul-șef, și-l întrebă pe Paul ce mai e nou cu ziarul, dacă a venit cronica rimată, să i se trimită acasă un șpalt. Paul îi explică soluția din pagina întâia, ce a pus în locul cronicii. Nu-i pomeni de moartea lui Mihailopol. Simion rîse extrem de satisfăcut, un rîs care sparse carcasa telefonului și se răspîndi în toată tipografia, întîlnindu-se cu mulțumirea tuturor. Simion spuse entuziasmat, tare :

— Reacțiunea va turba !

— Calandru ! strigă, ca un ecou la fel de entuziasmat, Grecu.

— Altceva, alte probleme ? întrebă Simion, în timp ce roțile neunse ale căruciorului pentru calandru scîrțiau ca de obicei.

— A murit Mihailopol, îl știți... răspunse Paul, trist, închizînd ochii.

— Cum ?

În tipografie nimeni nu mai mișcă.

— L-au împușcat la barieră... era cu tovarășul Cojocar, au tras după ei... l-au atins...

O tavă căzu din senin, pe ciment, nimeni nu întoarse capul într-acolo. Glasul lui Simion nu se mai auzea în aparat, probabil că vorbea mult mai încet, dădea indicații, căci Paul continua să-l asculte cu capul plecat. Grecu împinse „pagina“ pe cărucior. Căruciorul scîrții îndelung pînă ajunse în dreptul calandrului ; Paul se îndreptă într-acolo și toți îl urmară, tăcuți, lipăind cu galenții de lemn pe ciment ; așteptarăm în jurul mașinii.

Sanseverina și Ecaterina

Pentru a înțelege la ce concesi se pretase Sanseverina acceptând ca, a doua zi, Ecaterina — o femeie uscată și puternică, mereu chinată sentimental de același bărbat, Mitică, însurat cu o alta, dar care nu-și găsea liniștea decât torturînd-o pe această ardeleană de la Ciucea, mamă a unei fete din altă căsătorie desfăcută tot pentru acest bucureștean al cărui glas nu-l știam decât la telefon, căutînd-o la noi, printre sunetele intense de claxoane ale unui garaj de pe Magheru, strigînd înainte de toate, ca din gură de șarpe : „Alo, aici e Mitică !“, frază de o concizie și o sugestie maxime — să facă doar baia, bucătăria și camera, ar trebui descris ce însemna o zi, nu două, de curățenie normală, nu aceea de Paște, de Crăciun sau cu petrosin, în casa din alea Popa Nan.

Se pleca de la noțiunea catastrofală exprimată dramatic : „e mizerie“... sau, ceva mai liric, cu o anume melodie în jurul vocalelor : „e o mizerie“, folosindu-se o terță descrescîndă pe primele două vocale pentru a se ajunge la o quartă suitoare pe ultimele. N-aveai dreptul să te îndoiești. Cea mai umilă încercare de a corecta expresia, de a insinua o realitate mai blîndă — de pildă : „eu cred că e foarte curat“ — stîrnea lovituri scurte și uimitoare :

— Ce știi tu ce-i aia mizerie ?

Te simțeai ca o vrăbiuță în fața unui vultur sau, mai serios vorbind, ca într-o ședință la care veneau Gorki sau Sadoveanu, cu închisorile sau dumbrăvile lor, ca să-ți umilească cunoașterea vieții din care-ți lipseau, puțină cum era, proletarii, vagabonzii, vînătorii, păsăruicile

lor, deci și experiența mizeriei în casa Sanseverinei. Odată instalată această evidență — care te zdrobea nu numai pe planul gospodăresc ci și pe acela, literar, al documentării, ea întâlneau-se aici exact cu ceea ce se imputa reportajelor noastre : necunoașterea mizeriei burghezo-moșierești — cele două femei treceau la o acțiune care, oricum ai fi privit-o, nu putea fi caracterizată — în contrast cu vuietul și spaima din această „mizerie“ — decât ca sublimă prin pacea și arta ei, știindu-se prea bine că și în sanscrită arta înseamnă ordine. Conștiința atât de temeinică și de clară a mizeriei nu le dădea nici panică, nici grabă, nici tristețe, sintetizate în acea locuțiune ancestrală : a nu-ți vedea capul. Ele nu erau terorizate de propriul diagnostic. Ele nu erau bolnave speriate, ci doi chirurghi reci și calmi, exigenți și preciși, pe scurt : harnici și talentați (altă expresie armonizată cu adjectivele care ni se puneau alături de numele noastre, la bilanțurile pozitive și festive : reporterii harnici și talentați) în fața unei nenorociri care nu-i afecta cît îi mobiliza.

Se dădeau jos perdelele, înainte cu o zi de intrarea în purgatoriu : se dormea liniștit, știind că perdelele sînt îmbăiate, ca bolnavii încredințați unui bun anestezist. De dimineață, se intra în prima din cele trei săli de operație ; se trăgea covorul cel mare de sub masă, se puneau scaunele, patru, la perete, se lua salteaua plușată, roșie, de pe studio, se strîngeau mileurile de pe un bufet — toată sufrageria devenea golașă — se deschideau larg ferestrele și Ecaterina cobora, cu covorul greu și lung pe umeri, în curtica interioară a casei. Sanseverina intra impetuos în celelalte două camere și strîngea repede covorașele mai ușoare, deschizînd ferestrele și ușile, gonindu-mă — dacă aveam imprudența să mai stau în pat, citind — din hol în bucătărie, ca loc de exil, și el provizoriu. Avea ceva de tăvălug, atât verbal, cît și gestual. Nu i se putea sta în cale. Orice mișcare mai lentă, orice plăcere a lenei, orice încercare de a o tempera — „că nu dau turcii...“ — erau sancționate cu strigăte scurte și dure, nu enervate, ci pline de o autoritate conștientă de forța și invincibilitatea ei, în genul insta-

lării Gestapoului în satele daneze și ucrainiene. Umorul, mai cu seamă, era inutil. Preferam să mă adăpostesc în baie, cu „La révolte des anges” în mână, unde cuceream un răgaz de o oră, pe puțin, cât se instaurau în casă legile și mecanismele unei stări de urgență. Ecaterina se întorcea din curtică și căra, fără vorbe, covoarele și covorașele învălătucite de Sanseverina, care — comparativ cu acela greu și mare din sufragerie — reproduceau raporturile dintre industria ușoară și cea metalurgică. Lucrările acestei etape — strângerea covoarelor — odată înfăptuite, se trecea, timp de o oră, la bombardamentul năucitor dar necesar al bătutului lor.

Ecaterina știa prea bine cât trebuia să dureze această operație, pentru a nu fi bănuită de superficialitate. Sanseverina, pregătind în casă terenul pentru viitoarele mișcări, desigur că avea urechea trează la tot ce se auzea din curtică, deși subconștientul ei reținea atît ritmul cît și intensitatea fiecărei bătăi de covor, precum cardiofobii fiecare bătaie de inimă. Baia avînd o fereastră îngustă care dădea exact în curtica asurzită, fraza mea anatolfranciană se resimțea firesc, ca bătută în cap, de mișcările bătătorului din mîna plină de dexteritate și putere a Ecaterinei. A fost una din primele mele încercări de a ajunge la o lectură abstrasă din contingent: am izbutit să parvin la rezistența nervoasă a englezului din Coventry care, sub bombardamentul german, citea în adăpost Dickens, spre uimirea celorlalți. Am tratat cu ironia lui Sylvestre Bonnard violența exterioară, transformînd-o într-un metronom pentru cadența stilului francian.

Pacea pogorîndu-se, valul — subțire, căci nu era deloc „mizerie” — de praf risipindu-se, Ecaterina urca în apartament și proceda la spălarea ferestrelor. Se făcea de amiază, dar nu conta. Erau vreo opt ferestre de spălat — trei la sufragerie, două la hol, două la dormitor, atîta capacitate de Pristanda aveam — prilej ca acele două comandamente de luptă să se spioneze subțire. Sanseverina se insinua discret dar esențial în viața intimă a Ecaterinei. De fapt, nici nu era nevoie de dis-

creție. Aceea își declara sentimentele cu suficientă energie și sănătate — în scîncetele subțiri ale geamului șters viguros cu cîrpele — pentru ca poveștile chinurilor ei cu Mitică să pătrundă la rîndul lor în universul ingerilor mei. Aici întrerupeam lectura, fără remușcări. Mitică — alternativ Lucifer și „luceafăr“ al vieții ei — era satanic, totuși, ca orice bărbat care nu vroia să renunțe la o existență dublă. Caracteristica epicii de ardeleană matură, vulnerabilă doar în acest domeniu, era imprecizia. Ea îl blestema, dar — ca și geamul scos la lumină din „mizeria“ lui — la capătul fiecărui fapt oribil de viață, Mitică lucea și ieșea frumos, Ecaterina asumîndu-se „ca o cîrpă ce era“. Ea îl spăla, îl freca, îl hulea, dar, deodată, sucind gîtul oricărei retorici, tot ea îl ierta și, în concizia răsturnării logice, bărbatul devenea bun, sincer, ba chiar transparent în dragostea pe care i-o purta numai ei. Sanseverina n-o corecta ci, din cînd în cînd, atunci cînd simțea — fără greș — că fluxul epic e în scădere, îi puneă o întrebare impulsivantă și eficace. Se dovedea astfel că poveștile acestea nu o plictisesc și că le urmărește cu atenție și respect, dar eu aveam bănuiala că interesul ei — ca al oricărui tiran luminat — manipulează lirismul subordonaților în favoarea necesităților ei strict economice și gospodărești. Ecaterina, concentrată în necazurile enigmei mitice, spăla mai bine geamurile, după cum unii cîntă în timp ce muncesc, căpătînd spor din melodia îngînată. Sanseverina transforma confesiunea în unealtă de producție. Ecaterina avea să se revanșeze în curînd.

Deplasarea spre ferestrele din hol și dormitor, tot mai departe de baie, în adîncul teritoriului locativ, nu-mi permitea să urmăresc dezvoltarea dialogurilor lor, silit și eu dealtfel să mă mut în bucătărie. Cît putea sta un om în baie? — vorba Sanseverinei, trecînd spre cămară de unde aducea peria cea lungă, imensă, pentru curățatul colțurilor de tavan. Peria aceea mi se părea — și nu mai eram copil predispus la idilizări și exagerări — regina bătăliei, cel puțin în prima perioadă a apariției ei, cît timp Sanseverina o purta, ca pe o lance, spre interiorul casei barînd ușile băii și bucătăriei. Mărturisesc

că fascinația acestei perii curioase — cu cap, ce-i drept, des și impozant dar prea scurt față de lungimea cozii — mă presa să plec, ca un Sancho pe urmele unei sulii sumeșite spre înalt, din bucătărie în pragul sufrageriei, pentru a arunca o privire oricît de rapidă, acolo. Printre scaunele așezate cu picioarele în sus, Ecaterina lua peria din mîna Sanseverinei și, suindu-se pe lada studioului cu labele ei late care cunoscuseră și țărîna, pornea acțiunea feerică a curățirii tavanului, a colțurilor lui, mai cu seamă. Aveam impresia că scrie cu un condei uriaș, aidoma celui al lui Eluard, din clasică lui poezie recitată de noi prin toate casele Tineretului Progresist, prin toate căminele culturale ; cu un creion de dimensiunea acestei perii, trebuia să se fi scris pe toate zidurile, pe toate gardurile, pe toate furnalele, cuvîntul „libertate !“

Dar chiar dacă uneori îmi cenzuram această pornire lirică și retorică, mișcarea periei miraculoase pe tavan și în colțuri, plină de vigoarea unui spirit căutător de lumină, dornic să alunge inexistente pînze de păianjen, însetat să destrame întunericul, obscurul, pînă în cele mai îndepărtate cute și adîncuri, îmi dădea senzația cea mai corectă a verbului : *a face*, a face curățenie, a face sufrageria, a face baia, a face cămara. Întotdeauna mă intrigase această expresie a Sanseverinei — cînd prea agramată, cînd prea demiuragică — întrebîndu-mă nu o dată cum să faci o cămară, cum să faci o baie, cînd tu nu știi, citadină cum ești, casnică și nepricepută în alte meserii decît ale cornulețelor cu dulceață, să ții o mistrie în mînă ? O solidă logică proletcultistă — care atribuia doar muncitorului o putere a facerii — mi-a fost zguduită și oricît am încercat s-o apăr, cu Ecaterina în fața ochilor, suspendată de mînerul periei, supravegheată de pe pămînt de stăpîna ei, am fost obligat să admit că o anume meta-fizică a muncii aparține și acestor mic-burghezi, capabili să creeze o încăpere prin lumina curatului, prin alungarea necuratului, durînd o zidire, cu o mătură, o perie și o cîrpă. Citind celebrul capitol al „Speranței“ lui Malraux — „Être ou faire“ — nu ascund că am reacționat la alternativă, aducîndu-le pe Ecaterina și Sanseverina împreună, proiectate pe tavan, într-o trudă care,

dacă ignora abstracția unei opțiuni, izbutise să o rezolve printr-un efort nu mai mic decât al alegerii și acceptării unui destin. Ele erau și făceau. „Mă voi apuca să învăț a spăla podelele“ — îmi spuneam biruit, forfecat de avîntul imaginii cît și de angoasa ideologică, și mă retrăgeam în bucătărie, lăsîndu-le să înainteze spre celelalte două camere unde nu mai suportam să le văd. Mi se făcea foame, știind că în zilele cînd se făcea curățenie, masa de prînz nu stătea nicicum pe primul plan.

Ecaterina avea această nebunie — acceptată cu greu în toate casele unde lucra, transmisă cu fior telefonic de la una la alta ca secretul unei eroine sfîșiate între prea multa hărnicie și prea multe capricii — că nu mîncea pînă nu termina treaba, la 6 la 7, după cum era cazul. Masa de prînz urma să fie pusă într-un sufertaș, seara, Sanseverina avînd grijă să-i precizeze că-i pune și pentru Mitică, ceea ce năștea sistematic o ripostă disprețuitoare : — Al meu nu mîncă seara...

Rămîne o taină dacă ardeleanca din satul lui Goga sugera astfel — în felul ei vehement — o duioșie pentru bărbatul totuși al ei, care seara n-ar fi pus gura pe o supă pasată cu frigănele, sau, dimpotrivă, un nou blestem la adresa lui. Dar pînă la plecarea ei, mai aveam de trăit cîteva momente nodale.

Unul dintre ele putea fi fixat cam în jurul orei 15. Eu nu asistam, desigur, la desfășurarea lui care avea loc departe, dincolo de zare, în camera din fund, unde eram hotărît să nu intru cît durau operațiile, fiindcă aș fi văzut, în trecere, camera mea lucind salubru și lugubru. Mai ales pianul — devenit masa mea de scris, așa cum peste ani divanul avea să mi se prefacă în bibliotecă ! — eram sigur că strălucea, șters prea bine de praful firesc și de cel nefiresc, astral, al firimiturilor de gumă pe care aveam voluptatea să nu le spulber. (Probabil, tot din proletcultism : dacă nu-mi vedeam sudoarea, măcar să-mi fi contemplat praful, semn și el al lucrului...) Nu acceptam să mi se facă ordine și curățenie pe locul unde scriam. Vroiam să lucrez, da, în mizerie. „Da, sînt nebun“ — urlam. Făceam și eu urît. Inutil. Barbare și crude, gospodinele parcă abia se îndîrjeau în camera mea

lăsînd-o lună, impecabilă, în sensul că „numai un nebun poa' să vrea la Sinaia, în cine ştie ce mizerie, cînd are aici to' ce vrea...” Eram revoltat respirînd aerul proaspăt, văzînd capacul pianului negru scăpărînd precum argintăria dată cu sidol, în lumina becurilor — mai ales seara, după asfinţit, mi se ţineau asemenea prelegeri morale — ca o culme a machiavelismului gospodăresc. Îmi erau necesare trei-patru zile de lucru intens să-l pot acoperi din nou cu praful gumei mele neobosite.

În camera alăturată, ultima, urma însă cearta, rup-tura, revanşa. Înfometată cît de cît şi ea, sătulă totodată şi de poveştile cu Mitică, sastisită şi de atîta efort dar aţîţată şi de viziunea unui final de zi, Ecaterina o gonia pe Sanseverina de lîngă ea, cu strigăte energice, neaştep-tate, cu mîinii şi bolboroseli de allegro beethovenian înaintea unor acorduri finale, bruscări şi chiar ofense care puteau da impresia că cele două femei nu se cuno-scuseră înfrăţite în muncă. Se puteau auzi pînă în bucă-tărie — locuinţa nu avea dimensiunea dată de fraza Sanseverinei către Ben : „L-am căutat prin toată casa şi nu l-am găsit“, tocmai de aceea fermecătoare ca un palat italian... — frînturi de tipul :

— Da' mai lasă-mă, cocoană !

— Da' ce mai vrei de capul meu, cocoană !

— Eu te las cu toată casa aşa... m-ai înţeles ?

— Da' ce crezi că eu nu pot fi cocoană ca dumneata ?

Venite din senin, crunte şi fruste în tonul lor ţără-nesc, dar fixînd, prin această obsedantă „cocoană“, acea distanţă tipic bucureşteană între doi oameni care se lo-vesc în tramvai sau la piaţă, expresiile acestea — pen-tru mine fără explicaţie epică, frînte şi îndepărtate — ar fi dat oricui impresia că cele două femei urmau, cum se zice pe scurt, să se omoare. Nici vorbă. Sanseverina se întorcea, în bucătărie, amuzată ca de o comedie, îmi prepara repede un şniţel pané şi-mi puneă lîngă el, în loc de orice completare, o observaţie mai hrănitoare de-cît oul, mai excitantă decît o murătură :

— Nebună mai e şi Ecaterina asta !

Incruntat și lipsit de volubilitate încă de dimineață, nu-i ceream explicații, dar ea era prea veselă ca să le ocolească; știa și că, de fapt, mă interesau și atunci, trecînd carnea prin pesmet, lăsînd-o să sfîrîie în tigaie, îmi furniza unele amănunte neinteresante — locvace, voioasă, ca un om venit de la un iarmaroc îndepărtat — toate detaliile reliefînd o singură idee centrală: Ecaterina e ușor isterică. Înțelegeam prea bine că vorbele dure ale subordonatei n-o umiliseră și n-o necăjeau fiindcă ea, stăpîna, extrăgea din ele un beneficiu secundar și esențial: odată cu această explozie verbală, ziua de muncă se apropia — decisiv și mulțumitor — de sfîrșit. Ar fi putut, desigur, să o pună la punct — n-avea interes: se lăsa alungată, îi dădea servantei iluzia că ea ar porunci în casă, nu-i cenzura nici o vorbă, îi permitea să-și facă de cap, fiindcă țelul major era astfel mai repede și mai bine atins. Incapabilă să generalizeze mari teorii în mari cuvinte, Sanseverina poseda în schimb știința ocultă de a da intereselor și nevoilor ei „acea viclenie cu care să se înalțe spre necesitatea nobilă“, cum zicea un filosof niciodată citit de dînsa, dar aplicat „à la lettre“ în practica gospodărească. Ceea ce urma — al doilea moment nodal al zilei — o confirma.

La puțină vreme după răzvrătirea ei, sluga acceptată ca stăpîna lipăia pe scările care duceau spre curtică — eu îi auzeam pașii, mestecînd ultimele bucățele de șnițel, nesăturat dar ceva mai senin, fiindcă mi se transmitea și mie ideea amurgului, a finalului apropiat — și de acolo se întorcea încărcată cu covorul mare și cu cele mici. Lipăiala, în niște papuci și mai largi și mai vechi decît ai lui Gerson, rămași de la un fost chiriaș al camerei îndepărtate, era acoperită de un geamăt puternic, care avea probabil rostul să rupă inima Sanseverinei vremelnice umilite, credea ea, dar și să-i redea vinovăția omului care stăpînește sclavi. Ajunsă în sufragerie, se auzeau bufnetul covorașului pe parchet, derularea lui, apoi — mai stins — aruncarea celorlalte covoare, mai ușoare, în camerele respective. Sanseverina — nu mai puțin încovoiată decît la bătutul lor — surîdea superior ca un Cezar căruia i se puneau la picioare, de către

generalii lui, bogății și supuși, părăsea imediat bucătăria și intra în sufragerie pentru a efectua operația cea mai importantă, cea mai rîvnită de-a lungul zilei — în ochii mei, o nebunie mai greu de explicat decît revolta revanșardă a Ecaterinei — de aceeași putere fascinatorie ca mătura eluardescă lansată pe pereți și pe tavan. Niciodată nu mi-am putut reține curiozitatea, mă duceam după ea, mă postam în pragul ușii și o contemplant cum, așezată în genunchi, frîntă din mijloc, aranjează fir cu fir franjurile covorului*. Nu zîmbeam, nu comentam, nu aveam glas, nici chip, nu aveam chef de comparații — eram în afara oricărui sistem metaforic, căci ce să te mai gîndești la poezie și analogii cînd vedeai o femeie astfel strivită? În mintea mea, singura explicație venea din epică: îi rămăsese ceva dintr-o poveste atroce a soțului ei — cîndva, în timpul persecuțiilor rasiste, el fusese dus într-un lagăr de muncă forțată unde în fiecare zi n-aveau altă treabă decît să ia dintr-o grămadă uriașă de paie cîte un fir, dar numai cîte unul, și încolonați într-un șir indian, să-l ducă dintr-un colț al unui țarc în colțul opus. De cînd o auzisem, povestea mi se păruse exemplară, abrogînd orice metaforă și îmi răsărea în fața ochilor de cîte ori o vedeam pe Sanseverina aranjînd franjurile, unul cîte unul; probabil că, pe căi foarte întortocheate, pe care n-aveam cum să le știu, există asemenea recuperări între o femeie și un bărbat, ale caznelor lui și nice prin truda ei zilnică. Puneam, deci, obsesia franjurilor pe seama unui devotament complicat al Sanseverinei pentru chinurile prin care trecuse Gerson, aflat în permanentă deparie de casă, în controale contabile. Era una din puținele Sanseverine cu porniri de Penelopă: aceea țesea covoare, aceasta aranja franjurile covorului, amîndouă în așteptarea aceluiași bărbat, încît o unitate a materiei îmi permitea înțelegerea unei unități de spirit.

Pînă cînd, într-o zi, surprinzîndu-mă cum o privesc, din prag, îmi țipă să plec imediat și s-o las în pace. Am întrebat-o de ce, ce greșeală făceam uitîndu-mă la ea, —

* Vezi bibliografia capitolului.

în fond, îmi făceam și eu siesta după șnițelul pané — și, spre uimirea mea, îmi răspunse foarte repede și dîr, ridicînd privirea spre mine :

— Fiindcă ești foarte ironic !

Nu părea o acuză, mai degrabă o cerință de pu-doare. Am înțeles-o : am încetat să dau ușa larg de pe-rete, renunțînd la o imagine amplă, o întredeschideam ușor, incapabil totuși să abandonez această scenă care-mi educa — nu i-aș fi spus-o niciodată — simțul detaliului, calmîndu-mă cîteva minute. Nebunească, așa cum pă-rea — covorul avînd cîteva bune zeci de franjuri — peria aceea grandilocventă, după dialogurile și certurile cu Ecaterina, căpăta o dimensiune terapeutică, ca a unor bolnavi, fie ei recrutați dintre chirurghi, cărora li se dau, în balamuc, să sorteze separat acele de siguranță de acelea cu gămălie. Rapiditatea cu care violențele se topesc în gesturi stupid de pașnice îți interzice să fii crud, ce să mai vorbim de ironie ? Fără îndoială, dacă mi-ar fi auzit aceste considerații, Sanseverina ar fi spus că eu sînt cel mai nebun din casă, nu Ecaterina. O operă se săvîrșea prin această ordonare a fleacurilor, dar ea nu cerea sinceritate ci tăcere pentru a nu-i divulga inu-tilitatea, ca să nu merg pînă la capăt, vorbind chiar de călcarea ei în picioare. Îmi venea să urlu, deși mi se părea că sînt liniștit în contemplare.

De aceea, seara, tîrziu — după ce se împăcau mutual, punînd împreună mobilele, milieurile, peria și cîrpele la locul lor, din toată forfota și încordarea rămînînd doar replica Ecaterinei luîndu-și sufertașul : „... ți-am spus că el nu mănîncă seara...” care crea acea situație nici de pace, nici de război, favorabilă zilei de mîine cînd urmau a fi făcute baia și bucătăria — nu aveam forța și răbdarea diplomatică să mă rețin și de cum intram în camera mea în care lampa, geamul și pianul străluceau la fel de enervant și ferice, îi spuneam de-a dreptul, afectînd o mare și decisă liniște, că data viitoare plec la Sinaia, orice-ar fi, oricît m-ar costa, numai ca să scap de franjurile și toate rahaturile ei.

Știam că rostite fără să ridic glasul, ponderat, cu calmul curățeniei instalate, vorbele acestea o vor îngrozi și mai mult decât dacă aș fi făcut crizele de nervi la ștergerea prafului din camera mea. Nu puteam însă să nu i le spun, tot așa cum nimic nu înfrîna curiozitatea mea de a o vedea trudind la covorul ei. Dar Sanseverina nu suferea de metafizică. În acest domeniu, singura ei întrebare era de ce nu mi se făcea rău cînd mincam în altă parte sau cînd vedeam cum se face curățenie în alte case. Amenințările cu fuga mea la Sinaia le susporta cu puterea de abstracție a unei vite care nu catadicsește să se uite la acest stăpîn turbat, pornit s-o înjure și s-o prigonească; lua Sidolul și începea să frece clantele ușilor, pentru a îndepărta spectrul mizeriei, desigur. Mă lăsa să vorbesc la pereți.

BIBLIOGRAFIE

5 iulie 1956, orele 10,20. Sînt în batardou. Am în față o lamelă a distrugătorului de energie; bena coboară la cîțiva metri de mine, pe un postament de unde, prin tuburi, pompat, betonul ajunge aci, la lamelă. La gura tubului prin care se scurge betonul stau cîțiva oameni cu lopeți, dînd mereu în lături betonul greu și moale, pentru evitarea astupării. Oamenii stau în beton pînă la încheietura trupului cu picioarele. Dacă ar sosi, în sfîrșit, vibratoarele — ar fi mai ușor. Lîngă cei de la gura tubului mai muncesc alți șapte-opt oameni, împrăștiind betonul pe toată întinderea lamelei. Sînt afundați în betonul moale, în aceeași proporție: cam pînă unde se încheie trupul cu picioarele. Cîteodată, cîte unul se cufundă mai mult, pînă la șold, sau mai sus chiar — și smulgerea e anevoioasă. Lucrează toți în cămăși albe și mînjite cu stropi de beton și nu vezi din ei decât cămășile, mîinile, arar, arar de tot, cîte un picior — cînd s-a afundat prea mult și încearcă să se smulgă betonului. Au cizme foarte bune care luminează puțin la suprafață — lumină de cauciuc negru, beton gri și om —

și iar se cufundă în betonul copleșitor. Cîteva secunde — probabil cît bena pleacă iar sus să aducă beton — am viziunea împietririi, betonării lor, acolo, în lamelă : cînd cofrajul de lemn s-ar scoate din jurul lamelei și blocul de beton masiv și dur ar rămîne între stîncile batardoului, am vedea 10—12 oameni exact ca 10—12 statui — „jumătate în blocul inform al materiei“, jumătate ieșiți la lumina soarelui, după toate legile frumosului și ale umanului. Ar fi lumea, azi, cu oamenii ei, la scara de 1 pe un miliard de miliarde. Nu e decît o imagine care mă urmărește, o imagine a Mariei Banuș culeasă în același martie zgomotos cînd am început France și am strigat : „cred în beton !“. O imagine mai presus de toate adevărată, de care nu mă pot despărți, cum nu mă despart de France și credința în beton...

5 iulie, în continuare dimineata. Mă întîlnesc cu inginerul Kam. Surprinzător de bine dispus : a sosit de la București documentația pentru betonarea blocurilor 19, 20, 21 — blocuri de bază ale barajului. „Documentația“ e un dosar imens — de proporțiile celor patru volume „Război și pace“, în manuscris. Proiectele acestea erau așteptate de nu știu cît timp. Acum lucrurile se urnesc precis. Dacă nu se urnesc azi, se urnesc mîine, dacă nu mîine — poimîine... Inginerul Kam. nu ia nimic în tragic — viața are pentru el deschizătura unui compas. Nimic mai mult. Cu compasul se descriu cercuri, semicercuri, cu compasul ficezi punctul de unde cobori perpendiculara pe o dreaptă. Privindu-l pe Kam. înțeleg ce importanță au cercul și perpendiculara în viața noastră, în psihologia noastră, azi — și o spun fără ironie, fără superioritate intelectualistă. Nu e un tehnician îngust, nu e un indiferent, nu-i un om rece — nu-i pot face nici una din imputările atît de „la modă“ cînd discutăm despre ingineri. E un om sigur ca un cerc, ca o perpendiculară. Mă duce la lamela distrugătorului de energie. Îmi arată :

— Vezi, i-am dat panta...

Nu văd nimic. Un bloc de beton — atît. Îmi arată cu degetul muchea blocului. Într-adevăr, are o înclinație

ușoară, imperceptibilă pentru un profan ca mine. Aceasta e „panta”. De aci trebuie să crească barajul. Această înclinație de câțiva milimetri aparține titanului.

— Și dacă... încerc să încep.

— Ce-i aia dacă ?

— Dacă nu e bine calculat...

Kam. râde.

— Dacă nu e bine calculat, insist, înseamnă că barajul întreg va fi greșit...

— Da, asta ar însemna... și continuă să rîdă de profanul de lângă el.

Ce să-l mai întreb ? Reducînd totul la absurd, în cazul unei erori, Kam. ar fi oricînd dispus să ia barajul de la început. Dar Kam. nu crede în absurd. El crede în milimetrii „pantei”.

Îi spun că am văzut la laborator ruperea betoanelor din 5.06.56.

— Și la cîl s-au rupt ? întrebă imediat.

— La 41...

— La 41 ? se bucură vizibil. E foarte bine.

— Și totuși mi-a părut rău... îi răspund sincer.

— De ce ?

— Betonul nu trebuie să se rupă... nu crezi ?

Kam. merge înaintea mea, spre blocul 21, călcînd pe o potecă îngustă a batardoului, apoi pe cîteva stîngii, și-mi spune, fără să se întoarcă, foarte serios :

— Nu se poate... totul are o limită. Trebuie să luăm lucrurile în limitele lor...

Și continuă să meargă, sărind peste fiare vechi, urcînd scările șubrede, spre blocul 21 ; îl urmez, contrariat de seriozitatea lui. Oricum — nu e un fanatic, și aceasta îi dă dreptul azi să emită chiar și cîteva banalități. Crede în beton pînă la presiunea de 41 de tone. Știe precis că la 41 de tone, 5.06.56 se rupe.

5 iulie, — în continuare. Ajungem la blocul 21. Pe câțiva metri pătrați se desfășoară curățirea și pregătirea stîncii pentru betonare. În martie, 10 martie mi se pare, am asistat la dinamitarea violentă a acestei stînci; era prima etapă, din tot ce mi-a povestit Kam. atunci despre operațiile care aveau să urmeze, nu am înțeles mare lucru și, mai ales, nu am fost cîtuși de puțin impresionat. Acum ceea ce văd e uluitor, oricît mă feresc de acest ađjectiv în ultima vreme: după dinamitările necesare, stîncă a rămas „rece la minune” cum ar spune poetul, dar sălbatică, necorectată față de cerințele proiectului. Proiectul prevede anumite înclinații, anumite modelări, în sensul cel mai plastic al cuvîntului. Și atunci, urmează un șir de operații manuale, săvîrșite într-o trudă continuă, de o gravitate excepțională. Stîncă — pur și simplu piatră dură, încruntată în cenușiul ei, afurisită în tenacitatea ei — este modelată, pînă în amănunte, cu mîna!

Unelte, în modernismul lor, nu depășesc pickhamerul. Nu o stîncă și nu pe rază unui metru, ci sute de blocuri pe rază de sute de metri pătrați sînt literalmente modelate cu mîna și cu cîteva unelte, ca într-un enorm atelier de sculptură. După cîte se spune — altfel nu se poate; e o lucrare unică în țara noastră și rară în istoria construcțiilor de hidrocentrale.

Stîncă trebuie să rămînă nu numai exactă cu proiectul — desigur, cu o omenească aproximație în această exactitate — ci, în principal, curată, cît mai curată, orice impuritate fiind fatală în procesul de aderență stîncă-beton. După cum se glumește grav aici, stîncă, înainte de a se turna peste ea betonul, trebuie să fie atît de curată încît dac-ai șterge-o cu o batistă de olandă, batista să rămînă albă! Curățirea stîncii se face tot cu mîna; se string cu mistria — cu mistria de zugrav —

resturile de stîncă, firimituri la drept vorbind, rămase printre crăpături după „modelarea” cu tîrnăcopul, ranga și pichamerul ; cele strînse cu mistria se aruncă în găleți. În spatele meu, se mătură stîncă ; așa cum ai mătura în bucătărie sau în ogradă. Cîteva nuiele ordinare strînse bine într-o legătură — iată mătura, iată o unealtă. Nu văd decît oameni măturînd sau cu mistrii în mîini, îndoiți din spate sau așezați pe vine, cu fețele, mîinile, cămășile chiar, bătînd din ce în ce mai mult în culoarea stîncii — proces firesc de mimetism — cu toții loviți de un soare uscat. E o încleștare diabolică, pe care răngile, tîrnăcoapele, mistriile, gălețile, măturile o înăspresc. Îmi trece prin minte imaginea din cartea de istorie, a bătăliei de la Posada, niște oameni aruncînd stînci peste oastea lui Carol Robert — un fleac, pe care-l notez aci numai așa, ca să mă mai amuz... După ce s-a măturat, urmează suflarea prafului din crăpăturile stîncilor, cu furtunul de aer ; Kam. îmi explică mai departe, cu calmul obișnuit : după furtunul cu aer, se ciocănește stîncă, desigur cu ciocanul, ca să nu fie netedă, apoi iar se suflă aer ; urmează spălarea stîncii, cu cîrpe de sac.

— Se freacă stîncă, așa... ?

— Se freacă stîncă, așa... mă îngînă Kam.

După cîrpa de sac, urmează „furtun apă” și „furtun aer” — se scoate apa și betonăm. Sînt, dacă nu mă înșel, vreo zece operații. Toate — cu mîna ! Nu-mi închipuiam că de la dinamitarea văzută în martie, stîncă va ajunge să fie frecată cu cîrpa de sac ! Va trebui să fie o lumină nemaipomenită în Moldova — pentru a se răscumpăra eforturile grele cu care construim hidro-centrala.

5 iulie — în continuare. O singură „operație” poate fi comparată, ca intensitate, necesitate și duritate, cu

curățirea stincii : curățirea vieții noastre, a interiorului nostru, de fetișuri, dogme, naivități, ignoranțe...

5 iulie — în continuare. Bena coboară din nou, plină cu beton. Impune : de pe stînci, oamenii ridică privilegiile — lăsînd o clipă mistriile, gălețile și măturile — și o urmăresc respectuoși. E solemnă, autoritară, regină. Lîngă mine, Kam. discută cu altul despre curînda instalare a macaralei de iluminat ; după cîte îmi imaginez profan, e ceva în genul acelor reflectoare cu care se lucrează noaptea la repararea șinelor de tramvai, reflectoare atîrnate de cablu, putînd fi oricînd ridicate mai sus, mai jos, după nevoie, aruncînd — împreună cu luminile aparatelor de sudură — reflexe atît de stranii pe pereții caselor. Poezia acelor lumini de noapte pe care o resimt aici în batardou, sub soarele uscat, se răsfrînge asupra acestei necunoscute macarale de iluminat. Kam. confirmă oarecum cele imaginate, și mă bucur, nu știu de ce.

5 iulie — nu în continuare, ci orele 21. Îl aștept pe Kam. acasă la el, într-o cameră a acestor barăci evaluate, cu un etaj, apă, dulap în perete, bucătărie, numite la un loc — Dodenii. Kam. întîrzie. Cel mai interesant în cameră e grupul instrumentelor de bărbierit așezate deasupra chiuvetei grosolane, pe o sticlă oarecare, prinsă în perete cu două bretele parcă rupte dintr-un combinezon de femeie. Sînt pămătuful, săpunul, aparatul de ras — și Eminescu (Biblioteca pentru toți), Caragiale (volumul II — Momente, schițe, amintiri) în bibliotecă.

Kam. sosește vesel, prăfuit, asudat ; îmi povestește turul dat batardoului — împreună cu alți șefi — „o inspecție“ minuțioasă în vederea unor noi măsuri. Lucrurile se urnesc, trebuie să se urnească. Trebuie. Trebuie. Trebuie.

Povestește, în cameră se așează acest masiv „trebuie“ și parfumul sudorii lui ; din bucătărie vine miros de carne prăjită, totul devine lumesc în această cameră de monah. Kam. se spală pe mîini ; îi văd pentru prima oară mîinile atît de roșii, parcă de spălătoreasă. Mi-aduc

deodată aminte că de mult, vai, tare de mult, prin clasa întâi de liceu, l-am chemat pe Kam. la mine acasă, împreună cu alți colegi, să le cînt ceva la pian : cum se uita Kam. la miinile mele, atunci !... Mîinile mele, azi — aceleași, poate degetul al treilea de la mîna dreaptă puțin umflat. Nu mai ai de ce să te uiți la ele... Ale lui, roșii, muncite, superioare ; nu-mi desprind privirea de pe ele, multă vreme, pînă începem să mîncăm roșiile, castraveții, carnea prăjită — cea mai bună mîncare din lume. Kam. își trece mîna peste barba neagră, virilă :
— Miine mă rad, dragul meu...

Dintr-un „Jurnal intim“, 1956

Astfel încît în trei săptămîni, pînă în Crăciun, am stat acasă, în Popa Nan, și am scris îndesat la o carte care să mă reprezinte, precum mă blestemase Sanseverina, nestingherit nici de ea, nici de Ecaterina.

Cred că a fost prima oară cînd am lucrat în termeni contractuali. Nu-mi dădeam seama ce mă presa : ideea că ea nu făcea curățenie și lăsa să se adune mizeria pentru a nu mă deranja — deci conștiința unui sacrificiu — volumele lui Anatole France, apropierea unui An Nou, imaginea din bucătărie cînd mă apucasem să-i spăl vesela cu cenușă, lîngă chiuvetă (aceasta coincidînd cu o scenă din „Angelica“, nuvela proaspătă, sugerîndu-mi-se astfel o situație care avea să mă excite toată viața : apariția în realitate a unei fapte petrecute pe hîrtie) precum și alte impulsuri, și mai copilărești care, toate, se legau într-o îndîrjire a inspirației, altfel lejeră, facilă, incapabilă să diferențieze starea de nuvelă de aceea de reportaj. Literar vorbind eram atent doar la două aspecte : 1) să fiu consecvent cu Babel, France și memoriul către V... 2) să fiu consecvent cu cele declarate de mine, acolo, în Aulă — mințim prea mult ! — fixînd aparatul acustic din urechea lui Camil Petrescu. Era posibil ? Fără să analizez cît e bine, cît e rău, mă irita — ca o dimineață fără de redacție — și o anume gratuitate : nu mai scrisesem niciodată cum și ce mă tăia capul, fără să-mi pese dacă va apare sau nu, literatură fără zi, fără ziar, fără șpalt. Nu-mi făceam iluzii cu

privire la vreun geniu artistic care ar fi locuit în mine, necunoscut (partidul ne educase în ignorarea oricărui fel de proprietate individuală), știam că posed doar o încăpăținare a unei demnități civice care, ca și curajul militar — cum scria pe hîrtia înfiptă în pian — era o urmare a nechibzuinței. Lipsa unui salariu, absența comenzii redacționale îmi permiteau pervers, dimineată de dimineată, o plăcere a acestei nechibzuinți, confundabile cu libertatea inspirației. Comunist, nu eram însă un obsedat al libertății, chiar dacă partidul mi-o dăduse prin acest șoc original al unui șomaj. Pentru un unchi, fusese trimis cîndva în proba de foc a unei uzine. Pentru vorbele mele, nu se mai găsisese nici un strung demn de mine. Deloc mulțumit de libertatea mea, aveam lipsa de gust artistic — sau nechibzuința ? — să-mi găsesc, fără un leu în buzunar, euforia într-un domeniu cu nimic mai fericit decît un buzunar gol. Mi se părea — în jocul consecvențelor mele — că singura dimensiune a revoluției, al cărei mers mă interesa mai mult decît abstracția libertății, era sinceritatea, nu numai a expresiei, ci și a eroului, a autobiografiei sale, de la mișcările imediate pînă la convingerile intime. Fusesse un mare scandal cu opiniile unui critic sovietic care, cu vreo trei ani în urmă, susținuse această teorie a sincerității ca element de bază al creației ; i se dăduse rău la cap dar mie îmi rămăsese drag, ca să mă exprim în termenii unei sentimentalități care niciodată nu m-a părăsit, înmulțindu-mi erorile estetice prin care un tangou îmi provoca aceeași cantitate de lacrimi ca „Apassionata“. Am luat întotdeauna lacrima ca lichidul primordial din care s-au născut și s-au justificat toate frumusețile, cele mărunte și cele grandioase. Nu aveam lașitatea ca belit de soartă sau de partid (pentru noi atîta vreme au fost tot una), să-mi reneg reportajele entuziaste — le consideram doar insuficiente ca mărturisire. Revoluția îmi apărea verosimilă, credibilă, în măsura în care îngăduia confesiunea, fie și a unui convins.

Pe capacul pianului închis, de la „Angelica“ am trecut la zilele Bar-Mitzvei mele — o nuvelă în care mă pregăteam pentru confirmarea religioasă cu un rabin

anatolfrancian care mă învăța cum să rostesc pe altar rugăciunea, într-o limbă necunoscută, cum să-mi compun discursul de mulțumire către părinți, dar care nu-mi ascundea, într-un lung monolog, că toate aceste lecții nu-mi vor folosi decît pentru noi conformisme și supunerii sociale, care pe el îl dezgustau ; cum să nu mă supun, cum să mă revolt, el, rabinul, nu mă putea învăța, preferînd să plece pe mare cu un vas care — o știa la fel de bine pe cît era de convins că Bar-Mitzva nu e o răscoală — urma să fie scufundat înainte de a ajunge la un zid al plîngerilor.

Era ceva adevărat deși — religios și etnic — nu-vela, intitulată „Discursuri“, constituia o impostură. Niciodată nu mă interesase, în scris ca și în viața mea de activist, că sînt evreu și rămăsesem uimit, prin '55, chemat, după ani de idolatrie declarată, în casa unui genial prozator român, la întrebarea acestuia, venită dintr-un fotoliu luminat de un glob pămîntesc, dacă sînt evreu. Îmi dăduse un măr și am rămas cu dinții înfipti în coaja lui, confirmîndu-i bănuiala printr-o mișcare neconvinsă a bărbiei. Omul îmi explică liniștit că evreul există — la orice serbare școlară cînd pe scenă se dansează „Banu Mărăcine“, vei vedea un copil care, prins în horă cu ceilalți, are alți pași și o altă mișcare a umerilor și a șoldurilor : „Acela care dansează altfel «Banu Mărăcine», să știi că e un evreu.“ Parabola nu mă încîntă ; nu venisem pînă la el, tremurînd, ca să-mi țină — proiectat pe un planetarium japonez — teorii rasiale. I-am replicat că pentru mine, problema evreiască e o simplă diferență de lungime... Problema națională o asimilasem — fără durere — cu ateismul : nemai crezînd în Dumnezeu din noaptea cînd îmi murise tatăl, nu mă mai interesau no- și națiunile create în numele lui. Babel, încolonat printre taceance în urmărirea albilor, îmi dezvăluisese compatibilitatea calmă dintre revoluție și iudaism — rabinul nuvelei mele venea dinspre el, fiul rabinului din Odessa, mesajul ei ținea însă de ironia lui France, ca și fraza, ca și plăcerea monologurilor atente la a fi cît mai inteligente : ce-ar fi ca tocmai un rabin să te cheme la răscoale, fie ele doar sufletești ? Impos-

tura — pentru prima oară scriam neadevăruri, situații netrăite — îmi desfigura autobiografia, fără ca minciuna să mă neliniștească : profesorul meu pentru confirmarea religioasă nu fusese rabin, era un civil, mereu cu lacrimi în ochi, care putea, în plină lecție, să mă lase să gînguresc pentru ca el să scrie pe mici bucăți de hîrtie, bine acoperite cu palma, cine știe ce gînduri care mie mi se păreau, întotdeauna, versuri. Nu-mi permiteam să-l întreb dacă e poet. Nici vorbă să-mi fi ținut teorii revoluționare. Nu era nici celibatar, ca eroul meu, avea o nevastă care preda și ea ebraica, mîncînd pe tot timpul lecției cireși, semințe de dovleac sau de floare.

Nu-mi fu, deci, greu să pricep că dacă scrierea nu mă plictisea prin invenții cu care nu avusesem nimic în comun și nu-mi dădea sentimentul minciunii, aceasta se datora unei realități numai de mine știute, perfect adevărate, care „mi se întîmplase“ și-mi satisfăcea cerința de consecvență : tot așa cum rabinul meu își ascundea și își împodobește nesupunerea la rit cu odăjdii sale, printr-o mișcare de translație — necunoscută mie pînă atunci — izbuteam să înveșmîntez într-o situație, de mult consumată și deloc exactă, o amintire de fapt, tot ce trăisem proaspăt și acut ; altarul nuvelei nu era decît Aula bibliotecii universitare, rugăciunea și discursul tînărului confirmat religios se echivalau cu prima mea confesiune de om public care mulțumea părinților săi spirituali (Camil și Romain Rolland), îngenunchind și cerîndu-și iertare celor nedreptățiți de el (Maria Banuș), invocînd — pe cît era de puțin abil — legile bisericii, ca acest „să nu minți !“, pentru a-și mărturisi nesupunerea față de cenzorii și paznicii proprietăților pe întinșul cărora (de aici exemplele aduse de „pe teren“) se petreceau atitea fapte contradictorii, siluite, în ziare, prin tăierea limbii, cînd nu a literelor. Rabinul meu — cu ochelari de sîrmă ca Babel, cu logica lui France — era o mască a acelei Bar-Mitzve atee din Aula Bibliotecii Universitare. Nu mai scrisesem mascat, niciodată, avînd intact sentimentul transparenței mele. Sinceritatea des-

coperea subversivitatea — precum o fecioară, voluptuos și neînfricoșată, devenea adulterină. Ca urmare, în alte câteva nopți — Sanseverina acordându-mi regimul unei tăceri salubre și a unor șnițele pane pufoase, onorate cu lapte de pasăre — fu gata „Trafalgar“, nuvela unui om obsedat de prea marea expresivitate a chipului său pe care se putea citi tot ce gândea, plecând la frizer și rugându-se acolo, răzbit de plăcerea și dulceața pomătu-fului, să devină cal, devenind chiar cal de curse, cu mari performanțe, repede sătul de ele, împotrivindu-se însă proprietarului său care vroia să-i manipuleze și victo-riile, și înfringerile, de unde o nouă rugă, aceea de a ajunge cal de pompe funebre, cu potcap, cu halat lung, negru, capul și ochii urmînd a-i fi feriți de orice priviri prea întrebătoare.

„Trafalgar mă reprezenta — vorba Sanseverinei — din cap pînă în picioare : era sinceră — în sensul că nu mai puteai fi sincer cu lumea decît gîndind mascat ; era consecventă cu predica mea de pe altarul Aulei unde asta făcusem : refuzasem manipulările ; era autobiogra-fică prin această legătură cu Armata de cavalerie nu numai a lui Babel, dar și a mea, armata mea de cavale-rie de la Oradea, unde plecasem în '50, căzînd printre armăsari și iepe, făcîndu-le adăpoiul, pansajul — la fel de harnic ca Sanseverina și Ecaterina făcînd cămăra — învățînd a sta grăjdar, a freca zăbăluțele și a schimba în diagonal dîrlogii, o adevărată revoluție în viața mea de citadin, salutată cu cîteva salve de tun, la trageri în poligon, cînd, pur și simplu, făcusem pe mine, ca să zic așa pentru a da verbului „a face“ cea mai obscură dimensiune. Din acea experiență a milităriei mele, extră-sesem o nuvelă, ante- și antibabeliană. „Bombea“, * por-tretul unui soldat dotat cu un fund care făcea minuni odată așezat în șa și mulțumită căruia eroul devenea idolul regimentului, fiind înălțat în grad direct ca loco-tenant și explicîndu-mi clar morala : „În plină gară, fără

* Vezi „Supraviețuiri“ (vol. I, 1973).

să se jeneze de cei din jur, Vasile Bombea îmi arată epoletii, duse mîna la șezutu-i genial, apoi, într-un gest suprem, duse aceeași mîna la frunte, adică : asta înseamnă să ai cap, dragul meu." Nuvela circulase prin redacție și ajunsese, nu știu cum, la unul din adjuncții celei mai serioase publicații teoretice, care făcuse un scandal și o anchetă de trei zile : cine dactilografiasse nuvela ? Cine o citise ? Cine n-a luat atitudine, citind-o, în fața acestei calomnii abjecte cu privire la promovarea cadrelor în țara noastră ? Cînd mă dăduseră afară din redacție, „Bombea“ fusese invocat ca simbolul desăvîrșit al negativismului meu. Autorului „Morometilor“ — ce voiam mai mult ? — îi plăcuse. „Trafalgar“ mi se păru însă superior, ceea ce-mi îngădui — redactînd sumarul volumului încheiat — sentimentul unei juisări febrile și, din nou, fericite. Aveam 6 nuvele care mă reprezentau — vorba aceea... — integral : „Angelica“, „Reacțiunea turbează“, „Trafalgar“, „Discursuri“, scrise în acele trei săptămîni, cu o rapiditate care nu mă îngrijora, precum și cele două mai bătrîne care așteptau, fără șanse, la „Viața Românească“, — „Bombea“ și „Seară de primăvară '45“ — vreo 120 de pagini, puține ca volum editorial, ca cotor — „densă ca cotor“, cum ne plăcea să ridiculizăm cărțile groase, cu o cacofonie introdusă și acceptată în limbă de G. Profir, membru de vază al Directoratului conștiinței mele literare. Mi se făcu — pe dată — dor de el. M-am îmbrăcat — contemplînd, în graba mișcărilor, grosimea manuscriselor strînse și puse, printr-o întîmplare a magnetismului universal, pe colțul pianului, constatînd nu numai că nu formau o imagine impozantă, dar cartea nu poseda nici un titlu cuprinzător pentru un volum de nuvele — i-am strigat Sanseverinei că plec și de mîine poa' să facă ce vrea în casă, ea nu-mi răspunse, ceea ce mă sili să-i precizez, în semn de mai apăsată mulțumire, căci mă simțeam dus și de un val de bunătate, că plec în oraș fiindcă n-am mai ieșit de trei săptămîni. Rareori foloseam în dialogurile cu ea adverbul „fiindcă“.

Trafalgar

Mă simțeam puternic, mușchiulos, frumos, înalt. Și-ntr-adevăr, așa era. După fiecare cursă pe care o câștigam, eram fotografiat; eram vesel, bine dispus, sănătos. Aveam în grajd o boxă a mea, spațioasă, curată oglină; mă îngrijeau trei băieți; după fiecare antrenament venea să mă consulte doctorul. Bisăptăminal, mă vedea stăpina, o contesă bătrână, îmbrăcată demodat — doamna d'Orly. Cred că nu era în toate mințile; își apropia obrazii uscați de capul meu și-i freca ușor lângă nările-mi fremătînd furios. Doamna d'Orly nu înțelegea și nu-mi puteam permite gesturi mai violente:

— Trafalgar, mon bijou! Trafalgar, mon amour! Il faut gagner le Derby!

Și în sfîrșit, într-o zi — în prezența doctorului, a băieților, a jockeyului Gill (un omuleț slab, osos, cu o țeastă albă, conică, pe care cu un picior l-aș fi doborât oricînd):

— Trafalgar... Trafalgar, tu m'entends? Je veux te demander quelque chose...

Am plecat urechea să înțeleg ce vrea. Și atunci, izhucni:

— Messieurs, mais il comprend tout. Quelle intelligence, quelle expression! Non, non, faites attention! Encore une fois!

Și din nou pe tonul dinainte, coborît:

— Trafalgar, je t'aime!

Ca să rid de ea, mi-am apropiat nările de fața ei, am respirat parfumul și pudra, apoi am strănutat sănătos. Doamna d'Orly era foarte proastă; se bucură extraordinar, îmi lăudă luminile ochilor, licărul inteligenței, silueta și frăgezimea picioarelor. Toți erau de acord cu ea; asistă la „pansaj” și, plecînd, îmi șopti:

— Trafalgar... le Derby... tu comprends? Le Derby!...

Am fost condus în padock. Era soare, o mulțime imensă; am închis ușor ochii, amețit de lumină și zgo-

mot. Am fost învățat de câteva ori în padock ; auzeam distinct discuțiile :

— Trafalgar arată bine ! E splendid !

— Nu văd decât Trafalgar ; o mie sus și o mie jos. Calul ăsta cîntă, pe onoarea mea...

Vroiam să câștig Derbiul, cu orice preț.

S-a întîmplat însă o nenorocire : Gill m-a împiedicat să câștig ; a tras de mine cît a putut ca să nu trec de Aventura ; m-am zbatut pînă zăbăluțele aurite mi-au sîngerat buzele. Am ieșit de pe pistă, urlînd de durere, lovind cu copitele în dreapta și-n stînga, ridicînd un nor de praf în jurul meu, la adăpostul căruia am plîns fără să mă vadă nimeni, pînă la grajduri. La miezul nopții a venit contesa, neagră de minie, și a început să mă lovească cu botinele-i de lac în burtă :

— Coquin ! Idiot ! Imbécile ! Gloabă ! Gloabă afurisită !

O priveam rugător, să mă lase în pace ; îmi sîngeau buzele ; nu vedea nimic. Cu un efort, care m-a umilit peste măsură, am făcut câteva semne spre Gill, aflat în prag, am apucat între dinți zăbăluțele de aur și i le-am aruncat la picioare. Le-a împins furioasă în paie :

— Qu'est-ce que tu me regardes comme ça ? Hein, réponds-moi, réponds-moi !

Începu să plîngă urlînd, pînă leșină pe paiele mele.

Peste cîteva zile, doamna d'Orly cu întreaga suită — Gill, doctorul, băieții de grajd și un ofițer necunoscut — veni la boxa mea ; mă odihneam. M-am ridicat însă, mi-am îndreptat trupul și i-am primit demn ; nu vroiam să mă vadă învins sau descurajat. Doamna d'Orly spunea că mă donează oberführerului Fredy von Wirtgenstein, cel mai perfect bărbat cunoscut de-a lungul vieții ei ; sînt frumos, inteligent, sănătos, dar i-am pricinuit prea mari dureri ca să mai mă poată privi în ochi ; altfel, am alură războinică, falnică — și-l rugă pe ofițer să-mi urmărească crupa, mușchii, expresia, da, expresia. Ofițerul îi mulțumi în numele oberführerului

Fredy von Wirtgenstein, adăugînd că mă va transporta foarte repede în Germania.

Mi se făcu frică. Am fost ridicat într-o noapte, din grajd ; nu am avut timp să-mi iau rămas bun de la nimeni ; mi s-a făcut o vizită medicală sumară, am fost însemnat cu fierul roșu pe crupă, ceea ce-mi provocă o durere cumplită. Oamenii din jurul meu — toți militari — mă priveau indiferenți, grăbiți ; cineva parcă remarcă numele meu și spuse nu știu cui c-a pierdut cîteva mii de lei cu mine, în Derby ; și mă lovi peste ochi.

În sfîrșit, într-o altă noapte, friguroasă, am fost îmbarcat într-un vagon care trăznea a urină, cu alți cîțiva zeci de cai, necunoscuți. Ne-am înghesuit, lovindu-ne ; am găsit însă în partea dreaptă a vagonului vreo cîteva stîngii rupte, printr-o minune cred, și mi-am scos capul la aer, în ciuda frigului ; au mai venit lîngă mine, jenîndu-mă, alți patru cai. I-am lăsat să tragă aer în piept ; mi-au mulțumit. Afară, bocăneau cizme, se schimbau comenzi ; am prins cîteva înjurături. Trenul a pornit în zorii reci, dar senini. Am așteptat să răsară soarele, împreună cu ceilalți ; se deslușeau cîmpuri întinse, mirosind a brazdă proaspătă, simțeam aerul de primăvară, iute, pătrunzător ; m-au întrebat cine sînt. Trafalgar. N-au vrut să mă creadă ; nu am insistat, din orgoliu. M-au privit atent, în timp ce eu urmăream cum răsare soarele, la orizont ; îmi era frică, da, foarte frică. Lumina deplină a zilei mă înspăimînta ; nu știam ce se va întîmpla cu mine. Cîmpurile îmi apărură în verdele lor de primăvară, crud, tînăr, o pădurice abia dată în frunză mă privi veselă, am desprins un stol lung de păsări coborînd pe pămînt — și m-am hotărît.

Într-o gară, ne-am oprit cîtva timp ; după ce trenul a pornit, am auzit glasuri omenesti. Ale însoțitorilor, desigur, în ghereta vagonului ; au cîntat trist, au tăcut. Apoi, unul a spus :

- Uite, mă, ce scrie. Că de mîine încep ploi.
- Pe dracu, ploi...

— Uite, mă, citește timpul probabil.

— O, fraților — izbucnii eu patetic, înfiorat de emoția unei amintiri, — timpul probabil, auziți, timpul probabil...

— Ce-i cu ăsta ?

— Cum ce-i cu asta ? Eu, Trafalgar, am fost meteorolog, am dat 4 ani timpul probabil în Făgăraș.

Cei de lângă mine rîseră și comunicară în tot vagonul spusele mele, însoțindu-le cu hohote dureroase.

Noaptea, în timpul debarcării, am fugit, am acționat admirabil — nimeni nu a simțit mișcarea mea în întuneric. Ce-i drept, am rătăcit multă vreme, pînă-n zori, prin livezi, pe ulițele unui sat, apoi pe o șosea ; de cîteva ori s-a strigat la mine, ba chiar, pe șosea, au aruncat cu pietre. Pentru prima oară însă, nu aveam șea, nu aveam zăbăluțe, nu mă călărea și nu-mi porunca nimeni ; mă simțeam îngrijorat. Poate sînt căutat ? Poate dau de bănuț, singur, pe șosea, fără un om lângă mine ? Nu se poate să nu mă trădeze ceva ; desigur, semnul de pe crupă. Și, ca de obicei, îngrijorarea mi se citea pe chip, în ochi. Căutam, alergînd din ce în ce mai speriat, o pădurice, o tufă, un pîlc de pomi, orice, un adăpost de-a lungul acestei șosele interminabile. În sfîrșit, am intrat într-un crîng, spre dimineață. M-am întins pe pămînt, mi-am culcat capul pe picioarele dinainte și am încercat să dorm. Ce greu mi-era capul ! L-am lipit de un copac. Teamă nu mă părăsea.

— Dragul meu, am spus copacului, încercînd să ațipesc. Dragul meu, ce-aș putea face ca să nu mai mă tem ? Mă tem de oameni și de chipul meu. De multă vreme sînt obsedat de expresivitatea mea, înțelegi ? Ție nu ți s-a întimplat ? Aici tu trăiești numai între copaci. Dar eu care am trăit numai între oameni ? Ce sfat îmi dai ? Nu-i cunoști ? Îți spun : nimic nu-i mai grav în lumea lor decît ca să ți se citească în ochi, pe față, ceea ce crezi, ceea ce vrei, ceea ce gîndești. Ai timp să m-ascuți ?

Copacul acceptă, rezervat. Iată ce i-am spus.

În vara anului 1939, dragul meu, am coborât pe pământ, după patru ani de plictiseală vecină cu nebunia, petrecuți ca meteorolog în munții Făgărașului. Într-adevăr, nu mai aveam mult timp până la nebunie; era o cabană singuratică, veche, pîrîind din toate încheieturile, izolată de cărările principale ale masivului; într-un an, dacă discutam cu zece oameni, în afară de cei care-mi aduceau mincare de jos, de la Sibiu — era bine; nu aveam cu mine decît o chitară din ce în ce mai dezacordată și cărți, nu știu cîte cărți. Urmasem un curs de meteorologie, după ce terminasem „literale” și fuseseam repartizat aici; altfel nu am putut face, pentru că pur și simplu muream de foame. După patru ani, ajunseseam să urlu noaptea, în vis, de groaza plictiselii. În primul an îmi petrecusem concediul la Sibiu, dar în următorii ani am renunțat, nu cunoșteam pe nimeni din oraș și-n Sibiu cine nu are cunoștințe se poate spînzura liniștit, ca la cabana mea. Mi-am dat demisia, cu orice risc — și am sosit la București.

Cîteva zile am alergat în căutarea unor lecții de franceză, engleză, germană — la domiciliu; am dat la mica publicitate a „Universului”: „Om serios 29—30 de ani, absolvit literale, predau la domiciliu franceza, engleza, germana, condiții avantajoase. La ziar sub serios.”

Am lipit anunțul și pe cîteva stîlpi; pe Popa Nan, pe Crăițelor, lîngă Aro și nu mai știu unde. Nu m-a căutat nimeni. Eram deplorabil.

În sfîrșit, am dat peste Virgil Păunescu. M-a primit liniștit, surîzător și tolerant, ca pe fiul rătăcitor; am depănat cîteva amintiri universitare; era totdeauna protejatul meu — slab la toate obiectele. Am trecut peste asta.

Cu un calm desăvîrșit mi-a povestit moartea tatălui său, situația familiei după înmormîntare, preluarea de către ei a prăvăliei de pe Grivița — „La crucea albă de mesteacăn, pompe funebre” — și își elogie transparent destinul, printr-o relatare a înfloritoare sale situații

materiale. Se interesă asupra soartei mele și mă compătimi cu tact. Îmi oferi foarte sigur pe sine, un loc în prăvălia sa și, ca perspectivă, o leafă mai mare imediat ce deschide „La crucea albă de aur” pe Filantropia. Avea o cărare curată care-i împărțea părul, fără urmă de mătreață, în două părți egale; părul era parfumat, lins; o mustăcioară fină, dreaptă, îi acorda o seriozitate în plus; era înalt, uscățiv, ca pe vremea cînd se canonea cu Corneille, dar purta jiletcă, baston cu mîner de fildeș, inel de aur masiv, de „familie”; el s-a lăsat privit iar eu am acceptat. Se întîmplă precum prevăzusem; imediat după începerea războiului, în septembrie 1939, a deschis „Crucea albă de aur” pe Filantropia și am lucrat acolo cu o leafă bună, pînă în februarie 1940. Am trăit acolo însă o iarnă infernală; prăvălie nouă, Virgil avea obsesia că i-o vor sparge hoții; a instalat un pat undeva, într-un colț, în care noapte de noapte dormeam eu, după ce vegheam pînă la ora 1. Rămîneam singur cu sicriile, cu crucile, cu jerbele mari de flori artificiale, pentru că Virgil se hotărîse să extindă comerțul; crini albi de hîrtie creionată se conturau în bătaia lunii și a zăpezii depuse pe giurgiuvelele vitrinei, în întuneric — Virgil nu admitea să se consume lumină în prăvălie, noaptea, fiind suficientă cea de afară, de la firmă și vitrină — citeam literele jerbelor: „Regrete eterne”, „Din partea familiei îndurerate”, sau noile inscripții lansate de Virgil, unice în tot Bucureștiul: „O dormi, o dormi în pace!”, „Durerea ține locul celui dus”, „O, rage, o, désespoir, o, vieillesse ennemie!”, cu traducerea respectivă în litere minuscule, („O, mînie, o, disperare, o, bătrînețe potrivnică” — Cidul). După orele 1, nu mai puteam să adorm. Întreaga prăvălie pîrîia asemenea cabanei din Făgăraș; pîrîia acoperișul de tablă sub presiunea zăpezii; pîrîiau sicriile prost încleiate, crucile alunecau și cădeau pe podea; cîte un șoarece trecea printre jerbele funerare, înfiorîndu-mă.

Cîteodată, pe la miezul nopții, suna telefonul și se anunța, cu voci frînte, ca mîine domnul Virgil Păunescu să trimită un sicriu corespunzător la Niculescu, c-a mu-

rit Nicu, la Vișan c-a murit tanti, la Morărescu că s-a stins Lucreția. Virgil asigură cele mai fastuoase înmormîntări, familia sa îl recomandă pe larg și chiar mai mult; Virgil Păunescu trimitea cărți de vizită cu adresa prăvăliilor sale, menționînd că „se pot face anunțuri și noaptea”. Într-adevăr aveam o condică specială în care notam tot, cuvînt cu cuvînt și dimineața Virgil o cerea, fie că soseau sau nu anunțuri; totdeauna știa despre cine-i vorba și dădea indicații pentru fiecare sicriu în parte: cum să fie, din ce lemn, de ce culoare, etc., etc. După ce citea condica — în cazul că noaptea nu mi se transmisese nimic, frunzărirea serios foile albe — cerea „Universul” și citea pagina externă, apoi necrologurile din dreapta și mica publicitate.

Într-o dimineață, după lectura obișnuită a ziarelor, Virgil Păunescu mi se adresă:

— Amice, ce-ai zice dacă ne-am înțelege cu domniile de la „Universul” ca să publice numai necrologurile formulate de noi?

Și imediat, mai explicit:

— Le-am plăti gras, ei ar îndruma familiile la noi și-ți spun eu că ne-am scoate banii. Sîntem oameni cu literele satisfăcute. Nu-ți dai seama ce succes am obține. Întreabă-mă pe mine ce telefoane am primit după lansarea jerbelor, unice în București...

Se ridică în picioare și traversă inspirat camera, de la sicriul din colțul drept pînă la maldărul de cruci din colțul opus.

— Se moare trist, se moare urît, se moare prost; gîndește-te numai la ferparele astea — imposibile, nu-i așa? Ce-ar fi dacă noi doi am face ca pe lumea asta morțile să fie anunțate altfel, ă? Tu nu vezi ce secol de morți apare acum la orizont? E nevoie de alte ferpare, îți spun eu. E, ce mă privești așa?

Nu știu cum îl priveam. Prostia lui îmi tăia respirația. Viața la „Crucea albă de aur” mi se păru inadmisibil de stupidă. Mai ales că peste cîteva zile, Virgil Păunescu îmi aruncă pe masă un teanc de necrologuri

tăiate din ziar și un teanc de hîrtii prinse sus. într-o clamă.

— Uite, amice. Ai fișe după două morți; toți înmormîntați de noi. Și citește cum li s-a anunțat moartea în „Universul”. Tot cu „zdrobiți sufletește”, tot cu „fie-i țărîna ușoară”. Fiecare a avut altă viață — uită-te în fișe, sînt luate cu mîna mea. De anunțat că au murit, îi anunță la fel. Ce te rog eu; ia fiecare fișă și concepe necrologul în concordanță cu amănuntele importante ale vieții respective. De pildă — Marinescu, remizierul. Ce-am aflat? Îi plăcea marea, dom-le. Înnebunea după mare. Tot necrologul să fie o plîngere a mării. ce zici? Un hohot disperat, un urlet, ceva shakespearian; sau doamna arhitect Pavlide; a murit, știi de ce? Am prins și amănuntul ăsta — dintr-o injecție greșit prescrisă de un măcelar medic. Dacă necrologul ar suna ca un blestem plin de mînie împotriva medicinei? Gîndește-te, inspiră-te. Și pe urmă le ducem la „Universul”, să facă o comparație și să ne înțelegem. Va fi o afacere excepțională; eu îți dau totdeauna amănuntele, ideile — tu le concepi. Întoarcem pe dos Bucureștiul, te asigur.

Trebuia să plec, îți dai seama. Omul ăsta avea de gînd să mă imbecilizeze.

Am remarcat pe Banu Manta un anunț la poarta unui bloc: „Predau cosmetica, reușita garantată în 2 luni. Adresați-vă la parter, Zephy”.

Zephy era o femeie uscățivă, scundă, la 45 de ani, cu un păr negru, foarte scurt, ceafa rasă zero; un cap mare, profil tăiat incisiv, draconic; din față, părea urîță și impenetrabilă; un ten palid, uscat, buze subțiri, răutăcioase, rujate însă. Cît timp i-am explicat situația mea, m-a privit atent, șezînd pe un divan elegant. După ce a aflat, în incheiere, că nu m-am ocupat niciodată cu cosmetica, îmi luă surprinzător palmele în palmele ei, și-mi ceru, privindu-mă fix, „să las mîna moale”; îmi mișcă palmele din încheieturi de cîteva ori, remarcînd că am „tușeu”.

— Mîna trebuie să se muleze ușor, elegant — din încheieturi, așa, așa... și se întinse pe divan de-a latul, punîndu-și o pernă la cap. Culcă-te lîngă mine și lasă-ți

mîna moale în continuare, așa, așa... mișcare din cot, mișcare din cot... De cîteva ori, mîna, aruncată de ea în cadrul mișcării din cot, îmi căzu pe pulpele-i subțiri, descărnate. Ea nu se feri, dar eu, deodată, mă împotrivi și mă ridicai. Zephi se ridică și ea :

— Nu o să putem lucra împreună, îmi spuse ; nu o să putem lucra împreună pentru că ești mult prea expresiv. Din clipa în care ai intrat în cameră, am înțeles că-ți sînt antipatică...

— Nu, nu... — am protestat, bîiguind.

— Sau dacă nu antipatică, continuă ea, atunci cel puțin lipsită de atracție elementară. Te-am verificat rapid, cu prețul unei anumite compromiteri, penibilă pentru orice femeie, mai ales pentru una ca mine, care am... cît, poți să-mi spui ?

— 44, 45...

— Exact. Nu m-aș fi culcat cu dumneata. Sînt frigidă, ți-o spun deschis. Nu mă simt deloc nefericită. Dumneata ar trebui să fii mult mai nefericit ca mine. Ești expresiv, extrem de expresiv. Ai să-mi spui că frigiditytea m-a dus la cinism. Te înșeli, îți deplîng expresivitatea și nu te pot ajuta decît spunîndu-ți că-ți va fi din ce în ce mai greu să trăiești. Pe fața dumitale se citesc prea multe și prea repede ; am văzut imediat cu ce oroare mi-ai privit ceafa tunsă zero, nu-i așa ? Am văzut uimirea, scîrba, disprețul, groaza cu care ai urmărit gesturile mele. Toate se văd pe fața dumitale. Ești inteligent, pur și expresiv, cred că e nenorocirea maximă. Vezi dumneata, dacă ai lucra aci, mîtra dumitale, iartă-mă, ar fi suficientă pentru ca un om prost, urît, ridicol, snob, mă rog, clientela mea, să fugă. Dacă dumneata ai vedea-o pe doamna Păunescu, să zicem, nu cred că o cunoști, plîngîndu-se aici că după-amiaza are o înmormîntare, la trei vine cupeul cu Virgil, și fața ei, acum la 12, e încă obosită — cum ai arăta ? Te-ar scoate din sărite, nu-i așa, ai urla poate...

— Nu, aș tăcea...

— Fals. Nu-i de-ajuns să fii tăcut ; controlul psihologiei, al rațiunii, al expresiei verbale, e o bagatelă. Lucrurile s-au deplasat în sfera fizionomiei, a expresiei

chipului. Mușii nu mai dau bătaie de cap. Oamenii expresivi constituie marele pericol. Ar trebui să purtăm pe trup și pe cap halatele cailor de dric... Eu, continuă, mi-am confecționat cu bună-știință, cu premeditare, cu calcul, cu toată inteligența de care sînt capabilă — o mască, nu a feșii, deși și pe față poți vedea un anumit efort pentru a părea rea, rece, uscată, cinică. O mască a inteligenței, pentru a o apăra; blazare, indiferență, imbecilitate, dacă vrei, altfel nu putem trăi. Ești în stare de așa ceva, — bine. Dacă nu — sinucide-te.

Cu toate insistențele mele, Zephy refuză să mă învețe cosmetica; desigur, nu dădeam importanță teoriei asupra expresivității mele; mi se părea o speculație de oarecare subtilitate, nimic mai mult, care nu mă putea paraliza într-atît încît să nu mai pot lupta pentru o existență oarecare.

Cîteva zile m-am canonit cu necrologurile cerute de Virgil Păunescu, nu aveam nici o inspirație și, la drept vorbind, orice „inspirație” m-ar fi umilit peste măsură; la urma urmei, de ce aș fi fost dator să sporesc stupiditatea și imbecilitatea acestei vieți? Oricît mă urmărea Virgil Păunescu din ochi, nu doream să reușesc; îmi ceream însă tact; răbdare; politețe; într-un asemenea caz, încredințat că am găsit cea mai bună soluție, i-am mulțumit pentru tot ce-a făcut ca să m-ajute, dar să mă înțeleagă — mi-e pur și simplu frică să mai stau printre dricuri, sicrie și jerbe mortuare. Cu mîna dreaptă își fixă cărarea spre dreapta, cu mîna stîngă își mîngîie părul lins în partea stîngă a cărării și-mi spuse, în primul rînd, că-i pare rău că n-o să mai lucrăm împreună, tocmai acum cînd se deschide un asemenea sezon. Dar, sigur, frica e inadmisibilă în materie de pompe funebre și bine am făcut c-am mărturisit. Dealtfel, el observase de mult. Ce? Că mi-e frică. Cum? Privindu-mă; mi se citea pe chip.

Observația aceasta — chiar așa, scăpată într-o doară — mă alarmă. În primul rînd, mă gîndeam, chiar numai unui individ ca Virgil Păunescu, străin de orice subtilitate, atît de indiferent la ceea ce se petrece în afara morților săi, ale cărui priviri nu mai cad cu pătrundere nici măcar pe chipurile împietrite ale celor

puși în sicriile pe care le livrează, chiar și unuia ca el chipul meu îi spune ceva ; cei mai mulți nu-l depășesc pe Virgil Păunescu. Deci sînt expresiv nu numai pentru o femeie ca Zephy, ci multor altora, foarte multora. Lui Virgil Păunescu nu i-a convenit frica mea, să zicem. Dar nu știu cui nu-i va conveni, nu știu ce de pe fața mea. Căci, aici era marea alarmă, chipul meu părea că trăiește în afara voinței mele. Nu-i puteam explica lui Păunescu că nu mi-a fost frică ; așa o fi înțeles el sau chiar așa s-o fi cristalizat amestecul de plictiseală, dispreț, disperare și împotrivire născut în mine. Probabil că sentimentele se amestecă întocmai culorilor. Roșu cu verde dă galben, albastru cu roșu — violet, galben cu verde — portocaliu, toate culorile la un loc — alb ; nu se întreabă nimeni din ce e născut galbenul. Oamenii constată galbenul și gata. Cum a văzut Virgil Păunescu frică pe chipul meu era o enigmă, dar nu aveam de ce să fiu liniștit. Mîine, furia și disperarea vor da dispreț, jignitor pentru alt stăpîn. Poimîine, o oarecare melancolie aliată cu un dram de apatie, se vor exterioriza, pentru cine știe cine, în răutate grosolană. Păunescu a înțeles frică, celălalt dispreț — ca și în cazul galbenului, nimeni nu constată decît culoarea rezultată și gata. Nu numai că chipul meu mă trădează și mă va trăda — fiind aici neputincios — dar însăși expresivitatea mea, perfect sinceră totuși, e îngrozitor de interpretabilă. Sinceritatea chipului e un moft căruia nimeni nu-i va da atenție. Viața-mi va deveni imposibilă, presimțeam la capătul gîndurilor mele — așa cum m-a avertizat Zephy ; e necesară masca de care mi-a pomenit — am conchis.

Virgil Păunescu îmi spuse a doua zi că „la nuit porte conseil“ ; ducîndu-se aseară la restaurantul vărului său, Vasile Popescu — sus, în Cotroceni, „La patru roze îngălbenite“ — vărul i s-a plîns că nu are chitarist în orchestră. El, Virgil, și-a adus aminte că i-am vorbit despre chitara mea ; ce-ar fi să mă duc acolo, e ceva vesel, uman și inteligent.

M-am dus, convins că „La patru roze îngălbenite“ mi se oferă salvarea. Vasile Popescu și dirijorul orchestrei, Ionel Trăistaru, fură mulțumiți de talentul meu. Vasile Popescu, un munte de bărbat cu cap ridicol de patrician roman, vehiculînd un limbaj cu orice chip cult, avu să mă consilieze doar că „în constelația orchestrei noastre, omul cel mai vesel aș dori să fie chitaristul. Chitara sugerează, chitara transfigurează“. De altfel, toți băieții din orchestră cîntau veseli; cîteva săptămîni am avut — odată cu toți ceilalți — gura pînă la urechi, contemplați de Vasile Popescu, postat între „cassă“ și vitrina cu grătar și bufet rece. Aveam în fața ochilor o oglindă enormă, agățată pe unul din pereții sălii; mă priveam seară de seară, rînjind, posesor al unei măști nefirești, din ce în ce mai nesuferite. Vroiam să dau înapoi, să-mi aduc buzele în poziția lor normală, dar, pur și simplu, mi se părea că două piroane sînt bătute în colțul drept și stîng al gurii și-mi fixează pentru vecie zîmbetul acesta ridicol — înfricoșat de foame, de Vasile Popescu, de prostia înconjurătoare, obsedat de revelațiile și sugestiile cosmeticienei.

Într-o seară, la una din mese, l-am recunoscut pe Dan Protopopescu, un vechi coleg de liceu, singur, elegant, mîncînd și bînd cu poftă; ne urmări cîtva timp orchestra, apoi, din ce în ce mai atent, mă fixă, căutînd probabil să-și amintească de unde mă cunoaște. Într-o pauză, mă cheamă la masa sa, printr-un chelner — „vă cheamă domnul doctor“; în două clipe am devenit intimi, ca pe vremuri. Era volubil, bine dispus; bătîndu-mă pe umăr, îmi ceru „raportul asupra vieții mele“, ca la o agapă colegială. I-am înfățișat situația mea — începînd cu Făgărașul — în timp ce mă măsura tot mai interesat; deodată, tîindu-mi vorba cu un gest scurt, izbucni în vacarmul restaurantului:

— Băiatule, ești ceea ce-mi trebuie! Fantastic! Domnul mi te-a scos în cale! Există o providență... ia o țuică!

Și turnîndu-mi din paharul lui, trecu la un ton explicit și confidențial:

— Băiatule, ești voinic, sănătos, viril, apetisant, pe onoarea mea. Nu contează burtica și statura. Burticica

se dă jos, statura e bună. Scunzii sînt la modă, totdeauna. Eu am în proiect următoarea trampă : îmi lipsea un om — principalul, să mor — providența mi te-a scos în cale. Eu și cu nevastă-mea îți facem cunoștință cu doamna x, cu domnișoara y, cu zet. Cum apare complicația, dumneata — generos, uman, degajat — o aduci la mine, la domnul doctor. Îți asigur o viață princiară, exact ce-ți trebuie după onania din Carpați. Afacerea are toate șansele : vine războiul, lumea bună vrea aventuri, fără complicații interne, însă, înțelegi ? Copii, scutece, gălăgie de asta, se evită. E, ce mă privești așa ?

Afacerea mi se păru scîrboasă, dar gîndul imediat că privirea, expresia mea pot gafa, îmi reținu, contractîndu-mă, orice mișcare, orice cuvînt. În luciditatea unei secunde, m-am hotărît să apar apatic.

— E, ce te uiți așa ? mă asaltă dezlănțuit, din ce în ce mai furios. Nu-nțelegi ? N-ai încredere în mine ? Zi, domle, o vorbă... Accepți, nu accepți ? Uite care-i socoteala : cu oameni tîmpiți nu lucrez !

M-am întors disperat pe podiumul orchestrei. Mi-era imposibil să-mi confecționez masca necesară vieții : apatia, comandată feței, a fost considerată timpenie. O, și aici, în cazul lui Protopopescu, nici nu era grav. Nu mă durea că doctorul mă taxase tîmpit ; mă îngrozea independența chipului meu. Nu-l puteam masca. În alte cazuri, chipul meu ar fi putut fi realmente sincer ; ar fi putut exprima ce simt și ce gîndesc ; mai mult ca sigur că dacă m-aș fi întîlnit cu una din... din „tramele aranjate“ de Protopopescu, în ipoteza că aș fi admis, într-o asemenea încercare a cinstei mele, fața mea i-ar fi spus imediat cît de umilit sînt că-mi cîștig astfel pîinea. Și, pînă la urmă, i-aș fi explicat, probabil, prin viu grai. Vai, cum ar fi sunat o asemenea explicație, la capătul căreia ea ar fi remarcat că știa, că pe fața mea se citise de la bun început „cinstea de care sînt capabil“. Îmi devenea clară complicația : nu era vorba numai de chipul meu, ci de toate poveștile acestea interioare : cinste, demnitate și așa mai departe, pe care — o, nai-vitate — nu le consideram inutile, dar care acum, iată, se dovedeau inadmisibil de puternic articulate în mine. Ele asigurau independența chipului meu ; o altă forță —

să-i zicem inteligența — încerca să comande masca ; îmi puneam toate speranțele în ea, dar zadarnic.

Un chelner mă chemă la domnul Popescu. Patricia-nul îmi atrase atenția, cu o severitate extremă, că pe chipul meu nu trebuie să se înscrie orice deranjament interior, de natură sufletească sau digestivă ; oricine are o viziune de ansamblu asupra orchestrei în această seară constată discordanța oribilă pe care o produc. Repetarea unei asemenea fizionomii l-ar obliga să renunțe la serviciile mele, căci chitara sugerează, transfigurează pînă și masa cea mai depărtată, din fundul restaurantului.

Acasă am hotărît să mă sinucid ; ar fi fost singura modalitate să sfîrșesc cu acest chip nesuferit, care nu mă lăsa să trăiesc liniștit. Am stat întins pe pat, așteptînd parcă moartea, zile întregi ; cu o încăpăținare diabolică — am răbdat de foame, căci alte gesturi îmi erau teamă să săvîrșesc. Îmi uram fața, crede-mă. Înnebunit de foame, o consideram ca o ființă în afara mea, decisă să mă ducă la pierzanie, prin teroare ; o vedeam cu satisfacție sadică — vînată, tot mai vînată, atîrnînd într-un ștreang, cu limba scoasă, lung, pînă la bărbie ; o vedeam aruncată în noroi, trecînd peste ea care grele trase de boi care-și mișcau, înjuțați, maxilarele, pe deplin mulțumiți ; o vedeam în pămînt, descompusă, cu viermi în orbite, în gură. Niciuna din imagini nu era însă conformă cu ura pe care o resimțeam față de chipul meu. Pînă cînd, într-o dimineată, sculîndu-mă de pe pat, m-am privit într-un ciob de oglindă de pe masă și mi-am văzut barba crescută bogat, dens ; mi-am trecut mîna peste firele ei dure și în degete am simțit fiorul ei. Dacăș muri, m-am gîndit o clipă, ea ar continua să crească. Ce putere are fața mea, ce dorință de viață — cum să mor ? Mi s-a făcut un chef fantastic de a mă bărbieri ; un pămătuf moale de viezure, muiat în apă caldută, săpunit bine, cu săpun de ras extra, parfumat cu migdale — să-mi treacă pe față. Să închid ochii, să ascult briciul ascuțindu-se pe piatră, pe curea. Am alergat la bărbier și i-am șoptit să mă radă pe credit. Pe scaun, în timp ce-și ascutea briciul, așa cum visasem,

mi-a trecut prin minte : „Temperatura zero grade, o, rage, o, désespoir, o, vieillesse ennemie... Ar trebui să purtăm pe trup și pe cap halatele cailor de dric.“ Toată ziua mi-am spus în gând formula aceasta, cu o credință neștrămutată că se va întâmpla ceva. Nu credeam în metempsihoză, dar, probabil, sînt dorinți mult mai puternice decît moartea. Doream să-mi păstrez viața numai astfel : ducînd oameni la groapă, ascultîndu-le bocetele și fanfarele și rîzînd teribil de ei, sub halatul negru. Nimeni nu va ști că rîd, că mă bucur, sau, dacă va fi o înmormîntare tristă — s-ar putea să fie și dintr-astea — că plîng. Chipul meu se va odihni, se va liniști, după cum merită martorul acesta credincios al sufletului meu. Probabil sînt dorinți mai puternice ca moartea : „Temperatura zero grade, o, rage, o, désespoir, o, vieillesse ennemie, ar trebui să purtăm pe trup și pe cap halatele cailor de dric“... am repetat îndelung, obsesiv, cu credință neștrămutată, pînă m-am trezit în grajdul doamnei d'Orly...

— Taci, încetează cu toate poveștile acestea, îmi ceru enervat copacul. Voi, caii, aveți o imaginație îngrozitoare.

— Deci, nu mă crezi...

III

Nu știu cît am dormit lîngă copac ; am fost trezit pe neașteptate de un țigan bărbos care striga spre șosea : „Așteptați-mă, așteptați-mă, am găsit un cal“. Am dat să fug, dar el mi-a îmbrățișat abil gîtul și și-a lipit barba în care jucau razele soarelui de botul meu ; a început să-mi spună că el știe limba cailor, că ne iubește ca pe copiii lui, aflați cu șatra, mai încolo, pe șosea, că tare i-aș bucura dac-aș veni cu ei. „Hai, hai, ești frumos, voinic, dar speriat, îmi șoptea țiganul bărbos. Cine știe

ce-ai văzut tu noaptea asta ? Flăcări ? Stafii ? Vino cu noi, te vom liniști, îți vom cînta“...

Am mers cu ei, pe drumuri ocolite, spre București. Teama nu se risipea. Am văzut o dată, departe, lumina orașului. Atunci m-am hotărît. M-am dus la țiganul bărbos și i-am spus :

— Mă iubești ?

— Da — îmi răspunse.

— Mă iubești mult ?

— Da.

— Du-mă la București și vinde-mă.

— Cui, băiatul tatii ? și mă privi ca pe un nebun.

— Oricărui dricar din București !

— Ai innebunit — strigă.

— Fă așa, fiindcă altfel mor. Și mai scoți și dumneata un ban.

Mă vindu într-o dimineată ploioasă de vară, la un târg aflat în marginea capitalei. M-a cumpărat un geambaș, pe un preț de nimic, amenințându-l pe bărbos că dacă se mai întinde la vorbă îl dă pe mîna poliției. Geambașul m-a vîndut „Crucii albe de mestecăn“ de pe Filantropia — pompe funebre, dricuri, sicrie, înmormîntări — proprietar Virgil Păunescu.

Virgil Păunescu mă privi cu atenție multă vreme, pînă mă cumpără ; mă pipăi „en connaisseur“ la chișită, pe crupă, sub greabăn ; îl chemă pe vărul său, Vasile Popescu, să-și dea și el cu părerea. Acesta fu entuziasmat.

— E epatant, domnule. Uită-te la mine ! îmi ceru și toți rîseră, înspăimîntîndu-mă.

„Doamne, s-ajung odată sub halat, să termin cu ei“ — îmi spuneam.

La două zile de la cumpărare, am luat parte la prima înmormîntare. Am fost scos din grajd, îmbrăcat în halatul negru atît de dorit. Mi-am privit tovarășii de dric. Nici o deosebire între ei. Nimeni nu mă mai putea recunoaște. Numai panașul de pe creștet era nesuferit, dar ce mai însemna amănuntul acesta față de liniștea ce mă cuprinsese ?

IV

Am fost prea optimist. Toată viața fusesem prea optimist și vine o vreme când plătești și pentru acest sentiment.

În martie 1943, după 142 de înmormântări la care am adus o contribuție dacă nu modestă cel puțin esențială, Virgil Păunescu m-a vândut împreună cu alți cinci armăsari și două iepe — firmei italiene de cinema „Da Conti” care pregătea un film epocal despre luptele dintre Traian și Decebal, ca replică la unul despre Scipio Africanul. Filmările urmau să se desfășoare, 68%, în România. Cum m-a văzut, regizorul, nepotul marchizului de Priola — Sebastian Priola de Monteverdi — a exclamat :

— Acesta va fi calul consulului Petronius ! E născut să fie calul tău, Franco !

Franco Botimarini, actorul care deținea rolul lui Petronius, m-a încălecat cu plăcere timp de două săptămâni și patru zile. Am filmat ambuscade de zi și de noapte, galopuri lungi pe urmele dacilor în retragere, mi-au țiuțit săgeți pe lângă coadă — recunosc că mă simțeam ceva mai bine. Nu mai respirasem de mult aerul cimpiilor, ochii mei nu mai văzuseră de mult stelele și luna, de mult nu mă mai aplecasem să beau dintr-un pîrîu... Nu mă simțeam prea bătrîn și-mi ziceam că, în fond, toată puterea animalelor constă în capacitatea lor de a se adapta. Dar în timpul unui asalt sîngeros, noaptea, la lumina flăcărilor, Franco Botimarini m-a aruncat în sulia unui figurant dac.

(Nuvelă niciodată publicată în volum.)

Fixându-și maxilarul — lung, descărnat, fin, ca de palicar — în palmă, sprijinit în cot și aplecat ușor pe dreapta, ținându-și tâmpla cu vîrfurile degetelor, George Porfir stătea, precum o dorisem de cînd plecasem de-acasă, pe o banchetă a „Café-ului de la Paix“, singur, fumînd, fixîndu-și coniacul din adîncul paharului cu acea privire în care-mi plăcea să cred că avusese loc o experiență unică : cristalizarea ferocității odată cu tandrețea. Nu mai văzusem în orbitele nimănui un asemenea fenomen care, ca în chimie, dădea un corp nou, fără de legătură cu elementele constitutive : un plictis. Putea sta așa, la „Café de la Paix“, cu ochii în coniac — accepta expresia — ore întregi. De cum îl vedeam însă, în minte nu mi se aprindea decît o singură frază, ca un motto : „Domnul George Porfir, cînd ia cuvîntul, face vid în jurul său“. Era o frază a lui Călinescu, pe vremea cînd domnul George — cum îi ziceau toți chelnerii de aici, ca și de vizavi, de la Capșa — era student la Iași, hărăzit, în limbajul aceluia timp, celor mai fertile aventuri intelectuale și poetice. Odată apărut împreună cu această frază, mă integram supus vidului pe care urma să-l producă, mă consideram gol și mut și așteptam — despărțindu-l repede de imaginea lui întunecată, tristă și obosită — să-l văd orbitor de inteligent, precum îl caracterizase Călinescu. Cîți oameni orbitor de inteligenți — o inteligență care să-l orbească pe Călinescu ? — îmi călcaseră pragul cunoașterii ? Valul cel bun din Popa Nan ducîndu-mă pe acest țărm al păcii — unde totul părea că mă aștepta, exact cum îmi închipuisem : ban-

cheta, coniacul, privirea fixînd paharul, tăcerea și tăietura ei — nu am întîrziat în introduceri și așezîndu-mă i-am spus că mi se făcuse dor de dînsul, căci nu-i puteam spune tu, și sînt fericit că l-am găsit. Porfir mă privi drept, ducînd paharul la gură și abia atingîndu-l cu buzele ; nu m-am lăsat intimidat și i-am explicat — poate prea neted dar nu aveam chef de nuanță — de ce sînt fericit : de cînd îl știu, mă tem de opiniile lui la adresa scrisului meu ; știu că nu-i place cum scriu, știu și de ce, toate entuziasmele mele îi sună fals ; devotamentul meu nu are, pentru el, artă ; mă tem de ori cîte ori îmi spune, cum nimeni nu știe să-mi spună, „le cam mințiți, domnule Radule !“ Nu va ști niciodată cum adorm după o frază ca asta.

— Nu prea văd unde-i fericirea dumitale — murmură, pe sub sprîncene, cu mîna tremurîndu-i ușor pe pahar, dar fără să-l ridice. Cuvîntul meu nu-i scăpase. Am înaintat, orbit nu de inteligență ci de vraja unei sincerități, niciodată pogorîte între noi doi, singuri, exact pe bancheta unde ne îngrămădisem cu un an în urmă, să bem pentru „Primele iubiri“ ale lui Labiș. Era și un loc bun, venit prin cine știe ce transă livrescă a „Café“-ului. „Café“-urile nu se feresc de livresc. I-am spus, deci, că așa cum dînsul fixează paharul acesta, ca și cum ar fi omul lui, eu obișnuiesc să-mi fixez cînd vorbesc — cum a fost cu aparatul acustic al lui Camil, anul trecut, în Aulă — un om anume, sau, cînd scriu, tot așa, scriu pentru cineva. De cînd l-am auzit spunîndu-mi că le cam mint, să nu-mi ceară detalii, eu pe dînsul îl fixez, pentru dînsul scriu, ca să-l fac într-o zi să declare că nu mai mint.

George Porfir fu la fel de sincer, pe dată :

— Încetează ! — și dădu brusc, peste cap, paharul cu coniac, scuturîndu-se după aceea cu un dezgust care nu putea fi adresat băuturii, desigur.

Era clar : credea că-l linguesc — este riscul oricărei confesiuni — nu mă interesa, nu aveam de ce să mă disculp din clipa cînd, în urmă cu cîteva ore, am încheiat un volum de nuvele în care nu va mai găsi nimic care să-i pară minciună, demagogie, deși nici reportajele mele

nu ar fi trebuit să-i dea acest sentiment, ele fiind doar în afara convingerilor lui ; dar dovada că am scris pentru ca fraza aceea să dispară dintre noi era că, imediat după ce am încheiat ultima nuvelă, mi s-a făcut dor de dînsul, și l-am găsit aici. Aceasta nu-i spunea nimic ? Aș fi vrut să continui demonstrația, stîlcindu-l sub patetismul ei, dar un chelner veni lîngă masa noastră și Porfir, fără o vorbă în plus, fără să-l privească, îi dădu paharul gol, întrebîndu-mă scurt eu ce beau, fiind silit să-i răspund că nimic, eu nu beau ; atunci își strînsese genunchii la piept, într-o atitudine de coleg într-un parc, începu să penduleze, înainte și înapoi, pe banchetă, contemplîndu-mă cu un rictus în colțul buzei și fredonînd parcă un „nu e bine, nu e bine, nu e bine deloc...”. L-aș fi putut bănuî și eu de prea multă expresivitate, dar voiam să menajez raza asta de colegialitate care radia din hainele lui ponosite, din genunchii osoși prinși între degetele scheletice și nicotinizate, din bălăgăneala adolescentă care se curmă în clipa apariției unui pahar plin pe care-l bău decis, fără scuturătură ; apoi mă privi din nou drept în ochi, și, recunosc, fără trufie, dar și fără plictis :

— Matale, domnule Radu, nu-ți spune nimic faptul următor ? Revoluția comunistă n-a dat decît doi scriitori valabili, ai ei, numai ai ei, nu tovarăși de drum, veniți de pe la simboलिști, nici Ehrenburg al matale care e un moftangiu... nici contele ăla roșu, care voia să acopere cu romane toată moșia de la Iasnaia Poliana... nu, nici Gorki care a inventat formula prin care toți să intre într-o oală și la un jug. Nu... Sînt doi. Unu : Maïakovski — care, chiar dacă mie nu-mi place, era totuși obsedat de ideea că nu el a inventat trandafirul, ceea ce înseamnă că era poet ; poeții cu asta se ocupă, nu ? Și doi : Fadeev — „Razgrom“, care nu se traduce cu „Înfrîngere“, ci mai rău, mult mai rău, „Pulverizare“, „Distrugere“... Fadeev nu-i nici cu atîtica — și-mi arată o unghie bine înnegrită — sub Malraux... Ecuație : de ce singurii scriitori comuniști cu geniu și-au tras cîte un glonte, aici ? — și-mi arată unde. Dacă n-o dezlegi corect, nu pot înțelege ce înseamnă la dumneata că nu

mai minți și de ce alergi pînă la mine să-ți acord o iertare care nu-mi stă în competență. Pauză de gîndire.

Era expresia unei maliții sfidătoare și presante cu care-și întărita întotdeauna interlocutorii, cerîndu-le să renunțe la orice cursivitate și să-și interzică primele cuvinte venite prea repede pe buze. Pauzele de gîndire erau singurele clipe cînd, din vidul șantajului călinescian, mă trezeam dornic să-l lovesc, simțind consistența unei agresivități, precum în dramele istorice cîte un personaj obscur, din întunericul său, pipăie în buzunar vârful unui pumnal, renunțînd apoi, convins de nimicnicia sa. Violenta bănuielii la adresa sincerității mele luate drept linguseală, refuzul bunătății limpezi cu care mă așezasem în fața lui mă siliră la inflexibilitatea — proprie, într-adevăr, sinucigașilor străini de mine — liniei mele patetice și transparente. Încît — după o pauză de gîndire consumată ochi în ochi — l-am întrebat, dînsul de ce nu o face...? și mi-am permis, cu o slabă și conștientă ironie la adresa gestului său prea expresiv, să nu-i arăt pe tîmpla lui, nici pe a mea, pe unde trece, de obicei, un glonte. Porfir răspunse, cu o dîrzenie a seriozității care-mi acuză imediat frivolitatea, că el nu și-a propus să schimbe lumea, așa că ideea — nici el nu mi-o descrise — nu-l putea încerca. Dar Maiakovski și Fadeev au vrut-o, ideea îi privea, îi sîcîia — vorba lui Arghezi — și cînd au văzut-o cum arată, au avut puterea să-și tragă concluzia. E suprema dovadă că opera lor era adevărată, nu mințea, în sensul că era lipsită de demagogia literaturii. Literatura există din clipa cînd încetează a mai fi literatură.

— Cu atît mai mult aceea care-și propune să schimbe lumea. Changer la vie ou mourir! Foarte bine. Cu puțin cap, putea deveni deviza realismului dumneavoastră socialist. V-a fost teamă de cosmopolitism. Atunci nu veniți cu ideea că Rimbaud a fost decadent. Maiakovski, căzut — nu decăzut — a fost un rimbaldian. Numai că nu s-a putut decide să devină om de afaceri literare. Matale ce-ai decis după ce ai prins o zi bună de lucru? Voiaj, malarie, un glonte? Sau nu mai vrei să schimbi lumea? Care-i concluzia unui volum de nuvele adevărate, dacă zici că nu mai minți?

În sfârșit, peste umăr, cu un gest tăios, îi făcu semn chelnerului care-l asculta, smirnă, de câteva minute, că nu mai vrea să bea nimic.

Îmi repetă :

— Ce-ai decis ?

Îi făcui semn că nu puteam discuta cu chelnerul nemșcat, lângă masa noastră. Pauză de gândire.

(Odată, Porfir mă acuzase — după schița aceea, „Urîta“ — și de feminism minor : „Cînd nu le cam mințiți, cădeți în feminism minor. Feminism minor, domnule Radu, să ne dea curu lacrimi...“ „Unii o socotișeră cehoviană“ — i-am replicat ; Porfir mă măturase : „Nu vă atingeți de otravă... Cehov e otravă și matală preferi siropul !“) Rugîndu-l doar din ochi să-l îndepărteze pe chelner, resimțeam acea stare de femeiușcă, incapabilă de scene în public ; discreția îmi stingherea sinceritatea, indecizia — mulțumirea cu care plecasem de acasă. Mi-a trecut prin minte că nu inclusesem „Urîta“ în sumarul de pe pian, dar viziunea acelui manuscris — tratat și de Porfir cu o vehemență pentru care mîntuirea de o schiță proastă nu mai conta — îmi trezi o frică nouă, nu de femeie, necunoscută, surprinzătoare după avîntul cu care intrasem în restaurant ; nu izbuteam s-o definesc și nici nu avui timp. Fără să-i pese de chelner — care, totuși, nu se îndepărta — Porfir, cu o privire sticloasă, începu o frază :

— Mie, reportajele matală mi se par că mint... ca deodată să se întoarcă spre acel om nu tocmai bătrîn și să-i ceară a ne lăsa în pace, noi avînd de discutat lucruri intime pe care nu le va înțelege.

— Cum vreți, domnule Georgică... îi răspunse acela, de-ajuns de politicoș, fără rîc, dar diminutivul îmi rămase în auz și, intrigat, mă întrebai — deloc sumbru, cu ceva energie rea — dacă eu aș îndrăzni să-i spun vreodată „Georgică“ ce-ar face, cum s-ar uita și de ce-l acceptase de la acela, sub ochii mei ? Porfir reluă fraza de unde o lăsase, găsind tonul unei blîndeți pe cît de miloase, pe atît de exasperate, ca un profesor care vede că loaza din fața sa nu dă de capătul ecuației și trebuie să-i ofere cîteva explicații :

— Mie, reportajele matala, domnule Radu, mi se par
că mint față de realități, nu față de idealurile pe care
ți le expui și care, cum ziceai, mă lasă rece. Există o
singură legătură normală între ele, pe care n-o vezi,
aceea a unei frînghii fixate într-un cui, într-un pod,
sau — totuna — a unui cablu de „bâteau“, de „bâteau
ivre“, dar știu că dumneata nu bei, așa că „passons“,
numai că întrebarea nu poate fi evitată deloc, dar deloc,
deloc, deloc... Ce vei face cînd vei constata că lumea
nu se schimbă cu adevărurile matala și își permite să-și
consolideze minciunile exact prin adevărurile cu care
te lauzi ?

În pauza de gîndire care urmă — oricum necesară
ca Porfir să-și aprindă o țigară, să-și pună un picior
peste altul și să rămîna cu cotul pe un genunchi ieșit
ascuțit prin pantalon, sprijinindu-și fruntea în vîrfurile de-
getelor — am făcut operă de muzicolog. N-aveam în
minte decît melodia acestor silabe : „dar deloc, deloc,
deloc“, repede și bine îndesate unele în altele, ca o bă-
tută pe loc, prea ciudat apărute în vocabularul și ges-
tica lui care se fereau de pitoresc ca dracul de tămîie ;
mi le-am repetat de cîteva ori, păstrîndu-le ritmul de
allegro pînă mi-a apărut — și în acea clipă frica mi se
îmblînză — rădăcina din care porneau tema, leit-moti-
vele. Erau variațiunile unui vers dintr-un cîntec de be-
ție ale cărui prime cuvinte nu le găseam pe moment dar
știam că după ele urma acest : „...acuș, acuș, acuș“ —
sacadat exact așa, ca „deloc, deloc, deloc“ — rimînd cu
„să-i mai tragem un cartuș ! “ Am rămas înmărmurit ca
în fața unei parole de trecere de pe un mal pe altul —
„le mal du siècle“, răul și rîul secolului. Reprimîndu-mi
plăcerea acestui fastuos calambur — lui Porfir, ca tutu-
ror intelectualilor prea țepeni, toate calambururile îi
păreau suspecte — mi-a trecut prin minte următoarea
alternativă : ori să-i spun deodată „Georgică“, ori să-i
povestesc noaptea din parcul Herăstrău cînd avusesem,

anul trecut, revelația lașităților mele*. Prima idee mi se păru prea frivolă, a doua prea gravă, amîndouă deloc, dar deloc, deloc, deloc potrivite cu relațiile noastre care nu ajunseseră niciodată la asemenea intimități. Porfir nu-mi era un confesor, ci o instanță, poate o sancțiune; nu puteam glumi cu el, nici a-i plînge pe umăr și dacă crezusem odată că singurele relații demne între doi bărbați sînt cele literare, Porfir îmi dădea primul senzația austerității lor, deși, paradoxal, el revenise, fără cuvinte, la pendularea aceea nu prea sobră a trupului său osos și sumbru, de data asta de la dreapta la stînga, așa cum alții — la fel de expresivi — dau doar din cap la conspectarea unei nenorociri. Părea un pendul care-mi măsura și veghea timpul scurs pentru a găsi o mișcare, un răspuns între două pauze de gîndire. Din bălăngăneala mea, a ieșit o frază lungă, confuză, dar cu două capete; mai întîi că e foarte posibil ca și celor care nu le-a trecut prin cap să se sinucidă să li se întîmple la fel ca acelor care nu pot scăpa de acest gînd, adică poți să n-ai această idee cu aceeași intensitate cu care alții o au; și că, în afara soluției Fadeev-Maiakovski, mai există soluția Babel.

— Care Babel? Un Babel armonios?... mă reprimă scurt, dar eu nu-l iertai, reproșîndu-i că nu aveam obișnuința calamburului în discuțiile cu dînsul. De cînd își permitea calambururi? Un critic cunoscut o luase rău peste cap și degete fiindcă lansase, anul trecut, ideea că realismul socialist ar trebui să fie un turn Babel armonios. O pățise, într-adevăr, dar, încă o dată, de cînd el, Porfir, își îngăduia să bagatelizeze problemele prin calambururi? Îmi surîse strîmb, impostor recunoscut, ca omul priceput doar în folosirea rictusului, și acceptă că nu știa la care Babel m-am referit. Cum, știa că „razgrom“ nu înseamnă „înfrîngere“, dar nu auzise de Isac Babel? Simțeam vîntul în pupă, coama în vînt, calul bine strîns, pămîntul sub picioare — de cîte ori frica dispărea din mine pe orice teritoriu mă găseam, chiar pe acela intelectual, mă trezeam galopînd ferice pe

* Vezi „Ficționarii“ (Supraviețuiri, IV), pag. 132—138.

Dezdemonă, în armata mea de cavalerie, la Nojorid, încercînd o senzație de putere romantică, identică cu voluptatea de a-mi spune versuri.

M-am avîntat într-o descriere a cazului Isac Babel — variantă de Ițic Ștrul politruc, devorat de propria-i revoluție pentru sinceritatea convinsă cu care a privit-o în ochi — și Porfir mă ascultă atent și cult, cu maxilarul fixat în palmă și cotul înțepenit pe genunchi :

— Matale, înțeleg, preferi arestarea și împușcarea, unei... Ești liber, domnule Radu. Ca afacere, nu e rea nici asta. Vrei să schimbi lumea și să scrii așa ca să te arestuiască. N-am nimic împotriva. Orice sinceritate care se întâlnește în finit cu un glonț, sub o formă sau alta, e valabilă... Numai să se întâlnească... Pe mine, chestia nu mă privește... M-am dus o singură dată la o adunare a U.T.C.-ului duminică, în '45, și am strigat : Trăiască revoluția proletară și renegatul Kautsky ! Era ultima carte pe care o citisem, să mă pun la curent cu bibliografia modernă. N-au înțeles și m-au dat afară... Te las să-mi rezolvi ecuația : există situații cînd lașitatea e o demnitate ? și se ridică brusc, apoi se îndreaptă foarte drept și calm spre culisele „Café-ului de la Paix“.

Pe bancheta plușată, exact pe locul unde stătuse, am văzut un exemplar cu titlul, la roșu, al „Vieții românești“, și numărul, tot roșu, 12, ultimul, proaspăt apărut, pe care nu-l știam, dar îl așteptam cu o mie de ochi, fiindcă dădusem ceva, prin toamnă, un răspuns la o anchetă, cu tot scepticismul celui care știa că n-are dreptul să semneze. L-am înhățat cu acel tremur — al omului timid și subversiv — cunoscut abia în iarna trecută, la patinoar, trăgînd spre mine „La cavalerie rouge“ ; exemplarul acestui decembrie 1957, anul X, păstrase toată căldura trupului lui Porfir ; cît vorbisem, stătuse pe carte și dacă n-o încălzise chiar la piept, îi dăduse ceva din viața turului său de pantaloni ; nici una din ideile lui nu mă adusesese în intimitatea pe care mi-o transmitea această copertă unde se înmagazinase cea

mai sinceră energie a ființei sale nicotinizate pe care o
inhalam, citind cu nesat :

Din cuprins :
PRIMUL DECENIU (in litere roșii)
+
V. Em. Galan
Bărăgan (fragment, vol. II)
+

Versuri de : Demostene Botez, Al. Andri-
toiu, Maria Banuș, Eugen Jebeleanu,
Marcel Breslașu, Dan Deșliu, Florin
Mugur, George Demetru-Pan, Ion
Gheorghe
+

Camil Petrescu
Jurnal (fragment)
+

Eugen Barbu
Franzeluță (povestire)
+

LITERATURA NOUĂ DE ACTUALITATE
(in litere roșii)
Ancheta noastră

Ajuns aici, cu competența celui care știe a citi o re-
vista literară, am deschis repede la „Cuprinsul” de pe
pagina a treia, și am ochit imediat cifra 95 a paginii de
unde începea ancheta. Dintr-o mișcare am fost acolo,
dar în clipa cînd am pus privirea pe titlul „Anchetei
noastre”, am simțit — așa cum numai în grajd, noap-
tea, știam că Dezdemonă deschide un ochi spre mine —
că în preajmă ceva, cineva, mă privește. Alături, pe pa-
gina 94, era finalul unei proze, ochii mi-au alergat în-
tr-acolo, la împliere, pe text :

„— Ben, Ben, ziarul miroase a rasol . . .

— Tatăl tău ?

— Da . . .

— Aprinde lumina . . . îmi cere Ana.

Am așteptat tăcuți pînă s-au stins toate zgomotele casei ; am coborît în vîrfurile picioarelor, extrem de grijulii... Am condus-o pînă acasă, în Olteni și m-am întors, trecînd prin hol tot în vîrfurile picioarelor ; m-am sprijinit de pian din nebagare de seamă. Pianul era deschis. Un «do» profund a răsunit în toată casa și m-am speriat*.

Am întors febril șase pagini, pînă am dat de titlul meu : Radu Cosașu : „Seară de primăvară '45. Lui Lucian Raicu...“ Cum de apăruse ? Dădusem schița asta de un an de zile, ultima operație fusese aceea de a-i schimba dedicația — „lui Isac Babel“ nu merge, nu știe nimeni cine a fost Babel, după povestea cu un Babel armonios trebuie să ne ferim de babilonii, îmi explicase cineva de la secretariatul redacției și alergasem la Raicu să-l rog să accepte a fi pe loc de Babel, fiindcă în mintea mea nici nu e mare deosebire între ei, și el admisesese cu acea scurtă înclinare a bărbiei prin care obișnuia să garanteze patetismul unei situații — dar după aceea nimic nu se mai întîmplase cu această schiță care, de altfel, pe măsura trecerii timpului, îmi apărea sortită sertarului, căpătînd culoarea palidă a locului stătut, „fiindcă n-ai să-mi spui că poate apare azi o bucată cu doi tineri nimerind la o masă de peisăh“, cum o blestemase, într-o seară, Sanseverina, dîndu-i-o s-o citească, din dracu știe ce avînt mă apucase... Cine-i dăduse drumul spre tipar ? Autorul „Moromeților“ ? Avea el această putere ?

În loc să mă bucur fără alte întrebări, stăteam crispat și năuc în fața primei fraze, a primului rînd — „Din Slătineanu, unde era sediul organizației noastre, și pînă în Cuza-Vodă...“ — și nu puteam trece mai departe, ca și cum aș fi pășit pe un loc de rău augur, unde nu mi s-ar fi putut transmite decît vestea unei noi nenorociri, „să zicem că mi-au schimbat dialogurile, sfîrșitul“, deși văzusem cu ochii mei că bucata se culesese pînă la ultimul rînd. Aș fi trebuit s-o citesc, s-o verific, n-aveam putere, în schimb dețineam, învălmășite, fără chip, o groază de obiecții, instituindu-mă eu în cenzor

* Vezi bibliografia capitolului.

al meu, în „cap limpede“ care se duce la redactorul șef și îi cere socoteală cum de-a putut apare o schiță a mea care face, de pildă, elogiul tradiției și religiei? Sigur, îmi răspundeam, tocmai că nu face așa ceva, dimpotrivă, ea înalță un imn raționalismului — și ar fi trebuit să văd dacă „a rămas“ replica bunicului care, anatolfrancian cum se definește, susține că fanatisme unei revoluții se pot justifica prin puritatea idealului — dar nu eram în stare să caut locul acela, paralizat de o nouă întrebare: dacă am fost publicat ca să se vadă la ce-i merge mintea celui care a susținut adevărul integral? Iată, tovarăși, cum arată adevărul integral: Eliahu Anavi, nopți de Paște, azimă, atmosferă mistică... Rostită în mintea mea exact cu tonul unei ședințe de demascare, acuzația nu numai că nu-mi provocă frica resimțită cu câteva minute înainte — când Porfir îmi propusese streangul sau glonțul, precum în „Trubadurul“, Conte de Luna, specificînd: „pentru fiu — lațul, iar pentru mamă, rugul“ — ci îmi aduse, pe melodia inadmisibil apărută, mătura enormă din mina Ecaterinei cu care Eluard scria pe zidurile, furnalele și jurnalele lui, cuvîntul acela magic. Grotesc, stupid, donquijotesc prin vivacitatea cu care apăruse, mătura spulberă decorul propus de Porfir. Nu era meseria mea să mă sinucid, să mă autocenzurez, să mă autodemasc, să mă autodenunț, era preferabilă o mătură lungă ca o lance în locul unei frînghii, și cu acest avînt, în loc să-mi citesc literatura, am căutat în anchetă răspunsul meu, galopînd peste pagini, sărind peste nume: Banuș, Breslașu, Camilar, Paul Georgescu, V. Em. Galan, Savin Bratu, dîrdîind ca pe cal, încredințat brusc că acel răspuns îmi salvase navela, că mulțumită lui apăruse ea, avînd vagă și murdara speranță că nu mă înșelasem dibuind că trăim într-o lume în care declarațiile sînt mai importante decît operele, așa cum mă învățase și Dezdemonă, iapa mea, într-o noapte de alarmă cînd, din spaima de a nu fi ultimul, ca de obicei, ajunsesem primul în poligon, pe poziție, și nu mai contase că trăsesem prost cu pușca. M-am descoperit, în sfîrșit, după Savin Bratu, cu această frază la primul răspuns: „Noutatea literaturii noastre actuale constă în afișarea unui ideal uman de o puritate

imaculată, izvorît din concepția comunismului“. Am întors foaia și am trecut la al doilea răspuns cu care am avut mai multă răbdare :

„Mă pasionează — termenul îl folosesc cu sfială, fiind prea intim și patetic, dar mai bine anchete intime și patetice decît chestionare reci și generale — mă pasionează destinul convingerilor mele, ale noastre, maturizarea lor printr-o înțelegere din ce în ce mai profundă a proceselor noastre revoluționare ; știu, e o problemă de adolescență spirituală, dar cunosc suficienți oameni tineri care nu și-au pus-o, o ignoră, și operele lor — vai, mai ales operele lor ! — au ceva din tristețea celor însemnați pe toată viața pentru artificialitatea sau ignoranța cu care și-au rezolvat, în adolescență, problemele intime. E azi, în noi, un proces tonic de stabilire a unui contact lucid, exact, sever, dur cu realitatea, foarte substanțial ca experiență sufletească, din care arta va trebui să se hrănească. „Aspirațiile societății, scrie undeva academicianul Călinescu, moderează idealismele solitare și necontrolate, supunîndu-le unei direcții raționale, întemeiate pe experimentarea realităților“. Acesta e rezumatul procesului care mă pasionează : moderarea idealismelor soli . . . “

„Un, doi, trei, baba la bordei ! “ — mi se cîntă în acea clipă la ureche și, tot din spate, cineva îmi acoperi ochii, cu degete reci, mirosind a acetona, a studio cinematografic. M-am întors, m-am desprins din îmbrățișare și am văzut-o pe Fana, îmbrobodită sub un șal mare, roșu, căzîndu-i bogat peste un mantou de blană înspicată în alb și negru ; într-un singur gest, am sărutat-o, nimerind pe obrazul uscat — cîndva, cel mai bucălat și mai plinuț, printre fetele de pe Poterași — și am încercat să-i dezleg șalul pentru a o vedea mai bine ; dar cînd s-o sărut pe celălalt obraz, chelnerul mă bătut pe umăr și-mi șopti, strîngîndu-mă de braț, să vin după el, o clipă. Niciodată nu mai trăisem o asemenea suspendare a unei sărutări :

— E o prietenă din copilărie . . . i-am spus chelnerului, în șoaptă, căutînd s-o aduc pe Fana între mine și el, ca într-o sinceră informare intimă, să-i vadă și el ochii în care-i mai jucau „un doi trei, baba la bordei“, „șuțe

șute cameluțe“ și „rege rege, dă-mi ostași“. Amîndoi spuseră deodată, din dreapta și din stînga mea :

— Știu...

— Te aștept în față la fursecuri... și Fana, foarte sigură pe sine, se întoarse într-acolo, spre standul din fața intrării principale, unde se vindeau, într-adevăr, bomboane din coji de portocală topite în ciocolată, după care-mi lăsa gura apă. Chelnerul, cu mine după el, se îndreptă spre draperia care despărțea, în fundul localului, cafeneaua de ușile batante ale oficiilor interne. Ne-am oprit, ciudat, chiar acolo, între faldurile plușului, învestmîntați și cuprinși în ele, înțelegînd astfel că n-are să-mi spună multe iar locul — fie și tulburat de mișcarea ușilor — e propice unei singure fraze, dacă e clară. Nu mai vorbisem niciodată cu un semen, îmbrăcați amîndoi în pluș greu care fixa, mărginea și sugera foarte bine atît taina cît și decorul operetei ei. Piept în piept, ochi în ochi, simțindu-i doar pîntecul bombat, omul îmi ceru să încetez orice discuții politice cu domnul George. Un zgomot lung de veselă dislocată veni dinspre bucătărie, dar ușa batantă nu se clinti. Plușul ne transmitea căldura lui veche. I-am răspuns dîrz și calm că discutăm literatură.

— Știu prea bine ce e literatură și ce nu... E clar ?

— și dînd deoparte draperia, porni, bondoc, spre ghișeul de comenzi, aflat la dreapta oficiului, unde-l urmaî ca să-i spun — pe un alt ton, desigur, decît al piesei de dincolo de cortină — că-l rog să-i comnice domnului Porfir că mi-am permis să plec, luîndu-i revista cu mine și voi avea grijă să i-o aduc înapoi, în Izvor, cît mai repede. El comandă celei de după tejghea „două coniacuri mari“ și rămase apoi, într-un cot, conspectîndu-mă. Mi-am dat seama că găsisem o frază bună, prin sugestia că nu-i ascundeam adresa lui Porfir și deci viziunile mele la el, că-i încredințam la lumina becului un mesaj pentru acela la care aici însă nu mă duceam, dînd astfel un fel de imediată ascultare poruncii plușate. Cu un nou avînt, i-am comunicat că în revista aceea mi-a apărut o nuvelă excelentă pe care — dacă-i place lite-

ratura — aş dori s-o citescă şi să-mi spună, cînd mai trec pe aici, cum i s-a părut. I-am dat titlul şi numele autorului; a clipit cu acea bună ştiinţă a celui care n-are nevoie să-şi scrie asemenea date, ba chiar lăsîndu-mă să înţeleg că pricepe şi nobilul meu furtişag şi vulgaru-mi orgoliu de autor; dădu din bărbie în semn de „şterge-o!” şi, îndepărtîndu-mă, i-am simţit pe umăr privirea la fel de apăsată ca stomacul bombat, sub faldurile draperiei. Dispus să-l asigur de exactitatea informaţiilor mele, am ţinut să-i dovedesc, după felul cum păseam spre ea, că Fana nu e altceva decît o prietenă din copilărie. Am străbătut, deci, lent „Cafeul păcii”, oprindu-mă la masa lui Porfir, să-mi iau revista, îmbrăcîndu-mi tacticos mănuşile, înfigîndu-le, ca tata, deget în deget, punîndu-mi basca atent, cu o grijă care — ca şi sinuciderea! — nu-mi aparţinea, ciulind urechea la această frază care venea din spatele meu, cu o gravitate din alt secol:

— ... cum poate să-mi ceară asta — nu ştie că sînt neo-kantian?

Imediat uitîndu-mă într-acolo, mi-am tras basca de pe cap, salutîndu-l cu un respect fulgerător, care-mi bruscă toată pantomima, pe acel care rostise această întrebare; era profesorul cu care dădusem examen, în '49, la „Odiseea”, notîndu-mă cu 10, bînd, după aceea, o cafea neagră pe Edgar Quinet, vrînd să mă convingă să las revoluţia pentru a mă dedica studiilor clasice. Nu mi-a răspuns la salut, îl privea pe cel din faţa sa cu o concentrare împovărătoare — de care mi-am adus aminte pe dată — capabilă să transforme orice interlocutor în cea mai importantă fiinţă de pe pămînt. L-am recunoscut — prefăcîndu-mă că studiez căptuşeala bascului — şi pe celălalt: era chiar redactorul-şef al revistei din buzunarul paltonului meu, critic care mă trata dintotdeauna ca pe un reporter harnic şi talentat, adică de foarte sus, ceea ce nu-l împiedicase, totuşi, să-mi promită că-mi va aduce într-o zi „Kaput!” de Malaparte şi chiar mi-l adusese, pe o ploaie torenţială, la ceas la Brătianu, cu cîteva zile înainte de a mă fi dat în stambă, în Aulă. De atunci nu-mi mai vorbise. O carte adusă pe ploaie e o intimitate suficientă pentru a pretinde,

aceluiasi, dezlegarea unei enigme ? Un pas de-aş fi făcut spre el, ca — politicoş — să-l fi întrebat cum de a apărut „Seara de primăvară“, poate că mi-ar fi spus-o şi aş fi dormit, altfel, noaptea. Dar de ce să dorm la noapte altfel decât îmi aşternusem eu, cu mîna mea ? Drapat în pluşul diagnosticului meu — nuvela apăruse fiindcă mă declarasem convins de puritatea imaculată a comunismului ! — mi-am închis ultimul nasture al pardesiului, mi-am strîns cordonul, simţind îndoitura co-perţii de carton a revistei din buzunar, şi am păşit, cu aceeaşi lentoare, timp de vreo zece metri, fixînd doar şalul roşu al Fanei din rîndul compact „kak monolit“ al celor care cumpărau bomboane de portocală în ciocolată ; m-am aşezat lîngă ea, punîndu-mi deodată, răzbit, obosit ca după un efort neaşteptat, obrazul pe gulerul mantoului ei, blana aceea moale, caldă, bună, care — precum apariţia părului pe un copil îl investeşte cu dinţi, cuvinte şi fraze — îmi dezvoltă clipa aceea, imediat după bombardamentul lui 4.4. 44, la răscrucea străzii Oişelor cu Cuza Vodă *, lîngă casa lui Iulius, căci Fana venise pînă la mine să-mi ceară a nu-i mai scrie scrisorile, s-o las în pace fiindcă ea numai pe Iulius îl iubeşte, eu găsind totuşi spaţiul şi timpul, printre strigătele şi tipetele din curte, să-i spun pe nerăsuflăte că n-o s-o las niciodată să fie fericită cu Iulius, la care ea îmi dădu un pumn peste ochelari, strigîndu-mi : „tu nu vezi cum mor oamenii ? “ şi traversă ; am mai făcut un pas înainte, o persoană ne despărtea de ţel, un bărbat înalt care ceru foarte răspicat : „200 portocale şi 200 trufe, dar separat“ şi în timp ce vînzătoarea îi cîntărea, extrem de riguros, ba scoţînd, ba adăugînd cîte o bomboană, mi-a devenit clar, privind în adîncul pungii, că întreg finalul „Angelicăi“, nuvela scrisă săptămîna trecută, unde inventasem că la moartea tatălui ei mă trezeam făcîndu-i o declaraţie de dragoste care o înspăimînta, nu era decît amintirea scenei cu Fana, din răscrucea Oişelor, coajă de portocală netopită în ciocolata atîtor reportaje unde nu văzusem niciodată oameni morţi şi nu mă comportasem niciodată monstruos. Niciodată nu descoperisem —

* Vezi bibliografia capitolului.

doar prin puterile și experiența mea, fără cărți, fără rabini, fără poeți, fără teorii — un asemenea mecanism al unei puteri de a inventa ceea ce trăisem, un secret care nu ținea nici de politică, nici de revoluție. Nici de sinceritate, nici de mască. Probabil că am oftat — ca omul împovărat de neputința deosebirii între bucurie și oboseală — fiindcă Fana își viri repede și colegial mîna strînsă în buzunarul paltonului meu, acela care deținea revista, și îmi șopti, cu o confraternitate instantanee, ascunzîndu-și bine buzele în gulerul de blană :

— I-au dat drumul lui tata, ieri, cu ocazia Crăciunului...

Vînzătoarea îi calcula — pe un colț de hîrtie — bărbatului înalt, suma de plată. Ateul din mine, frapat într-adevăr de anunțarea sărbătorii — și văzînd-o imediat pe Sanseverina, cu mîna în aluatul „trandafirului“, cozonacul acela pe care nici Maiakovski nu-l putea inventa — își permise, și el, o dublă contabilitate : deținea în buzunar povestea inventată a unei seri de pesah și trăia, lîngă o fată din copilăria lui, un ajun de Crăciun. Fana, venindu-i rîndul, ceru „300 jofre“. Ateul simți că nu-i nici un păcat să se întrebe despre această noapte de Crăciun cu cuvintele acelea, apărute la vederea jofrelor, ale rugăciunii rostite de el, cu nasul în hrean și azimă, în serile de pesah : „Ma niștana alaila aze... prin ce se deosebește această noapte de Crăciun, mi col aleilot, de toate celelalte nopți ?“ În pauza de gîndire care urmă, Porfir se lovi de umărul meu, dar ținut bine de chelnerul nostru nu numai că nu căzu ci, cu un gest strașnic tăiat, mă trase spre el și mă sărută apăsător pe frunte, însoțitorul rupîndu-l energic de mine și ducîndu-l, țeapăn dar nu violent, către ușă unde, în prag, domnul George se zmuci scurt și emise, întorcîndu-se spre întregul café, spre întreaga lui populație, neo și ne, un viguros și nu lipsit de voioșie :

— Trăiască revoluția mondială ! Jos renegatul Kautsky !

În spatele meu — neîndrăznind să mă întorc — am perceput o suită lungă de țîțituri și m-am lăsat pătruns

de ele, ca de o muzică nesperată care-mi confirma puterea proaspăt descoperită. Mai auzisem aceste țîțituri, cu două săptămîni în urmă, descriind în „Discursuri“, Bar-Mitzva mea : enoriașii, în templu, întindeau nîinile să sărute Tora cu care treceam, purtînd-o în brațe, printre ei ; văzusem foarte clar, la masa de lucru, imaginea acelor degete care țineau franjurile înnodate ale „talet“-urilor, pe care le duceau la buze, le sărutau, cu un țîțit pios, după aceea atingeau cu ele plușul verde al cărții sfinte, șoptindu-mi : „să ne fii sănătos !“, unii chiar mîngîindu-mă cu aceste „țîțis“-uri, cum se numeau, în idiș, capetele șalurilor puse pe umeri pentru rugăciune. Apoi, după confirmare, într-o cămăruță a templului, aceleași buze țîțiseră, gustînd pandișpanul împărțit de mama, săracilor și bogaților : „țțțț, ce bun e ! ce minune !“ Ignorant în limba Torei, începeam să prind sunetele mirifice ale limbii române, și mi-am adus aminte — în timp ce Fana plătea — cum m-a fermecat, scriind, faptul că „țîțis“-ul sacru are aceeași sonoritate în română ca țîțitul acesta de uimire — cînd divină, în fața Torei, cînd grosolană, în fața unui nebun — care ne însoți, dealtfel, pînă ieșirăm pe stradă, în Calea Victoriei unde, după cîțiva pași, printre puținii spectatori ai Teatrului de Estradă, Fana se rezemă de geamul unei uși (pe care era lipit un afiș cu chipurile lui Puiu Călinescu și al unuia gras, amintindu-mi deodată de Stan și Bran...) și mă aduse la ea, nu cu vreo dragoste anume ci, mai degrabă, în avîntul unui hohot scurt, fără de lacrimi, repede reprimat ; toată îmbrăcămîntea ei emana un parfum de acetonă cinematografică, tare, salubru și lucid.

În frigul acestui ajun, nu aveam nici o dorință s-o sărut, s-o îmbrățișez ; am încercat să-i ridic bărbia spre mine, să-i strîng șalul ca să nu răcească și am început s-o întreb ce are, ce are, doar totul pornise atît de frumos, cu „Un doi trei, baba la bordei“, Rimbaud spunea că totul începe cu risete de copii, eram convins că-i veselă, foarte veselă, mai ales cînd mi-a spus de taică-său, un om nu se așează la coadă, să ia bomboane de ciocolată, dacă nu se simte bine, nu ?... Îmi răspundea prin icnete tot mai moi, în care se ghicea îndîrjirea de a le suprima, și atunci am trecut la a-i mărturisi că-mi pare

foarte bine că ne-am întâlnit, tocmai când mi se propunea să mă sinucid... Cu bărbia în piept, Fana îmi ceru să încetez cu glumele, să nu fiu idiot, niciodată nu trăise așa ceva, așa o spaimă, pînă m-a văzut ieșind de acolo...

— Da' n-a fost nimic... absolut nimic... de ce te-ai speriat? și am încercat din nou să-i potrivesc șalul, ea bolborosindu-mi „cum nimic? cum nimic?” Un văr de-al ei făcuse un suflu la inimă, tot așa — cum? M-am prefăcut că o întreb cu o maximă seriozitate cum de-a făcut un văr al ei un suflu la inimă, „tot așa”, și fiindcă nu-mi răspunse, am rugat-o să-mi dea și mie o jofră, mor după jofre și am buzunărit-o repede, găsindu-i punga în mantoul călduros, ea acceptînd, cu un ultim icnet. Am luat punga dar n-am desfăcut-o. „fiindcă nu mănînc nimic dacă te vād supărată” și am pus-o la loc, în buzunarul mătăsos care-mi plăcea cum corespundea exact cu al pardesiului în care țineam „Viața Românească” 12/57, cu nuvela mea. I-am spus că o duc cu tramvaiul, acasă. Am urcat, la Universitate, într-un 14, deloc, dar deloc, deloc, deloc aglomerat, rămînînd amîndoi pe platforma dinapoi, Fana, întoarsă cu spatele, cu capul lipit de geam, neobservînd cum îi privea taxatorul extravagantul șal roșu și mantoul de blană bălțat în alb și negru. Am luat-o de după umăr și coborîndu-i gulerul cu bărbia, am întrebat-o încet, la ureche, dacă știe că e prima femeie care m-a făcut să încalc porunca a zecea, din cele zece... Ea m-a făcut să rîvnesc la nevasta altuia, eram gelos pe Iulius că poate scrie unei fete, la Vatra Dornei, vroiam să scriu și eu cuiva, peste munte, m-am îndrăgostit de ea din motive geografice, ea a fost prima formă de relief, Nordul meu, ce mai face Iulius? — de fapt cam știam ce face... — „i-am văzut ultimele filme, despre tensiunea arterială și sistemul osos... am vrut să-i spus Se O Se, dar îl știu serios, nu-i plac calambururile”. Fana ridică din umăr și-mi acoperi gura sporovăitoare cu gulerul ei de blană:

— Nu mai am putere să rîd — îmi șopti, decisă, loial.

Doi copii începură, undeva, în spatele nostru, să cînte pițigăiat: „Steaua sus răsare!”, tramvaiul se opri brusc la întretăierea lui Traian cu Dimitrov — știam și orb,

cartierul — și se auzi tropăitul vatmanului, străbătînd vagonul, strigînd :

— ...duceți-vă în paștele mamelor voastre, că vă omor !

I-am simțit pe cei doi copii zburînd pe lîngă noi, i-am văzut coborînd pe ușa din spate, mai-mai să-și frîngă picioarele, vatmanul rămînînd în fața taxatorului și urlîndu-i explicativ :

— Bă, ăștia îmi nenorocesc tura ! De ce-i lași ? și din alți trei pași ajunse în față, la locul lui, pornind imediat, în tăcerea înghețată a vagonului.

Taxatorul mă privea pe sub sprîncene, cu coada ochiului, umil ; i-am întors spatele și am revenit la Fana, neclintită ; n-am mai îmbrățișat-o, n-am mai vrut să-i povestesc nimic — simțind o alertă care nu mă înșela, aceea că devin antipatic — și am întrebat-o, nu mai puțin loial, dacă n-ar vrea să-mi citească o nuvelă care mi-a apărut azi în „Viața românească“ ; aș urca pînă la ea, sus, aș aștepta, e tot ce-am publicat eu mai bun, nu pot să i-o las fiindcă vreau să o vadă, chiar astă-seară, o mătușă care-mi da de mîncare. Tramvaiul hîrîia între Horei și Mihai Bravu și mă enerva faptul că nu mă puteam menține sobru, că-mi veneau mereu în frază amănunte pe care nu le controlam, iritînd acolo unde aș fi vrut să îmblînzesc. Dar de ce țineam să îmblînzesc lucrurile și oamenii... ? De ce mă obseda ocrotirea imaginii mele de băiat drăguț ? De ce nu mă revolta plăcerea asta dezgustătoare de a fi pe placul tuturor ? Fana îmi răspunse franc că nu are chef de citit nimic, astă-seară. Am coborît la stația ei, acolo unde bulevardul Dimitrov o lua spre Pantelimon, am traversat întrebînd-o cum se simte taică-său, dacă și-a păstrat ceafa de senator american care nu iartă nimic în războiul rece, dacă-și mai bea whisky-ul hotărît să învețe Casa Albă cum să se poarte în Balcani...

— Spune-mi — am întrebat-o în fața blocului ei — a fost vinovat ? Știi că și pe mine m-au dat afară...

Fana își potrivea, într-o doară, șalul și dădu afirmativ din cap ; apoi mă privi drept în ochi și-mi spuse că, în general, sînt foarte bine dispus și cînd o să-mi treacă, să-i dau un telefon.

— Mă găsești în carte — și se îndreaptă spre farmacia aflată pe latura dreaptă a blocului, eu luînd-o pe jos, ferindu-mă de un om mare și un copil care trăgeau un cărucior plin cu sifoane, ajungînd apoi într-un oraș rece, pustiu și umil ca privirea aceluia taxator beștelit de vatan, la cinema Florida și dincolo, pe Fluierului, dînd în bulevardul mare al Republicii, pe unde coboram vara trecută dinspre Vatra Luminoasă, venind de la Gabi Constantinescu — altă fată de-a mea cu tată ridicat, cam multe fete cu tați ridicați, cum de nu-mi puteam găsi un socru sănătos ? — ca deodată, la intrarea unei alei, peste drum de Institutul hidro (fosta Școală Superioară de Partid „A. A. Jdanov”) să-mi răsară în față, coborînd dintr-un taxi, directorul celei mai mari edituri, înalt și puternic, frumos și plin de talent ca o noapte de vară, pe care l-am salutat fascinat iar el, deși nu vorbisem niciodată, mă întrebă cu dezinvoltura unui Harun-Al-Rașid :

— Ce mai fac conștiințele sfîșiate ale cetății ?

Maxilarul înghețat îmi șopti că ar fi o prea mare obraznicie să-i răspund că „se plimbă”, conștiințele sfîșiate se plimbă prin cetate. Nu știu de ce am trecut mai departe — probabil speriat de gîndul nou că pot degaja antipatie. După „adevărul integral” expus în Aulă, promisem de la dînsul felicitări prin cineva care avea drept inițiale un C. și un alt C. Harun-Al-Rașid avea trufii de Cezar al literaturii care nu discuta personal cu harnicii și mărunții reporteri deștepți ; mă lăudasem însă de cîteva ori că promisem felicitări de la C. C. Oarba mea clarviziune și blestemata mea capacitate de a trata cu calambururi locul fiecărei dureri. Dezgustător. Dezgustător ?

Trecui de Școala Iancului — amintindu-mi ca de obicei că acolo, în banca a doua de pe rîndul al treilea, îl aveam coleg de bancă pe Steuermann Alfons de pe Zece Mese — și intrînd pe Popa Nanul meu, cu locuitorii săi aflați la cozonaci, în case, nici urmă de om pe stradă, am văzut doar silueta lui Mazilu la braț cu soția lui, imagine dintotdeauna șocantă pentru mine, căci în capul meu un scriitor satiric nu se potrivea deloc, dar deloc, deloc, deloc cu un soț ținîndu-și la braț nevasta și încă

atît de delicat și de timid ca Mazilu, cel care ne învățase deja că pe lumea asta nu se cere amor ci butelie, aragaz și nu caracter. Mi-am rărit pașii, să nu-i ajung, să nu discutăm, să nu ne urăm nimic — aveam convingerea că prietenii de scris îmi cer, din amicitie, să-i las în pace, să nu-i compromit cu „teoria mea ciumată“, cum o definise Maximilian, poate cel mai bun amic al meu, dacă nu de literatură, cel puțin de idei și supă, pînă anul trecut cînd găsise necesar, imperios, să mă reprime în calitatea lui de prieten apropiat, dar mai cu seamă de șef al catedrei de teoria presei a școlii superioare de cadre. Mazilu nu era pentru mine nici Ben, nici Maximilian, nici Porfir — el era geniul crud, ridicat din rîndurile proletariatului eliberat, inaccesibil mie nu numai ca talent, care mi-l făcea măreț, dar și prin educație care se constituia de la sine ca străină mie, micului burghez, cînd n-o și declara, cu surîzător și tandru dispreț de cîte ori îmi citea reportajele de la Bicaz. Mazilu nu spunea ca Porfir : „le cam mințiți, domnule Radu !“, el zicea, din vîrful buzelor, clipind hîtru și stingherit că sînt, uneori, prea subtile. Ciumat, îl înțelegeam și mai bine — el nu avea sentimentul că scriind minte, mai mult sau mai puțin subtil, problema nu-l preocupa, satira îi asigura un minimum de adevăr și îi economisea un maximum de confort moral ; la braț cu soția lui mergea încet, încît, după ce am trecut Mecetul, oricît de lent mă mișcam și eu, l-am auzit cum îi demonstra că Hlestakov are tot atîta energie cît Oblomov și că Raicu citește mult mai bine „Nasul“ decît ea ; erau orele lui de învățare a literaturii ruse, cu ea — studenta strălucită la „Maxim Gorki“. Femeia îi răspunse, fără răutate, dar cu mult simț pedagogic, că niciodată nu contează lectura cu glas tare. Deodată, Mazilu întoarse capul, mă văzu și mă salută prea normal — de parcă nu ne văzusem de ieri — cu un „ce faci, dragă ?“ I-am spus, ținîndu-mă o clipă lîngă ei, dar prefăcîndu-mă grăbit, că fug acasă, la mătușă-mea, să nu închidă ușa, c-am întîrziat ; am dat să intru în alee, cînd el, de pe celălalt trotuar, îmi strigă în pustiul cartierului, cu o voioșie

niciodată atît de avîntată, garantînd, şi prin spontaneitate şi prin distanţă, o sinceritate de sărbătoare :

— Auzi, Cosaşule ? Dacă vrei să te salvezi, descrie-ţi mătuşile !

BIBLIOGRAFIE

Seară de primăvară '45

Lui Isac Babel

Din Slătineanu, unde era sediul organizaţiei şi pînă-n Cuza-Vodă, acasă, veneam cu Ana, pe jos, tîrziu, cît mai tîrziu. Nu doream să trezesc casa, aşa că urcam în cămăruţa mea, pe şoptite, în vîrful picioarelor, amîndoi, ţinîndu-ne de mînă, eu o treaptă mai sus, ea în urma mea, sensibilă, prea sensibilă la scîrîiturile scării care putrezea încet. În primele săptămîni pleca foarte repede, la două, maximum două-jumătate, coboram din nou împreună, cu aceeaşi grijă şi o conduceam acasă, nu departe de mine, pe Olteni ; apoi, după toată nebunia din Piaţa Palatului, febrilitatea victoriei din martie, entuziasmul clipei, hotărînd să ne căsătorim urgent, plecările ei începură să se lungească, spre zorii din ce în ce mai repezi ai primăverii. Şi scara o cobosam altfel. Din punctul meu de vedere, putea să stea oricît la mine, sus, putea să se întîlnească dis-de-dimineată, în uşă cu mama, cu bunicul — tata se trezea mai tîrziu — fără să-mi pese, deşi presimţeam — dovadă sensibilitatea instinctivă la urcarea scărilor — ce-ar însemna pentru „ai mei” să afle că „am adus femei în casă”, faptă fără precedent. Dar nu-mi păsa pentru că eram plin de ură sfîntă împotriva convenţiilor lumii lor mic-burgheze, care trebuiau, bineînţeles, aruncate în aer ; le uram obişnuinţele la care mă supusesem 19 ani, tabieturile de dimineată, prînz şi seară, religia devenită stupidă după numai cîteva şedinţe la U.T.C., cu Paul, noul zel al vieţii mele. Îmi era ruşine că 19 ani nu înţelesesem nimic şi mă conformasem fără protest tuturor cerinţelor lor prosteşti — să iau note bune

la școală, din întâia primară pînă în a opta de liceu, să exerseze la pian cel puțin două ore pe zi, să citească săptămînal un clasic francez, să nu scape vreo vineri seară fără baie. Îmi era rușine că 19 ani nu știusem de existența tuturor acestor oameni cu care manifestasem în Piața Palatului sub gloanțe — și eram gata să plătesc, prin îndeplinirea celor mai complicate și chinuitoare sarcini, păcatul originii și educației mic-burgheze. Cînd descoperisem într-o scrisoare a lui Marx către Runge, martie 1843, că rușinea e o revoluție, o revoluție dirijată interior, mă bucurasem o zi întreagă și replicile tăioase, mohorîte : „Nu mănînc astă-seară !“, „Lasă-mă în pace !“, „Nu mai studiez la pian !“, „Viu cînd vreau acasă !“, adresate părinților, sau nici măcar lor, ci casei, mă întăreau în bucuria și mîndria de a fi utecist.

Ana nu mă înțelegea, nu avea cum să mă înțeleagă. Tatăl ei abia ieșise din închisoare, după vreo zece ani de detențiune și nu putea fi decît iubit și respectat. De altfel, dacă o conduceam acasă, era numai pentru a satisface dorința tovarășului Dobrescu ca dimineața „să aibă fetița lîngă el“. Evident revoluționari, îl anunțasem asupra hotărîrii noastre de a ne căsători imediat după bacalaureat. Omul ne sfătuisese să ne mai gîndim : adică ? Adică să trăim împreună fără a fi căsătoriți legal ? Am replicat că în condițiile noastre, o dragoste liberă e o lașitate mic-burgheză, o fugă de răspundere. Aflasem asta de la Paul și nimic nu-mi mai putea clinti noua și profunda convingere. Tot ce spunea Paul se transforma în convingeri indestructibile. În cazul nostru, afirmația lui menținea cele mai caste raporturi între mine și Ana. Odată mai mult, sacrificînd dorinți foarte acute, urmam proletariatul și cerințele lui morale. Ana venea la mine într-un sens ascetic ; ne sărutam tîrziu, după discuții lungi, epuizați de politică, fără să mai căutăm vreo trecere cît de cît nuanțată de la situația internațională și sarcinile noastre în liceu la culcarea, unul lîngă altul, pe divanul meu cu arcuri plesnite, dar cu „veuilleză“ cochetă într-un colț. Ne sărutam prea puțin dar cu pasiune incontestabilă, ca doi tineri plini de forța unei ideologii invincibile, a unei morale și concepții noi, imaculate.

În seara aceea de primăvară — nu cred să fi fost o lună de la ridicarea camuflajului în București, la 21 martie 1945 — am pornit spre casă mult mai devreme, fiindcă procesul literar la Șî a fost ziua a doua se amânase. Aproape toți au plecat în grup la cinema. Ana și cu mine, printr-un semn tacit, am rămas în urmă și pe nesimțite, fără să mai schimbăm o vorbă, am pornit singuri pe străduțele care aveau să ne scoată în piață și de acolo la mine acasă. Ea ceva ciudat în Ana, în ezitarea cu care trecea străzile, în răspunsurile laconice pe care mi le dădea :

— Nu te simți bine ?

— Ba da.

— Vrei să ne oprim la vreo simigerie ?

— Nu vreau, Ben.

— Ție-ți plac covrigi cu susan.

— Dar nu vreau, Ben, nu înțelegi ?

— Îți pare rău că s-a amânat procesul ?

— De ce ? Il ținem poimîine, n-a spus așa Paul ?

Mîntea. Îi părea rău. Nu știu cîte nopți pregătisem pledoaria Irinei, în numele căreia vorbea ea, Ana. Cu o seară înainte, îmi spusese că niciodată nu avusese asemenea emoții ca acelea pe care i le dă pledoaria de mîine, împotriva lui Safonov. Acum era indispusă din pricina încordării necunoscute, desigur. Mai mult ca sigur.

Pe Șerban-Vodă, am cumpărat ziarele de seară și la lumina simigeriei lui Dascălu am citit ultimele știri, împins în dreapta și-n stînga, cu Ana lipită de mine.

— În cîteva zile luăm Berlinul.

Ana se plecă să citească, și aspirai brusc, odată cu cerneala de tipar la ziarului proaspăt, parfumul părului ei.

— Japonezii nu capitulează, adăugă.

— Vor capitula, în două luni, maximum trei, ai să vezi.

— Ben, hai la o bere.

— De acord.

La simigeria lui Dascălu era și bere ; am luat și covrigi cu susan, calzi, buni. După două pahare, Ana continua să zîmbească, iar ochii îi sclipeau neobișnuit. Am

băut pentru cucerirea Berlinului și Ehrenburg ; am mai cerut o sticlă.

— Ben, vreau să-ți spun ceva.

— Da.

— Să nu mai mergem la tine acasă.

— De ce ?

— Ne chinuim. Și tu, și eu.

— Vrei să vagabondăm pe chei ?

— Nu.

— Atunci ?

Nu mi-a răspuns, nu am luat nici o hotărîre, am plătit și am pornit pe Cuza-Vodă. Ana avea dreptate. Ne chinuiam. Și venea pacea. Berlinul va cădea și noi tot o să ne căsătorim. Ana merge tăcută, lipită permanent de mine, pe această lungă Cuza-Vodă, cu felinare rare, chioare și curți întinse banal, cunoscute de mine ca-n palmă. Cîte fete am sărutat în joacă pe aci, cîte geamuri am spart cu mînea, cîte nasturi am pierdut prin praful curților, jucătorii echipelor mele — aiureli ? Deodată, mi-am adus aminte că astă-seară, acasă, e „peisăh“. Mama schimbase vesela, o văzusem dimineața în bucătărie; pe coridor, depuseseră cutiile de pască, cumpărate de la comunitate. E Paște.

Tata citește rugăciunile ; mama și bunicul se plictisesc cu cel mai adînc respect, ascultîndu-i bolboroseala.

— Văd că mergem la tine, o aud pe Ana.

După ce am trecut de primul felinar, m-am oprit și am sărutat-o. M-a sărutat și ea. Ne sărutam foarte rar pe stradă. Ne-am strîns mult în brațe. Eram în dreptul unei ferestre camuflate aparținînd unei case scunde, parcă alungată din curte în stradă. Am auzit radioul, nedes-părțindu-ne, simțindu-ne răsufările ; „În Tatra, trupele noastre continuă să urmărească inamicul care rezistă cu înverșunare“.

— O să capituleze și japonezii... spun amețit ușor, mergînd îmbrățișați spre casa mea.

Mă simt mulțumit că sînt lîngă Ana și nu la masa lor

E primul an cînd lipsesc dintre ei și aceasta dă o măsură precisă asupra libertăților mele, cîștigate surprinzător de repede. Vreau să ajung cît mai repede în cămă-

ruța mea, să rămân acolo cu Ana toată noaptea, toată ziua, toată viața.

Ușa vestibulului e deschisă larg. În prag, luminați din spate de toată strălucirea sufrageriei — vesela nouă, sfeșnicele recent lustruite cu „sidol“, pînă și cotoarele aurii ale cărților de rugăciuni — stau : tata, impozant, în costumul cel bun, negru, vechi, de pe timpul marilor sale pledoarii în barou, cu cupa de vin în mîna dreaptă, bunicul, curbat, abia putînd să-și ridice privirile din pămînt și cei doi puști, în spatele tatălui meu. În clipa cînd Ana și cu mine stăteam în fața ușii, îl auzim pe cel mic întrebînd :

— Și acum vine Eliahu Anavi ?

Ana face un pas înapoi, eu o împing ușor înainte, ea, emoționată, spune șoptit bună seara, eu, tare, bună seara ; trec prin dreptul tatălui meu și văd cum vinul tremură în cupă. Bunicul geme, ridicînd capul. Puștii tac. Dintr-un pas, abia atingîndu-l pe tata, rămas în prag, sîntem în hol, Ana mereu înainte ; la dreapta e sufrageria luminată puternic, cu marea masă de pesah, la care singură stă mama, așteptîndu-i să se întoarcă din vestibul, după ce Eliahu Anavi va fi sorbit din vinul înmînat de tata.

Din hol, în fund, la dreapta, după ce treci de pian și măsuța cu note muzicale, se face un coridor lung la capătul căruia e scara care duce la camera mea. Pînă ieșim din hol pe coridor, mai aud în vestibul, cel mic întreabă : „Tată, cine era Eliahu Anavi ? Ben sau fata ?“, mama întrebînd și ea : „Cine a trecut ?“ și ușa vestibulului trîntindu-se.

Pe coridor — eu pornind înaintea Anei și ducînd-o de mîna, prin întuneric, pipăind mereu peretele din dreapta, la stînga fiind lucruri, boarfe, vechituri puse buluc, pasiunea mamei — încep să-i explic Anei, stîngaci și incoerent, din ce în ce mai iritat de evidența emoției produse în mine de neașteptata întîlnire din prag :

— Eliahu Anavi e un duh care trebuie să soarbă din vin... astă-seară e Paștele la evrei... de Paște, e așteptat Eliahu Anavi, care trebuie să soarbă din vin, e binecuvîntarea casei.

Ana tace. Pe scări, urcînd, continui :

— Opt zile nu se mănîncă decît pască și numai în farfurii speciale...

Deschid ușa și intrăm la mine. Vreau să aprind lumina, Ana șoptește : „Nu, veuillezza“ ; închid ușa cu cheia și ne așezăm pe divan, tăcînd amîndoi, încordați să distingem zgomotele casei. Mă irită nu numai emoția mea ci și tensiunea Anei, concentrată în aceeași direcție, a ritualului acesta stupid. Deodată, auzim un glas de copil, Fred :

— E pe coridor... e pe coridor, în coșul de rufe...

— Acolo se pune ? (Tata cu vocea lui de orator ratat.)

— Fred a descoperit pasca ascunsă de Gaby, îi explic Anei. După ce a plecat Eliahu Anavi, unul din copii caută bucata de pască pe care celălalt a ascuns-o din vreme, undeva în casă.

Mă întind pe spate de-a latul divanului, cu mîna stîngă peste ochi să nu mă bată lumina :

— Și eu am ascuns-o odată în coșul de rufe. Tata s-a supărat și atunci. E totuși un loc foarte bun... Altădată am ascuns pasca sub salteaua patului din dormitor.

Ana rămîne nemișcată. O trag spre mine, dar ea se împotrivește discret.

— Vine cineva, îmi șoptește.

— Ușa e închisă, răspund. Ana mă privește drept în față și îmi ia repede brațul de pe ochi ; înțeleg că o preocupă lucruri mult mai grave decît asigurarea că ușa e închisă. Tata urcă scara ; pașii lui îi recunosc dintr-o mie ; apăsăți, solemni, teatrali ; se oprește în fața ușii, și, fără să încerce dacă e sau nu deschisă, începe pe un ton tare, marcat, evident avocățesc, așa cum știe dumnealui, tonul de care m-am săturat :

— Domnule Ben, tovarășe Beniamin, de mîine vei părăsi casa noastră, casa mea. Admit orice în numele revoluției, pentru că sînt conștient de caracterul ei limitativ, dar nu admit călcarea legilor bunului-simț. Dacă astfel începe revoluția dumneavoastră, atunci fă-o fără asentimentul meu. Bizuie-te pe disprețul și protestul meu. Ceea ce se desfășoară în pofida bunului-simț, e sortit pieirii, mă înțelegi, tovarășe Beniamin și stimată tovarășă ? Mă înțelegeți ?

Din ce în ce mai destins, îi cuprind umerii Anei și încerc, blajin, s-o culc lângă mine, sărutînd-o pe păr; nu reușesc; stă rigidă pe marginea divanului, trăgînd cu coada ochiului spre pragul ușii, atentă.

— Casa mea nu-i loc de profanare a umanității și religiei, poți să nu crezi în Dumnezeu, domnule Beniamin, deși pînă anul trecut ai pus zi de zi tefilimii și ai spus Șema Israel. Te dezici. Admit. (Acum și-a bombat pieptul, pentru a-și lua elan. „Admit“, la el, e un șiretlic în elaborarea indignărilor.) Dar, noule, superbule ateu, nu uita că există frumuseți ale religiei care ne înalță cît materialismul dialectic.

— Ana, ce-i cu tine?

Mă aplec și-i scot pantofii, acceptă și mă îmbrățișează; se întinde pe divan, de-a lungul, și mișcă pălăriuța veileuzei astfel ca fața să-i fie umbrită. Nu mai auzim cum tata coboară scările, dar de jos, evident, îmi mai strigă:

— De mîine, părăsești casa!

(Excelent regizor, repetarea ultimatumului nu a plasat-o sus, în finalul teoretizării, pentru a nu-i răpi aces-tuia forța prin precizarea brutală a unei chestiuni emi-namente practice, concrete, clare.)

— Ce spune că ai pus pînă anul trecut?

— Tefilimii.

— Ce-i aia?

— În fiecare dimineată cînd spui rugăciuni, îți legi pe mîna stîngă, pe degetul al treilea și pe creștet niște curele subțiri de piele.

— Pînă la 18 ani, ai spus rugăciuni?

— Da.

— Și credeai?

Nu-i răspund; mă întind lângă ea și o îmbrățișez;

— Ana!

— Da.

— Ana.

— Nu.

— De ce?

— Nu.

— Dar ai vrut. Ți-e teamă că mai vine cineva sus. Ușa e închisă, nu deschidem, nu-i auzim.

— Ben, Ben.

E o șoaptă la ușă și ne ridicăm amîndoi deodată, făcînd să trosnească arcurile divanului. Clanta se apleacă încet, apoi revine.

— Ben, să nu pleci de acasă că mă omor.

— E mama.

— Cu tata discut eu, tu să fii fericit. Dacă vă e foame, cobori și-n baie ai supă și rasol. Auzi?

— Ana, ți-e foame?

— Nu, zău nu.

— Cobor și-ți aduc să mănînci.

— Nu. Nu mă lăsa singură — și se strînge la pieptul meu.

— O clipă, cobor, iau mîncarea și mă întorc. Baia e aici, lîngă scară. Nici nu trec pe la ei.

Intr-adevăr, cobor rapid, deschid ușa de la baie și găsesc pe un scăunel tava de argint cu două farfurii de supă acoperite, două pahare cu vin, două furculițe, două cuțite și două linguri. Rasolul l-o fi lăsat în supă. Atent, duc tava sus, o pun pe biroul meu și închid ușa.

— Unde-i pasca? întreabă Ana.

Observ abia acum că mama a pus pîine neagră. Prima oară că mănînc în casă pîine, de pesah.

— N-a pus pască. Știa că eu nu mănînc decît pîine.

Ana privește tava, încurcată; lumina veilleuzei nu ajunge pînă la birou, unde tava lucește stins cu sticlăria și argintăria ei festivă.

— Mănîncă — și-i întind o lingură.

Gustă de cîteva ori, apoi se întoarce pe divan:

— Mama ta a pus totul în dublu exemplar, ai văzut?

— Da.

— Nu mă cunoaște și știe că nu mănînc pască.

— Era pentru mine.

— Era pentru noi. Te acceptă.

— Ben, deschide, te rog. E grand papa, deschide.. aud vocea hîrîită a bunicului.

Ana îmi face semn să deschid, punîndu-și pantofii.

— Nu vreau. Lăsați-mă în pace!

— Ben, am să-ți spun ceva care o să te bucure.

Deschid lumina, sting veilleuza, acopăr mîncarea cu prima „Scînteie“ avută la îndemînă, pe birou. Bunicul intră tîrîndu-și picioarele, curbat, dar cu un pahar de vin în mîna care parcă îl obligă să stea ceva mai drept. Părul alb, fruntea, barbișonul alb, obrajii rași proaspăt — însă mai slabi ca niciodată — totul e o lumină, puțin obosită, veșnica lumină a lui grand papa; mîna cu paharul de vin îi tremură, dar el începe:

— Ben, am fost sigur c-ai să-mi deschizi. Tatăl tău mi-a interzis să urc, dar eu știam ce-i cu voi.

Ana îl privește interesată, el își trece privirile agere de la mine la ea:

— Eu am încredere în tine, Ben. Asta-i una. Iar logodnica ta va avea noroc toată viața, fiindcă astă-seară ea a fost Eliahu Anavi. I-am adus cupa de vin, să soarbă; trebuia s-o facă din vestibul. Soarbe, domnișoară!

Fascinată, Ana pune buzele pe pahar.

— Copii, eu ca și voi sînt un raționalist. Eu știu ce-i o revoluție, Ben. E un lucru frumos, un lucru foarte frumos — ca fata asta apărînd în locul lui Eliahu Anavi și șoptind speriată bună seara. Tu nu știi ce-i o revoluție, Ben. Nici tatăl tău. Tu ești un fanatic. France al meu nu te-ar fi iubit, dar eu te iubesc pentru că ești curat, nobil. Doar puritatea poate salva fanatismul. Voi sînteți curați, Ben, eu știu asta.

Și-mi întinde cupa. Sorb privindu-l în ochi, căci el, cu un efort, ridicase capul ca să-mi zîmbească.

— Nu-i așa, Ben, că te bucură ce-ți spun?

— Da.

— Nu-i așa că mă iubești?

— Da.

— Și dumneata, domnișoară?... domnișoară... Cum îți spune?

— Ana. Ana Dobrescu.

— Și dumneata, domnișoară Dobrescu, mă iubești?

— Da.

— Ben, îmi cînți mîine „Für Elise“?

— Da.

— Acum îmi dai „Scînteia“, s-o citesc în pat?

Repede, să scap cumva de el, iau „Scînteia“ de pe tavă și i-o dau. Grand papa iese, tîrînd papucii de casă, luînd cu el cupa. Cînd să închidă ușa, se întoarce, ciocnînd :

— Ben, Ben, ziarul miroase a rasol...

Nu-i mai deschid. Închid lumina și mă culc lîngă Ana ; ne sărutăm multă vreme, deși în cameră plutește un miros nesuferit de mîncare. Într-un tîrziu, Ana se desparte puțin de mine și șoptește în întunericul în care s-au rotunjit aburii supei :

— Ben, să nu pleci de acasă. Mama ta e o femeie de treabă.

— Am să văd. Sînt totuși niște mic-burghezi stupizi.

— Nu-i vorba de religie, nici de părinți, nici de Eliahu Anavi — și tu, și eu, noi toți, Ben, trăim prea repede. Și tata mi-a spus așa, după ce i-ai spus că ne căsătorim.

— Tatăl tău ?

— Da.

Revăd tava de argint pe care mama a așezat mîncare și tacîmuri în dublu exemplar ; grand papa le-o fi povestit că ne-a găsit caști. Ce impresie trebuie să fi produs ! Nu înțeleg de ce mă bucură justificările în fața lor.

— Aprinde lumina... îmi cere Ana.

Am așteptat tăcuți pînă s-au stins toate zgomotele casei ; am coborît în vîrful picioarelor, extrem de griju-liu. În hol, l-am auzit pe Fred, vorbind prin somn. Afară, Ana m-a întrebat ce bolborosea frate-meu. I-am tradus : „Prin ce se deosebește seara aceasta de celelalte seri ? E un fel de rugăciune pe care o spun numai copiii“. Am condus-o pînă acasă, în Olteni, și m-am întors, trecînd prin hol în vîrful picioarelor ; m-am sprijinit de pian, din nebagare de seamă. Pianul era deschis. Un „do“ profund a răsunit în toată casa și m-am speriat.

O felie de cozonac

Sanseverina mă primi la acel miez de noapte, ca o mamă îngrozită de dispariția fiicei tinere. Nu îndrăzni să mă întrebe de unde veneam la ora asta. Ochii ei rătăceau pe pardesiul meu, pe chip, pe frunte — fără să descopere, desigur, „Viața românească” în buzunar — căutînd urmele unei beții, ale unui desfrîu, ale unei crime; m-am ținut sobru, fără explicații dar și fără imputări la exagerările ei, dezbrăcîndu-mă, filînd, ca la poker, ca la belotă, conturul coperții de carton, pregătindu-mă pentru un „plus” în caz de scandal. Din baia alăturată bucătăriei, am auzit clipocit de apă în cadă și un strigăt mulțumit al lui Gerson:

— Relule, bine te-am găsit! Nu te culca. Vreau să te văd.

— Gerson a venit de două ore și nu te-a găsit acasă — îmi spuse Sanseverina, sumbră, cu acea încordare în care scînteia sugestia unei paternități exercitate de Gerson asupra mea. Ea știa, cu multă siguranță, că în fața lui — omul unui perfect echilibru — nu puteam fi nici obraznic, nici nebun, nici ironic, ceea ce nu-și găsea precedent decît în relațiile avute cu tatăl meu. Sanseverina mă șantaja inteligent cu calmul superior al lui Gerson prin care manipula o autoritate sentimentală indiscutabilă, mai presus de orice politică. Ea conta pe ideea că, după ce-mi omorîsem tatăl, dacă nu prin anumite fapte atunci prin orînduirea socială pe care o construisem împotriva lui și a educației date de el, după ce, tot cu aceeași metodă, îmi alungasem și mama — asemenea

acuzatii citeam în ochii Sanseverinei incapabili de generalități și abstractizări — eu nu-mi voi mai îngădui, mulțumită măcar minții venite la cap, un nou paricid, fie el comis prin minimă impolitețe la adresa unui bărbat a cărui simplă armonie avea puterea de a te ocroti. Gerson deținea acel tip de bunătate transparentă și spontană care transforma în crimă orice jignire a ei. Mai acționa aici și un alt transfer pe care freudiana zolistă nu avea cum să-l ignore: din câte înțelesesem, tatăl meu fusese dintre acei puțini membri ai familiei care nu se opuseseră căsătoriei ei, fată de pălărier și de văduvă bogată, cu acest tânăr modest, fără avere și studii înalte, doar harnic, din Bacău. Harnic însemnând, pentru mai toți, condiție modestă, nunta lor — prin '38, în marele salon al Barașeumului — constituise o mezialianță acceptată doar în lumina vremurilor grele care se lăsa pe orizont, apăsătoare dar nu într-atât ca să nu se înțeleagă, lucid, că o fată cât de cât bogată se putea mărita și cu un băiat muncitor pe care te puteai bizui mai mult decât pe un liber profesionist. Tatăl meu ținea la asemenea teorii antiintelectualiste — era ceea ce se numea „logica sănătoasă a lui Izi“ — și-l învățase pe Gerson, din primele zile ale toamnei lui '44, contabilitatea, la nivelul experților. Logica mea și mai sănătoasă se întrebase însă nu o dată — intimidată de calmul și simplitatea personajului — care e baza de clasă a acestei bunătăți și nu găsisese formula adecvată, acceptându-i, tainic și suspect, lui Gerson un rol de tată, la o graniță nesigură de respect și iubire care îl ocrotea de orice ironii și țipete din partea mea. Cu el, într-adevăr, nu-mi puteam permite scenele montate împotriva Sanseverinei. La rîndul lui, nu-și îngăduise niciodată să-mi critice politica și viața. Ca și cu tata, nu coboram în intimități, stabilind un climat sobru care avea darul să păstreze bine o sentimentalitate demnă, dar fără de declarații, străină de politețuri mic-burgheze și de ipocriziile lor. Relația de paternitate stabilită între noi avea doza aceea de imponderabil și inavuabil care pecetluiește, ca nimic altceva, secretul unei prietenii.

— Mico, dă-i te rog o felie de trandafir... auzirăm, în bucătărie, glasul lui de dincolo, marcat de claritatea tandreței.

Sanseverina se duse în cămară — unde, pe vremuri, mama ținea „choux“-urile și prăjiturile ei — și se întoarse de acolo cu un cozonac fastuos, numai crustă bine rumenită și siropată, cu falii picturale care deschideau ochiului un miez gălbui și pufos, profund odihnitor, irradiind încă o căldură a cuptorului, ca o briză dinspre paradis, printre conglomeratele de nucă și stafidă. Era unul din acei cozonaci în fața cărora orice probleme de semantică — de pildă, cum de-a ajuns lumea să-l numească „trandafir“ și nu paradis, ca în cazul așa numitei păsăruici — pier. Era un cozonac numit „trandafir“ și gata, așa cum altceva se numește „Dumnezeu“. Sanseverina tăie prima felie, un abur îmi umezi parcă ochii, dar ea avu grijă — ca un fel de represalii în numele angoasei neostoite — să-mi precizeze că nu l-a făcut pentru mine.

— Știu. E pentru Gerson. Mîine e ziua lui. S-a născut de Crăciun.

El apăru înalt, curat și ferice, ștergîndu-și cu un rever al halatului de baie, ochelarii; apoi mă strînse scurt și camaraderește de umăr, întinse mîna după felia lui de cozonac, o gustă, emise cu deliciu: „aaa, mico, ce bun e!“ și mă privi.

Ca și tata cînd venea de departe, de la birou, Gerson îți cerea, la prima privire, să-i spui ce ai făcut, ce ai muncit, dacă n-ai lenevit cît a lipsit. Aceasta l-ar fi întristat și jignit. I-am precizat pe dată și limpede, ceea ce-mi conferea și mîndrie, că am terminat un volum de nuvele care e pe pian, că am fost ajutat, de cine se înțelegea, prin faptul că nu s-a făcut curățenie generală și am putut, astfel, lucra liniștit; în sfîrșit, mușcai din felia de cozonac și după prima înghițitură, într-un avînt venit din adîncul acelui gust, am extras din buzunarul parde-siului trîntit pe un scaun, „Viața românească“ (12/1957), am aruncat-o pe masă, spunîndu-i, cu gura plină, lui Gerson:

— Mi-a apărut o nuvelă... exact de ziua ta...

— Aaa... mă comentă cu o bucurie respectuoasă, în timp ce eu — cu o vervă tot mai nestăpînită — îi căutam paginile respective, deschizînd revista acolo unde trebuia, el luînd-o febril, punînd deoparte felia de cozonac, ceea ce-mi plăcu ca atenție față de textul care nu trebuia întinat nici măcar de o firimitură a „trandafirului“.

Din dulceața unei stafide pe cerul gurii, porni o întregă poveste abracadabrantă în care mă laudam că băusem toată seara, cu o lume foarte bună, cu un profesor universitar care-mi dăduse 10 la „Odiseea“, prin '49, cu un elev al lui Călinescu, „cred că ai auzit de Călinescu...“ (Sanseverina îmi tăie o nouă felie de cozonac din care înfulecai imediat o jumătate, încîntat că Gerson începuse să-mi citească nuvela, rezemat de ușa, cu ochelarii în mîină, ca ori de cîte ori lectura atent ceva), Călinescu, cel mai mare critic al nostru, zicea despre acest elev că face vid în jurul lui cînd vorbește, dar cel mai frumos fusese că mă întîlnisem cu o prietenă din copilărie, Fana, Fana Fotiade, o știi, se juca în fiecare vară cu noi, pe Cuza-Vodă, venea în vacanță din Vatra Dornei și-l iubea pe Iulius, știi care Iulius, de la 21; alte cîteva firimituri de nucă îmi dădură elan spre o nouă ficțiune în care Fana se despărțea de Iulius, după un amor care ținuse din copilărie, ca să nu-i compromită cariera, tatăl ei fiind arestat în urmă cu 4 ani, pentru delapidare („mai lasă-l!“), i-am poruncit Sanseverinei nu atît pentru că vroia să ia „gura de rai“ ci, mai ales, pentru mefiența reacționară care-i apăru ca de obicei pe față la auzul acestui termen pe care-l repetai :) o delapidare recunoscută, mai există procese pentru delapidări dovedite, ca și pentru sabotaje limpezi, ei bine (și din nou „trandafirul“ mă îmblînzii, stimulînd povestea de dragoste după care știam că Sanseverina se dă, cu toată pudoarea, în vînt) fata asta, cu care făcusem și școala de cadre de la Văleni, n-a putut să-l convingă pe Iulius că ar trebui să se despartă pentru un socru închis, și știi ce-a făcut? Și-a pregătii ca o sinucidere — de unde știam eu cum fac sinucigașii? — s-o prindă cu unul în pat.

Ștergînd mașina de gătit, Sanseverina comentă fără ifos :

— Am mai auzit o poveste ca asta... Cred că la Balzac.

— Nu puteai s-o auzi nicăieri... i-am replicat cu liniște, ciugulind cîteva stafide din interiorul pufos. Nu puteai s-o auzi... i-am repetat mulțumit că nu o citisem, nici eu, nicăieri, ea aparținînd secolului meu sau stafidei care, jucînd-o printre dinți, mă impulsionează s-o iau la trap — de parcă aș fi fost iepșoara mea încîntată de un cub de zahăr — spre „Athénée Palace“, unde știam că în fiecare an Sanseverina visa, glumeț, să se ducă exact de Crăciun, alintîndu-se lui Gerson :

— Tăticu, mă duci la anu' la „Athénée Palace“, de ziua ta? Comandăm șalău „bonne femme“, îți dau eu bani...

Era ceva de Iunion al Ziței în acest „Athénée Palace“ al Sanseverinei și am intrat cu Fana și domnul Fotiade care fusese grațiat, căci așa cum există procese drepte, există și grațieri acordate pentru bună purtare — aici, instinctul politic îmi ceru să dezvolt ideea dreptei noastre justiții populare, dar din nou imaginea lui Gerson, mîngîindu-și cu plăcere, în timp ce citea, cele cîteva șuvițe ale unei chelii strălucitoare, mă sili la autocenzură — și ce crezi că a comandat domnul Fotiade ?

— Mai avea putere să comande ? mă întrebă zolista, cu perfidia neînhibată, cerîndu-mi un anume efort ca să nu deschid focul unei noi discuții decisive.

— Și de ce nu ? S-a așezat ca un pașă, adică nu, ca un senator american avînd o bombă atomică în buzunar, s-a uitat drept în solniță, nici n-a privit în ochii chelnerului și cu maxilarul bine înfipt în piept i-a spus că vine dintr-un loc unde n-a mîncat patru ani de zile decît arpacaș, așa că vrea „șalău bonne femme“, dacă se mai știe la bucătărie ce-i aceea „șalău bonne femme“. Așa că, după toate, am mîncat astă seară și „șalău bonne femme“, extraordinar preparat...

Eram gata să mă înalț la o odă închinată gastronomiei noastre hoteliere, știind dealtfel că după poveștile de amor din oraș, Sanseverina e pasionată de ce se mă-

nîncă în restaurante, dar ea îmi curmă avîntul întrebîndu-mă cît a costat masa. Cu o energie hlestakovistă care-și trăgea tăria din conștiința că am încheiat-o cu oblomovismul, mi-am tăiat singur o nouă felie de cozonac și totodată un drum spre un chelner care mă invita, foarte politicos, la o masă alăturată, unde mă aștepta cel mai mare romancier și editor din România — i-am spus numele fără un sentiment de minciună — un tip senzațional pe care-l auzisem în timpul Festivalului, într-o adunare de scriitori, vorbind o oră și ceva, în 7 limbi, trecînd într-o singură frază din spaniolă în germană, „îți spun, știe 7 limbi și rusește (Sanseverina avea și cultul poligloției), m-am dus la masa lui...”

— ...i-ai cerut voie domnului Fotiade ?

— Bineînțeles, și de cum m-am așezat, m-a întrebat ca un magnat : „Ce mai fac conștiințele sfîșiate ale cetății ?”

— Așa ți-a spus ? mă întrebă cu încîntare nedisimulată Gerson, întinzîndu-i Sanseverinei revista. Neapărat s-o citești, mico... E cu totul altceva decît a scris pînă acum.

Elogiul mă frapă ; niciodată Gerson nu făcuse aprecieri asupra scrisului meu și o asemenea comparație — pe un ton decis și curat care obiectiviza la persoana a treia — îi descria fulgerător opiniile de pînă atunci ; îmi pieriră glasul, imaginația, începui să caut — singura mișcare din mine — cu limba unele firimituri de cozonac, de nucă, de stafidă rătăcite între cerul gurii și gingii, capabile să mă susțină. Era ca și cum pămîntul îmi fugea de sub picioare și căutam să mă agăț de o stafidă care, oricît insistam, în dreapta și în stînga, nu apărea, dînd astfel chiar limbii mele, cu cîteva secunde înainte ferice, gustul, la fel de viguros, al decepției. Sanseverina freca tenace mașina de gătit. M-am trezit spunînd că ea a citit nuvela și a zis că nu va apărea niciodată. Nu știu ce vroiam, de fapt, să spun. Gerson îmi receptă ideea cu fair-playul lui superior și-mi preciză, luîndu-i deci apărarea Sanseverinei, că dacă e să fie sincer, nici el nu-și dă seama cum de s-a putut tipări această nuvelă, acum.

Expresia de școală primară — „această nuvelă” — mă întărită și, ridicîndu-mă de pe scaun, cu o gură de ce-

nușă, le-am aruncat într-o doară, luînd și revista cu mine, că literatura nu se ocupă niciodată cu problema tiparului. M-am dus în camera mea — străbătînd sufrageria întunecată, din doi pași care se feriră, instinctiv, să calce pe franjurile covorului — am aprins lumina, am văzut pianul negru, hîrtia înțepată în lemnul lui, manuscrisul pe un colț, am pus „Viața românească” peste paginile acelea, am început să mă dezbrac febril, simțînd că degetele ar vrea să cînte la pian; am constatat că, așa cum limba nu putuse descoperi în gura decepționată o firimitură din ceea ce fusese o felie de cozonac, tot astfel, căutînd cu aceeași intensitate, în memorie, de cîți ani n-am mai atins o clapă a pianului, nici o cifră nu apărură, nici o amintire, nici o stafidă dintr-o amintire. Memoria îmi era la fel de pustie ca palatul bucal. Am închis lumina și m-am culcat, incapabil, ca de obicei, și iarna, să-mi acopăr bine umărul stîng cu plapuma.

El bătu ușor în glazvandul camerei mele — să fi fost o revanșă a „acestei nuvele”, unde bunicul anatolfrancian ciocănea în ușă?, unde „un do profund răsuna în toată casa și m-am speriat”? — și intră delicat, întrebîndu-mă dacă poate să-mi spună ceva, chiar și pe întuneric, poate că era chiar mai bine așa, dacă-l ascult; vorbea calm, stăpînit, fratern, cu un involuntar simț al poeziei, exala un parfum de săpun bun, avea superioritatea acceptabilă a unui om proaspăt îmbăiat, aducîndu-mi liniștea serilor de vineri, cu chifteluțe marinate, cînd copil, tot în casa asta, făceam baia mea, îndeplinind ritualul stabilit de mama și tata. I-am spus că-l ascult, nu dorm.

Nu vroise să mă supere; după ce citești o nuvelă bună, nu vrei să-l superi pe autor; el nu se poate exprima ca editorul acela de la „Athénée Palace”, dar ar dori să-mi fie foarte clar că între această nuvelă și tot ce scrisesem, e un mare *decalaj* în favoarea acesteia.

Expresla contabilicească avu un destin fericit, ca ori de cîte ori un cuvînt exprimă adevărul și-l garantează: de pe un vîrf de măsă, un grăunte de nucă se deplasă, spre gingie, înmiresmîndu-mă și îndulcindu-mă, ceea ce coincide cu o mișcare a lui Gerson, întinzînd mîna și aco-

perindu-mi, în sfârșit, umărul, cu plapuma. Se așează apoi, pe colțul divanului și-mi spuse că în urmă cu un an, când mai lucram în presă, îmi citise, în suplimentul literar al ziarului, o nuvelă în care descriam cum își denunță o soră fratele, undeva, în culisele unui teatru, mă rog, nu contau amănuntele... S-a simțit foarte prost citind-o. N-a putut lucra toată ziua. Nu m-a putut privi mult timp. Nuvela exprima multă ură și era scrisă primitiv, deși părea intelectuală. Ea nu se compara cu asta, de astă-seară. De aceea a spus că e un mare decalaj. Seara asta de pesah e foarte frumoasă, chiar dacă autorul nu crede în Dumnezeu, dar știe ce e rușinea dacă poate scrie acolo că rușinea e un sentiment revoluționar. După ce ai scris asta, nu mai poți minți și urî ca în nuvela aceea, cu denunțul. El a încetat să mai creadă în revoluție, fiindcă l-a pus să mintă. Nu avea rost să discute despre asta, venise să-mi spună doar că...

Sfărîmînd cît mai mărunt bobul de nucă, mi-am desleștat gura și, cu o brutalitate de nu știu unde apărută — fiindcă eu vroiam, de cînd își începuse monologul, să-i spun altceva, că el îmi aduce aminte de un dentist numit tot Gerson, însă pe numele de familie, la care mă duceam, de mic, undeva, pe strada Nicolae Filipescu, și acolo, în anticamera lui, nu-mi era frică de nimic da' de absolut nimic, nici de bormașină, nici de clește, toți copiii tremurînd în jurul meu de teama dentistului, nu, Gerson acela avea o bunătate cum nu mai întîlnisem, poate doar el, Gerson acesta, mai emana atîta pace, în acțiunile cele mai dureroase și mai penibile — l-am întrebant deci :

— Nu vrei să-mi spui fiindcă ți-e frică, nu-i așa, că o să te denunț de ce nu mai crezi în revoluție... ? Fii liniștit, n-o să te denunț !

El nu clinti, nu se ridică, dimpotrivă, cred că se instală și mai temeinic pe colțul divanului, căci un drot poci scurt, odată cu înghițirea ultimei fărîmituri de nucă, alunecînd pe un esofag îngrozit de ceea ce-i emisese creierul. Inflexibil în sinceritate, Gerson îmi spuse că dacă vreau să știu cum și cînd a încheiat el cu... îmi poate face această plăcere : el a fost dintotdeauna sărac și de stînga, a cîntat cu ofițerii ruși, la Bacău, în '44, în

multe seri, „Tomnaia noci“ — „ce argument!“, mi-am spus, încheștînd bine fălcile — a intrat în sindicat, niodată n-a suportat burghezia, deși avea un patron de înțeles care într-o zi a încercat să-l prelucraze zicîndu-i că „oamenii care au conștiință să nu se ocupe de politică“, ținea minte această idee, n-a fost de acord cu ea, pînă cînd, în '46, la primele alegeri a fost chemat la sindicat și i-au explicat că e necesar să mai voteze de opt ori și i-au dat opt buletine de vot; votase de dimineață, o dată, pentru B.P.D., — le-a întors spatele și le-a spus că nu admite așa ceva. Revoluția ori se face cu adevăr, de la bun început, ori să nu se facă deloc. „Dar deloc, deloc, deloc“, am murmurat, probabil cu o anumită răutate, căci nu îndrăzneam să-i strig, cum se cuvenea, să plece — iar el, cu o anumită politețe, ușor derutat, îmi declară că nu a înțeles ce i-am spus. Urmă o tăcere oarecare, după care el se ridică; în clipa cînd am simțit că a pus mîna pe clanța ușii, i-am explicat că-i spuseseam să nu se ia după un om care într-o seară de Crăciun se poate îmbăta dintr-o felie de „trandafir“ înghițită în cinstea unei nuvele care se petrece într-o seară de pesah.

— Noapte bună, Relule! îmi spuse, sănătos și concis.

Mi-am văzut foarte clar ziua primelor mele alegeri libere, în '46, la 16 ani, murind de rușine că nu am drept de vot, implorîndu-l nu pe Calu, pe Calu îl cunoscusem în '47, atunci pe Victor Iorgulescu, parcă nu, mai degrabă pe Paul, să-mi falsifice vîrsta, căci în ce ar fi constat falsul?, falsul față de cine?, exact, Paul fusese acela care ne explicase că nimeni dintre noi nu are de ce să se sfîșie pentru că ar minți o burghezie mincinoasă pînă în măduva oaselor și a istoriei, alegerile astea nu țin de revoluție, ele sînt doar un tribut plătit ordinei încă burgheze, dar revoluțiile nu se fac cu alegeri parlamentare, așa că urcasem cu el și cu ceilalți în camioane, cu steaguri și lozinci, scandînd: „Cîine rău, nu intrați! Nu intrați și-n cap îi dați!“, ca după aceea să mă găsesc la „Fraterna“, pe Mămulari, pe amvon, împlinind 13 ani de cînd nu mai cîntasem la pian și privind, fără glas,

enoriașii, incapabil să-mi țin discursul prin care să le explic ce confirmăm aici. Ei se uitau la mine, din bănci, eu mă uitam la ei, de la înălțimea altarului și în spatele meu scîrțîia o ușă, m-am întors și am văzut lăcașul Torei deschis; rabinul cel mare — care avea chipul cunoscut al lui Lucian Nanu della Pergola, cantorul templului spaniol, ajuns la „Fraterna” așa cum ajunsese cîntăreț și la Opera Română, îl văzusem de 25 de ori în „Liliacul”, neputînd înțelege cum înaltă azi rugi la cer și mîine interpretează roluri vesele în operete vesele — îmi făcu semn, ca într-o ședință redacțională, să nu mai dezvolt o idee ce nu se poate dezvolta, și să iau Tora, s-o duc prin templu, să fie sărutată, ceea ce am făcut, dar nu înainte de a o înfășura într-un covor al Sanseverinei, operație pe care, în pofida stîngăciei mele, a degetelor care-mi tremurau, am izbutit-o și am coborît de pe amvon, cu acea greutate nouă în brațe, toți venind spre mine, cu „țîțis”-urile „talet”-urilor ținute între degete, febrili să sărute cartea sfîntă, aflată sub sulul covorului; atingeau pios doar franjurile, dar eu eram concentrat în a desluși ce-mi șopteau, printre țîțituri, pentru ca, deodată, toți să fim învăluiți într-o draperie grea, de pluș, dintre faldurile căreia ieși, ca la Operă, tot ca la Operă, ca în prologul la „Paiate”, un tip mărunțel care o clipă mi se păru că ar fi Ben, dar nu, era colegul meu de bancă Steuermann Alfons; îmi făcu semn să mă trag mai aproape de el și-mi povesti cum stă în biblioteca Academiei, pe locul 90, și fișează de un an tot ce ține de „Junimea”, plecînd acasă noaptea, îngrozit de ce citate din Maiorescu poartă în geanta lui, străbătînd orașul pînă în Zece Mese, unde locuiește...

Dimineață — mai corect spus: spre prînz, căci casa se trezea tîrziu de sărbători, — mi se întîmplă ceva și mai curios: nu obișnuiam să las ideile reacționare, fără replică — mi se părea o înfrîngere, o lașitate să tac în fața unui antirevoluționar; bîndu-ne tihniți cafeaua neagră, în sufragerie, amîndoi în pijamale, mestecînd apoi cîte o felie substanțială de cozonac — care nu-mi mai producea nici o euforie, așa cum după o noapte de chef, totul îți apare prea realist și tern — nu găseam, pentru

prima dată în viața mea, puterea de a combate teoriile de aseară în care el confundase minciuna cu o concesie tactică ; îi spusese „la mulți ani !“ de ziua lui, mă îmbrățișase și simțeam că nu era loc nici de politică nici de morală în camera caldă, îmbibată de parfumul pătrunzător al sarmalelor puse de Sanseverina la încălzit, în bucătărie. Era întâia oară când toropeala aceea a toleranței anatolefranciene mă învăluia ridicol și, probabil, nociv, dar cu adevărat, trecînd de pe hîrtie în oasele mele, fără a mă împovăra cu vreo vinovăție, propunîndu-mi să încerc la gust dacă lașitatea care mă întrista nu era de fapt o înțelepciune neîncercată vreodată pe papilele mele.

Sanseverina avea obiceiul ca, din cînd în cînd, să se consulte fie cu Gerson, fie cu mine, venind din bucătărie pînă în casă, cu o lingură de lemn în care strîngea cîteva picături de supă sau de sos sau de cine știe ce altă minune, întinzîndu-ne-o cu o întrebare supremă :

— Cum ți se pare, ai mai mîncat așa ceva ?

Nu mai avusesem vreodată de deslușit un gust ca al acestei dimineți de Crăciun în care lipsa de combativitate ideologică se putea confunda cu o tandrețe înțeleaptă și altruistă ; resimțeam lipsa de vigilență, absența alarmei ca modificări ale scoarței mele cerebrale la care nu mă opuneam, precum populații dintre cele mai înțelepete — ca grecii, de pildă — nu se împotrivesc la modificări ale scoarței lor pămîntești prin adînci mișcări tectonice. Dar dacă această combinație de pesah și Crăciun era o asemenea mișcare tectonică pentru adîncul meu, om care scrisesem odată că „scăderea zilei de muncă în U.R.S.S. ar putea fi începutul unor neașteptate schimbări în viața mea“ ? Fraza aceasta dintr-un articol de 1 Mai * îmi apărură în această dimineață de 25 decembrie, hodoronctronc, nu mai puțin consistentă ca năluca a doi copii, colindînd cu steaua și alungați dintr-un tramvai. Fraza mea era de nealungat. Trebuie să-ți porți fiecare cuvînt — ca pe o cruce ? Poate că scriitorul e acela care descoperă o Înviere în fiecare Kipur și un Crăciun în fiecare Pesah din clipa cînd pricepe că talentul nu are biserică.

* Vezi bibliografia capitolului.

— Unde ai de gând să-ți faci revelionul? mă întrebă Gerson. Dacă n-ai unde, te poți plictisi împreună cu noi...
 Îmi trecu prin minte să-i povestesc că acel 19 noiembrie 1946 coincisese cu data zilei de naștere a lui Dogaru — împlinea 18 ani și toată ziua, alergând cu brigada noastră de agitație, îl invidiasem pentru norocul de a-și sărbători vârsta exact în „prima zi a libertății noastre conștiente“, cum își titrase articolul de fond Miron Spirea, celălalt geniu, și mai precoce decât Maximilian, al generației noastre „care se naștea și simultan își lua destinul în propriile mâini“. În accesul acesta de birocratie a entuziasmelor, îmi veni înaintea ochilor „Ce generație sîntem?“ — articolul meu din „Contemporanul“, exact, prin decembrie '55, poate tot de Crăciun, ce magnetism obscur lucra aici? — în care stabileam că sîntem generația copiilor din Hiroshima. I-am văzut sfîrșitul: „Ne mai așteaptă atîtea evenimente unice!“ Fiecare cuvînt contează, nu? Un an mai tîrziu — pe 8 noiembrie, de ziua sfinților Mihai și Gavril, după un deceniu de la primele alegeri libere — luam una peste bot pentru „Fetele noastre“, înfierat ca „articol apolitic care nu vrea să ia atitudine împotriva contrarevoluției...“ Mi-am cenzurat și această amintire: i-aș fi putut apare romanțios, „încuiat“, sau poate renegat, mituindu-l cu copilării pentru a-mi ierta porcăria prea matură din ajun. Dar nici n-o putem recunoaște; toleranța anatolfranciană se putea combina cu parfumul sarmalelor, „moderînd acele idealisme solitare“, dar nu putea topi sîmburele acela rațional și dur (o, nu de stafidă!) a ceea ce începusem a numi — cu spirit critic încă nu decisiv — stalinismul, cu suspiciunile lui mereu justificate de încercuirea capitalistă și rădăcinile noastre mic-burgheze.

Așa că, fără să răspund ultimei lui întrebări care plutea prin aerul duios al sufrageriei, i-am comunicat că mă duc chiar acum la tanti Verona, s-o rog să-mi bată la mașină manuscrisul, căci vreau să-l am de Anul Nou pe masă, iar de acolo la Leonard, să joc o belotă; nu i-am dezvăluit ce poftă de belotă mă cuprinsese, și de ce;

Gerson era una din acele ființe pozitive care nu suferea jocul de cărți și ca atare nu putea pricepe, probabil, nici ce înseamnă să ai pe masă, de revelion, un manuscris bătut la mașină. Mă întrebă cu o severitate care nu-i stătea în caracter :

— Cum, nu măninci cu noi? Apoi, cu o blîndete bine echilibrată în ironia ei: Mătușa ta va fi foarte supărată că nu-i onorezi sarmalele...

BIBLIOGRAFIE

La ce să ne gîndim...

De 1 Mai trebuie să ne gîndim la mîină. La mîina omului. Mîina este produsul muncii; este probabil produsul cel mai interesant al muncii. Oamenii s-au obișnuit să numească produse ale muncii — mărfurile, piramidele, Gioconda, fuselajul avionului cu reacție; dar din tot ce a creat munca pe pămînt, nimic nu suferă comparație cu mîina omului. O mîină, cu mușchii și ligamentele ei complicate, cu uimitoarele ei cinci degete, e o creație unică. O singură clasă în istorie a înțeles forța mîinii omenești. Clasa aceea e simbolizată prin două unelte elementare care, fiecare la vremea ei, a modificat mai mult sau mai puțin mîina — oasele, mușchii și ligamentele: secera și ciocanul. Clasa aceea a învățat încă acum aproape 100 de ani de la unul din cele mai splendide spirite care au slujit-o în decursul istoriei ei că „...mîina se prezintă nu numai ca organ al muncii, dar este totodată și produsul ei”. Engels a explicat aceasta într-un manuscris excepțional, străduindu-se să arate ce concluzii trebuie trase din drumul de la maimuță la om. Explicîndu-i-se, clasa a tras concluzia sa: a strîns bine cele cinci degete formînd un pumn, și-a încordat mușchii

și a lovit. Niciodată mîna nu a trăit glorii mai ample ca acelea pe care i le-a consacrat clasa muncitoare.

Am văzut mulajul mîinii lui Chopin; nu știu ce-ar putea să mă emoționeze mai mult și ca atare nu vă pot descrie și explica nimic. Am văzut la bufetul D.G.H. de la Bicăz un șofer mîncînd orez cu lapte; ținea în palmele mari, negre de ulei, castronașul delicat; minute în șir nu mi-am putut lua privirea de la mîinile lui; străluceau în întreaga cameră, luminate parcă de orezul alb — o strălucire neagră, fecundă, de pămînt. Am văzut într-o dimineată mîna lui Pașca Gavrilă. Ușor băut, bine dispus, în hainele lui bune care, fie vorba între noi, „nu-i prea vin“ — Pașca stătea cu nevasta în fața localului de vot, după alegeri, duminică 11 martie. Era un soare de stațiune de odihnă monotonă, zăpadă, geruleț, cer albastru neverosimil, fumuri albe ridicate candid din cele cîteva coșuri ale așezării de la tunel-intrare — toate acestea plus Steaua de Erou al Muncii Socialiste și rîsul lui Pașca Gavrilă, cum vă spun, ușor băut; a venit bătrînul Menhard, cu familia sa numeroasă — fii, fiice, gineri, surori, ceva sugerînd familiile patriarhilor prolifici din Biblie. Una dintre fiice, cea mai tînără cred, s-a plîns că i-a înghețat mîna. Pașca — volubil și cochet — i-a luat imediat mîna într-a sa și a început să i-o încălzească; atunci i-am văzut degetele butucănoase, unghiile mari și rotunde, palma lată, pielea aspră și tare, o mînă masivă care impune, cu totul respectabilă; strîngea între degetele sale, degetele fetei lui Menhard și ea chicotea, desigur cochet, dar nu frivol; Pașca își trecea palma dură pînă la încheietura mîinii ei și fata, măgulită, admitea.

— Măi, o să se supere nevasta...

— Pe dracu'... rîdea Pașca. Te superi, nevastă? și mîngîia vesel și încîntat palma fetei. Te superi, zi? Lăsînd-o pe tînăra Menhard cîteva clipe, se întoarse spre „dumneaei“ — o femeie corpolentă și timidă, legată cu o basma cuminte, purtînd o fustă cumsecade — și-o cuprinse în brațe cu o naturalețe irezistibilă. O strînse cît putu de viguros și corpolenta tovarășă Pașca mi se păru,

deodată, în brațele omului acesta scund, o vrabie. Așa am cunoscut mîna lui Pașca, brațele sale.

De 1 Mai trebuie să ne gîndim la drumul de la maimuță la om, la mînă, la pumn, la seceră și ciocan. La Chopin. La Pașca. Și la automatizare. Mai ales la automatizare.

De 1 Mai trebuie să ne gîndim la glasul omului. S-a născut, s-a modelat, s-a dezvoltat în ceea ce numim „proces al muncii”, destrămînd orice vrajă. În imaginația mea cel puțin, munca e o nebuloasă din care s-au desprins — din ce în ce mai evoluat — sorii vieții noastre; unealta, muzica, Hamlet, creionul. La început a fost cuvîntul — spune Biblia. Dar milioane de oameni nu cred așa. La început a fost stropul de energie consacrată confecționării unui obiect necesar omului. Cine-și mai amintește de acel prim efort de început în care erau închise toate minunile lumii? Cu fiecare auziție a liedurilor lui Schubert sau a ariei clopoșeilor din „Lakmé”, ne depărtăm de amintirea lui, îl uităm mai profund. Și, de fapt, în fiecare glas uman ar trebui să auzim trecutul și viitorul, sunetul nearticulat și liedul.

Cînd am fost prima oară la operă — aveam la activ cîteva lecturi generoase și se cînta pare-mi-se „Hänsel și Grettel”, — am trăit o asemenea bucurie încît mi-a devenit imediat clar că oamenii, atunci cînd vor fi cu toții fericiți, nu-și vor mai comunica gîndurile decît cîntînd. Mai evoluat și mai dens, acest gînd al copilăriei mi-a revenit nu de mult în batardoul barajului de la Bicaz, asistînd la dinamităările stîncii, auzind glasul artificierului-șef.

Am impresia și azi că, în zece minute ale după-amiezii lui 10 martie 1956, am trecut prin cîteva ore ale istoriei omenești, ascultînd numai sunetele emise de omul acela instalat undeva, sus, pe o stîncă a malului stîng, la picioare cu întreg batardoul.

Mai întîi am fost proiectat într-o epocă dinaintea comunei primitive, într-o epocă a sunetelor nearticulate. Omul a dus la gură pîlnia conică și a strigat după cîte am înțeles: „Arde! Ardee! Ardee!” Era un răcnet nedife-

rențiat, pe care „e“-ul acela final nu numai că nu-l înmuia, dar îl făcea mai sălbatic, mai strident. Apoi „s-a tras o telegramă“ — adică s-a aruncat în aer o cantitate oarecare de dinamită pentru a se auzi peste tot că aici, în batardou, încep dinamităările. Nu era prima oară când auzeam dinamita sărind în aer; într-o manevră, prin 1951, am marcat focurile „inamicului“, tot așa — cu dinamită, fals, dar atunci toată operația mi s-a părut numai gălăgioasă. Acum, aici, după acel răcnet „arde“, „telegrama“ m-a fixat în depărtări, când oamenii se anunțau pe creste, prin focuri. Peste câteva minute, artificierul șef a articulat precis, clar: „Dă fos la Prisăcaru! Dă foc la Antonoaia! Dă foc la batardou!“ Intrasem în civilizație. Rapid, sus pe stînci, pe malul drept și stîng, jos, în batardou — artificierii au aprins febril fitilurile și apoi au fugit calmi spre ascunzători. Ne-am îndepărtat și noi, am urcat câteva trepte și am intrat în baraca inginerului Kam., așteptînd, așteptînd... Și deodată, totul a început să tremure, să vibreze, totul în jurul meu a început să descrie sinusoidă. Ședeam rezemat de ușă, privind pe geam spectacolul stîncilor sărind în aer și auzeam cum pietre, pămînt, iar pietre, cad pe acoperișul barăcii, pe treptele de lemn, pe circumvoluțiuni, pe nervi. Cînd canoada s-a întetit, cînd totul căpătase amplitudinea maximă, întins eu însumi la maximum, m-a fulgerat amintirea unei clipe asemănătoare trăită nu știu — de mine sau de altul? într-un adăpost sau într-o tranșee? în Madrid? Londra? București? Stalingrad? în '36? '41? '42? '44?, nu știu — tot așa sub pietre, moloz, pămînt — îngrozitor! Era numai o simplă explozie de dinamită, iar afară și în mine un infern. Cu fierul roșu se mai ard azi negii — operație numită elegant cauterizare. Cu dinamită se aruncă în aer stînci și se mimează în manevre „focul inamicului“. La vremea lor, fierul roșu, dinamita erau printre culmile imaginației destructive. Azi, fleacuri. Care ne sperie, ne înfricoșează, ne îngrozesc. La Hiroșima, de cîte ori un avion trece pe cer, oamenii ridică privirile încă și azi alarmați, neliniștiți. Eu, aici, în ba-

raca lui a Kam., mă tem de dinamită și de exploziile ei. N-am cunoscut bomba atomică, dar teama n-are gradatie, nu are grade de comparație ca adjectivele.

Inregistram bubuiturile din ce în ce mai rare; simteam cum baraca își refixează rădăcinile. Apoi tăcere. Am deschis încet ușa, cu un scârțuit extrem de liniștitor pentru nervi. Pe trepte, în jurul barăcii, doar câteva pietre, câțiva bulgări de pământ... Mi se păruse că-i aud pe acoperiș. Teama, tot timpul teama! Aerul impur, saturat de praf de stîncă. Și deodată, un strigăt rar, lung, splendid: „Gata! Gata! Gataa! Gaataa!” Acei doi „a” sunau amplu, orchestral. Păreau un cîntec, o superbă modulație a coardelor vocale, un fel de imn al artificierului-șef, curățind aerul de impurități și teamă. Era melodie, ritm, măsură, un legato, un crescendo de la pianissimo la forte. Artificierul-șef cînta „Gaataa! Gaa-taa!” Se deschidea o nouă epocă istorică, probabil aceea visată cîndva la „Hänsel și Grettel”, după câteva lecturi generoase. Melodiile se vor naște spontan pe întreg pămîntul, cum s-a născut cîntecul acesta neașteptat care plutește peste batardou. Atunci, în acel „proces al muncii” devenit atît de fericit, probabil că glasul omului va fi supus unor noi modelări. Atunci, nu se va mai gîndi nimeni dacă dinamită, bombă atomică sau bombă cu hidrogen sînt sau nu depășite, nu va mai fi teamă la Hiroșima și Bicaș, oamenii își vor asculta vocile și-și vor spune orgolioși și liniștiți: iată i-am ajuns pe Șalepin și Carusso.

De 1 Mai trebuie să ne gîndim la glasul omului, la artificierul-șef și Carusso. Și la pace.

De 1 Mai trebuie să ne gîndim la creierul omului, la ideile sale, dezvoltate odată cu vorbirea articulată, cu perfecționarea activității mîinilor. Lîngă frumusețea unei mîini nu pot așeza decît incandescența unei idei omenești. Va veni o vreme cînd, lîngă uneltele care simbolizează munca, vom pune și simbolul Ideii, filamentul unui bec electric, să zicem. De 1 Mai ar fi voate necesară o odă ideii. Dar în ultima vreme, și am impresia că odată cu trecerea timpului, odele se dovedesc — și se vor dovedi — din ce în ce mai perimate. Nimic pe acest pămîin nu are încă dreptul să fie idolatrizat.

Mină, gură, creier. De 1 Mai trebuie să ne gândim la mult mai mult, la trupul omului. A lua cunoștință concret, cu toate cele cinci simțuri, de trupul omului — mi se pare o acțiune elementară a oricărui dintre noi, dacă vrea să înțeleagă ceva mai mult din viață. Vine o vreme în viața fiecăruia când înțelegi concret ce e un trup, ce înseamnă armonia lui. Un prieten mi-a povestit — laconic ca o lacrimă — cum a înțeles el prima oară ce înseamnă un trup de om: la Auschwitz, în '43, într-o seară a văzut înălțându-se fum din coșurile caminelor de gazare. Fumul acela perfect normal era trupul mamei sale, trupul surorii mai mari, trupul surorii mai mici. Un altul mi-a povestit: „În grădina Ateneului am văzut zilele trecute copii jucând fotbal; printre ei, un băiat în cîrje fragile, fără un picior — arbitrul; urmărirea fiecăre fază, alerga și striga odată cu ceilalți. Dacă unul făcea henț și nu recunoștea, bătea cu cîrjele în caldarîm: henț! Cînd echipele au obosit, arbitrul a cerut „partea“ sa: să dea cu piciorul valid în minge; cineva i-a aruncat mingea în aer și atunci el, sprijinindu-se cu toată puterea în cîrje, tremurînd aproape, a dat cu dreptul în minge, rămînînd cîteva secunde suspendat deasupra pămîntului; i-am simțit nervii pîrîind, i-am simțit trupul vibrînd ca și bucuria, l-am simțit legîndu-se de fiecare fibră a trupului meu“.

În martie, la Bicăz, am înțeles și eu ce înseamnă trupul. Vine o vreme cînd fiecare... În același 10 martie, dar noaptea, schimbul III din batardou a fost trimis acasă de inginerul A. Motivul: minus 17 grade! Există o dispoziție precisă a direcțiunii: se lucrează pînă la temperatura de minus 15 grade. Sub această temperatură nu se mai lucrează și fiecare inginer răspunde de îndeplinirea dispoziției. Noaptea, între batardou și punctul meteorologic, au loc convorbiri telefonice rapide: — Cît? — Minus 13 grade... Cît? — Minus 15 grade... Se mai putea lucra... Cît? — Minus 17 grade! Doar două grade depășite, nu se mai putea lucra; era vorba de fiecare nerv, de fiecare mușchi, de fiecare falangă a degetelor, de fiecare celulă a epidermei. Aveam concret imaginea cum rezistența, forța, capacitățile trupului pînă

la cea mai mică celulă sînt măsurate cu gradul. A doua zi dimineață, duminică, plimbîndu-mă prin Dodeni, prin Bicaz — m-am delectat cu tablourile rufelor întinse pe frînghii, la soare, să se usuce : cămăși, izmene, batiste, scutece de copii, combinezoane, rochițe, chiloți, cearșafuri, fețe de pernă, tricouri, flanele — toate, toate sugerîndu-mi trupuri, trupuri.

De 1 Mai trebuie să ne gîndim la armonia acestui trup omenesc, la nervii lui, la circulația sîngelui în artere. La tehnica securității muncii. Și la hainele lui, la rufele lui, la tot ce-l îmbracă și-l apără, la tot ce-l face întreg și splendid.

De 1 Mai trebuie să ne gîndim la mult mai multe decît la trupul omului; trebuie să ne gîndim la trupul omenirii. Nici una din sărbătorile lumii nu-ți face mai clară ideea că omenirea — în tot ce are mai bun — e un singur trup, un singur organism, o singură respirație. Că, mai ales asupra ei acționează acea ciudată lege biologică pe care Darwin a numit-o legea corelațiunii creșterii. Engels o explică astfel: „În conformitate cu această lege, anumite forme ale unor părți dintr-o ființă organică sînt întotdeauna legate cu anumite forme ale altor părți care, după cum s-ar părea, n-au nici o legătură cu primele... Schimbările unor anumite forme atrag după sine schimbarea formei altor părți ale corpului, deși nu sîntem în stare să explicăm această legătură“. Mamiferele cu copite despicate au de obicei un stomac complicat adaptat rumegării. Fără excepție, animalele care au glande mamare pentru alăptat — au globulele de sînge fără nucleu celular, iar occipitalul legat de prima vertebră a șirei spinării prin două epifize. Ce legătură tainică e între osul occipital și glandele mamare?

Ce legătură poate fi între existența unui avion cu reacție Tu-104 care face ruta Moscova-Londra în 3,30 ore și alimentația unui muncitor francez? Ce influență poate avea începerea betonării barajului la Bicaz asupra psihologiei celor din Brazilia?

Și acum aproape un secol, a anticipat cumva Chopin, prin mîna sa inegalabilă, acea invenție stranie, de ne-crezut, a savanților americani, „mîna atomică”? Nu cumva o descoperire a celor care lucrează azi la Mirnii, în Antarctica, va produce o asemenea modificare în mersul lumii, încît peste 10—20 de ani glasul artificierului-șef va suna altfel? Și cine ar putea spune dacă un asemenea eveniment remarcabil ca scăderea zilei de muncă în U.R.S.S. nu e începutul unor neașteptate schimbări în viața mea?

Nu știu, legea corelației creșterii acționînd pe organismul omenirii uimește și o simt entuziasmat acționînd. De 1 Mai să ne gîndim că, în fiecare clipă pe care o trăim, zac probabil modificări uluitoare ale vieții și muncii pe pămînt.

Tanti Verona nu-mi venea chiar mătușă, dar ea făcea parte din acel grup de prietene ale mamei mele — „fetele de la Pompilian“, li se zicea generic — care-mi rămăseseră moștenire, după plecarea ei, pentru a mi se amesteca, din cînd în cînd, de fiecare dată apăsător, în viață, invocînd un drept mai grav decît acela al rubedeniei de sînge: „Eu te iubesc de cînd erai atîtica și Mela îți dădea să sugi...“ sau: „Eu te-am auzit cîntînd la pian și Mela plîngea...“ Ele îmi dăduseră sugestia că numele mamei mele — Mela — la vocativ sună chiar așa: „Melo...“ Ideea gidiană: „Pas de famille, pas de mélo“ se vedea dezmințită, mot-à-mot. Tanti Verona — așa le și moștenisem, cu „tanti“ în loc de „doamnă“... — aducea melo-ul Melei, lacrimile și drama mamei mele, cu o intensitate care mi se impusesese și ca joo de cuvinte, eu inventînd, mulțumită ei, acel cuvînt secret: „dramama“, un substantiv care, după ce omagia cum se cuvine memoria bunicii dinspre tată, celebra „gramama“, se întorcea spre chipul plîns, de departe, al maicii mele și-l sintetiza conșcis în acest „dramama“ care avea avantajul de a pune răceala și umorul unui cuvînt între un fenomen exterior și sentimentalitatea mea. Descopeream o politică a cuvintelor care-mi făcea, pare-se, mai bine decît politica propriu-zisă.

Îi promisesem acestei tanti Verona că vin la dînsa cum am primul manuscris gata, pe masă — la capătul unei clipe de-ajuns de penibile, petrecute într-o noapte

de vară a aceleiași an '57. Așteptam undeva, pe Calea Dorobanților, mai sus de Lupoaică, o femeie căsătorită — altceva decât o doamnă sau o tovarășă — cu care aveam săptămînal rendez-vous pe un teren viran dotat cu cîteva bănci și cîteva copaci, simulînd un parc unde nimio nu împiedica niște cai să pască, printre alei, cîteva smocuri de iarbă. Era un teren întins într-un cartier bogat și, rămînînd neîmprejmuit, străzile elegante își confundau trotuarele cu marginile lui. Era un maidan cu aspect de parc pe care cai — nu se știe de unde veniți — îl prefăceau în islaz, un islaz înconjurat de calcanele unor vile somptuoase ale căror lumini scînteiau printre sărutările a doi tineri care nu-și găseau un pat în București. Locul îmi plăcea pentru această ciudățenie la care reflectasem în lungile minute de întîrziere puse la dispoziție de femeia mea. Din cauza unui copil astmatic care trebuia vegheat înainte de a adormi și a unui bărbat, rugbist la un club guvernamental, care pretindea și el un control telefonic pentru a avea siguranță că orele lui de antrenament coincid cu orele noastre, omul, în linia a doua la grămadă, fiind extrem de gelos — Luci venea totdeauna în întîrziere cu 15—20 de minute, avînd mereu o replică minunată cu care mi se arunca la piept: „acceleratul de Beiuș întîrzie și mai și...” De fiecare dată avea grijă să schimbe localitatea feroviară, ceea ce dădea dintr-odată îmbrățișării noastre și o patimă a distanței străbătute cu trenul, Becleanul, Rădăuții sau Curticii saturînd din plin riscurile, oricum ațîțătoare și aspre, ale aventurii noastre. În seara aceea, acceleratul lui Luci ajunsese la 35 de minute întîrziere, ceea ce mă enervase într-atît, încît în loc să mă fi retras pe una din aleile întunecoase, mă postasem chiar pe trotuarul Căii Dorobanților, bine luminat, unde tanti Verona, deodată, de nu știu unde răsărită, mă abordă cu calm și sobrietate, ca și cum ne-am fi văzut și ieri și alaltăieri. Nu păru deloc surprinsă și, în orice caz, femeie superioară, nu avu nici un accent din șăgalnicul repertoriu care începe cu „da' ce faci, dragă, prin cartierul meu?” Dimpotrivă, ea mă informă că în fiecare seară își face plimbarea

pentru că altfel nu poate adormi... Un șal subțire peste o rochie de vară, cu un decolteu și mai discret, îmi confirmă instantaneu cumințenia temperamentului ei, recunoscut în familie prin bunul gust cu care „îmbrăoa, la vîrsta ei, un corp dificil“, prin bunul simț „la cîte avusese pe cap“ — pierderea unei mari drogherii, „din care nu se mai refăcuse“. Întîlnirea — dintr-o ochiadă — se anunța fără primejdii, numai că după primii pași alături de tanti Verona, Luci apăru și ea, neștiind ce să facă, să se ducă mai departe, spre piața Stalin, să rămîină pironită locului, sau să intre în parc; i-am cerut — în gînd — să intre în parc, dar ea nu mă ascultă și traversă, postîndu-se în fața unui centru de pîine, lîngă o cabină telefonică; nu-mi plăcu că nu-mi auzise indicația, dar mai complicată mi se păru situația mea în următoarele minute petrecute lîngă tanti Verona: a-i spune amical adevărul nu se cuvenea, ar fi fost o intimitate de prost gust; să mă prefac grăbit în direcția opusă, mă expunea unor riscuri inerente de curiozitate naturală; am ales Calea Dorobanților, adică, asumîndu-mi o curată stîngăcie, m-am deplasat, alături de ea, spre casa ei, bănuind-o, cu un instinct de reporter, pe aproape; tanti Verona nu fu intrigată de firescul cu care o însoțeam fiindcă — și aici se dovedi norocul meu — ea avea un interes, repede desconspirat: știa că mă ocup cu scrisul, „mi se pare că lucrezi la nu știu ce ziar, iartă-mă, nu citești ziarele...“, dar dacă eu sau prietenii mei „aveți nevoie de o dactilografă“, atunci ar fi bine să știu că ea lucrează extrem de conștiincios, ieftin, orice, fie știință, fie literatură, în orice limbă europeană, deși „cine mai scrie, azi, în franceză?“. O receptam, emițînd însă intens spre Luci să mă aștepte, să nu se enerveze, în fond toate acestea erau urmările întîrzierii ei. I-am ascuns Veronei că nu mai lucrez la nici un ziar — nu-mi plăcea să mă jelesc micii-burghezii —, am încredințat-o că informația ei mă interesează sincer, să-mi dea și adresa, și din nou avui noroc căci ea îmi preciză volubilă: „a, stau aproape, poți vedea casa de aici“... Traversînd, ea mă întrebă deodată, cu acea strategie facilă, larg aplicată în fami-

liile noastre, prin care omul, după ce-și realizează interesul imediat, îți sugerează vinovăția că n-a început cu problemele înalte, cum e prea normal :

— Da' ce mai face Mela, ce-ți mai scrie ?

Am tăcut pînă în poarta casei — nu departe, într-adevăr — tanti Verona avu tactul să nu peripatetizeze problema, dar luîndu-mi rămas bun de la ea, am simțit, totuși, nevoia unui sentiment sincer și compensator, promițîndu-i încă o dată, cu solemnitate, că de îndată ce voi avea un manuscris, gata, pe masă, i-l voi aduce să mi-l bată la mașină, ea, numai ea. Mă ascultă cu o mefiență, ce-i drept, inteligentă și avizată. Două minute mai tîrziu, avu loc și ultima mea întîlnire cu Luci. Ea stătea în cabina telefonică și forma în neștire, turbată, numere de telefon, pentru că „o femeie nu poate sta singură, pe stradă, la ora asta, în cartierul ăsta, unde o cunosc atîția...” Cum de am lăsat-o, ce suflet am, unde mi-a stat mintea ? N-aveam loc de explicații, băturăm cîteva străduțe, nu mai intrarăm în parc, n-avea chef de nimic, mă hulea fără milă, se săturase de mine, de lașitatea mea, de fricile noastre, și „dacă vrei să știi, prefer să mă bată ăla decît să mai bat străzile cu tine !” Vorbea însă prea tare, în noapte, pe sub copacii bătrîni și întunecați ai unui cartier în care toți o cunoșteau, nu ? I-am șoptit să vorbească măcar mai încet. Tot atîta, dar mai încet.

— Asta-i tot ce ai să-mi spui ? ăla imi dă în cap și tu-mi bagi pumnul în gură ?

Atunci am cutezat să-i înfățișez o situație ceva mai subtilă, știind riscurile ca într-o furie de femeie să vii, bărbătește, cu o idee mai gingașă :

— Femeia asta era o prietenă a lu' maică-mea. M-a văzut cîntînd la pian cînd aveam 10 ani.

— Aaa, strigă Luci, trezind într-adevăr lătratul unui cîine puternic dintr-o curte — ți-e frică de maică-ta și de mine te doare în cot, nu ? — și-am lăsat-o să dispară pe strada ale cărei trotuare erau deformate brutal de rădăcinile convulsive ale copacilor. Dacă există un drept la pedeapsă între un bărbat și o femeie, acesta trebuie exersat numai cînd dispăre umorul.

În dimineața aceea de Crăciun — cu orașul pustiu ca după Înviere — ținându-mi manuserisul la subsușară într-o „Scînteie“ mai veche din '54, păstrată la Sanseverina din pricina unei analize foarte tăioase a fotbalului românesc, am întîrziat pe străduțele unor morți modesti din cel de-al doilea război mondial, exact acelea străbătute cu Luci în conflictul din vară, prefăcîndu-mă că-mi pregătesc politeturile pentru tanti Verona, nesigur pe ora apariției mele într-o casă de bucureștean, de Crăciun, de fapt însă știind ce căutam, hîrșindu-mi tălpile pe lîngă cabina telefonică de lîngă „Piine“, pe trotuarele convulsionate și reci, așteptînd fie și un zdu-păit de dulău, sărind la gard din cușca trasă spre mar-chiză. Totul încremenise într-o amiază de decembrie, ca vara. În capul străduței lui Mînăstirescu Radu („sergent major, căzut...“), îmi apăru o altă cabină telefonică, lăsată pe dreapta, cu o ușă deschisă și un geam spart, dîndu-mi ideea unui semnal către Luci, pentru un „La mulți ani!“ la ora cînd le pune, rugbistului și astmaticului, sarmalele pentru prînz. În orașul prins între dubiile sezoanelor, singura certitudine era ora aceasta, a sarmalelor; și așa cum nu puteai deosebi între toamnă și iarnă, între naștere și înviere, între demnitate și lașitate, anotimpul nu îngăduia o diferență nici între mahalagism și înțelepciune: dacă Luci, capabilă de superiorul umor feroviar, nu fusese deloc vulgară, dar deloc, deloc, deloc, în acea noapte, ci doar exactă? Dacă totul se măsoară după forța cu care spai-mele sting umorul? M-am buzunărit — nici o monedă de „25“, doar o hîrtie de 25 lei, neștiută, insinuată acolo de Sanseverina probabil, de dimineață, discret, de Crăciun. Mi se făcu dor și mai aprig de o belotă la Leonard hotărînd, precum o strîngere între pulpe a Dezdemonei, la Nojorid, în galop, cînd mi se făcea de un suspin după viața bună de la București — totdeauna reprimam dorul prin asemenea decizii ferme ale pulpe-lor, corespunzînd unei încheștări de maxilar — să termin cît mai repede tratativele cu tanti Verona și să cîștig la belotă pentru a-mi dovedi că nuvelele sînt bune. Mi se păru, pe dată, un rămășag derizoriu și în-

fricoșător, am vrut să-l alung, nu am izbutit: „Dacă nu vei avea de ce să apelezi, la belotă, la acești 25 de lei, înseamnă că nuvelele sînt bune“.

Numai că tanti Verona — primindu-mă din nou fără vreo surprindere, ba chiar introducîndu-mă foarte repede în universul ei, adică relatîndu-mi încă din vestibul că aștepta o coafeză și nu putea înțelege dacă aceasta uitase să vină sau murise, „embarras du choix“ care ar fi amuzat-o dacă nu s-ar fi apropiat revelionul cînd nu suporta să stea neocoafată, indiferent dacă „iese“ sau doarme — îmi ridică o problemă la care nu mă așteptam, mai ales în acest context informațional. Lăsîndu-mă să mă laud puținel pentru ținerea mea de minte — mituind-o frivol cu un „promettre c'est noble, tenir c'est prolétaire...“, știind ce efect produc la mătuși franțuzismele chiar aduse la zi —, oferindu-mi imediat o vișinată de cum mă instalai în fotoliul vechi și solid al unui hol încărcat pe toate laturile sale de sute de bibelouri mari, mici și tandre, îngăduindu-mi să-i fac o scurtă și pleonastică introducere cu privire la „scopul vizitei“, altă expresie de circulație din vocabularul familiei, care-mi venise spontan pe buze de la primul strop de vișinată pe cerul gurii, întinzîndu-i în sfîrșit manuscrisul propriu-zis, fără de anvelopa „Scînteii“, ca să n-o sperii, mai știi ce sentimente se declanșau la vederea acelor „proletari“ de pe frontispiciul ziarului, cu care se putea glumi ostentativ o secundă, nu mai mult — tanti Verona nu luă volumul din mîna mea, mă lăsă suspendat în aerul camerei, întru totul parfumat de lavanda tatălui meu, și mă întrebă net, strîngîndu-și umerii cu brațele, cuprinsă de frigul tuturor clișeelelor tragice:

— Iartă-mă... Nuvelele sînt pe linie?

Cum adică? La orîce mă așteptam — fie și la trecerea tatălui meu printre aceste bibelouri — dar nu la această problemă enunțată de buzele ei palide și cărnoase; reținusem bine, în noaptea de vară, că nu citește ziarele, atunci de unde putea ea ști care era linia și, mai ales, cum de o preocupa o asemenea chestiune? Tanti Verona îmi explică foarte clar că „dîn

vară și pînă acum, unele lucruri s-au schimbat“ și printre toate dactilografele particulare din București circulă un cuvînt de ordine care le cere să anunțe în 24 de ore, miliției, dacă li se prezintă texte ostile regimului. Foarte bine, dar cum poate ea să creadă că eu i-aș aduce texte ostile regimului? Tanti Verona mă privi atent și începu să-și frîngă degetele, în chip neplăcut, ca o fată din Focșani care nu știe ce să spună unui pețitor profund antipatic. În sfîrșit, se hotărî și recunoscă că aflase ce mi se întîmplase, ori — și fâlangele erau pe cale să i se rupă, ca la Operă, în scenele grelelor destăinuri — dacă regimul era împotriva mea, „nu era normal“ să se întrebe „dacă nu-i aduc să bată lucruri care sînt împotriva regimului?“

— Nu.

Poate că ridicasem prea tare vocea, dar tanti Verona tresări, încetă jocul urît al metacarpienelor, rămase crispată și mefientă, ca peste cîteva secunde să se destindă într-un surîs timid, în cele din urmă de o maliție gurmândă :

— Înțeleg... sînt chiar în favoarea regimului...

Lavanda, vișinata, disprețul și, mai ales, acest schematism veșnic al miciei-burghezii mîndre ori de cîte ori inteligența ei descoperă o duplicitate ea suprem trandafir al vieții, mă siliră să respir adînc și să n-o mint, chiar încălcîndu-mi jurămîntul de a nu mă mai justifica dramamelor lor. Nu-mi căutai euvintele, cuprins de un elan spre expresiile decisive, de prea multe ori reprimăte, sacrificate și înghițite în căutarea, cu aceeași limbă, a unor firimituri de cozonac pe cerul gurii. Prea mult șantaj al cozonacului !

Ca atare, ar trebui să înțeleagă că pentru mine acest „regim“ — cum îl numesc ei, nu eu — nu e un regim alimentar, de la care să aștept o pîine, un minister sau un cozonac. Mie nu mi-e frică de comunism, eu nu vreau să mă pun bine cu „ei“, cum le ziceți voi... Nu m-au cumpărat, nu m-am vîndut lor — asta ca să folosesc expresii ce-i sînt cunoscute, nu? Eu sînt chiar comunist, chiar dacă unii dintre ei mă socotesc o javră mic-burgheză. Mie comunismul nu mi-a luat nimic, n-am

pierdut fabricii, prăvălii... — era să spun „drogherii” dar, ca și de dimineață, cu Gerson, privind-o cum mă asculta, rece și nemișcată, statuară precum cerea clișeul și acel „Veronule” cu care o apela Sanseverina, mă cuprinse vibrația unei nedeslușite lașități, sau mile, sau politeți, care-mi cenzură o combativitate normală, a zecilor de prelucrări, îndreptându-mă spre o non-violență măcar a vocabularului — eu aș putea spune că mi-a dat totul și i-am dat totul, fără să mă simt deposedat sau sărăcit. Tata avea în toate afacerile sale expresia aceea, nu știu dacă o mai ținea minte, „donnant-donnant”. Eu nu am făcut afaceri cu comuniștii, dimpotrivă... Dacă mă dau afară, tot mulțumită lor le suport acuzațiile și nu fac o melodramă din asta.. Mie, comunismul mi-a dat încăpăținarea de a nu crede că trăim doar între ticăloși. M-am dus în Aulă și am spus, anul trecut, că nu mai vreau să mint în ce scriu. E o idee a lui Lenin, după luarea puterii — asta e proba prin care trebuie să treacă toate ideologiile, cum a trecut și creștinismul — Lenin a arătat că cel mai periculos dușman al comunismului este minciuna comunistă. Lenin n-a admis ca partidul să se transforme într-o biserică, unde crezi orbește și nimeni nu îndrăznește să recunoască deschis că se spun minciuni. Toate nenorocirile de după luarea puterii se trag din faptul că Stalin — și nu știu ce-mi veni s-o întreb dacă o pot spune aici, dacă n-o să se ducă la miliție, ironie care mi se păru imediat ticăloasă, din același fond stalinist, și pe care încercai s-o îndulcesc mărturisindu-i că eu am plîns la moartea lui Stalin mai mult decît la moartea tatei, după cum observase mama, ca după aceea să revin la ideea teoretică — Stalin a transformat comunismul într-o religie unde nimeni nu mai îndrăznea să se opună minciunii, omorului, de frică. Or, comunismul e singura idee care-ți cere să nu o privești cu frică, orbește, idiot; cel puțin în asta văd eu deosebirea dintre un comunist și un habotnic...

Un instinct al activistului îmi semnaliza că nu reușeam s-o conving, ceea ce-mi îndârjea și fraza, de unde apăru și acest patetism sincer, dar și viclean, în căutarea

unei falii în rezistența ei, prin care îi declarai că mie nu-mi este rușine de a fi plîns la moartea lui Stalin, odată, neștiind nimic, toată problema este să nu mi se întîmple a doua oară, după ce știu cîte știu... Tanti Verona mă întrebă, surprinzător, ce aş face atunci? M-am repezit cu un „atunci poate că...”, dar pînă acolo, pînă la a-i face mărturisiri complete, mi-am dat seama că nu merită și m-am repliat pe ideea memoriului meu din vară către C.C. și anume că nicidecum încercările prin care voi trece, stînd de această parte a baricadei, nu mă vor duce de partea cealaltă, de asta să fie sigură. Nicidecum nenorocirile prin care treci luptînd pentru o idee justă nu vor fi un alibi pentru a trece să justifiți o cauză injustă. Rostită și nu scrisă, fraza mi se păru prea complicată pentru inteligența ei și mă cuprinse o moliciune, vecină, din nou, cu mila. Am întrebato, de-ajuns de curat la suflet, dacă n-o plictisesc, dacă-mi suportă teoriile, dacă n-o supără că-i vorbesc în idei pe care alții, din jurul ei, le socotesc lozinci, dar care pentru mine... În fond, cele zece porunci nu sînt zece lozinci? I-am așteptat răspunsul, încordat, prefăcîndu-mă că mai gust un pic de vișină, dînd de fapt să mai tai din parfumul acestei lavande periculoase, simțind că mă presează o singură întrebare, tot mai clară, „ce mi-a venit să-i vorbesc ca lui tata?”, căreia nu-i puteam opune decît tot o singură evidență, din altă zonă de adevăr, și anume că tot ce i-am spus era pornit din interesul strict de a o îmbuna, de a o mitui cu sincerități și intimități pentru a-mi bate la mașină manuscrisul. Totul era o lungă, prea lungă introducere necesară la amînarea unei situații pe care nu eram deloc, dar deloc, deloc, stăpîn, poate din cauza mea, poate a nopții de la „Cafeneaua păcii”. Tanti Verona își luă de pe un scaun un șal, și-l puse pe umerii vi-guroși și murmură, cu o timiditate în afara oricărui clișeu, că tot ce i-am spus e groaznic. Era unul din cele cîteva cuvinte de-ale lor care mă făceau să urlu — știam prea bine ce se considera la noi, acasă, „groaznic” — încît abia apucă să înceapă fraza :

— Eu i-am dat mamei tale „Condiția umană...“, că explodai, fără nici un control al situației, sărind din fotoliu :

— Foarte bine, du-mi la miliție nuvelele ! Hai, du-le ! Să-l văd pe milițianul care ar dovedi că nu sînt ale unui comunist ! Că nu-s pe linie ! Niciodată nu o să vă intre în cap că un lucru poate fi și nu poate fi, totodată ! O să muriți și n-o să înțelegeți ce înseamnă „totodată“... Tu știi cu ce am debutat ? Tu știi...

M-am întors brusc din fața ei — care mă privea sincer speriată — am luat manuscrisul, l-am trîntit pe masă, răsturnînd o fetiță rozalie de porțelan, care-și ținea tivul rochiței cu vîrfurile degetelor, cochetă și decentă ; am constatat că n-am spart-o și am început să-i rezum prima nuvelă, „Angelica“, invadat deodată de amintirea zilei mele de Bar Mitzva, acolo, pe altar, cu spatele la enoriași, urmărind cu degetul literele Torei și cîntînd, cu glas pițigăiat, ceea ce mă învățase poetul căruia îi lăcrimau ochii : „Baaruh, ataaa, adonai...“, cu accent pe a doua vocală prelungită.

— Ce nu-i pe linie, aici — un băiat care se îndrăgostește de o fetiță și nu plînge la moartea tatălui ei, vrea s-o sărute și ea îl toarnă familiei că e rău la suflet... ? Ce să spună miliția ? Sau asta... — și răsturnai paginile spre a doua, „Bombea“, căutînd febril cuvintele unui rezumat, avînd în cap melodia religioasă — poftim, un tip din armată care vrea să parvină pe baza... pe baza... și aici, elanul mi se frinse fiindcă cineva îmi bruiă acel „Baaruh, ataa, adonai...“ și nu-mi permise să-i spun Veronului cuvîntul care denumea pe ce bază, Bombea...

În familia noastră, tata nu admitea nici un cuvînt trivial, mai ales rostit de copii.

Am rămas ca un avion forfecat în aer, de curenți violent opuși ; am auzit-o pe tanti Verona intrînd în altă cameră, umblînd pe acolo, căutînd parcă ceva, alt șal ?, atît de frig să i se fi făcut ?, întrebări care mă împiedicau să-i înfățișez subiectul „Discursurilor“ posterioare posteriorului lui „Bombea“, ea venind în sfîrșit lîngă mine cu o hîrtie și un stilou în mînă, punîn-

du-mi-le lângă manuscris și așezînd, după aceea, în picioare, fetița răsturnată :

— Nici o grijă, mai știu ce înseamnă un bibelou... am încercat păstrarea unei superiorități pe care o simteam, totuși, zadarnică. Tanti Verona trase un scaun lângă mine, îmi ceru, cursiv, să mă așez și să-i scriu „chiar acum“ mamei mele. Altfel, nu-mi bate nimic la mașină. Gospodărește, îmi luă manuscrisul, ca să-mi elibereze masa, să pot scrie nestînjedit — gest din încrengătura celor ale Sanseverinei — și se retrase cu nuvelele pe fotoliul unde șesuzem și plînsesem. Niciodată nu fusesem pus — mai repede, mai surprinzător, mai presant — în fața a ceea ce numeam cu dispreț liniștit, melodrama biografiei mele. Cuvîntul veni imediat — melodramamă — dar el nu izbuti de data asta să aducă ceva haz; hîrtia albă se întîndea pe masă, lângă bibeloul fetiței pudice. Șocul șantajului mă aduse, deodată, de pe altarul templului, exact în fața claviaturii doamnei Mura, la lecția de pian, singurul loc din lume — nu, nu templul — unde trăisem imposibilitatea minciunii: stăteam în fața claviaturii — cerîndu-mi-se o sonată de Haydn, pe care n-o studiasem din cauza unei ședințe sau a unui meci de fotbal personal — ca înaintea acestei hîrtii albe pe care aș fi trebuit, după vreo șase ani de tăcere, să-i scriu mamei cîteva cuvinte. Nu-i puteam spune doamnei Mura nici o minciună și această evidență — a unor degete care nu pot cînta o sonată de Haydn fiindcă n-au studiat-o — mă paraliza, exact cum nu o puteam minți pe tanti Verona în problema corespondenței mele cu dramama: știam că era interzis să-i scriu, și nu numai că acceptasem interdicția, dar eram întru totul de acord, nu din frică, nu din supunere oarbă, ci din convingere, din necesitate înțeleasă, fără regret, fără durerea unui sacrificiu. Situația era simplă. A te chinui pe marginea ei ducea la melodramă medlocră sau la o duplicitate împotriva firii. Știam că micii mei burghezi consideră această atitudine „o monstruozitate“. Vedeam în acest cuvînt — ca și în tot ce considerau ei „groaznic“ sau „îngrozitor“, lichidarea prin masacru a Comunei din

Paris nefiind niciodată, desigur, o faptă îngrozitoare — semnul că poziția mea era, indiscutabil, justă. De mult hotărâsem să nu-mi pun faptele pe cântarul vocabularului lor. M-am întors, o clipă, să văd ce face tanti Verona — îmi citea manuscrisul, ținându-l pe genunchi, descifrînd, probabil, caligrafia, ceea ce-mi sugera că ea socotea tîrgul încheiat și-mi aștepta scrisoarea; chipul — cu pomeți plini, de o senzualitate stinsă sub abundenta cremelor cosmetice — mărturisea atenție în lectură, dar nu dificultăți, nici enigme în deslușirea literelor; simteam imediat dacă o dactilografă mă pricepe, atîta practică a scrisului aveam.

Am revenit la hîrtia albă și la fetița cretină — auzind, în timp ce studiam „sonata facile“, o întreagă discuție între tata și mama, dacă să-i ducă Veronei un asemenea bibelou, tata fiind de părere că nu trebuie niciodată cheltuiți bani pe cadouri nesemnificative și neșerioase, mama replicîndu-i omenos că așa se obișnuiește, „Verona e, nebună după fleacuri“, ei n-are de unde ști, ele sînt prietene de 40 de ani și ea știe mai bine ca oricine ce-i face plăcere Veronei — m-am buzurărit și am scos din portfeuille o poză a mamei, primită anul trecut, prima ei poză de cînd plecase, gîndindu-mă să i-o arăt Veronei, în locul oricărei scrisori redactate pe loc. Poate că aș fi scăpat, mituind-o mai subtil și mai viclean: nu numai că nu eram un monstru față de mama, dar mergeam cu poza ei la mine. Era mai convingător decît un cuvînt așternut pe hîrtie. Am rămas cu poza în mîină, exact cum fetița de porțelan își ridica ușurel rochița, indecisă între pudoare și dezinvoltură. Am revenit asupra ideii: arătîndu-i această fotografie. —

Mela, în soare, în fața unei căsuțe modeste, cu pereți alb de chilie, cu două canaturi larg deschise, cu două cozi de mătură sprijinite pe colțul din stînga al locuinței, dramama în prim-plan, înconjurată de cîteva tufe dense de verdeață, sprijinindu-se cochet, ușor înclinată, de un perete vecin, prezentînd un chip mult mai liniștit, de o mulțumire discretă, cu o tristețe în convalescență, într-o bluză albă și fustă ceva mai în-

chisă, încă ținând la o igienă a apariției, pusă în valoare inconștient de acești pereți curați și simpli, de aceste două cozi de mătură, purtând la încheietura stângii o brățărușă de aur, dată de Izi al ei, în '44, la 20 de ani de la nuntă, de care nu se despărțea, pe care n-o vînduse —

m-aș fi dezvăluit într-o periculoasă vulnerabilitate. Ar fi fost o concesie mai rea și mai greșită decît o explicație. Monștrii — orice s-ar întîmpla — nu trebuie să apară vulnerabili. Urmă, deci, decizia de a-i scrie. Manuscrisul — dinspre care nu venea nici o vorbă, nici un oftat, nici o exclamație — o merita, totuși, și acest „totuși” răsună, cît de cît mîngîietor, ca un scîncet al orgoliului meu. Dar ce să-i fi scris? Urma partea cea mai grea — și cea mai neașteptată — a acestei zile de Crăciun; fixînd obrazul dramamei, pe care lumina soarelui îl împărțea prea limpede în alb și negru, mi-am dat seama, realmente curentat, că nu-mi pot recunoaște nici o culpă față de ea, că nici o remușcare nu mă încerca — dacă acceptam că și în mine se developau elizeele logicii lor mic-burgheze. N-aveam de ce să-i fi cerut iertare, în prima scrisoare pe care i-aș fi trimis-o după 6 ani de tăcere. Culpă cu care m-aș fi prefăcut că mă împovărez — mama avea ca întrebare preferată: „Nu-ți pare rău pentru ce ai făcut?” și nimic nu-i făcea mai multă plăcere decît să recunoască că da, îmi părea rău, atunci apărînd pe fața ei un zîmbet dintre cele mai ciudate, poate nu lipsit de senzualitate, dacă mă gîndesc în această clipă că aveam să-l regăsesc mai tîrziu pe buzele unei femei care mă iubea pentru „felul în care o mințeam”, cum îmi recunoscuse într-un spasm erotic, însoțit de un surîs voluptuos, inhibat într-un ultim și grijuliu efort de a nu-mi spune chiar totul — culpa, de această dată, nu putea emite nici o părere de rău, oricît aș fi stors-o sau întors-o. Culpă venea — dacă ar fi venit — dintr-o dreptate a mea care, prin forța ei, o anula. Aveam prea multă dreptate — istorică și politică — pentru a-mi însuși vreo vină față de o persoană, fie ea și mama, care avusese, să zicem, de suferit din cauza prea plinei și

oarbei mele clarviziuni. Presiunea profesoarei de pian îmi cerea, de asemenea, să n-o mint formulând o vină convențională, care i-ar fi făcut plăcere, cum se obișnuia la ei, dăruindu-și bibelouri în care descopereau semnificații obscure și dragi. Nu eram dispus să renunț la ideologia mea, pentru a-i face plăcere cu un bibelou de păcat. M-am simțit ceva mai bine constatînd că există o cotă — de falsitate sau de tandrețe — sub care nu vreau să cobor. Îmi formulai în minte — căci, tehnic, nu voiam ca pagina către ea să aibă ștersături care cine știe ce i-ar fi mărturisit — o frază că asta : „Fîind în prima zi de Crăciun, la tanti Verona...“, dar am șters-o repede ; dramama nu era habotnică, însă un anume acord al aceleiași sonate facile și stăruitoare îmi murmură că nu ar fi fost dispusă să priceapă că sînt oameni — iată, chiar fiul ei — pentru care o zi de Crăciun și o seară de Pesah au aceeași putere inspiratoare. Am întors febril poza, ascunzînd-o cumva spre piept, căutînd un cuvînt pe verso care să-mi dea un fir de idee mîntuitoare : în cerneală, scria, pe stînga, oblio, „Mămica“ și drept, pe latura de jos : „29.V.56. Lui Relucă“. Nimic altceva. Nici un cuvînt în afara a două nume, dar acelea, ea într-o îmbrățișare scurtă, diminutive. O maximă concizie și — *totodată* — o maximă dezmiardare. Și „mămica“ și „Relucă“ erau însă prea mult.

De ani nu mai știam cum arată diminutivul la adresa mea. Mă dezvățasem de el ca o fiară care s-a dezobîșnuit să suporte mîna omului. Nu-l jinduiam, n-avem nevoie de dezmierdări — aceasta intra normal în logica luptei împotriva melodramei. În centrul alb al acestui verso de poză, era scris un număr de telefon, 59039, și, grăbite, aproape îndescifrabile, patru litere ; le-am deslușit, respirînd iritantul parfum de lavandă paternă care stătea în aer precum un nor greu peste un pustiu : Lulu. Le scrisesem nu știu cînd, nu știu unde, probabil la un colț de stradă, într-o stație de tramvai — sistemul meu de a-mi nota adrese sau telefoane pe hîrțile din buzunar, rupere, și aceasta, de tata care avea o civilizație și un cult al cărților de vizită, al agendelor telefonice — dar, firește, știam prea bine cine e Lulu. Îl

salvasem de două ori — o dată, convîngîndu-l să nu plece în străinătate, cu părinții lui, mari fabricanți de ochelari, și să rămînă cu noi, la noi, între uteciștii din Slătineanu, care îl vom ajuta să devină cel mai important violonist al României; rămăsese, avea un talent extraordinar, înclinînd, ce-i drept, mai degrabă spre Paganini și Sarasate decît spre Bach, dar nu asta conta, ci decizia de a fi cu noi, de a nu ne trăda; rămăsese, îi lăsase să se ducă, îi obținusem loc în cămin, n-avea nevoie de cămin, stătea în două cămăruțe pe Agricultori, în spatele căminului de pe Matei Voievod și noaptea, fete de acolo i se strecurau în pat, sărind gardul; era și frumos, cu ochi albaștri aprigi, cu un profil romantic, de instrumentist al diavolului, cu succese gîrlă, pînă făcu la un ochi un T.B.C. și alergarăm toți amicii și slătinenii — din care unii începură să extragă calam-burul: „stalinienii“! — să-i facem rost de cortizon, ajun-gînd, prin '55, într-o noapte de cap limpede, să vorbesc cu trimisul nostru special la Conferința de la Geneva și să-l rog, la capătul corespondenței lui, să aducă medicamentul ăsta pentru un violonist nemaipomenit care riscă să orbească; știam că era un argument decisiv în auzul aceluia de pe malul lacului Lemman, socotit de cei mai intransigenți din redacție drept un snob, fiindcă se aflase că nu scapă nici un recital de muzică de cameră, la Ateneu; dar nici lui nu-i spuseseam vreodată că studiasem pianul și, în noaptea aceea, la telefon, avai grijă să-mi înghit limba — justificat și de natura convorbirii care nu accepta intimități — și să nu adaug că-l acompaniasem pe Lulu într-o sonată, acasă, prin '46, și Lulu mă mîngîiase, cu paternalitatea geniului față de orice talent normal, spunîndu-mi că am calitate de corepetitor; cred că atunci fusec ultima mea ieșire în public și-mi apărui în minte clipa următoare cînd doamna Mura îmi ceruse să pregătesc un „improptu“ de Schubert pentru recitalul de gală al elevilor ei și mă speriasem atît de rău încît fugisem de la ea de acasă, stătea pe o străduță între Bulevardul Carol și Vasile Lascăr, exact peste drum de clădirea în care avea să fie, prin '53, sediul comitetului de organizare al

Festivalului Mondial și de câte ori intram acolo — detașat de la redacție pentru a face scenariul filmului — nu vedeam decât casa cu boltă la intrare a doamnei Mura și căutam printre ferestrele multe ale fațadei, aceea a camerei unde era pianul de care fugisem.

O frază îmi veni, dreaptă și clară, în gând, cu cuvintele bătute în piatră, ca ale unei romanțe, de neșters, și așa le trecui pe hîrtie, fără să le mai stilizez :

„Melo dragă (și instinctiv stiloul adună cele două cuvinte într-un „legato“ din care ieși cuvîntul „melo-dragă“, ceea ce nu numai că nu corectai, dar mi se păru un semn dintr-acelea „groaznice“ sau „monstruoase“ care-mi dădeau spontan de veste că gîndesc just sau, la belotă, că sînt în carte), te sărut, îmbrățișări doamnei Mura. Oscar“.

Imediat, citind, intrai în panică — sentiment pe care, de cîteva săptămîni, lucrînd la acele nuvele, nu-l mai încercasem, șapte cuvinte într-o telegramă, șapte !, izbutind să mi-l redea într-un fulger în care recunoscui rușinea abruptă resimțită față de talentul meu, anul trecut, după ce citisem „Hagi Murad“. În primul rînd, — lăsînd deoparte calamburul inițial cu care putea face ce vroia, de mai știa limba română : dacă o va jigni că în primele vorbe pe care i le scriam, după șase ani de tăcere, o pun alături de o altă persoană ? De aici reieși ideea surprinzătoare că de multă vreme nu mă mai gîndisem, cu vinovăție, la a o feri de jigniri ; urmă, repede, problema dacă doamna Mura putea fi îmbrățișată de Melodragă : de unde știam eu că festa mea profesoară de pian era acolo și nu în altă parte ? În febrilitatea întrebărilor, ceva îmi șopti că aici nu mă înșelam : doamna Mura era acolo, lîngă mama ! Da, dar — din nou — cum putea mama accepta să o pun lîngă o femeie, atît de trecătoare în viața mea ? Ar fi trebuit să șterg tot, ipoteză care mă neliniști și mai și, căci atunci mi-aș fi dezvăluit Veronului nesiguranța și scrupulul. Monștrii trebuie să rămînă măcar invulnerabili, chiar dacă, mai ales dacă, avuseseră slăbiciunea unei confesiuni. Parcă auzindu-mă, tanti Verona mă întrebă, dacă am terminat scrisoarea :

— Nu-i nevoie să scrii mult. O mamă înțelege din puțin... — mă asigură cu un didacticism într-adevăr îngrozitor, cu o superioritate care mă umili și mă proiectă, deodată, pe un alt povârniș al acelei panici, anume acela al unei modeste speranțe: întregul text, de șapte cuvinte, era bun. Și era bun fiindcă era scurt; era scurt și cuprinzător fiindcă îi spunea totodată altceva decât scria. Mai exista, sub aceste litere, o altă idee la care, cu siguranță, Melodraga nu putea să nu ajungă — ce naiba?, Verona îi dăduse „Condiția umană”! — și această putere a cuvintelor îmi apăru la fel de feerică precum descoperirea, la „Cafeneaua păcii”, în rîndul care se formase pentru coji de portocală în ciocolată, a darului meu de a inventa ceea ce trăisem și de a trăi ceea ce inventam. Abia în vârtejul acestei surprinderi — însoțit de un fel de pace cu care mă încredințam inteligenței ei melodramaticc, fondului ei de amintiri și secrete — am simțit suflul unei adevărate îngroziri, al unei frici care-mi comandase textul acesta de romantă și taină crudă sub cuvinte larmoaiante. Pentru prima oară de cînd plecase, ignorarea și disprețul care consolidau hotărîrea clară de a nu-i scrie se transformaseră într-o teamă, ascunsă și mie, care-mi porunceă totuși cuvinte — mie, celui care încă visam la transparența relațiilor cu tovarășii mei — prin care s-o ascund tuturor, dar nu și dragei mame. Și mai aveam o speranță urîță, din ce în ce mai aprigă, că mă va desluși, ca într-un mesaj cifrat al cărui cod, deși nu-l stabilisem, ea îl știa, fiind suficient să-i sugerez o profesoară de pian.

Tanti Verona îmi puse un fel de mină pe creștet, mă mîngîie și-mi spuse, de peste umăr — adică nu mă ferisem nici de ea? — că e suficient, apoi mă liniști în privința caligrafiei mele din manuscris, am un scris foarte clar, îl înțelegea și spera că pînă la revelation să mi-l dea „bătut” — „în cîte exemplare?”. „În două”. Îmi luă hîrtia din fața ochilor — eu acoperii, repede, poza, cu toată palma și eu toată ființa, de parcă n-aș fi vrut să fiu prins copiind la teză, gest impostor, și el, căci nu copiasem niciodată... — și mai avu inspi-

rația să-mi spună că, oricum, „scrisoarea ta o pun lângă a mea, în același plic, și nimeni n-o să înțeleagă“...

— Mela, fii sigur, o să se bucure...

Am respirat adânc, parcă pentru ultima oară, lavanda părintească, mi-am cenzurat „dîrz“ — cuvîntul atîtor articole de fond! — orice altă întrebare în acest sens al parfumului, aș fi mers prea departe cu melancoliile și mituirea Veronului, gîndindu-mă încă o dată că manuscrisul meu merita toate acestea, dar nimic mai mult. Și am plecat, în galop, ca din pușcă, să joc o belotă, la Leonard, care stătea pe lângă Parfumului, — de luni de zile alergam la belotă ca spre o oază.

Cartea

Erau patru și nici pînă azi nu am putut dezlega cine și de ce hotărîse — viața mea fiind mereu dirijată de hotărîrile cuiva — să mi-i scoată în cale tocmai atunci cînd aveam pe cap problemele acelea ideologice și morale pe care moartea urmează a le numi destin. Exact în perioada „moderării idealismelor solitare și necontrolate pentru a le pune în acord cu aspirațiile societății” — vorba academicianului Călinescu care-mi dădea speranța că voi sfîrși cu copilăriile mele, duse pînă la roaderea unghiilor, cu jovialitățile și idilismul literar — apăruseră acești patru belotiști care mă întorseseră la joacă, la joc, la noroc, ghină și zbîrci, de care uitasem dinainte de revoluție, la acel tip de prietenie pe care doar ludicul știe a-l stabili și consolida. Viața mea fusese atît de politică încît pînă și principiile belcetei le învățasem prin '48, ca pașoptist, cu un tovarăș, Victor Iorgulescu, într-o noapte de gardă, în sediul nostru din Cucu Starostescu, fiind de fapt obsedat, în acele clipe, nu de joc ci de întrebarea dacă Victor are sau nu un revolver asupra lui. O învățasem în doi, dar, cu adevărat, belota se joacă și e frumoasă numai în patru, presupunînd existența a două cupluri, eu fiind partenerul celui din fața mea iar amîndoi adversarii celor din dreapta și din stînga, legați și ei într-o echipă printr-un cod de vorbe, tăceri și urlete, semnele vizibile fiind interzise. Spre diferență de toate jocurile copilăriei mele — domino, Capitaly, „omule, nu te supăra“, fotbal cu nasturi, șah, table, marrocco, curse de cai pe strada

Cuza-Vodă — belota era primul joc care-mi cerea să fiu partenerul cuiva, să stabilesc cu acesta o înțelegere care să ne ducă la victorie sau la ceartă aprigă, în caz de înfrângere. Sumele (doi lei — simpla, patru lei, ocaua, „rubiconul“) în care se converteau, la urmă, punctele erau mici, „mizele sînt mizere, dragostea de belotă să fie mare“ constituia prima dintre frazele care deschideau vocabularul cu totul special, numai de noi înțeles, eu însumi mirîndu-mă din cînd în cînd rum, după ani de fraze clare, decise, combative, cu care nimeni dintre noi nu se jucase — într-o perioadă în care aspirațiile societății nu cereau moderarea idealismelor deloc solitare — ajunseseam la fel de fel de expresii criptice, stupide, nostime, agramate, cu un sens la fel de obscur ca al celui „pumnareta pumna pi“ de altădată, dar întru totul plăcute : „carale — ca niște sarmale“, „cupe ca niște șalupe“, „qui joue carreau n'est jamais capot“, caralele mai numindu-se și „caravidea blonda blestemata“, careul de dame anunțîndu-se prin strigătura : „Din Băneasa pînă-n Tei, am o sută de femei“, valoarea careului fiind o sută de puncte, totul culminînd — în caz de mare înfrângere, cînd erai făcut „rubicon“ — cu expresia : „am belit-o și-om muri de Vasile-Alecsandri“. Jocul era în sinea lui suficient de complicat pentru a permite aceste suprarealismе și a ne da voluptatea unei povești la care numai noi aveam acces, ea apărîndu-mă de oricare alte realități prea limpezi și prea triste. Nu făceam politică — o aveam în oase și în priviri — nu ne confesam pe larg și convulsiv, ci pornind cu plăcere, trăgînd locurile și dînd cărțile la tăiat, o țineam așa, de după-amiază pînă spre miezul nopții, în strigăte violente la erori, armistiții vremelnice violate de o nouă tîmpenie și reînchelte prin iertări și surîsuri obosite, la plecare, în timp ce Ticu și Mica — părinții lui Leonard — sforăiau și pufăiau, din camera alăturată, nestîngheriți. Fără să ne întrebăm mai departe decît „cînd ne mai vedem?“, stabilind ziua — orice absență cerînd anunțare, nu și motivare — ne despărțeam pentru cîteva zile, extrem de mulțumiți unii

de alții, uitînd de pierderi, invective, conștienți doar că „belota, ca și rebelota ei, nu ne-o poate lua nimeni.“

Numai că de belota aceea, în prima zi de Crăciun, nu fusesem anunțat, venisem la noroc, așa că mă primiseră cu urale și felicitări, eu dovedind „dragoste de belotă“ dacă am sosit numai și numai după miros. Miros de sarmale. Miros de carale. Ei o „legaseră“ cam pe la prînz, prin telefon, mă sunaseră și pe mine, dar mătușă-mea le spusese că nu sînt acasă și ei, discreți, nu insistaseră. Fiecare primise cadou de la „ai lui“ această belotă de Crăciun și parcă îi auzeam rugîndu-se, bărbați în toată firea, ca niște copii : Gămanu — de nevastă, Sergiu de son père et sa mère, Costică de permanenta fără nume, „să-i lase să bată birlicul cu băieții“, la Nardi. Leonard era singurul care n-avea nevoie să ceară cuiva vreo îngăduință — el lucra prin ordine scurte : „Mico, îmi vin băieții la o belotă“ și atunci, taică-său, Ticu, cobora în pivniță să aducă două-trei castroane cu ardei, conopidă și pepenăși murați ; devenise stăpînul casei în urmă cu cinci ani, cînd fusese ridicat, în plină zi, din editura unde lucra și ținut o zi întreagă într-o anchetă legată de arestarea, în aceeași zi, tot în editură, a unui redactor, șeful secției de poezie, care, acela, nu mai venise niciodată acasă ; îl căutaserăm pe Leonard — eram în prima zi a lăsării mele la vatră și nu voi scăpa toată viața de această legătură dintre imaginea civiliei mele regăsite și dispariția lui — eu alergînd pe la cămin, taică-său la Urgență, apoi la cîteva circi de miliție, frate-său, în taină, pînă la Morgă, ca pînă la urmă, a doua zi, după prînz, el să apară calm în bucătărie și să ne poruncească a nu discuta nimic ; de atunci îi rămăsese acest drept de a porunci în casă, însoțit de două fenomene : unul medical — maică-sa căpătase convingerea că toate durerile lui atroce de cap vin din bătaia pe care ar fi încasat-o acolo, ceea ce el o asigura că e complet inexact ; altul lingvistic — cum se întîmplă de atîtea ori cînd din cele mai dureroase întîmplări rămîne cîte o vorbă de haz — și anume întrebarea Micăi : „dar de ce nu l-au luat de acasă ?“ Se potrivea

sau nu se potrivea, noi o foloseam ca o parolă și rîdeam, după rostirea ei, ca proștii.

Bucuria lor fu însă de scurtă durată. De la primele done, îmi intră o asemenea carte încît repede am devenit stingherit; nu eram pregătit pentru atîta noroc. Era ceva sălbatic și anormal. Cîștigam rubicon după rubicon. Nici unul nu se putea bucura de victorie, fiindu-mi partener, fiindcă în partida următoare — ca adversar — pierdea tot ce cîștigase cu mine, dacă nu mai mult. Nu se putea discuta — aveam quartele mai mari decît ale lor, cînd nu posedam quinte care le făcea inutile quartele, terțele mele cele mai mici erau totuși mai bine plasate decît ale lor, iar dacă se întîmpla să aibă ei anunțuri superioare celor ale mele, atunci o modestă belotă și rebelota ei — cele pe care nimeni nu ți le poate anula — îmi salvau contractul. Pentru că există prea mulți care nu cunosc acest joc foarte ciudat — oameni oricum nefericiți fiindcă nu au astfel acces la una din cele mai ascunse clipe de fericire îngăduite de viață pe acest pămînt: clipa careului de valeți — îmi interzic plăcerea de a-mi aminti, pe larg, cîte careuri de valeți am făcut în cîteva ore, precizînd doar că un careu de valeți, la belotă, e echivalentul quintei roiale, la pocker, sperînd că se mai știe ce o quintă roială. Numai că în timp ce la pocker o quintă roială încă mai poate fi bătută de o alta — și e una din cele mai sadice plăceri să stabilești, înainte de a porni jocul, ce quintă roială o bate pe aceea la as, fiind unii care o preconizează pe cea la valet, alții la damă, totul în ideea de a nu fi sigur pe pot și pe viață, chiar cînd ai quintă roială la as, discuțiile acestea dîndu-mi întotdeauna senzația că se pune la cale, cu necesară prevedere, posibilitatea unei nenorociri — la belotă, careul de valeți rămîne imbatabil, dar poate fi anulat dacă adversarul prinde un biet și ticălos careu de șeptari sau optari, cărți care, altfel, n-au nici o valoare. Jocul e atît de pidosnic că are și o asemenea situație — cărțile cu cea mai netrebnică soartă, șeptarii și optarii, pot produce catastrofa anulării celor mai înalte valori și, ca urmare, a jocului. Cărțile se distribuie din nou, beneficiarii aces-

tei regulamentare măgării exultă de entuziasm, ei care pînă atunci stătuseră cu bărbiile în piept taciturni și încordați — dealtfel, așa se și zice cînd unuia îi merge jocul : „seceră vîntul sălbatic“ iar celălalt e dator să continue, sarcastic : „cu Spencer Tracy“ — iar tu simți că, în plină înflorire a norocului, un suflu rece îți trece pe la subsuori și ceafă, cerîndu-ți să te întrebi dacă nu cumva un semn prost se arată la orizont.

În toată după-amiaza aceea de Crăciun — marcată de sforăiturile voioase ale mamei și tatălui lui Leonard, că-rora nimeni nu le dădea atenție deși mie, de ani de zile, mi se păreau cea mai originală mulțumire a lor către cel care le trimisese băiatul acasă — n-am înregistrat nici un semn defavorabil. Impuneam un ritm sălbatic. Nu sînt dintr-aceia care nu știu să pună urechea la pămînt, incapabilii, ignoranții, imbecilii care nu pot descifra flu-xul și refluxul unei zile cu noroc, crezînd că la joc totul e fatalitate. Niciodată — doar în ziua aceea — n-am fost euforic la cîștig și nu am avut încredere oarbă în steaua mea de jucător. Mult mai mult mi-a plăcut să dialoghez cu cartea mea, s-o testez, s-o încerc pe o parte și pe alta, să fiu cînd viclean, cînd ironic, totdeauna suspicios cu ea, știind prea bine cine e mai puternic între noi doi. Ca atare, am luat-o binișor ; dacă am văzut că în ziua aceea de la primele done sînt în mîină bună, nu m-am culcat pe o ureche. Am rămas treaz : țelul meu era să văd ce-mi spune „cartea“ despre volumul meu de nuvele. Se părea că-mi spune de bine. Nu m-am lăsat dus, am început să lucrez în detalii : aveam sumarul în minte și cărțile în fața ochilor. Eram, să zicem, „prima mîină“ ; aveam din șase cărți, patru trefle : șapte, opt, nouă, valet — luam „tout-atout“, contractul cel mai înalt, și-mi ziceam : dacă-mi intră decarul de treflă pentru a forma o quintă, a-tunci nuvela cu Angelica e bună. Intra decarul. Lucram și în nuanțe. Luam „tout-atout“ așteptînd o carte — pu-neam în gînd nuvela rabinică — dar prevedeam și posi-bilitatea ca acea carte să nu intre și, totuși, să fac jocul, intrîndu-mi altceva cu care să răzlesc ; aceasta însemna că nuvela era bună, dar mai trebuie să lucrez la ea. În primele cinci partide, mi-am verificat întregul sumar, cîș-

tigîndu-le pe toate — cele cinci nuvele, de fapt, căci a șasea, „Seară de primăvară '45“, apărută, căpăta un alt statut și nu mai avea de ce fi testată astfel. Dar cum? Tipărită, ea avea deja o existență obiectivă. Problema mea era de ce a apărut, în condițiile cînd n-aveam drept să semnez nicăieri. Cine și de ce se îndurase? Mai ales de ce. O explicație era pur politică și întrucîtva umilitoare: cineva se îndurase de mine și mă publicase citind răspunsul meu la ancheta din același număr al revistei, în care-mi declaram credința în comunism. Nuvela nu avea, deci nici o importanță — totul ținea de o declarație prin care „băiatul cu adevărul integral“ dovedea că și-a băgat mințile în cap și a renunțat la teoria lui dușmănoasă. Ori eu —continuînd să cred în comunismul care nu minte — aș fi vrut ca „Seară de primăvară“ să fi apărut mulțumită valorii literare, mai convingătoare decît orice declarații, teorii și memorii. Nu mai eram idiotul care să-și liniștească talentul cu devotamentul. Progresasem. Închideam ochii și-l vedeam pe cel care decretase să mai fac foame pentru ca mințile să-mi intre integral în cap, citind nuvela și șoptind: „Băiatul a început să scrie mai bine, se cunoște că i-a citit pe France și Babel, să apară ceva, puțintel, din el...“ Așa să fi fost? Ca să aflu răspunsul, trebuia să recurg la o soluție și ea obiectivă, în afara mea. Ea sosi, în aceeași transă a inspirației care mă mîna să cer un „tout-atout“ pentru un nouar utopic.

Eram pe tușă, cum se obișnuiește cînd joci în cinci; după patru partide, unul stă afară. Scăpați de mine, jucau destinși, ca soldații după manevre (în casa lui Leonard, aerul îmi părea mereu împregnat de hainele civile dintr-o magazie ostășească și de cîte ori puneam în gură un castravecior mă vedeam mîncînd arpacaș, în sala de mese a regimentului), Nardi partener cu Costică, Serge cu Gămanu. M-am decis — ciugulind dintr-un kek de cacao, marca Mica — să-mi aleg o pereche care dacă va învinge, îmi va îndreptăți ipoteza mea optimistă. Nu m-am uitat la situația de pe hîrtie, să văd cine stă mai bine, ca să nu mă las influențat; i-am privit pe fiecare în parte: Costică — mic, scheletic, cu obrajii uscați și

tăiați de toate vînturile Constanței părăsite, picaresc, la 13 ani — se convertise de la pocker la belotă pe care o juca aventurist, în spiritul pockerului; avea un dar al poveștii orale la miză mică, triplată deodată de apariția unui amor, a unui recepționar de hotel, a unui căcănar; disprețuia violent pe cei slabi și era formidabil în relațiile despre idioți; altfel, profesa scepticismul. La Serge, nu se putea țipa; avea o finețe — a staturii, a nărilor, a degetelor — care-ți sugera că scrie versuri și tratate filosofice, în taină, hotărît să nu le divulge; ne adusesese Prévert și nu discuta despre femei; era eminent în umorul sec cu care traducea în franceză, mot-à-mot, expresiile românești: „comme le feu” — „ca focul”, „les nôtres comme les conifères” — „ai noștri ca brazilii”; nu știa să urle, ceea ce-i dăuna; era întotdeauna decis să limiteze „degaurile”; îmi dădea nostalgia francezei pierdute și nu mai eram atent la joc cînd vorbea cu maică-sa la telefon. căci „la mère” era din Paris, căsătorită cu un inginer român, „son père” cu care discuta dimineața donele cele mai interesante. Gămanu era cel mai bătrîn ca vîrstă, baiat crescut pe Grivița, învățînd belota de la „Silicuță — moartea”, căsătorit cu o fată de evrei din Focșani, dat afară dintr-o instituție centrală prin '53, pentru că la 13 ani ar fi purtat cămașă verde muncind într-un garaj particular; se dusesese în fabrică, sudor, în '56 îl rechemaseră în centrală, refuzase, era puternic, legat bine în toți mușchii, jucase și rugby în naționala de juniori. Altfel blînd la belota noastră, suportînd ca un hamal înfrîngerile, orele de ghină. Cu Nardi pierdusem într-o zi toate pariurile, pentru o viață; îl și iubeam prea mult, puteam cînta împreună „Trubadurul” de la uvertură la scena finală; în '53, după moartea lui Stalin, ne făurisem un nou idol, văzîndu-l, la sala Floreasca, pe Yves Montand; avea un geniu muzical al prieteniei, un instinct natural al ei, cum alții știu să bată un cui, să țeasă un covor sau, ca taică-său, să facă tinichigerie. Pe oameni ca aceștia, nu trebuie să mizezi în problemele strict egoiste. Am mers pe axa Gămanu-Sergiu: finețea și barosul; Prévert și uzina. Proletcultismul meu evoluat.

Fu primul pariu pe care-l pierdai în acea seară. Un eșec însă dubios care-mi permitea un apel, o contestație. În primul rînd, partida se decisese în prelungiri, după ce ajunseseră egali, la 201; jucam de cîteva luni pînă la 201 — de obicei partida se termina la 151, dar Nardi venise cu această inovație, invocînd și o hotărîre a Congresului Mondial de belotă de la Basel, ratificată și de Curtea supremă de la Rotterdam. Erau instanțele noastre europene, inventate de noi, unde urma să propunem, cîndva, nu ne interesa cînd, și alte minuni ca trecerea la distribuirea, pentru început, a șase cărți în loc de cinci, cinci fiind prea puține și celelalte trei, primite după stabilirea contractului, prea multe și prea pockerristice. Costică fusese primul care sprijinise „amendamentul Nardi” cu partida sfîrșită la 201. Orice propunere care țintea la o prelungire a jocului găsea entuziasmul lui — și se știe că nimic nu se poate compara cu entuziasmul în problemele mici ale scepticilor în problemele mari. Costică visa să joace belota pînă la 7 dimineața, așa cum i se întîmpla la pockerele din urmă cu un ani-doi, cînd avea bani — banii marchează, mai bine decît sănătatea, trecerea timpului — și gazda fixa turele la ora aceea matinală, spre indignarea unui partener care nu admitea să se ridice decît după zece poturi luate, indiferent de oră. Costică, nihilistul, nădăjduia la vremea unei belote desfășurate cu tururi, ca la poker. Pînă atunci, el continua să joace levata și să liciteze după legile aventurii și ale contelui Appony, cel care murise plătind cu trei ași și căruia, tot Costică vroia să propună altui Congres Mondial ca măcar noi, belotiștii, să-i ridicăm un monument. Mulțumită acestui stil, el cîștigă partida aceea ajunsă la „egal 201”, în dona decisivă, el inventînd ceea ce avea să se numească pentru eternitate „sans-atout-ul de Costică”: pe o licitație de culoare între Serge și Gămanu, el interveni cu ideea de sans-atout, joc fără culoare, în care cărțile superioare sînt așii și decarii, nu valeții și nouarii; adversarii nu avură nici curaj și nici valeți ca să meargă la „tout-atout”, iar Costică găsi la partenerul său tot ce-i trebuia: trei ași și doi decari! Formidabil — scepticul ceruse „sans-atout” cu mai nimic, cu un as și

un decar. Nebunie curată. Cacialma după toate regulile cacialmalei. Nardi se ridică și se duse să se lipească de sobă, mărturisind că l-a luat cu frig când Costică licitase „sans-atout“, cu trei ași în mîna lui. Costică îi strigă altă vorbă care avea să rămînă celebră, neînțeleasă decît de noi :

— Da' ce voiai să fac la 201 ? „Ils sont maigres“ ! Sînt zlabi.

Sergiu și Gămanu se priveau și tăceau : unul, prea delicat, nu știa să strige, celălalt, prea demn, nu putea. Eu mă pierdeam în interpretări confuze : „Cartea“ nu-mi refuzase categoric un răspuns — ea cochetase cu mine aducîndu-i la 201 egal, ceea ce însemna că nu era nici așa nici așa cu apariția nuvelei ; îmi „spunea“ cumva să las problema în suspensie ? În orice caz, m-am decis să las literatura în pace. În domeniul acesta, „Cartea“ se exprimase clar, fără dubii : aveam un volum bun. Și mai dă-o naibii de literatură ! Se poate trăi și în afara ei.

Am început un tur nou, îl aveam partener pe Nardi, am inventat altceva, luînd-o însă ușurel, mai întîi ca să văd dacă, după pauză, îmi mai merge cartea. „Comme le feu“. Pe urmă, mi-am zis să am grijă că joc cu Nardi, adică să nu formulez pariuri prea întortocheate, aveam bibliografie în direcția asta — cu Nardi nu cîștigam cînd complicam. El trebuia luat de acasă. Am așteptat o situație expresivă ; a apărut : Costică și Gămanu luaseră pe o licitație treflă-cupă, un „tout-atout“, dar cei care urmau să atace eram noi. Mie îmi intrase nici mai mult, nici mai puțin decît o quintă în pică. Dacă Nardi nimerea atacul bun, îi zdrobeam și „Fana mă va suna mîine, la telefon.“ El se gîndea privind undeva, într-un colț afumat al tavanului ; am încercat să-l hipnotizez, dar anii de materialism dialectic „în opoziție cu metafizica“ îmi aboliseră această putere a copilăriei cu care puteam transforma partenerii de joacă în cai ; am început să-l rog, în gînd : „Pică, te rog atacă pică !“ Nardi trecu cu privirea din tavan, la măsuta telefonului, în dreapta : „Servim Republica Populară Română !“ Am repetat formula incantatorie de trei ori și Nardi puse pe masă, în sfîrșit, șaptele de pică ; îi zdrobirăm. Fu un scandal de zile mari

între Costică și Gămanu, constănțeanul urlîndu-i grivițeanului, „cum de licitează, mîna a doua, fără să țină pica?” celălalt, pe un ton rece, care abia că ațîță nervii, replicîndu-i încăpățînat că „în opt cazuri din zece...”

— Dă-le în mă-sa! țipa — cu vinele bine umflate pe gîtul bronzat pentru veșnicie — Costică. Am să-ți dau de zece ori în cap, poate că în opt ai să înțelegi să nu mai ceri „tout-atout” fără să ții toate culorile!

— Am avut doi valeți — n-am avut pică. În opt cazuri din zece...

Gămanu deținea o artă a calmului cu care te făcea să mergi pe pereți. Nardi și cu mine ne înțelegeam în plăcerile triumfului voluptuos și discret. Printre urletele lui Costică, îmi explică, realist și cu voce scăzută, că atacase pică fiindcă n-avea din ce altceva să pornească.

— N-am avut imaginație...

Dar, după acastă feerie, cartea îmi obosi. Mai ținea cu mine, îmi zîmbea la nevoie, cu cîte o terță esențială, dar loviturile de mare spectacol încetară, careurile nu mai veneau în galop, partidele le cîștigam la „scurt cap” — foloseam în belotă, deseori, limbajul curselor de cai la care nu mai mă duceam dintr-o anume „zi a austriacului” — dar nu aș fi cutezat să mă supăr pe ea. Pe Carte să nu te superi niciodată. Am continuat însă s-o interpretez, să negociez cu ea, evitînd o despărțire prea brutală la care mă prefăceam că nu mă gîndeam. I-am propus — ținînd seama de oboseala ei — să nu se mai „omoare” dîndu-mi careuri și rubicoane, să nu mă mai copleșească, eu urmînd să n-o împovărez cu pretenții și întrebări prea mari și prea importante la care ea, oricum, îmi răspunse mai mult decît mulțumitor. Mă simțeam ca în grajd, vorbind iepșoarei mele, cu grijă, cu zahăr, bătînd-o pe grumaz, după un galop în care mă scosese, păcătoasa, la liman. Ca atare, dacă nu mă mai poate ferici întru totul, să mă lase baremi de capul meu, de pildă : să pot influența atacul partenerului. Încă ar fi fost bine. Îmi plăcuse — de ce s-o fi mințit ? În următoarele două partide, cîștigate fără strălucire și fără probleme, îmi dovedi că mă ascultase și-mi acceptase propunerea : vreo trei „tout-atout”-uri, luate conform cîntecului de nerepetat din școala primară:

* Vezi „Supraviețuiri”, vol. I, pag. 150.

„trei culori cunosc pe lume...“, le jucasem hotărînd că adversarul va ataca în culorile favorabile mie. Nu mă mai angajasem în nici un alt rămășag. Nu mai vroiam să aflu nimic ; pe scurt : nu mai aveam chef să pierd. Nu se trage de Carte, cum nu se trage de o femeie, dacă nu mai vrea.

Abia în ultima partidă a turului, mi-a trăsniț o idee modestă, dar imperioasă : dacă dictînd atacul partenerului acesta se va conforma, să-i dau în pauză un telefon Luciei, ca să-i spun, totuși, „la mulți ani“, indiferent dacă bărbatu-său, rugbistul, era acasă sau nu. Am făcut imediat „pe de trei“ : dacă porunca îmi va fi auzită și împlinită, rugbistul nu va fi acasă. Îl aveam partener pe Gămanu ; nu obișnuiam să-i dictez, nici să-i strig, nici să mă cert cu el. Mă intimidă. Mă intimidă prin acel refuz din urmă cu un an, cînd Împărăția îl chemase să-l reabiliteze și el îi răspunsese că rămîne sudor. Eu n-aș fi putut refuza o asemenea bună veste și de aceea, pînă și la belotă, îl priveam și-l tratam cu un respect penibil, de neevitat în claritatea lui care nu suporta vreo nuanță atenuantă : era respectul unui laș în fața unui om curajos. Juca mai slab, poate cel mai slab dintre noi, neatent în licitație, uituc în jocul de levată, încăpățînat în justificarea blîndă a greșelilor lui — eu îi luam sistematic apărarea, căci toate păcatele îi veneau din faptul că era singurul care muncea cu brațele, singurul care se trezea la 4 dimineața să prindă tramvaiul spre uzină ; o lașitate sincer recunoscută și trăită posedă gingășii și înțelegeri, nu numai monstruoziități. O clipă, totuși, m-am gîndit să renunț la un pariu care depindea de el. Cîștigasem — ca la curse — cu Nardi, Fana urmînd cu siguranță să mă sune a doua zi, unde scria că trebuie să iau și eventul cu Lucia ? Lucia nu mai era femeia visurilor mele, nu merita să investesc energie într-un pariu cu o miză mică, la urma urmei, care, chiar cîștigat, ce mi-ar fi dat ? O cotă de nimic : felicitări de sărbători unei femei cu care ai terminat. M-am uitat și pe hîrtie, stăteam prost, ei la peste 150, noi pe la 60, puteam fi rubiconati, de ce nu le-aș ceda partida ? Orice — numai asta nu. Niciodată să nu-ți menajezi adversarii. Cartea nu te va ierta. Dacă

vrei să-ți faci praf o carte care-ți „merge“, milostivește-te de cei care pierd. Din nou îmi apăru între cele cinci degete ale mîinii drepte : 7, 8, 9, 10, valet — o quintă. În treflă. „Il y a des jours comme ça“ — „iest takaia șansa“, în plină noapte, obosită, unei femei îi vine deodată o idee măreață. Gămanu — mîna întîi — spuse „pas“, după el Sergiu spuse „cupă“. Eu nu aveam cum să-mi anunț trefla asta roială — căci noi jucam belota bridgeată, cea care despărțise ultimul Congres de la Basel în „bolșevici“ și „menșevici“ — așa că am spus „pas“, așteptînd, brusc excitat, o minune care nu întîrzie : Costică luă direct și vesel un „tout-atout contra unui nou război“. Gămanu trebuia să atace. Am început să urlu la el — în gînd, desigur — „treflă, Gămane, treflă, dacă ataci treflă vin de la întîi ianuarie să mă califici sudor !“ Clipea — vechi tic al lui — din pleoapa dreaptă, puse mîna pe o carte, o lăasă, pipăi o alta, am înțeles că trebuia, din nou, să gădesc un cuvînt de vrajă, care nu venea și atunci am început să strig — în gînd, desigur, căci cine îndrăznea să pronunțe un asemenea nume ? — numele celui care ne dăduse afară și pe el, și pe mine, și pe alții, un nume scurt și rău. Îl implorai :

— Hai, Gămane, răul nu ești tu, răul nu sînt eu, răul este el.

Apăru pe masă, în toată frumusețea ei sălbatică, o damă, dama de treflă, Sergiu anunță o quartă și furniză un as de treflă, eu spusei calm : „quintă“ și luai cu valetul atotputernic. Costică aruncă riga de treflă și totul deveni clar, cînd arătai, înaintea celei de a doua levate, cum se cuvine, quinta. Sergiu trînti cărțile pe masă — gest neobișnuit — și începu să se lamenteze :

— Bine, mă, Costică, ceri „tout-atout“ fără treflă ? Ești nebun ?

— Ce vrei, ce vrei... tu nu vezi ce baftă are ?

— Ce baftă, care baftă ? scîncea Sergiu, în timp ce Gămanu necheza fericit :

— Ce zici, Reloane, ce atac am găsit ? Sînt prost, nu ? și se întoarse spre Costică : Ia mai zi-mi că-s zlab ! ?

— Ești, mă, da-i ăsta cu toată cartea !

Gămanu o luă foarte în serios ; îl vedeam prima oară hotărît să se entuziasmeze de sine însuși :

— Și ce dacă are carte ? Mi-a spus ceva ? Mi-a dat vreo indicație ? Mi-a făcut vreun semn pe sub masă ? Poate că mi-a făcut vreun semn... Zi, Reloane, ce semn mi-ai făcut ?

Am dus lașitatea pînă la generozitate ; n-aveam curajul să-i stric bucuria, nu merita și nici nu era ceva de explicat. I-am spus să împartă cărțile și să le luăm partida. Ceea ce se și întîmplă : în dona următoare, Gămanu prinse nici mai mult nici mai puțin un careu de valeți și îi făcurăm „capot“.

— E, don Costică, cine-i cu cartea ? îl întrebă, copilăros.

— Ești un tîmpit... îi răspunse neted și liniștit Costică.

Nardi — care ținea scorul și socotelile în lei — anunță că sînt în preajma recordului mondial de cîștig, 89 de lei. Recordul era de 98 și îi aparținea. Îmi venise rîndul să stau pe tușă, așa că am luat telefonul de pe măsută și m-am cărat cu el în cămăruța care despărțea sufrageria de bucătărie ; l-am pus pe răcitor și am format numărul Luciei ; mi-a răspuns chiar ea, precizîndu-mi imediat că e singură în casă și poruncindu-mi foarte înțepat — de parcă ne-am fi certat ieri — să-i spun dacă i-am dat telefon ca să-i cer iertare. Nu, doream doar s-o felicit de sfintele sărbători. Nu, ea nu avea nevoie de felicitări de la mine, ci de dragoste. Să-i cer iertare și după aceea... De abia aici, în acel spațiu îngust, resimțeam destinderea și siguranța de sine pe care ți le dă cartea cîștigătoare ; i-am explicat din nou, spiritual foc, că n-o suportam nici pe maică-mea cînd insista să-i cer iertare. Să nu fiu ironic ! Să nu fiu ticălos ! Vai, de ce vorbește atît de urît de sfintele sărbători ? Mai bine mi-ar fi spus dacă îmi făcuse sarmale — și eram gata să mă arunc într-un eseu pe această temă, cînd ușa sco-rojită a casei se deschise și intră, aducînd tot frigul de afară, Victor Iorgulescu ; îl salutai și îi făcui semn să treacă în casă, unde băieții... El îmi făcu un semn și mai scurt să lichidez telefonul și-mi șopti aspru că mă căuta de două zile... El ? Pe mine ? Lucia perora că nu a găsit otravă pentru sarmalele mele, mie îmi scăpă voios : „chiar

otravă ?", Victor, brutal, întinse mîna să închidă aparatul. Lucia strigă :

— Stai, stai o clipă ! Nu ştiu de ce plînge... Să nu închizi !

— Vorbesc cu o doamnă... i-am explicat lui Victor, acoperind receptorul — mi-a cerut să nu închid, nu pot fi mitocan...

— Foarte bine... fă-te că vorbeşti şi ascultă !

Victor era grav şi dur ca în noaptea aceea de la cenzură, cînd îmi tăiaseră toată partea cu creierul din eseul despre 1 Mai* ; am început să spun în golul aparatului : „bine ! bine ! bine !“ şi am înţeles clar că ieşise scandal cu nuvela mea din „Viaţa românească“ ; nu trecuse pe la serviciul lor, că el ar fi ştiut ce trebuia făcut ; am auzit un răcnet de copil în aparat, repetam mecanic : „bine“ — numele cel scurt şi rău, pronunţat repede de Victor, ar fi urlat că „aici nu va fi Ungaria“ şi a cerut „să se lichideze toate rezistenţele ideologice“ ; se trece la anchete, eu aş intra la „rezistenţi“, o auzeam pe Lucia întrebîndu-şi copilul dacă-l mai doare, dacă vrea ca mama să-l sărute, îngînam : „bine ! bine !“, Victor îmi ceru să fiu atent ce vorbesc şi cu cine, Lucia reveni în sfîrşit la aparat şi-mi zise, mai blînd, să fiu poimîine după masă, la 5 fix, în faţa menajeriei de la Bălcescu ; îmi va aduce cozonac. Victor vru să treacă în sufragerie, l-am reţinut cu o mîna, cu cealaltă punîndu-mi pe umăr receptorul în care femeia, iar enervată, dorea morţiş să ştie ce înseamnă acest „bine !“, iar îmi bat joc de ea ?

— Se poate lăsa cu arestare ? l-am întrebat, în şoaptă, cu un calm tehnocratic.

Victor se smulse de lîngă mine — cu o mişcare brutală care-mi dădea să înţeleg că misiunea lui amicală luase sfîrşit — şi intră în sufragerie unde băieţii îl primiră cu strigăte de mare plăcere, ca pe un semn ceresc care le anunţa o nouă eră, ca pe o bună, într-adevăr, vestire a ceea ce mai tot jucătorul numeşte „întoarcerea cărţii“. I-am spus Luciei, repede, că voi veni şi am în-

* Vezi „Ficţionarii“ („Supravieţuiri“, IV), pag. 129.

chis aparatul ; îi auzeam relatîndu-i bafta mea îngrozitoare, cîrtindu-mă nu atît cu răutate cît cu speranța că vremurile tiraniei mele vor dispărea odată cu apariția lui, aici, ca un înger mîntuitor. Jucătorii au religiozitatea facilă și superstițioasă, defectul însă se recuperează prin spontaneitate și haz cuprinzător. În noaptea aceea de Crăciun, povestindu-i lui Iorgulescu de la cenzură, blestemățiile mele, ei păreau prunci nevinovați, îngeri revoltați împotriva unui Irod necesar a fi detronat sub ochii lor. Sergiu mai ales ținea să-i explice donele cele mai zguduitoare.

Ca de obicei, în fața celor mai serioase situații, nu eram în stare să ripostez pe măsura gravității lor, aruncîndu-mă instinctiv în joc — de noroc, de cuvînt sau de sentiment. Era neputința mea. Dezgustător. Dezgustător ? Nu mă așteptasem la o asemenea lovitură potrivnică, după atîtea pariuri cîștigate și o „carte“ care mergea „comme le feu“ ; nimic nu mă anunțase că în cîteva secunde voi pierde averea de speranțe, bucurii și chiar certitudini pe care le adunasem cu de-ajunsă prudență și calcul încordat. Fusesem prea naiv ? Prea puțin atent ? Încă o dată realitățile îmi dovedeau că gîndesc ca un copil prost, că mă bucur ca un imbecil și leg fenomene care nu au de ce să fie legate între ele. Toate aceste evidențe nu mă înspăimîntau, nu mă dureau și constatam — fie și în cele cîteva secunde necesare trezirii, acolo, în cămăruță — că termenul de „rezistent“ cu care mă vedeam caracterizat, după ce fusesem negativist, javră, element dubios, intelectualist și obiectivist, nu era deloc deplasat și chiar mă stimula. Am tras tare aer în piept, inhalînd mirosul cămăruței nenorocite. Nu, nu făcusem (oh, verbul cel mare, dumnezeiesc !) pe mine. Aveam și ceva în cap. Am intrat în sufragerie — unde Mica, trezită de urale, îl întreba deja pe Victor ce să-i dea de mîncare, — le-am anunțat că nu-mi place să joc în șase și cu toate riscurile de „mauvais goût“, le voi lua banii, după ce voi juca doar o singură partidă, cu Victor. E legea celui mai tare, s-o suporte. Nu jucasem niciodată belotă cu el în patru, el mă învățase belota în doi, dacă mai ținea minte, într-un sediu din Cucu Starostescu, într-o noapte de gardă...

— ...fusesem obsedat că ai un revolver la tine... mai târziu mi-am dat seama de unde-mi venea... n-aveai la tine un revolver în alegerile din '46 ? Noi eram cu Paul, tu plecai în Clemenceau...

— Ce să caute Clemenceau în alegerile din '46 ?... rîse Costică. Clemenceau pune tunurile pe pistoalele voastre. Hai, dă odată cartea !

Victor nu ripostă la insinuare, întrebă doar, tehnic, dacă schimbasem mizele și cum e cu careul de optari, dacă mai anulează sau nu dona. M-am retras și eu în apolitică.

— Joci cu „sans-atout“ peste pică, pentru „tout“ ?

— Bineînțeles.

Oricît de ispititor îmi apărea, am hotărît să nu fac nici un pariu cît jucam cu Iorgulescu. Mi-am spus că sînt un laș și m-am ținut ferm. La cîte mă legaseră de Victor, aș fi trebuit să pun la bătaie, din nou, volumul. Am ținut în mine : Nu. Volumul era un bun cîștigat. Cartea mi-l confirmase, nu mai era nevoie să-l risc. Începurăm cu cîteva done simple, de „culoare“, în care ne înțeleseserăm de-ajuns de bine, Victor, sobru și rece, neavînd ce să-mi impute. Nici eu, nici el nu doream să fim fanteziști ; ne complăceam într-o mediocritate a cărții, lăsînd-o să curgă ; ne arătarăm indiferenți la neașteptatul banc al lui Costică anunțînd „belotă și rebelotă“ prin „Clemenceau și reClemenceau“. Deodată, pe mîna întîia, Victor luă un „tout-atout d'emblée“, adică îl apucă damblaua, fără vreo licitație prealabilă — eu, dealtfel, nu aveam nimic cu care să-l fi ajutat — și îi făcu „capot“, doar pe mîna lui. Tot ce avea era major. 70 la 0. Partida se rupse în favoarea noastră — noi aveam vreo 120 de puncte, ei, Costică și Nardi, vreo 50 ; puteau în-casa „un rubicon“. Victor nu-mi adresă nici o vorbă, nici o privire.

Atunci, ca un cal care-și rupe în somn frîul și se trezește nechezînd ca mușcat de o muscă, gîndul unui nou pariu se smuci deodată în mine și oricît încercai — rațional — să-l liniștesc, să-l alung, să-l adorm, se dovedi inutil. Ce vroia, dobitocul ? Că dacă luăm partida — cu-

rajos, demn și curat va fi să mă duc, chiar astă-seară, acasă, la numele cel scurt și rău, să trec de milițian explicându-i despre ce e vorba, el să mă lase și odată ajuns în fața aceluia, să-i spun să nu mă ancheteze, să nu mă aresteze, căci — așa cum îi scrisesem în memoriu — eu am servit, servesc și voi servi Republica Populară Română. Această enormitate — chit că jucam atent — am auzit-o formulată decis și clar. Gîndul avea o precizie de cel mai prost augur. L-am înjurat violent. N-a vrut să plece. Știam că nu va pleca. Am încercat să mă concentrez în joc, am izbutit, dar nu-mi fu greu — ca la telefon, unde putusem s-o ascult și pe Lucia și pe Victor — să-i aud tirada patetică, de parcă ar fi fost rabinul din nuvela Bar-Mitzvei mele : mă întrebă — cu o rapiditate uluitoare, încît nici nu-i puteam desluși toate cuvintele, dar înțelegîndu-le perfect sensul — de ce am fugit din casa mic-burgheză, de ce am făcut armata, de ce cred în comunism și m-a emoționat aparatul auditiv al lui Camil Petrescu, dacă nu pot ține acest pariu care nu e deloc prostesc, ci drept și simplu ? „Hai te cară !“ — i-am spus, cerîndu-i lui Victor, tot în gînd, desigur, să atace pică, și el atacînd caro în acel „tout-atout“ cerut de ei și izbutit, ceea ce-i făcu să treacă rubiconul. Victor îmi explică glacial că nici nu avea pică.

— În schimb, ai pică pe mine — îmi veni să-i spun, dar m-am reținut neștiind dacă suportă calambururile.

— Mai bine fii atent — îmi spuse, mestecînd cu poftă o bucată de pepene murat — că ne-au ajuns și pot lua partida.

Ar fi fost o soluție : să pierd partida și să scap de pariu. Acela mă auzi, mă făcu de căcănar și trecu la teorii curat reacționare, de nu știu unde scoase, niciodată divulgabile : ce rost are socialismul meu, toată superioritatea noastră morală și politică, dacă nu te poți duce într-o seară să discuți de la om la om, cu... ? De la suflet la suflet, cum se numea rubrica foarte populară a ziarului de unde fusesem dat afară, ultimul articol apărut acolo intitulîndu-se — aceasta îmi veni în minte, chiar atunci, neștiind exact ce să defosez, caro sau cupă — „N-am stat zadarnic sub gloanțele lui Rădescu !“, semnat de un general, stilizat îndelung de mine.

— Joci îngrozitor ! îmi strigă Victor, la sfîrșitul do-
nei, joci absolut îngrozitor ! Cum defosezi caro cînd
n-ai nimic în caro ? Cine te-a învățat defosele ?

I-am răspuns, cu calmul lui Gămanu :

— Tu.

Toți rîseră și Victor se înfurie și mai și, amenin-
tîndu-mă că dacă pierdem partida — eram 198 la 198 —
o voi plăti eu, fiindcă el nu joacă pe bani ci pe greșeli :
„Cine greșește, să plătească !” Rostise ideea cu o vio-
lență care ne încremeni ca deconspirarea unui secret de
toți știut și temut ; l-am asigurat, cu aceeași liniște a
unui curaj niciodată practicat, că vom cîștiga partida, eu
fiind un om care-mi recunosc greșelile, restul frazei în-
ghesuindu-l în mine și spunîndu-mi clarificat că dacă
vom cîștiga, nu mă voi duce acolo, acasă la V..., fiindcă
toate pariurile sînt o tîmpenie în care sînt decis să nu
mai cred. Mi-am auzit replica în timp ce primeam căr-
țile, într-o tăcere de pot la poker în care-ți joci moșia :

— Bine. Dacă, după ce vei cîștiga, nu te duci la V...,
te vei îmbolnăvi !

Știam cu ce să mă ameninț, cu ce să mă înfricoșez, cu
ce să mă iau între baionete ; nimic nu era mai copilăresc
și mai serios în mine ca frica de boală. Din primele trei
cărți date de Nardi, două nu fură altceva decît doi gran-
dioși valeți. N-am formulat nici o dorință, nici un ră-
mășag, ca un om, în sfîrșit rece și matur, aspirant strict
la rațiune, ca la sănătatea maximă. În următoarele trei,
se găsi încă un valet dar și un șeptar și un optar, nefle-
nasoale dar foarte bune în caz că. N-am emis decît o
vorbă tehnică : să mai vină un valet ! Nardi — cine al-
tul decît cel dotat cu geniul prieteniei ? — după ce dă-
du tuturor cărțile, puse pe față un valet. Cu trei în mî-
nă și unul pe masă, mi-am permis să iau din farfuria
cenzorului o bucată de castraveci : au pasat cu toții,
am cerut „tut” — Victor nu clinti pe scaunul său — am
anunțat liniștit : „caré”, imposibil de anulat cînd aveam
și cîte un șeptar și optar, lîngă care se lipise, așa, ca să
nu mai fie probleme, și cîte un nouar de treflă și de pică ;
mi-am tras cele șase levate, găsind și o biată cupă cu
care să-i dau mîna (ce expresie !) lui Victor care era ma-

jor cu ultimele sale două cărți. 70 capot-ul și 40, careul de valeți — 110 puncte la 0.

— N-ați avut un Clemențeau și un reClemențeau ? I-am întrebat pe Costică, însă nimeni nu putea să-mi răspundă în tumultul general, dominat de un „formidabil ! formidabil !“ al lui Sergiu și de o întrebare delirantă a lui Victor Iorgulescu :

— Ați văzut ce face frica ? Ați văzut ce face frica ? I-a fost frică să nu plătească partida și i-a venit careul de valeți ! Ați văzut că există leac de frică ? și — întinzându-se peste masă — mă îmbrățișă. I-am observat ridurile din colțurile ochilor. Chelise. Îmbătrânise.

Ca un om stăpîn pe toate mecanismele vieții, m-am ridicat, am cerut banii — 95 de lei, la trei lei de recordul mondial — și m-am dus fără alte comentarii, în vestibul, să mă îmbrac, cît timp perdanții se scotociră în buzunare, căutînd monetarul și hîrțile, într-o bruscă și îndîrjită tăcere. Mica mă întreabă unde plec la ora asta, cînd s-a mai plecat la șapte jumătate de la belotă ? Fiul ei glumi în numele tuturor, spunîndu-i să mă lase să plec că altfel, mîine, nu mai are ce izmene să-i spele. Mica nu rîse — ea rîdea rar — și mă mîngîie pe obraz.

— Te simți prost ?

Mi se păru, deodată, că nu mă vede și mă dezmiardă în neștire. I-am explicat că e ziua unchiului meu — știam că pentru ea familia e argumentul suprem — i-am adăugat potrivit-mi haina pe sub pardesiu, cu un gest văzut la tata, că unchiul meu e ca un tată pentru mine, am mai dat-o puțin pe mîncare și gospodărie precizîndu-i că mătușa mea mă așteaptă și cu tortă, „o, știu ce torte face mătușa-ta... stai ! stai ! să-i trimit pepenași murați !“ Am reținut-o dîrz, ca prins asupra minciunii :

— După tortă, pepeni murați ? Lasă Mico, mi-i dai pentru revelion. Mai trec pe aici în săptămîna asta — și am intrat decis în sufragerie, cerînd banii.

Nouă hîrtii de cîte zece lei și cinci monezi mă așteptau pe un colț al mesei, împăturite într-o foiță pe care Sergiu scrisese : „Avec les compliments de la maison.

25.12.57". Semnaseră toți, în afară desigur de Iorgulescu. I-am pus lângă hîrtia de 25 care se odihnea, liniștită, în buzunar. Am găsit un taxi de cum am ajuns la răscrucea Vulturilor cu Nerva Traian. Mi-am dat seama — respirînd puternicul parfum de „Moscvă“ care-i impregna banchetele — de unde venea, din Valeriu Braniște, de la „Pace trainică“...

I-am cerut șoferului să mă ducă pe Calea Victoriei, la „Café de la Paix“ ; m-am gîndit că aceasta era prima noapte de Crăciun pe care o petreceam în orașul meu, pe banii mei, într-un taxi care mă ducea la o mare cafea, ca pe un boier. Ca pe un boier ? Pentru prima oară, după mulți ani, ateu fiind, înregistram că era Crăciunul și am simțit — în fulgerarea unui stop — că sînt scriitor, un mare scriitor și m-am văzut, copil, la o masă de pesah, întrebînd „ma niștana alaila aze“, prin ce se deosebește această noapte de Crăciun de toate celelalte nopți ?

Arie și recitativ

Ce mă oprise să-i poruncesc șoferului să mă ducă la
locuința numelui scurt și rău, aflată în perimetru ?
Ce mă oprea să analizez ceea ce mă împiedicase să-i
poruncesc să mă ducă în perimetru ? Visul unei

nopti

de Crăciun era să pot pătrunde în casa șefului
propagitului și să-l conving să nu mă aresteze, să
nu mă ancheteze, să nu mă considere un dușman.
fiindcă cer socialismului transparență și adevăr,
cît mie însumi.

Nu, nu stătusem zadarnic sub gloanțele lui

Rădescu !

Ironia — odată cu parfumul de Moscva —

se întoarce

împotriva mea, dezvăluindu-mi nenorocirea :
eram și eu prea transparent, nu aveam gânduri
ascunse, nu știam ce-i viclenia, sufeream de o
sinceritate care se dorea, imbecila, și comunicativă —
oh, fericiții mei tovarăși de luptă care știau să
comunica sufletește dîndu-ți o labă grea în spate !
Ca o muscă pe greabănul rănit al unui cal,
o milă verde se așeză pe mine și oricît încercai
să mă scutur de ea, odioasa opunea rezistență.

Mila avea cea mai proastă trecere în educația stali-
nistă a sentimentelor noastre. În tot ce ți se întîmpla
trebuia să dai vina numai pe tine, sau pe imperialism —

dar între aceste două extreme nu trebuia să apară mila. Trebuia — și nu mi se părea nici nefiresc, nici greșit — să te învinuiești cu spirit critic, fără să-ți pui cenușă în cap, să fii tăios dar nu exagerat, să fii sincer, crud, analitic, profund, tot mai profund, conștient că niciodată nu ești de-ajuns de profund, convins că totdeauna rămîne loc pentru o analiză și mai adîncă și mai aspră, însă nu excesivă, excesul ducînd la suspiciune, suspiciunea la o nouă învinovățire. Mila era mai rea decît o împăcare cu burghezia. Mila apărea mai dezgustătoare decît o trădare. Mila nu se compara, în netrebnicia ei, cu minciuna. Ea constituia o împăcare cu tine, cel rău și slab. Ea era în opoziție cu materialismul și cu dialectica, adică ținea de idealism și metafizică. Ea venea — vorbind mai nuanțat — nu chiar din imperialism, ci din religie. Ori religia era abdicarea definitivă în fața unei forțe dacă nu mai viguroase decît dușmanul de clasă, atunci mai ciudate, poate mai periculoase, din cauza abstracției și vechimii ei. Mila se opunea analizei, aducînd lacrima, scîncetul, ruga în locul unei gîndiri științifice. Lacrima — bărbătește reținută — era doar pentru morți. Noi eram vii. Noi nu mai eram copii. Ideea lui Anatole France — „nous sommes d'éternels enfants“, pusă ca motto la „Angelica“ — era falsă. Trebuia s-o modific, s-o șterg din manuscrisul aflat la tanti Verona. S-o șterg? Începeam eu însumi cu cenzura? De la milă la lașitate, într-adevăr, nu era decît un pas.

„Vol-au-vent“ cu ciuperci

La „Cafè de la Paix“, chelnerul literar pe care-l căutam nu era în tură ; am rămas ca un popîndău în mijlocul oficiului, la încrucișarea comenzilor de coniac și friptură ; străbătusem localul pînă aici, dincolo de ușa batantă și draperiile de pluș, căutîndu-l din ochi, printre mesele puțin populate. Crăciunul era, probabil, singurul rezistent real.

— Îl găsesc mîine ? l-am întrebat pe un piccolo care-și permitea să-și aranjeze papionul, contemplîndu-se într-o oglindă.

— Nu-l găsiți trei zile... e un Fănel...

Expresia lui — combinată cu un polițist care-și sărbătorește Crăciunul pînă la Sfîntul Ștefan — îmi redeschise acel uitat calendar al sfinților ortodocși care nu mă mai tulburase de o viață, deși, de mic, îl știam la perfecție, într-o familie care ținea cu aceeași plăcere la lotches de pesah și la cozonac de Crăciun. Am vrut, deci, să mă duc, în față, la bombonerie, să-i cumpăr Fanei, din banii belotei, 200 de portociocolată — pentru a doua zi cînd urma categoric să mă sune — dar din dreapta, dintr-un colț invizibil, m-am auzit strigat scurt și energic ; m-am întors și l-am văzut pe Pop, ținîndu-și întins piciorul drept pe o banchetă, ca pe un divan acasă ; ocupa singur o masă de patru persoane, într-o nișă prinsă între trei oglinzi — mă invită să iau loc în fața lui, nu aștepta pe nimeni, eram invitatul lui, să mă dezbrac, să comand ce vreau, coborîse din Hațegul lui de două zile cu piciorul rupt, la o vînătoare de căprioare, și-l pusese în ghips, îl mai durea noaptea, dar se hotărîse să-l sfi-

deze cu o seară de Crăciun la „Café de la Paix“, de unul singur sau cu maximum un prieten, care va apare, să comand ce vreau ; bătu din palme ca un tânăr marchiz, ceru unui piccolo o listă și o pernă, acela se conformă : îi aduse perna pe care Pop și-o puse între el și oglinda din spate, iar mie lista pe care nu o puteam conspecta în liniște din cauza unui singur gând : de când eram noi doi, prieteni ? O extraordinară strălucire a privirii — venită de pe alte meleaguri decât ale mele — îmi cerea, ca o parolă între doi malrauxieni, să mă încredințez formulei lui, să las metafizica și să aleg, cuminte, o mîncare. Totuși, ne văzusem o singură dată, în fugă, la o ședință, îi scrisesem anul trecut, felicitîndu-l pentru un Premiu de Stat cucerit cu un roman care-mi plăcuse „ca atmosferă a solidarității virile“ și-mi transmisese, după scandalul din Aulă, că-mi admiră, în sensul cel mai critic, curajul de a mă lovi cu capul de pereți. Nu știam despre el decât că duce, undeva, în munții Transilvaniei, o viață de Hemmingway pentru a scrie ca Malraux. Vîna, pescuia, scria — nimeni dintre noi nu trăia astfel, dar nici nu era obsedat de o asemenea viață. Ezitînd între un escalop și „o simplă vrăbioară“ — cum spunea Mazilu — l-am privit pe sub sprîncene și am convenit că fie și cu un picior în ghips, lîngă care-l adusesese și pe celălalt, întinzîndu-se cît se putea de comod între oglinzile care-i flancau bancheta, avea ceva irepresibil de campion într-o probă în care se combinau succesul, gloria, banii, o trecere prin suferință, norocul și chiar acest guler alb și tare, din nylon, rar văzut în capitala țării. Campionii mă fascinau ca pe Don Quijote, comedianții.

Ceea ce nesuferitul sentiment de milă nu distrusese izbuti, din două mișcări și cu o cămașă albă, Pop ; nu mă mai simțeam un mare scriitor, ca în taxiul parfumat cu Moscva. I-am întins lista, să aleagă el — ce va mânca el, să-mi comande și mie. El nu mânca seara. El va mai lua o vodcă. Îi făcui semn că eu — nu. De ce ? Trebuia băut, altfel crăpăm ; bătu din palme, de data asta apărui un chelner care semăna frapant cu acel mare comic, gras și deștept foc care, de curînd, la o recepție, fusese chemat la masa cea mai importantă ca să spună două-trei

bancuri descuiate și așezându-se, foarte degajat, întorsese un pahar și întrebasese : „dar, mai întâi, cine toarnă aici ?“ Pop îmi ceru să aleg și să încetez cu fasoanele mic-burghize de copil politicos :

— Familles, je vous haïe ! exclamă, foarte apăsător, apoi rîse cu și mai mult înțeles.

— Vol-au-vent aux champignons ! i-am citit chelnerului care notă, sobru, și mă întrebă, numai pe mine, ce vreau să beau. O vodcă. Pop bătu copilărește din palme, încercînd să dea și din picioare, dar emise, la fel de spontan, acel „au !“ care stătuse la baza multor împrieteniri ale mele, în alee, pe Cuza-Vodă, cu diverși copii faultați de mine. Îmi plăcu deci acest țipăt, el avu inteligența să nu mai extragă efecte din acest rol și mă chestionă brutal, imediat ce chelnerul dispăru, cum stau cu lecturile. Trebuie băut, scris și citit. Vodcă și lectură. Vi-nătoare și roman. „Rostovii și Garine ?“ îl tatonai discret, pe un ton scăzut, care-i pretindea totuși să nu uite de declarația de prietenie și să treacă la o joacă mai substanțială :

— Dacă te privesc, semeni mai mult cu Nicolas Rostov decît cu Garine.

Privind drept înainte, îmi spuse că-i place întrebarea : balul sau revoluția ? N-am clintit. Brusc, întoarse capul spre mine :

— Malaparte ? mă întrebă rapid, dar nu conspirativ, chit că suna ca o parolă.

Am dat din cap afirmativ și am șoptit : France.

— Un dulce copil. Köstler ?

Am înghițit bine în sec ca să nu spun : Babel. Aici nu mai trebuia vorbit de Babel. Și nici pentru ce venisem...

— Zero ? Infinitul ? mă chestionă, „culegînd“ titlul așa, pe două rînduri, cu schepsis.

I-am făcut, denumind cumva locul, un semn vag pe care-l interpretează printr-un gest lejer al mîinii drepte, urmat de o expresie care mă fermecă o clipă, prin dibăcia cu care-mi vestea că înțelegea totul și nu va divulga nimic :

— Ar fi un act de cultură...

Cît timp chelnerul îmi aranjă furculița și cuțitul lîngă farfuria „vol-au-vent“-ului care aburea mai presus de orice neliniști, m-am arătat preocupat de o problemă pe care orice om de cultură ar fi socotit-o benignă : Ernest, ce reacție putea avea la Andrei Malrău ? Nu-i prea sofisticat ? Prea lucrat ? Și invers, Andrei... Pop bău din stacană, privind mereu înaintea sa, chelnerul se retrase și am îndrăznit, în sfîrșit, să duc paharul meu de vodcă, la gură. După prima înghițitură — cu totul arzătoare — mi s-a făcut o lumină în cap și m-am trezit în fața unui pariu : dacă nu mă va întreba nimic despre ce scriu, atunci îi voi spune că eu l-am publicat, prima oară, în „Revista elevilor“ și — luînd cuțitul, furculița, înghițind o bucată bună de „vol-au-vent“, — i-am văzut clar titlul articolului, pe pagina a doua, la rubrica „Teză la literatură“, primul articol pe care-l aprobam eu ca să plece la tipar, în aprilie 1948, deci : „Romanul, expresie a vieții“, avînd ca idee de bază că în literatură, ca și în viață, sînt două lumi, una burgheză și alta a muncii... Minunea ciupercilor mă înalță și mai sus și-mi transmise, la fel de precis, că tot ce i-aș fi cerut, fără să mă simt umilit, ar fi fost să mă lase să-i spun la ce lucrez, ce am în cap, ce i-am dus Veronei să-mi bată la mașină. Ar fi suportat o confesiune a altuia ? „Vol-au-vent“-ul era amețitor și fiecare mestecătură mă ducea spre miezul întrebării. „Vol-au-vent“-ul era mai bun decît un cozonac trandafir ?

Pop, fixîndu-și vîrful unor botine de piele pe care nu le vedeam cumpărate chiar de la Hațeg, începu, ținînd paharul în mîină, fără să mai bea, o demonstrație în următorul sens : pe Malaparte, noi, poeții tineri, nu-l mai putem ajunge, nu mai avem războaiele lui, e păcat sau kaput, totuna e, dar putem fi mai tari decît Köstler, mult mai tari, el nu mai știe ce știm noi, aici... — și își roti paharul deasupra capului, cum fac rabinii cu cîte o găină, înainte de a o tăia, învîrtind-o în jurul creștelui unui copil. „Vol-au-vent“-ul avu bunătatea să-mi aducă aminte că jertfirea păsării se numește în idiș „kapură“, de unde violenta întrebare dacă nemții nu scosaseră „kaput“-ul lor din „kapura“ evreilor ? Pop își

puse paharul în vârful capului, — unde, ca la Iorgulescu, î se ivise un început de chelie, evocator al bătrînului meu tată care mă ținuse tuns pînă la 18 ani, idee la care nu protestasem — și-l ținu acolo, sus, punîndu-și mîinile pe piept, vorbindu-mi cu ochii ridicați spre minunea din pisc care, într-adevăr, nu dădea semn de alunecare. „Aici“ însemna cutia noastră craniană, cea care — zicea el — deținea doi lobi ai creierului, denumiți de mult, din '40, de Köstler, ca locul de naștere, „ca Betleemul, nu?“, al celor două idei de bază : creștinismul și socialismul. Un lob a dat una, celălalt alta. De aceea există dreapta și stînga...

— Cine a dat una și cine a dat alta ?

Mi se făcuse foame de concret.

Pop întinse mîna dreaptă, luă din creștet paharul, bău scurt și, privind numai înaintea sa, frecîndu-și pieptul pe sub cămașă, cu stînga, îmi spuse că știe prea bine ce am în cap ; mi se păru o frază inadmisibilă în ușurătatea cu care fusese rostită — am înțeles însă imediat că nu știu cum să-i răspund, fie din cauza vodcăi care juca între lobi mei, fie din cauza politeții mele mic-burgheze care-mi interzicea să mă cert cu un om care mă invitase la masă. Una era mai rea decît alta. Am simțit o mare dorință să-mi pun și eu paharul pe cap, l-am adus într-adevăr pe claia-mi de păr negru și des, l-am ținut acolo cu mîna dreaptă și i-am spus numai atît :

— Eu am în cap următoarea întrebare : de unde ai cămașa asta ?

El mă privi cu coada ochiului : o avea de aseară cînd curățase, la un poker, trei lulele — „slabi în ce scriu, slabi în ce joacă“ — unul dintre ei plătind și cu cămașa asta. Îi venea perfect. N-o luase pînă nu o încercase, după un pot în care plătise cu doi ași o cacialma a ăluia, care-l mai și enervase fiindcă susținuse tot timpul că trebuie să ne întoarcem la duioșie, la „Puiul“ lui Brătescu-Voinești ; „trag cacialmale și le place Brătescu-Voinești ; se duc la Bicăz și visează să scrie «Puiul»“... Se întoarse spre mine :

— Ai citit „Puiul“ ? De cînd n-ai citit „Puiul“... ? și luminat de o bucurie care i se părea drăcească, îmi în-

credință că la 15 ani, când citea pentru prima oară „La condition humaine“, o lăsa din când în când ca să deschidă „Puiul“ și să-l spună cu glas tare. Nu băusem niciodată cocktailuri de-astea ? Atunci nu aveam de unde să știu cum sună André după patru fraze din „Puiul“ și, după ce dădu pe gît ultimul strop de vodcă, se întinse bine pe banchetă, își potrivea vioi spatele de oglindă, închizînd ochii, tot cu mîinile pe piept. O bună bucată de timp — mîna îmi înțepenise ținînd paharul pe creștet, căci nici eu nu mă lăsam — îmi improviza o parodie, cu un activist de raion care pleacă să excludă un fiu de chiabur dintr-o organizație sătească de partid și, pe drum, instinctul de excludere se transformă în poftă cinetică, oprește mașina, șoferul îi scoate pușca de vînațoare din portbagaj și tipul o întinde pe miriște să omoare prepelițe, ca deodată să descopere un pui firav, rătăcit pe cîmp și să-l podidească mila și lacrimile ; nu poate ucide o păsărică, dar vine cu puteri noi să urle împotriva bestiei care-și găsisese culcuș în rîndurile noastre. Mi-am lăsat paharul pe cap, să-mi cobor mîna, s-o duc la gură, uimit ca un țăran în fața unei minuni din afara hotarelor lui ; în clipa cînd Pop — tot timpul cu ochii închiși, ca un dirijor fără partitură, știind însă exact din ce grup orchestral să-și extragă efectele — vru să treacă la textul propriu-zis al demascării, paharul îmi alunecă pe nas, pe bărbie, îmbibîndu-mă strașnic cu alcool. El auzi mișcarea, deschise ochii, tăcu brusc și mă privi cum îmi tamponiez grijuliu petele de pe haine, cu șervetul smuls de la gît ; am găsit cu cale să-mi acopăr pocinogul, spunîndu-i că și eu am ras, în după-amiaza asta, patru belotiști. Știa belotă ? E un joc mult mai complicat decît pokerul. Și mai frumos... Am ridicat cît de cît privirea spre el, pantalonul îmi transmitea pînă în cei doi lobi mirosul de vodcă, Pop revenise la poziția sa, cu mîinile pe piept, îngăimînd amical „nicevo, nicevo...“ ca și cum am fi cules, copii, dude, și ne-am fi murdărit împreună, dacă nu ceva mai rău, mult mai rău : ca doi băieți care merg la dame și unul îi povestește celuilalt, mai experimentat, că a ratat prea repede.

— Mi s-a întâmplat ceva asemănător la Moscova, în '50, cu o delegație, mai lucram la Arte. Mi-a căzut un pahar cu vodcă pe pantalon și s-a dus pînă în pantofi. Un general cu mustați și decorații mi-a dat un șervet mare și mi-a spus tot așa : „nicevo, nicevo“... Era tovarășul Momîș-Uli, locotenentul din „Șoseaua Volocolamskului“, dacă ai citit... (am îngăimat un „da“, încremenind.) Ajunsese șeful gărzii Kremlinului... E ceea ce nu mai știe nici Kōstler...

L-am privit ca un bou, probabil : visa, parodia, mă jigneau ? Din profil, cum stătea, l-am văzut fixîndu-și botinele. Aș fi vrut să fiu sincer cu el, ca acest miros de vodcă venit din șofa pantalonului ; n-am putut să-l întreb decît dacă știa că există, în literatura română, o bucată despre Momîș-Uli...

— Nu citesc toate tîmpeniile... ! Zi mai bine că mă ștergeam pe pantalon, îmi simțeam ciorapii uzi și-mi stătea pe limbă... — Pop plescăi deodată și mă sperie, căci cine știe ce mai putea spune un om mai beat decît mine, aici ? — da' nu l-am întrebat !, ceva, un substantiv propriu la acuzativ... da' nu l-am întrebat, mi-am ținut limba, uite-așa ! — și, într-adevăr, își prinse limba între dinți — e extraordinar de plăcut să-ți ții limba în sala Sfîntu-Gheorghe... Încîntat de idee, rîse bine, strîgînd deodată : „au !“ și pipăindu-și, imediat, genunchiul ; apăru pe dată chelnerul — ceea ce mă sperie și mai și, dovadă că draperia de pluș lucra indiferentă la sărbătorile religioase ale personalului — și Pop, bătînd din palme, iarăși marchiz, îi ceru cel mai bun vin, mie poruncindu-mi :

— Tu ce mai vrei ? Comandă ce vrei !

— Eu plec — și am pus, decis, șervetul pe masă.

— Nu poți pleca așa, ud. Te simt toate femeile. Stai jos și usucă-te !

M-am ridicat, chelnerul se retrase cu acea demnitate a formulei : „Pînă mă întorc, vă decideți !“ Rămăși singuri, Pop întinse energic o mîină spre mine și cu degetul arătător * — ca în afișele revoluției care-ți ordonau ce ai

* Vezi bibliografia capitolului.

de făcut — îmi ceru să stau jos, cu un glas deodată mînios, cu o privire febrilă pe care nu i-o puteam fixa, ea alergînd de la mine la botine, de la botine la oglindă și de la oglindă la paharul gol de pe masă. Oricum, nu l-am ascultat și am început — privindu-l de sus, în creștetul chelit — să-mi închei nasturii pardesiului dickensian cu care mă pregăteam să străbat iarna săracă în zăpadă. Atunci întinse — ca pe un braț al aceleiași revoluții imperioase — piciorul valid spre mine și-mi ceru, încă o dată, să stau jos, căci are să-mi spună ceva, dacă nu îmi dă în cap cu piciorul celălalt, oricît l-ar durea. N-am luat niciodată un ghips în cap? S-ar fi potrivit bine să-i amintesc cum debutase, dar nu i-am spus-o, înlemnit cum mă aflam, în picioare, simțind trecerea izului de vodcă din pantalon în pardesiu, repede, ca uitătura lui de la una la alta :

trebuia să-mi spună că tot ce mi se întîmplase se explica prin lipsa operei; n-aveam operă — și dacă n-aveam operă, nimic nu mă putea apăra; ce dădusem pînă în clipa asta? aveam vreo capodoperă? la noi trebuie să ai capodoperă, nu dreptate la tribună; dreptatea fără capodoperă, la noi, e moft; noi trăim sub regimul capodoperei; românii sînt absolutiști; nu există dacă nu te înscrii în capodoperă, ca în colectivă... să deschid orice manual și o să văd că din clipa cînd apar „Luceafărul” și Scrisoarea patra, aia pierdută, deci capodoperele, s-a terminat cu „Iobagul” lui Bolliac și cu discursurile în care spui adevărul; numai oamenii fără operă au ceva de spus și li se dă, normal, peste bot; opera îți apără botul — e clar? și mă fixă feroce, după ce pînă atunci privise numai înaintea sa.

Ca atare — și chiar întorcîndu-se cumva spre mine, continua să tragă cu coada ochiului spre oglinda din fața lui, neștiind cum să se împartă între mine și sine — ca atare, trebuia să termin cu vorbele și să dau ceva scris. Trebuie să plec la Bicz, să dau o carte despre Bicz — se uita direct la el însuși, în oglindă! — cu care să închid toate gurile. Nu va fi cartea vieții mele, dar fără ea nu voi avea viață pentru operă, o viață burgheză, să-l iau pe Flaubert cu mine la Bicz, nu pe pros-

tul ăla de France (de unde dracu' o știa... ?) „La révolte des anges“ e un nimic față de rugăciunea rabinului din Șimleu; știam rugăciunea rabinului din Șimleu, când nemții i-au pus să-și sape gropile? El le-a spus să nu plîngă, să nu ceară milă, să fie mulțumiți că Dumnezeu și-a întors fața de la ei din rațiuni necunoscute (Pop își întoarce chipul spre mine) și să primească moartea cu bucurie integrală — dacă știu ce înseamnă „integral“ — să fie mîndri că vor muri cum vroia Adonai, dar el le promite că îngerii, rușinați, își vor apleca frunțile și nu vor mai lăuda niciodată pe creatorul lumii! Asta-i adevărata revoltă a îngerilor, toată Oradea o aflase în timpul războiului iar el, puber, aruncase „La révolte des anges“ cît colo și trecuse la domnul Moreau care era mai cinstit, dacă știu cine e domnul Moreau. ... (Știam, dar de ce nu-mi scrisese la „Revista elevilor“ cum a aruncat „La révolte des anges“? Dar eu l-aș fi publicat?) Bătrînul „oncle“ o spusese clar: numai o viață ordonată îți asigură o operă violentă... Să-l ascult! Să iau „Educația sentimentală“, acolo e scris cu litere de foc — și nu mai părăsi oglinda, recitînd fără teama că l-aș putea surprinde în flagrant delict — că sînt evenimente din care oamenii deștepți rămîn idioți pe viață... Să am grijă!

— Deocamdată atît? l-am întrebat repede, presupunînd că dacă a ajuns la Kremlin, știe ce înseamnă „deocamdată atît“. N-am mai verificat pe fața lui ce a înțeles din replica mea. Am ieșit din nișă, aruncînd deoparte faldurile draperiei — ca un rege care, pierzîndu-și coroana, găsește puterea pentru un gest derizoriu capabil să-i amintească, totuși, ce a pierdut. Chelnerul venea cu vinul, pe o tavă, potrivind șervetul pe sticlă, m-a salutat sobru, din bărbie și m-a lăsat să plec; îmi țineam limba între dinți — fără să mă jignească imitarea lui Pop, acolo, în sala Sfîntul Gheorghe —, la o masă din stînga l-am văzut din nou pe profesorul neokantian de ieri, cu care dădusem examen la „Odissea“, parcă alaltăieri, discutînd cu o doamnă, ceea ce-mi frînse zborul spre el, reținînd doar, în trecerea grăbită pe lîngă ei, această întrebare, distinctă, a femeii cu un vibrato de soprană:

— Cui trebuie să-ți vinzi azi sufletul, pentru a traduce „Faust“ ?

Mazilu îi răspunsese odată unei poete care-l anunța că pleacă la mare, să scrie un „Faust“ al ei :

— Fii mulțumită dacă ai să te bronzezi !

Am respirat adânc și am simțit că put irefutabil a vodcă, pînă în izmene. „Poate că astă-seară a fost botezul meu...” — mi-a trecut prin cap, dar am avut tăria să mă corectez : „Astă seară e Crăciunul, nu Boboteaza. Boboteaza e pe 6 ianuarie, pe 7 — sfîntul Ion Gură de Aur“. Mi-am încleștat bine maxilarele — ca eroii filmelor proaste, nici asta nu m-a jignit — am ieșit în stradă, renunțînd la portociocolată, am trecut prin fața Capșei, acolo m-am rezemat, tot ca în Dickens, cu fruntea de o vitrină : prin deschizătura unei alte draperii l-am văzut clar, înăuntru, pe Paul cu o doamnă superbă, purtînd o rochie roșie și un turban alb ; m-am îndemnat să intru ca să-l întreb, decisiv, de ce n-am ajuns după „Votați soarele !“ la transparență, dar l-am auzit răspunzîndu-mi :

— Tu nu gîndești, teoretizezi stări sentimentale...

BIBLIOGRAFIE

Ce generație sîntem ?

Din comoditate, din lipsă de imaginație, în sfîrșit, nu ne interesează — generațiile își leagă numele de ani : generația lui '48, generația lui '900, generația lui '916, generația lui '930 ; au aici contribuția lor războaiele, armatele, cercurile de recrutare. „Sînt leat '914“, spunea tata... „eu leat '936“... spunea feciorul lui, — adică numele generațiilor lor se leagă de anul în care au luat o pușcă în mînă. Cu mai multă imaginație, mai liniștită, mai grijulie față de creațiile ei, față de evenimentele ei culturale, sociale, tehnice — istoria ar fi putut consacra „generația Giocondei“, „generația Simfoniei a IX-a“, „generația Manifestului Comunist“, „generația lui Pasteur“. Sînt indicii că așa se va întîmpla : într-un film bun, generația de bolșevici a revoluției din 1905, crescuți de

Lenin — este denumită „generația învingătoare“. Străbunica unui prieten — femeie robustă azi, la 97 de ani — a citit la 25 de ani împreună cu mii de oameni din generația ei, „Luceafărul“. Oamenii anului 1883 — care primii în istoria acestei țări au citit într-o bună dimineață acea capodoperă unică în gândirea artistică — nu ar trebui să se numească „generația Luceafărului“? Străbunica amicului o și spune cu o mândrie nealterată de clătinările enervante și tot mai accentuate ale capului: „Eu sînt generația «Luceafărului», copii!“

Noi — ce generație sîntem? Dacă fiecare generație ar trebui să-și lege numele de acel eveniment unic pe care l-a trăit — noi, cei de 25 de ani în 1955, noi cum ne-am numi? Am cunoscut, am văzut, am simțit noi ceva ce nimeni înaintea noastră să nu fi cunoscut, să nu fi văzut, să nu fi simțit?

Noi am văzut la 25 de ani „Copiii din Hiroșima“. Filmul acesta a trecut prea ușor prin viața noastră. Nici una din generațiile care ne-au precedat nu a văzut așa ceva. Întrebați-vă părinții, bunicii, străbunicii, cereți-le să-și încordeze la maximum memoria — le-a trecut vreodată prin fața ochilor o asemenea tragedie? Au știut ei, la 25 de ani, ce înseamnă ca pe scara unei case să rămîină o pată din tot ce-a fost un om? Le-a fost cumva solici-tată imaginația ca să-și închipuie măcar ce uriașă tris-tețe poate degaja o nuntă într-un oraș, la 6 ani de la distrugerea lui atomică? Și s-a ridicat vreodată proble-ma înțelegerii unui om care are un copil, într-un oraș în care aproape toate femeile sînt sterile? Noi sîntem pri-ma generație care am văzut oameni murind, femei sterile și nunți triste, din pricina radiațiunilor unei bombe atomice! Nimeni înaintea noastră nu a văzut așa ceva. „Copiii din Hiroșima“ a fost un eveniment unic în viața noastră. Dar vom lega noi numele generației noastre de „Copiii din Hiroșima“? Ar însemna ca viața să fie cel puțin la fel de tristă ca o nuntă în Hiroșima, sterilă ca femeile din Hiroșima. Ce tristă ar fi generația noastră!... Noi trebuie să fim singura generație care a văzut și a înțeles „Copiii din Hiroșima“!

Atunci — ce generație sîntem?

Dacă ne opunem a fi „generația“ copiilor din Hiroșima — ce a mai dat unic acest an 1955, unic pentru viață, pentru gândirea noastră, demn să ne încoroneze generația? Fiecare e dispus să-și exagereze propriile experiențe. Sîntem prea tineri, orgoliul e cu noi. N-avem o perspectivă amplă asupra lui '55 — și totuși ne întrebăm cu care din evenimentele lui să ne numim generația... Nu s-au întîmplat numai fapte istorice, dar cine uită proza zilelor nu înțelege poezia străpungerii unui tunel. Și totuși, — oricîți coeficienți de luciditate impune viața, entuziasmului și vanităților noastre de constructori — nu putem să nu sezișăm noul termen apărut, într-o bună dimineată de decembrie a anului 1955: industria mine-reului de uraniu. România are o industrie a minereului de uraniu: în România se construiește centrul de cercetări nucleare.

Întrebați-vă părinții, bunicii, străbunicii, cereți-le să-și încordeze la maximum memoria — au auzit vreodată de această realitate? La 25 de ani, noi așteptăm cu toată gravitatea ca centrul de cercetări nucleare din Republica Populară Română să producă izotopi radioactivi. Nimeni, înaintea noastră, dintre locuitorii acestei țări, nu aștepta un asemenea eveniment la 25 de ani. Să fie acesta evenimentul sub semnul căruia vor intra în istorie cei care, în 1955, în R.P.R. — aveau 25 de ani? Nu știu — ne mai așteaptă atîtea evenimente unice!

Tipul

Atunci am pornit mai departe, pe lângă statuile lui Spiru Haret și Ion Heliade Rădulescu, am trecut prin fața Bisericii Ruse de pe Ion Ghica, aflată în rînd cu sediul Asociației pentru Relațiile cu Uniunea Sovietică și m-am oprit peste drum de spitalul Colței, în stația de tramvai a lui 20, pe locul unde — anul trecut, la 21 decembrie, de ziua lui Stalin — Labiș fusese lovit de un tramvai 20. Am stat acolo multă vreme — într-un vînt rece, fără boi care să mă îmblînzească prin respirația lor, fără stea, fără magi, într-o melodramă care nici ea nu mă umilea; am tras bine în piept mirosul de vodcă pătruns parcă și în nasturul cămășii de la gît și m-am rugat unui tip care nu vroia să mă asculte, deși se uita la mine ca într-o oglindă. Ca și Pop, se uita la mine pentru a se privi pe el însuși. Zeilor le e sete. Ei sînt însetați de ei înșiși.

Mi-am adus aminte că am încheiat amorul meu cu Angi, iubită de la 8 la 16 ani, deci prin '46, în fața bisericii de pe Popa Nan, a sfinților Constantin și Elena, cînd îmi spusese că Stalin al meu — după cum aflase ea de la maică-sa — omorîse foarte mulți oameni. De ce nu încheiasem „Angelica“, astfel, prin replica asta? Dacă volumul cu care mă laudam nu conținea minciuni, dar nici nu avea vreun curaj? Ce stare e aceasta — nici minciună, nici curaj? Ce înseamnă un mare scriitor?

Tipul tăcu, l-am privit mai atent; era interesant că pe chipul lui pulsau și se coagulau rapid multe personaje — toate secundare! — ale vieții mele pe care nu le puteam detecta precis, le confundam, lipsit de răb-

dare * și recalcitrant la feerie ; semăna oarecum cu Flaubert în expresivitatea frunții, avea și ceva din nene Moritz, cel care-mi dăduse prima oară să citesc Gherea, brutalitatea privirii lui — când mă învăța că omul trebuie mereu să spună că nu-i e bine, că-i merge rău, altfel nimeni nu-l crede — și în ridurile feții, toată pilitura de fier adunată pe degetele lui Ticu, tatăl lui Leonard. Mă rugai mie : „Te rog, termină cu misticismele ! Tipul nu există. E o prostie !“ Am insistat : „Poți fi mare scriitor dacă nu ești arestat ? Te poți defini în afara închisorilor ? Cum poți scrie fără să fii arestat, dar nici poliția să nu se bizuie pe tine ? Ma niștana, prin ce se deosebește... ?“ „Circulați !“ îmi murmură, ca un blînd milițian.

Prin piața Sfîntul Gheorghe — cu maxilarele încleștate, deși dacă cineva m-ar fi întrebat de ce le țin așa, din mînie sau manie, nu i-aș fi putut spune decît că așa se străbate, prin ceața tot mai deasă, piața Sfîntul Gheorghe — am luat-o pe Moșilor—Negustori—Planteilor, cu o surdă plăcere de a economisi banii, de a nu-i da nici pe portociocolată, nici pe taxiuri ; ajuns acasă, Sanseverina, aceea care adulmeca orice rufă și o arunca la coș pentru cea mai fină sugestie de netrebnicie, se prefăcu că nu mă simte, mă lăsă să intru în baie, să mă spăl liniștit, să-mi pun pijamaua, ceea ce-mi dădu, într-adevăr, senzația unei dezvinovățiri rar încercate, prelungite prin aruncarea cămășii și izmenelor alături de coș ; avui, pe dată, o mare speranță în Ecaterina ca, descoperindu-le, să nu emită vreo uimire, ea fiind o femeie care știa ce înseamnă un bărbat venit de la beutură. Există experiențe bărbătești care dau femeilor cultură sufletească, precum bibliografiile ample — gîndire universitară.

Cumințenia Sanseverinei mi se lămuri odată cu o nouă felie de trandafir care mă aștepta în sufragerie. Eram în acea stare vremelnică de tot mai largă împăcare cu lumea, încît nu puteam s-o tratez cu refuz. Gerson dormea de mult — „necăjit, zicea ea drept introducere,

* Vezi bibliografia capitolului.

că n-am stat cu el, de ziua lui". Șantajul acesta nu anunța nimic bun. M-am consolidat în estetica bobului de stafidă, extrăgându-l din materia lui, pe cât de densă în bunătate pe atât de pufoasă la gust, „mă rog, dacă avem de-a face cu un cozonac în adevăratul sens al cuvîntului". A cui era fraza asta? A cuiva din familie — dar ce vroia ea să mă roage? Mi-o spuse drept, aprinzîndu-și o țigară și luînd-o repede de la gură, trăgîndu-i fumul și expirîndu-l — toate rugile au nevoie de un abur? — împreună cu această frază : să mă văd mîine, la un cinema, cu Anemone. Am înlemnit : știa că n-o pot suferi, îi ziceam Anemi, cu accent pe „i"-ul final, fiindcă era prea viguroasă. Sanseverina trecu la un ton mai strengăresc :

— Hai, mă, fă-mi și tu o plăcere... Am vorbit cu ea, e de acord... Mîine, la „Miorița"... și mă fixă, strălucind de interes și curiozitate, prin fumul țigării. Ce-o să te coste? Zău că e o fată scumpă lîngă care...

— Mai face scrimă?

Întrebarea i se păru eliberatoare și amuzantă :

— Nu mai face scrimă și mi-a jurat că n-o să mai fie spirituală cu tine...

După șantaj, trecea la mituire : știa că ori de cîte ori îmi reținea expresiile, mă îmbuna. Din adîncul încîntat al papilelor mele gustative, i-am murmurat mohorît că mîine aștept un telefon de la Fana Fotiade. Sanseverina stinse febril țigara în scrumieră și hotărî pe un ton de adolescentă :

— Faci pariu cu mine că Fana nu-ți dă mîine nici un telefon?

Intuiția ei mă birui : am acceptat că dacă mîine, pînă la 10 dimineăta, Fana nu-mi dă telefon, o voi suna pe Anemi să aranjez cu ea prima vedere din viața mea. Sanseverina nu se bucură pe cît ar fi fost necesar : păru, mai degrabă, brusc răzbită de un atac de lacrimogenie care se manifestă printr-o mîngîiere maternă rapidă și — în cele din urmă — timidă a locului unde ținusem paharul de vodcă în timp ce Pop îmi parodia Brătescu-Voinești, ceea ce mă furnică la ideea că i-aș putea lăsa, cumva, un semn olfactiv al degringoladei mele și mă sili

să mă retrag, curentat, cu multă înverșunare. Ea înțelese, ca de obicei, că nu suport mila și nu avu curajul decât să afirme, cu voce hotărît înlăcrămată, că „mă, băiatule... mă, băiatule, trebuie să-ți faci un rost...”

— ...că altfel nu se mai poate, nu ? i-am completat fraza — aveam o plăcere enormă să-i duc pînă la capăt frazele care o făceau de rîs ; dar nimic nu mă îndemna să-i explic că atîta timp cît spui : „nu se mai poate“, se mai poate.

BIBLIOGRAFIE :

„Rabdomanție : Pretinsă artă de a ghici viitorul cu ajutorul unei baghete magice“ (Dicționarul explicativ al limbii române)

Întrebare : din acest cuvînt derivă „rabdomanie“, mania răbdării ?

În dimineața celei de-a doua zile de Crăciun, m-am trezit cu — deși nu visasem nimic în acest sens — următoarele versuri : „Noptile catalane, noptile andaluze / Cu surîsul ars pe buze / Au vorbit“ și cu întrebarea dacă le publicasem în „Revista elevilor“ — unde debutasem cu un poem de 1 Mai din care să mă tai dacă mai știam un vers... — sau în „Tînărul muncitor“ ; dacă tot n-aveam operă, le-am repetat și le-am continuat ca într-o frază normală, de fiecare zi : „Cuvintele lor, vajnică brigadă, au alergat pe fiecare stradă, noptile catalane, noptile andaluze, cu surîsul ars pe buze, au vorbit : În Spania a întîrziat primăvara“. După zece ani, nu mi s-au părut rușinoase — erau melodioase și, în conținut, juste. Poate că „vajnică brigadă“ nu mai ținea, odată cu trecerea timpului — și cu acel film care devenise o vorbă de rîs : „Brigada lui Ionuț“ — dar care poezie de debut are toate cuvintele incasabile ? Căldura patului îmi dădea o stranie bunătate față de mine, care mă conduse dealtfel și la ideea că ura față de Franco rămăsese întreagă, ceea ce-mi legitimă definitiv poezia, aducîndu-mi și chipul fetei care mi-o recitise la radio sau într-un cenaclu ținut în sala de festivități a unui liceu comercial de pe bulevardul Domniței/Botev. Îmi reveni numele acelei fete, Nina, acelei fețe — slabă, cu maxilare proeminente, palidă și cu mulți pistrui, tușind discret și insistent, vorbind întotdeauna foarte patetic, contrast care-i fascina pe toți cei din jurul meu, dispuși să joace cu ea într-o „Traviată“ a U.A.E.R.-ului, mie neplăcîndu-mi decît fetele

extrem de sănătoase — apoi îi revăzui strada de pe lângă Morgă și Băile Meltzer, apartamentul vechi, cu camere înalte și studioul — studioul de filme documentare unde lucra și Fana. În transa acestor scene strict realiste, mi-am tras plapuma peste cap, așteptînd telefonul Fanei și întrebîndu-mă :

— Ce înseamnă că-l urăști pe Franco ? Pe cine urăști tu în afară de tine ? Tu nu știi să urăști...

Violența acuzației nu mă copleși ; dimpotrivă, cu un anume haz, îmi apăru din aceste vorbe prea dramatice pentru o dimineață în care mă trezisem cu un sentiment mai de „doamne-ajută“, făptura cu totul caraghioasă a micuțului și mohorîtului domn Franco, din curtea noastră lungă de pe Cuza-Vodă, omuleț care nu numai că nu putea fi urît dar mi se dovedise de mare ajutor — și revăzui, sub plapumă, șirul indian de dimineți în care, foarte tainic, înainte de a mă duce să lucrez la „Revista elevilor“ (întrerupînd clasa 8-a, din ordinul lui Crăciun), în sediul de pe Știrbei-Vodă, intram la sinagoga spaniolă de pe Banu Mărăcine („ai observat cum dansează un elev evreu „Banu Mărăcine“ ?) să spun „Kadiș“-ul pentru tatăl meu, îl găseam în oficiul întunecos doar pe domnul Franco, trebăluind la focurile de dimineață, el deschizînd și încuind templul, niciodată indiscret față de mine, întrebîndu-mă doar o singură dată dacă știu rugăciunea, fără alte chestionare metafizice ; pînă cînd, după cîteva rugi, am abandonat acest drum, socotind că ipocrizia mea este prea mare și ori fac revoluție, ori mă „scrîntesc întru Hristos“ — conform expresiei lui Lenin din „Tolstoi, oglindă a revoluției ruse“, studiu citit în acele zile și recenzat în pagina culturală, de care răspundeam, a „Revistei“. Domnul Franco — care, după cum constatasem, nu deconspirase nici măcar fetei lui, Gilda, ca-n „Rigoletto“, prezența mea în templu — avusese, cu același aer morocănos, delicatețea să nu-și arate indignarea față de hotărîrea mea ; din cînd în cînd, întîlnindu-ne fugitiv în curte, trăgea cu coada ochiului spre mine, ofînd banal și dînd din cap foarte expresiv. Fata lui, mai mare decît mine cu cîteva ani, făcea baie la noi, venea în halat și papuci, se așeza în sufragerie, după spălat, șter-

gîndu-se bine pe corp, strîngîndu-și atentă halatul la piept, ne vorbea mult despre el — cu habotnicie și minuție — dînd mohorelii lui aspectul unei vieți eroice pe care lăsa să se înțeleagă că o va urma, nu imediat, dar nici la paștele cailor ; urmărindu-i doar mișcarea marginilor la halat, mă întrebam, — într-o parafrază a studiului de mare însemnătate al lui Garaudy, recenzat și el la noi în revistă — „dacă existența domnului Franco poate fi un umanism ?” Eram foarte deștept — așa că, sub cerul plapumei, imaginea ei ștergîndu-și aprig coapsele și degetele, unul cîte unul, mă îmbărbătă sumar, dar nu mă îndemnă mai departe de următoarea idee : să mă ridic din pat și să mă duc în sufragerie, unde să iau din bufetul în care se mai găseau unele cărți ale tatălui meu, un volum dintr-ale mele — „Din poezia rezistenței franceze” (Ed. de Stat, 1949), cu Aragon, Desnos, Eluard, „liberté, scriu pe toate furnalele numele tău !” Mă îndemnă, însă nu am purces. Ceva mă reținea sub plapumă — dacă nu lumina puternică a zilei de iarnă, fără zăpadă, dar cu frig în casă cum numai lumina însoțită de înțeleapta „economie de lemne” poate da, atunci efortul neplăcut de a căuta cartea mea printre atîția Cezar Petrești, cu dedicație sau nu. Făcui totuși un efort să înving acest argument — alungîndu-l cu „liberté, liberté, chérie !”, „et si c'étais à refaire, je referrai ce chemin”, pe urmă în șirul de invocații apăru, în pulover negru, Yves Montand cîntîndu-ne, lui Nardi și mie, „C'est à l'aube...” — mă ridicai în capul oaselor, dădui roată cu privirea prin cameră, acceptînd că nu era nici frig, nici „à l'aube” și în tăcerea care-mi vestea că Sanseverina plecase la piață și Gerson, de mult, la minister, am descoperit pe clanța ușii mele o cravată, gata înnodată, numai bună de pus și de strîns la gît, conținînd în rebusul ei naiv toate sugestiile de tandrețe față de unchi și de datorie față de mătușă ; le-am dezlegat lesne : cravata îmi fusese pusă pe clanță ca omul să nu pătrundă în cameră și să mă trezească prin cine știe ce pas prea apăsător ; neștiind de obicei cînd se întoarce, el nu vroise să plece fără să-mi lase acest semn prin care se ma-

nifesta acordul cu acea rugămintă a soției sale care, probabil, servindu-i ceaiul îi comunicase că am acceptat să mă văd cu Anemia și să-mi fac un rost în viață; mă trezeam rar atât de tîrziu, dar și mai rar îmi puneam cravata; întotdeauna, el îmi făcea nodul, în tăcere, surîzînd, respectînd astfel spațiul în care se exercitau blestemele mele mute la adresa acestui obiect odios de înhămare și înjugare la convențiile burgheze. Tăcerea și surîsul lui îmi transmiteau că — cel puțin în această direcție — mă puteam încă bizui pe omul de stînga care fusese.

M-am întins din nou, resemnat, fără să mai intru în cinema-ul de sub plapumă, fixînd un colț al tavanului și căutînd acolo fraza cu care să-i anunț Anemiei că eram de acord să ne întîlnim la „Miorița”. Formularea mi se păru imediat necorespunzătoare, atât pentru mine cît și pentru ea: dîndu-mi acordul, instituiam o superioritate de mare putere care dă curs unor tratative duse de un terț reprezentînd interesele unei puteri mai mici; aș fi jignit-o — o fată, chiar dacă face scrimă cu fiecare cuvînt, nu trebuie jignită, mai ales în perspectiva unei invitații la cinema; frumos gîndit; frumos, urît — nu suportam să mă arăt superior cuiva, nu-mi venea bine, n-aveam vocație, cu atât mai puțin una de mare putere masculină; cu deosebire în relațiile cu femeile, dacă nu stabileam o egalitate, nu mă simțeam în apele mele teritoriale. Ar fi trebuit să găsesc o expresie mai șagălnică, mai destinsă, mai drăguță — și acest cuvînt, venit dintr-un strat foarte vechi, mortificat, îmi alungă orice inspirație. Mila era un sentiment respingător, cravata un obiect dezgustător, dar cuvîntul acesta: „drăguț” le întrecea, prin plasticitatea lui, pe toate. Trebuia să fiu și să vorbesc „drăguț” cu Anemia pentru „o vedere” — conectarea acestor două cuvinte îmi dădu dimensiunea unei tîmpenii care interzise, o vreme, apariția altor propozițiuni; nu venea nimic, nu se lega nimic, imaginația părea într-o stare de impotență — incapabilă să tresară gîndind la o femeie — ceea ce nu mă sperie ci mă preciză, fenomen întotdeauna luminos, indiferent ce întu-necime dezvăluia: n-aveam vocabular pentru „vederi”

cu domnișoare din afara organizației, „nașă partia“ nu mă învățase să le acostez, să le înțeleg, să le agăț, și odată ajuns la această expresie veselă, o muzică bine sincopată mă învălui, oferindu-mi singura formulă — străină gurii mele — care răzbătuse, totuși, pînă la mine în acest domeniu : „Hello, baby, mademoiselle, hai cu mine la hotel !“, un cîntec al americanilor, prin '46, în București ; lăsa melodia — pe care o contracaram sistematic cu „Tomnaia noci“ — să se joace cu mine, noștimă, în camera asta cu pian, cu Hanon, cu game, cu studii, cu „impromptu“-uri, cu „ecosezele“ lui Beethoven, „Hello, baby, mademoiselle !“ parcă-și pierduse din aroganța imperialistă, oricum nu avea nimic trist, cînd, deodată, îmi apăru, fugar, amintirea unei ședințe, în a șaptea, la „Matei Basarab“, deci în '47, cînd sancționasem doi băieți pentru trivialitatea și cosmopolitismul cu care colportaseră „Hello, baby, mademoiselle !“ Muzica încetă și-mi cerui numele lor și în ce constase sancțiunea : îi dădusem afară din organizație... ? Pentru un cîntec... ? Problema mi se păru penibilă, puerilă, inadmisibilă după o noapte cu Flaubert și Köstler, hotărîi s-o alung, dar ea nu se clinti, începu să mă sîcîie cu o intensitate imbecilă, cu acea rezistență a fleacului care-ți urlă că, dacă-l ucizi, comiți un păcat. Era o mecanică a nimicului care mă scotea din sărite încă de pe vremea copilăriei : mă înțepa o gînganie urîță și, dacă n-o tratam serios, se făcea repede abces, mai ales dacă mă scărpinam : ziceai că-i un nimic, lua proporții și te făcea să suferi. Mama — și, ca să fie tot tacîmul, îmi apăru chipul ei îngrijorat, în gară, la Poiana Țapului, așteptînd să coboare tata din tren — susținea că tot așa apar și se dezvoltă păcatele. Nu ajută la nimic chipul sfînt al mamei. Porcăria se ținea după mine și — precum o femeie nebună care se agață disperată de un bărbat, conform celor citite, eu neîntîlnind în viața mea o asemenea situație — începu să-mi țipe că, dacă o ucid, voi fi nefericit pe viață.

Foarte bine — mi-am spus și m-am decis să privesc scena drept în ochi, așa cum îmi permiteau lumina și tăcerea casei, după zece ani : erau doi, Dudu și Macri, dacă nu Dudu precis Macri, care în ziua cînd, la ora de

franceză, domnul Rubin, profesorul, explica poezia rezistenței — mă rog, pe cât se pricepea, el fiind mai mult un antifascist decît un comunist — atunci cînd el înălță glasul, cu un tremolo pios, declamînd : „et si c'était à refaire“, cei doi se ridicară din băncile lor, acolo, în fundul clasei, și izbucniră într-un „Hello, baby, mademoiselle !“ de un efect comic indiscutabil și paralizant. Calu' — legătura mea superioară — îmi ceru să-i arunc afară, pe fereastră. Credeam că glumește. Nu. Ei nu ne aruncaseră oameni pe fereastră pentru „Allons enfants de la patrie...“ ? Melodiile nu se comparau. Nu facem muzică, facem politică. Politică înseamnă aruncare pe fereastră ? Da, dacă am uitat de „Comuna din Paris“. Le dădusem un vot de blam, nu-i mai spuseseam Calului că amîndoi afirmaseră că-i doare „în vot“, era prima oară cînd sancționam, ar fi trebuit să le rup picioarele, nu știam să le rup picioarele. Pe urmă n-am mai avut ocazia să sancționez și am încasat-o eu : pentru familiarism, pentru rude în străinătate, pentru adevărul integral. Dacă nu-i sancționam atunci, odată — n-aș mai fi fost sancționat de trei ori și aș fi devenit un băiat drăguț și cuminte, da, aș fi devenit drăguț și cuminte. Îmi apărui în fața ochilor ca un băiat drăguț : purtam cravată, costum, un destin „comme-il-faut“, care mi se oglindea cel mai clar pe luciul maxilarelor bine împlinite — exact ca ale vărului meu mai mare, Nelu, care-mi spunea, prin '45, „Grozută“ fiindcă țineam cu guvernul Petru Groza — un luciu și al ideilor, căci sînt oameni care-și poartă ideologia pe față ; eram de convingeri liberale, perfect cumpănite între dreptul unora de a recita „le parti m'a rendu la lumière des yeux“ și al altora, de a fredona „Hello, baby, mademoiselle !“ ; susțineam discret, în cercul meu, dreptatea și progresul prin individualitate, nu suportam mulțimile, violențele lor, manifestațiile de 1 Mai și 23 August, înregimentările, evitasem armata și numai nevestei mele îi mărturisisem că dacă mă tem de ceva e să nu mă ia la „chiaburimea muncitoare“ ; purtam și verighetă ! Mă căsătorisem cu Angi, convins de ea că între Hitler și Stalin nu-i nici o diferență și, în orice caz, noi trebuie să ne ferim menajul și de unul și de altul ; ne creasem acel al șaselea simț care

ne împrietenea numai cu oamenii care-i confundau, acesta fiind și primul criteriu după care ne puteam spune unii altora că sîntem drăguți ; nu ne mai iubeam cu patima adolescenței, dar în general lipsa exceselor nu ne stingherea, prudențele ne consolidau existența în centrul căreia se găseau cele două mame ale noastre, fericite că trăim frumos și nu ne-am înșelat niciodată, deși căsnițiile astea, cum susțin unii, perfectate din copilărie, au, mai încolo, problemele lor. Nu mă încerca nici o ispită. Nu doream copii fiindcă, deocamdată, nu știai ce se poate întîmpla cu ăștia. Îi numeam, ca orice om drăguț, pe comuniști — ăștia, ăia, ei. Eram contabil, ca tata, care, deși speriat de dictatura proletariatului, mă sfătuisese într-o seară să mă las de pian și să mă fac mecanic-auto ; îl ascultasem abandonînd pianul, dar — poate și ca semn de recunoștință față de el — studiasem cinci ani Academia Comercială, fără pasiune însă tenace, strecurîndu-mă numai eu știam cum, printre nenumărate autobiografii, ținîndu-mi gura la servicii, fiindcă avusesem odată de-a face cu ei, în a șaptea de liceu, nevrînd să torn și să nenorocesc doi elevi care se apucaseră să scrie „Hello, baby, mademoiselle !“ pe un fotomontaj consacrat rezistenței franceze ; eram responsabilul gazetei de perete — îmi ceruseră să anchetez și să reprim ticăloșii ; știam cine erau cei doi, dar nu voiam să-i divulg, această hotărîre ținînd și de exemplele rezistenței franceze care ura turnătorii, nu ? Confundarea cauzelor drepte și nedrepte prin identitatea manifestărilor lor era o sursă constitutivă a noțiunii de „om drăguț“ ; le răspunsesem foarte tare că nu mă pregătesc pentru meseria de turnător și le trîntisem „à tout jamais“, ușa în nas ; nu mă clintisem din această decizie și, mîndrindu-mă tainic cu ea, o luam drept o trăsătură de caracter ; îmi rămăsese însă o alergie la „rezistența franceză“. O preferam pe a mea. În '53 plătisem o sută de lei pentru un bilet la Yves Montand — în general țineam la bani și nu jucam decît „o piatră“ pe săptămîină, la niște prieteni — și oricît îmi plăcuse „Les grands boulevards“ care-mi dăduseră sentimentul li-

bertății cum numai francezii îl au, „C'est à l'aube“, cîntecul partizanilor francezi, mă iritase. „De ce-i trebuise?“ — formulai cunoscuta întrebare care stă la baza vieții de om drăguț, ca un „que sais-je?“ la pesimiști. Mă simțeam foarte mîndru că aveam cultură franceză, de la înălțimea căreia nu puteam suferi filmele sovietice cu prea mult război, mizerie și suferință. Într-o seară de Paște — care, după moartea tatălui meu, își pierduse protocolul, dar izbutea să ne mai adune pe toți în aceeași rezistență a duioșiei inebranabile — o rugasem pe mama, după masă, să ne citească din „Toi et moi“, eu promițîndu-i că-i voi cînta la pian „Ecozezele“; știam că o fac fericită sugerîndu-i că aveam aceleași gusturi literare, dacă fusesem silit să renunț la pian. Literatura nu mă interesa decît ca un fel de a fi pe gustul celor dragi. Cartea sfîntă era „Autant l'emporte le vent...“.

Mă pregăteam, ca într-o îndelungă juisare, să intru în elaborarea literaturii acestui bărbat drăguț — capitol voluptuos ca o imagine obscură în timpul unei autoafîțări adolescente — cînd ușa sufrageriei se deschise cu zgomot și o auzii pe celebra Ada-Aida, cea mai cultă verișoară, de-a doua, „fată cu literele“, ajunsă obscură corectoare externă la o editură tehnică, strigîndu-i răspicat Sanseverinei — în continuarea unei discuții din bucătărie, probabil — să mă trimită să spăl closetele, „fiindcă la cît a mîncat ... altceva mai bun, Anișoaro...“.

Sanseverina, cu un efort evident de a nu ridica vocea, îi răspunse la o limită doar de ea știută, educată de Ecaterina, între rezonabilitate și indignare :

— Da' cum poți să vorbești așa ? și deschise radioul la maximum ; căzu, peste noi toți, ca din senin, melodia temei cu variațiuni din „Cvintetul păstrăvilor“ ; răsuna clar, demn și salubru. Pianul acela nu o intimidă pe Ada-Aida :

— Da' ce crezi că nu pot să i-o spun și în față ? Pot să i-o spun și-n față !

Sanseverina o smulse, fără îndoială, apucînd-o de un braț, o trase spre bucătărie, ușa se trînti din nou și rămase numai variațiunea cu violoncelul în prim-plan, urmînd ca pianul să revină peste cîteva măsuri, ceea ce se

intîmplă și cu viorile, și cu viola, eu dîndu-le exact intrările, cu ochii închiși de o fericire căreia nu-i puteam spune altfel, bătînd tactul cu picioarele, sub plapumă, bîtîndu-mi ritmic bărbia, toate, „tutti“, într-undă frenetică, impudică, rudimentară, a unui copil epileptic, apt însă să-și slăvească, din toate mădularele, rezistența muzicală : nu uitasem „Forellenquintett“. Pe acel „finale-allegro giusto“ —

— căci studiasem cvintetul de-a lungul a trei lecții la cursul de muzică al domnului Mura, omul întrebîndu-mă de fiecare dată dacă n-am de făcut vreun comentariu, dar eu, capabil să sancționez un cîntec imperialist și să încep „Manifestul“, nu îndrăzneam să deschid gura aici, printre atîtea genii muzicale, fiind și prea convins că nu mai era moral să-mi fac educația pe banii tatălui meu, doar după acest „allegro giusto“ luîndu-mi avînt și emițînd că „avem aici, probabil, confesiunea cea mai cuprinzătoare a lui Schubert către Beethoven, aici își învinge toate timiditățile și spaimile, ceea ce mă obligă să vă anunț că de astăzi mă retrag fiindcă nu am nici un talent față de muzica mare“, idee interesantă, după aprecierea domnului Mura, doar că prea literară —

pe „acea acumulare de energie care se decide greu la un final, sentiment tipic beethovenienilor“, am coborît din pat, mi-am îmbrăcat hainele norocoase de ieri, mi-am legat cravata, am străbătut sufrageria și am deschis ușa spre bucătărie, auzind-o pe Ada-Aida, ca într-o supratemă a cvintetului, că „au nenorocit oameni, au distrus cămine“, la ea în bloc unul și-a trimis tatăl la închisoare, Sanseverina replicînd imediat :

— El n-a făcut așa ceva !

dar cealaltă, și mai vehementă — pe ultimele acorduri — se înalță la finalul ei, allegro con brio :

— De unde știi ? I-ai citit porcăriile de prin gazete ? Eu le-am citit ... Luam trenul în zilele de vorbitor cînd mă duceam la Poldi ; odată, era de 1 Mai, scria să ne gîndim la trupul omenirii și Poldi îmi putrezea cu picioarele-n orezării. N-o să uit cît o să trăiesc ... Sînt monstruoși !

Sanseverina, foarte fermă, chiar dacă nu striga, îi răspunde că „toți am crezut în revoluție, comunismul rămâne o idee extraordinară” și dacă ea, Ida, n-a crezut, cu atât mai rău pentru ea, Relu avînd oricum „un talent cu care mîine poate intra în pușcărie”. Pe liniștea lăsată după încheierea cvintetului și, în secunda următoare, pe glasul care anunța la radio, „Cotele apelor Dunării”, Ada-Aida formulă corect :

— Și de ce nu intră ? Dacă va spăla toate closetele din lume, tot nu ...

Ea nu încheie fraza, căci mă văzu în pragul bucătăriei și — în timp ce Sanseverina păru brusc luminată de vi-ziunea cravatei — avui grijă să-i spun pe un ton calm, al omului care a avut puterea să participe la toată discuția, că reportajele mele nu au cerut arestarea lui Poldi, dacă e nevinovat, nici chinuirea vreunui om.

— Ești sigur ? mă întrebă aprig Ada-Aida, cu o privire nu lipsită de focul inteligenței, după cum remarcăi surprins. Era scundă, energică, încă frumușică, și o clipă — dacă tot eram monstruos și nu drăguț — mi se năzări s-o văd cum ar reacționa dacă aş invita-o la „Miorița”, pentru diseară ; îmi fixa și ea cravata care, probabil, le revoluționa optica asupra mea.

I-am cerut, deci, Sanseverinei, cartea de telefon ; ea se precipită în a-mi recomanda bloc-notes-ul unde se găsea numărul de telefon al Anemiei. Ada-Aida înțelese să tacă. Întorcîndu-mă în sufragerie, i-am poruncit din nou mătușii, și mai răspicat, să-mi dea cartea de telefon, nimic altceva. Ea — rămasă în prag, — îmi indică, cu o tristețe neascunsă, să iau cartea din locul unde stătea din totdeauna. Adică ce, nu mai știu rosturile casei ? Din cauza unei timpite în fața căreia îmi luase apărarea — sau nu eram mulțumit nici de asta ? — nu mai știam unde stau lucrurile, ca să le zicem așa ? Cunoșteam foarte bine insinuările ei tăcute. Am găsit cartea sub măsuța telefonului și în timp ce Drencova era staționară — „voi trebui să scriu odată ceva cu «Cotele apelor Dunării»,

mi-am spus cu orgoliul profesionistului care, sigur pe talentul său, găsește subiect chiar și într-o scrumieră — am deschis la litera F, am căutat Fotiade Ștefana, Bd. Dimitrov ..., am format numărul, simțind, chiar întors cu spatele, pînda celor două femei, încremenite în ușa oficiului care lega sufrageria de bucătărie ; mi-a răspuns cu un grav „alo !“ domnul Fotiade însuși și, dintr-odată, hotărît să nu mai lovesc în Sanseverina, am adoptat un ton conform ficțiunii orale din noaptea de ajun, cînd luasem masa împreună, la „Athénée Palace“. Fana fiind la studio „unde o poți găsi pînă diseară“, îmi preciză dînsul, rar, cuminte, parcă altul, am avut inspirația, într-un stil volubil și jovial, să-l întreb cum se mai simte, dacă i-au plăcut jofrele... ?

— Jofrele au fost bune — îmi răspunse fostul senator american, cu o cumpănire între vorbe clare, în loc să le facă normale, le dădu ciudățenia unei silabisiri — dar de dumneata am auzit că ești la ananghie... Mă bucur și mă rog pentru dumneata...

Pînă ajunse la capătul acestei fraze, Dunărea trecuse de Brăila. Cu tot ce am găsit mai vesel în mine, l-am asigurat că aceasta nu ne va împiedica să mai mîncăm un șalău „bonne-femme“ ; domnul Fotiade nu păru derutat și cu aceeași solemnitățe a silabelor îmi formulă că șalăul ca șalăul, dar unde mai găsim azi „une bonne femme“ ?

— Găsim, găsim noi ! i-am replicat, impunînd un ritm de „finale allegro giusto“, încheind cu un „tutti“ plin de brio, în sensul de „să fim sănătoși, asta-i principalul !“ Apoi, după ce am pus telefonul în furca lui, m-am întors spre cele două ființe neclintite în cadrul ușii și fixînd-o pe Aida, i-am spus concludiv, ca un geometru la capătul unei demonstrații :

— Poftim !

— Poftim, ce ? avu tăria să mi se împotrivească, ceea ce îmi plăcu și mă îndîrji :

— Un om vinovat, judecat și grațiat ! E plin de haz. Vrea să găsim „une bonne femme“. L-am pus eu să delapidaze ? Am inventat eu lupta de clasă ?

Mi-am dat seama imediat că pun problema în termeni nemernici, i-am recunoscut doar pentru mine, știam din

ce fond vin — era frapant cum stalinismul, pe lângă seriozitățile lui solemne și apăsătoare, se întâlnea cu pornirile cele mai puerile de „copil rău“, cum ar fi spus bunică-mea ; „copil rău, ce ești !“ îmi sună replica din „Angelica“ — de când pusesem cele șase nuvele pe colțul pianului, ele aveau obrăznicia să mă privească „direct și personal“, cu ochi insistenți veniți din textele lor, cum nu mi se întâmplase cu nici unul din reportajele mele. Smulgându-se din umbra Sanseverinei și a oficiului, Aida strigă ca din fundul unei boxe, trântind ușa :

— Ești ultimul dintre oameni ! Toată viața să speli closetele și n-o să-ți ajute nimic !

În tăcerea care se lăsă, la radio începu concertul de prînz cu vioaia uvertură la „Piața persană“ — precum o meritam, adjectivul „vioi“ pentru cursiva caracterizare a literaturii îmi era odios, ca „drăguț“ pentru oameni ... — iar Sanseverina se aplecă să aranjeze franjurile marelui covor, făcînd deci ce trebuia ca să nu mă privească în ochi. M-am dus în camera mea, mi-am smuls cravata, stricîndu-i nodul, aceasta sperîndu-mă sincer : dacă voi avea nevoie, acolo, de cravată ? Pe dracu' ! ... Am îngrămădit-o în buzunar, gîndindu-mă, panicat, că de va fi nevoie, voi ruga pe cineva să mi-o lege la loc. Apoi am ieșit în vestibul, mi-am îmbrăcat pardesiul, mi-am potrivit fularul și am luat, la nimereală, din stocul de pe scări ridicat lângă cele două cutii de pălării italienești ale tatălui meu, o broșură din „Les classiques par les textes“, editions Hachette, punînd-o (Racine „Athala“) într-un buzunar : „poate va fi nevoie să aștept ... e bine să aștepti spălarea păcatelor cu un clasic lângă tine ...“. Am închis ușa casei cu grijă, să nu zgudui imobilul, nu cumva un „do“ profund al pianului să se zăpăcească, exact ca în finalul „Serii de primăvară“ : „Veni-va ziua unui «Cosașu par les textes» ? Ar începe cu poemul de 1 Mai din '48 ? Sau aş pune reportajul de 1 Mai, cu trupul omenirii, din '56 ?“ Cu aceste întrebări trecute glonț prin cap, nerușinate și drepte, peste care năvăliră — ca într-un flux al memoriei — o grămadă de rime ale începutului : „hei-

rup!" cu „șurub“, „vajnice“ cu „falnice“, „Agnita-dinamita“, „motoare“ cu „soare“ —

m-am așternut la drum, ritmînd maiakovskian „stîngul, stîngul!“ străbătînd nu chiar munți și văi („Noi la braț cu tinerețea vom străbate munți și văi!“), veni și cîntecul) ci acel clasic traseu al vieții mele: Țepeș-Vodă, Hala Traian, Labirint, tăind Colonel Orero, ca să ajung la „Oficiul brațelor de muncă“ de pe Olteni, aflat peste drum de Pompilian, pensionul mamei mele.

„Chacun avec son espace mioritique“ — cum ar fi tradus Serge.

Bomboneria

Noi doi, Bombonel, am fi dus o viață formidabilă într-o Finlandă — asta teoretic vorbind. Să zicem că băieții nu s-ar fi înțeles atunci, pe malul mării, americanii ar fi făcut pe dracu-n patru să mențină reacțiunea în guvern și perioada de luare a puterii s-ar fi prelungit. El era de părere că noi doi eram făcuți pentru a lua puterea și nu pentru a o păstra. Fiecare cu vocația lui. Ce-am fi făcut noi ? Am fi înflorit. Am fi fost, categoric, tot comuniști, fiindcă nici o inteligență nu poate fi decît comunistă și noi numai proști nu sîntem, numai că nimeni dintre ai noștri nu s-ar fi luat de noi. Dosarele noastre ar fi fost minunate. Toate păcatele noastre ar fi trecut la calități. N-am mai fi avut rădăcini mic-burgeze, rude dubioase, influențe, am fi fost dovada necesității înțelese, tot teoretic vorbind ; practic, lui i s-ar fi rupt în paispe că frate-su fugise în munți — asta abia i-ar fi făcut bine la dosar : aha, ar fi spus orice om de la cadre, ăsta nu mai trebuie să aducă nici o dovadă de devotament ; dacă frate-su e la dușmani și el moare zilnic ca să fie cu noi, ce să-i mai cerem, ce să-l mai verificăm ? Dacă tu ai rude la Palestina și ai rămas să dîrdîi cu noi — quod erat demonstrandum. Am fi intrat în categoria aceea a redactorului-șef de la „Clopotul“ din '45, care avea tatăl în boxa criminalilor de război iar el citea, la două noaptea, în tipografie, „alba“ cu actul de acuzare a crimelor lui taică-său ; cu cît taică-său făcuse mai multe fără-de-legi, cu atît fiul era mai curat și mai convingător pentru forța ideilor noastre ; el văzuse

cum se uitau tipografii la acela — ca la un sfânt : „Sîntem foarte tari, frate-miu, dacă avem oameni ca ăştia printre noi...” Dacă ar fi venit unul de azi şi le-ar fi spus că tipul, chit că fusese ilegalist, nu avea voie să fie redactor-şef cu tată criminal de război — l-ar fi sfîşiat. Tipul, îţi repet, era sfânt pentru ei. Ce-ar fi să numim toţi sfinţii : tipi, cum a propus Bogza, odată, să numim toţi miniştrii : făcăleţi ? (Îmi plăcu, topenie, şi ches-tia cu Bogza şi, mai ales, ideea cu Tipul... Nu i-am spus-o, dar „un ange passa”, ca o parolă.) Muncitorii sînt pate-tici şi foarte credincioşi melodramei. Teologii — „ştii că Stalin şi Mikoian au făcut seminarul ?” — le-au inocu-lat suspiciunea de păcat original, asta e adevărat, dar proletarii, ca atare, mai toţi veniţi dinspre ţărani, sînt accesibili la sublimul melodramei. Tatăl prim-ministru trage în popor, fiu-său, utecist de-al nostru, îl face de bandit, la noi, în „Scînteia tineretului...” (Mi-am cenzu-rat frumosul şi recentul meu vers : „Nu, n-am stat de-geaba, sub gloanţele lui...” De ce să-i fi făcut plăcere şi să-mă fi vîndut atît de repede farmecului lui ? Un prim exerciţiu de şiretenie nu strica în această bojdeucă afec-tată unei instituţii care avea misiunea să transforme munca într-o onoare.) Şi el şi eu — denumit, tot timpul, Bombonel — am fi intrat la situaţia sublimă, aceea care e prin ea însăşi o verificare de devotament. Toate veri-ficările s-ar fi făcut nu cu hîrtii, referinţe, şedinţe, ni-meni nici n-ar fi avut timp pentru aşa ceva în Finlanda aceea — totul s-ar fi dezvăluit pe stradă, pe baricadă, în spital, la morgă. Autopsia ar fi fost ultima analiză de clasă. Ne-ar fi bătut sublimul ca un foehn — mă rog, asta-i în Suedia, dar geopolitic ţine...

„Desigur” — şi şarjă adverbul cu acea dicţie legănată între înţelepciune şi calm pe care o ştiam de la toţi acti-viştii superiori, siguri pe sine şi pe limba rusă învăţată cîntînd — e o exagerare, dar avem nevoie să ne slujim de ea pentru a dezvălui tipicul, nu ? Nenorocirea, „teo-retic vorbind” — folosea expresia în memoria unui pro-fesor de la cursul de la caloriferişti care, după „meserie”, făcea cu ei şi „educaţie politică” şi, de cîte ori voia să le explice cum se pune problema în termenii cei mai juşti,

zicea așa : „teoretic vorbind“ — e că perioada luării puterii a fost prea scurtă și nu am putut înflori deplin. „Firește“ — același joc al rostirii ca la „desigur“ — e o nenorocire subiectivă. Ea nu trebuie imputată istoriei. Istoria nenorocește cum vrea și pe cine vrea, treaba ei pe cine a socotit vinovat și nevinovat. El n-o să se apuce de scris decât dacă va putea să țină și cu unii și cu alții, sau să-i refuze totodată și pe unii și pe alții, fiindcă asta e meseria scriitorului : meseria de totodată. (Nemernicul, mă auzise urlînd Veronei, trebuia să-l îmbrățișez ; mi-am întărit cenzura.) Pînă atunci, el nu se pune de-a curmezișul ei, ca Henri Martin, pe calea ferată. El are trenurile și locomotivele lui, el a fost și bucătar și profesor de franceză la Hunedoara, iar dacă a găsit un suflet, un cap, mă rog, o pilă, care să-l numească șef la „brațele de muncă“ nu a șovăit, nu s-a compromis, n-a cedat din principii, fiindcă e foarte bine să dai oamenilor de muncă. El n-o fi eroic ca Henri Martin, dar a citit și el ceva Anatole France („Ce te uiți așa la mine ? Fă un reportaj : «Șeful brațelor de muncă citește Anatole France»“) și știe cum a fost, în '24, cu France și marinarii din Baltica. De unde știa și ce ? Dar eu de unde eram că-l întreb ce... ? I-am spus că din pivniță. Am găsit în pivniță la mătușa-mea, Anatole France, opere complete, și după o cură Hemmingway, sînt într-o cură Anatole France. Explicația îi plăcu, rînji, își frecă obrazul imberb și-mi declară că nu-mi spune acum și aici. În schimb, o să-mi spună că eu îi apar ca un Bombonel, venind să-i cer ce-i cerusem. Ce mă apucase ? Ce-i cu marmelada asta dostoevskiană la București ?

— Nasolule — îmi spuse cu o tandrețe care-mi dădu deodată curaj, constatînd că poate să ți se facă bine nu din idei, ci dintr-un cuvînt — nu pot decât să te trimit în mă-ta.

El mă știa de la debut, nu ? Dacă aș fi rămas la ceea ce citise atunci, m-ar fi trimis la „Semănătoarea“, să învăț ce-i o șaibă. Debutul îmi fusese o boală venerică, orice puști contractează o blenoragie, dacă n-are prezervativ la el. Eu nu am avut prezervativ și am luat stalinismul la prima încălecăre. I-am răspuns că în urmă

cu cinci ani, l-aş fi strîns de gît pentru toate teoriile astea. Îmi refuză ipoteza : aiurea, n-aş fi fost în stare... Nu sînt eu în stare să gîtui oameni ; nu-s bun de asasin cum nu sînt Marmeladov, mi-o spuse fără dispreţ, ca o constatare clinică, de „internist“, dar eu o luai ca un semn de milă. Omorîsem pe cineva ? Trimisesem pe cineva la închisoare ?

— N-am avut timp. Nici condiţii...

Rîse, galopînd mai departe : deci, prost nu eram, ticălos de-a binelea iară nu, atunci ce voiam ? Să mă leapăd de toate prostiile scrise... Foarte bine. De toate prostiile, dar nu de totul. El nu suporta oamenii care se leapădă de totul. Fiindcă, Bombonel (atunci îmi căzu fisa : citise „Bombea“ ! ?, altfel, de unde intuiţia acestui diminutiv al cărui dispreţ se prefăcu, pentru mine, în tandreţe faţă de operă...) „nu ştiu dacă ţi-ai dat seama, dar tu ai cam progresat“. Chiar dacă-l vorbisem întotdeauna de rău, că-i parazit, că-i leneş, că-i reacţionar, „dovadă cum te uiţi şi acum la mine...“ — el mă citise sistematic şi-mi putea declara că progresasem, prostiile căpătaseră crustă, adică stil, iar unele chestii nu erau prostii deloc. Îi plăcuse odată un reportaj de 1 Mai, care începea cu mîna unui om şi urca pînă sus, la cap, mai avusesem odată ceva de la Bicz, un „Don Carlos“ la staţia de amplificare şi eu mă apucam să urlu că iubesc o femeie. Era ridicol şi mişto. Ziariştii, la noi, nu se îndrăgostesc. E una din limitele lor. Pe urmă îi plăcuse ceva cu Bogza, pe o plută — începusem să capăt suflu. Asta nu-i e dat orişicui, să-şi schimbe mintea şi scrisul. Dacă aş fi fost un non-talent, „cum se vădise la început, de ce să te mint ?“, nu schimbam nimic. Numai geniile şi non-talentele nu progresează. Muritorii, da. Noi sîntem muritori. Deci, putem progresa. Nu mai eram bou, o luasem pe contradicţii, mă îndrăgostisem, îmi murise cineva, ceva se întîmplase, aveam o şansă, mă urnisem. Cînd mai auzise cum mă pusesem la bătaie, acolo, şi o luasem pe cocoaşă, îi păruse bine că nu se înşelase şi, într-o seară, se trezi luîndu-mi apărarea în faţa unui idiot care ce se apucase să-i spună ? Că acolo, la Aulă, vorbisem ca un provocator, cu viză, că m-au belit de circumstanţă şi-n

doi ani îmi dau Premiul de Stat ; se lăsase cu bătaie și melodramă, el nu obișnuia să se arunce orbește, dar tipul îl scosese din pantofi. I-am atras atenția că stabilise numai pentru sfinți vorba aceea, numai sfinții puteau fi tipi, așa spusese — sugerîndu-i astfel că-l ascult cu cea mai mare atenție ; nu reacționează ; o întoarse repede că, de fapt, nu pentru mine propriu-zis îl trimisese la spital pe acela, cîteva minute, să i se repare o falcă, fiindcă la Hunedoara dacă învățase ceva fusese bătaia — și mă uitai la el cum rămăsese încă slăbănog, amintindu-mi cum își freca, odinioară, subsuoara și pieptul osos, imberb ca și fața — dar de la început japița îl enervase lăudîndu-se că la moartea lui Stalin, cînd toți plîngeau, el rîdea de mama focului : își pusese fularul peste gură și nimeni nu putea să vadă cum avea buzele pînă la urechi și le scotea limba cît era de lungă, deși scrisese cu o zi înainte un articol îndurerat de care zicea acum că se despărțise rîzînd, conform marxismului. Pentru asta încă nu-l pocnise, o răbdase, îi spusese doar că n-are de ce să fie mîndru că fusese ticălos de mic. Nici el nu mi-ar spune că la moartea lui Stalin se dăduse cu capul de pereți, slavă Domnului, dar tătucu făcuse ceva împotriva hitlerismului, asta-i una și nu teoretic, pe urmă mai era că nu suporta, cînd e de înghițit ceva, fie lacrimi, fie rahat, să te derobezi. Mănîncă și tu cu ceilalți, fii democrat, fii solidar, fii viril, înghite ce-ai de înghițit, nu te da înțelept și separat, că nu ești, și devii mai provocator decît cei de meserie.

— Ești sigur ? îmi scăpă replica aceea a Aidei.

Mă privi cu o bruscă răutate — care nu mai avea nimic din jocul cu „desigur“ și „firește“, din acel „nasolule“ — și mă întrebă dacă pentru asta am venit la el. I-am repetat că da, ca să-mi dea o slujbă unde să pot deosebi lașitatea de înțelepciune ; i-am dezvăluit că-i trimisese un memoriu tovarășului V., în vară, la care nu primisem răspuns, implorîndu-l să mă lase să scriu baremi la un ziar de uzină... Nu mai puteam fi parazitul mătușii mele — și m-am uitat încordat să văd ce efect producea acest cuvînt cu care încercam o conciliere între noi, paraziții. Se mohorî mai rău : bine, dacă am fost

în stare să trimit și un memoriu în care, bineînțeles, regretam ce spuseseam acolo, îmi puneam cenușă în cap și-mi căutam rădăcinile erorii, atunci nu-mi va da nimic. Nu avea ce să-mi dea. Decît un sertar. Ce ? Un sertar, nu știu ce-i aia un sertar ? Toate astea vor trece și va urma o judecată de înapoi. Eu ce voi face, atunci ? Voi pune pe masă un memoriu către Bomboneria „Athénée Palace“, în loc de un manuscris din care să se vadă că n-am fost bou.

— Asta teoretic — dar practic ?

Cînd îi voi aduce manuscrisul, scris fără bani, fără „speranța luminii tiparului“ — spație cît putu silabele expresiei, ca și cum s-ar fi chinuit să le extragă din el — vom sta de vorbă. Altfel cîntă un cantor cu o mie de lei în buzunar. Știam bancul ăsta ? I-am spus că-l știu, deși nu cunoșteam nici un banc cu cantori, dar n-aveam nevoie de destinderea pe care mi-o propunea. Aveam nevoie de un salariu cu care să scriu fie și pentru sertar, cum zicea el. A-i divulga că, pentru mine, sertarul era un loc de întunecime, de negură, de praf și smoală, ca infernul, ca eternitatea — mi se păru metafizic, în opoziție cu interesele mele. Nu. Pînă nu aveam o carte gata într-un sertar (m-am ținut cu dinții să nu-l întreb : de cîte pagini ?, să ne fi tîrguit și pentru asta ?, dacă mi-ar fi spus că șase-șapte-opt nuvele nu-s o carte ?), salariul — de ospătar, de gunoier, de portar, de ce vroiam eu — erfa moleșitor. A, dacă aș fi avut copii de îmbrăcat, de hrănit... Dar n-aveam de hrănit decît o mîină pentru a scrie bine o carte. Pentru așa ceva, nu vii la „brațele de muncă“ și nu mergi cu jalba în proțap, semnînd „Bombonel, persecutatul“. Firește — fredonă, din nou, melodia cunoscută — dacă munca la săparea talentului, ca via, îmi dă vinovății de parazit, atunci eram bun de căcănar și exista un post chiar în Piața Romană. Aș fi fost primul căcănar bărbat din București, „nașă staliță !“ S-ar putea aranja — cu o derogare.

Mi se păru de-ajuns :

— Mai există și altceva decît literatura ! și dintr-un pas m-am găsit la ușa veche, cu geam și perdeluță ruptă. În mijlocul odăii sărace, cu scînduri pe jos date totuși

cu terebentină, de la biroul său cu o lampă boantă și o mapă de pe al cărui carton încercasem să descifrez, de când intrasem, printre mîzgălituri, cifre și nume, ce era vers și ce nu — Geri mă întrebă calm :

— Ce mai există în afara literaturii ?

Am încremenit cu mîna pe clanța ușii ; ca să mă dezlege din vraja întrebării, își aminti blajin de Nardi, de Mica, de Ticu : ce mai fac ? mai mă duc pe la ei ? M-am întors, m-am așezat din nou pe scaunul răpciugos și i-am zis că asta trebuia să mă întrebe de la început, fiindcă acolo, la ei, a mîncat, s-a spălat și a dormit zile întregi ; decît să mă fi luat cu maximele și proverbele lui, ar fi fost cazul să-mi dea un serviciu măcar pentru dimineața aia cînd atîrnasem de o părere a lui, acolo, în Vulturi („Cînd, mă, cînd... ?“ se prefăcu că nu-și aduce aminte), cînd îl luaseră pe Leonard și noi doi ne plimbaserăm în jurul lui „Pace trainică...“ și el mă amenințase că...

— Eu te-am amenințat vreodată ? mă îngîna, cu superioritatea omului normal față de un turbat. Ți-am spus doar că, dacă după ce scrii o carte, nu pățești nimic, te poți apuca de altceva...

Nu m-am putut reține și i-am spus ceea ce nimeni nu aflase de la mine, pînă atunci : după plimbarea aceea a noastră în jurul casei lui Nardi, am ajuns la mătușă-mea, în aleea unde am copilărit, țineam pachetul de cărți în brațe și am avut o halucinație, o criză mistică. Geri surîse :

— Cu o carte ca aia, ai scăpat ieftin...

Apoi scrise pe un colț al mapei și eu îl aștepai să ducă fraza pînă la capăt ; întoarse cartonul spre mine și-mi indică — printre nenumăratele ștersături, hașurări, numere de telefon, săgeți și versuri, totul arătînd ca în caligramele lui Apollinaire — unde și ce să citească : „Il est beau qu'un révolutionnaire désobeisse aux ordres criminels des dirigeants“ (A. France, 1924). Mă așteptă, la rîndul lui, să duc lectura la bun sfîrșit, îmi îngădui să citesc de două ori, („și atunci, cum rămîne cu solidaritatea virilă în mîncarea rahatului ?“ — l-aș fi întrebant) pe urmă se adînci în ștergerea apăsată a frazei, ca o răzuire insistență a unei inscripții pe un perete de celulă ; își ridică, în sfîrșit, ochelarii pe frunte — cum

fac miopii cînd vor să citească mai bine, de aproape — ca să vadă dacă a mai rămas vreo urmă din literele acelea. Cîteva lungi secunde tăcurăm amîndoi ca oamenii care simt, într-un îngheț, apropierea unui vînt cald. Geri nu ridică privirea și mă lăsă să plec. În prag, imediat ce am apăsat clanța și am deschis ușa, o huidumă se repezi în mine, mă dădu dintr-un umăr deoparte și intră în birou, lansînd o idee foarte adevărată :

— Bă, aici e *brațele de muncă*, nu *țineți-ne de vorbă* !

Am străbătut din trei pași obscura anticameră pe care — dacă trăgeai aerul înecăcios de țigară și numărai murele de pe podeaua găurită și putrezită — o puteai numi „o scundă tavernă proletară” și am ieșit în curtea lungă și îngustă ; în fața ochilor îmi apărură, într-un pardesiu ponosit, cu căciulă rîioasă trasă pe un ochi trist, prietenul meu de o viață, Maximilian, numit în cursul scurt de vorbă, Marxi, de la cît marxism știa.

În strîmtoarea locului, fu cît pe aici să ne lovim piept în piept, dar eu m-am tras instinctiv la perete, de parcă m-aș fi întîlnit cu un ciumat și am coborît privirea spre pantofii lui, făcîndu-i doar semn să treacă, fără să mă atingă ; el nu-mi auzi porunca și încercă să mă țină, omește, de un braț ; m-am ferit ca la grădiniță de un băiat care venise după un pojar ; mă întrebă, cu un fel de scîncet venit din nu știu ce fierărie a inteligenței lui — așa se zicea, că Marxi are o inteligență de fier —, dacă știu ce i s-a întîmplat ; de la „adevărul integral” — notiune de el elaborată, ca mare ștab la catedra de teorie a presei, folosită pentru demascarea mea ideologică — nu mai vroiam să-l văd ; i-am spus-o mai pe scurt, sîmțindu-i respirația pe față, continuînd să nu mă uit la el, ci doar fixîndu-i încălțăminte de al cărui luciu era obsedat ; pantofii, nici ei, nu mai străluceau, sub petele mari de noroi ; plecase de acasă fără să-și facă pantofii ? Credeam, totuși, că voi scăpa de el. Se întîmplă însă o porcărie care ținea de logica locului ; spațiul îngust și promiscuu — în care doi oameni puteau sta numai față în față, nicidecum umăr lîngă umăr, ca în cîntecele acelea cu „noi mulți la număr, pacea s-o înfăptuim” — cerea imperios doar sinceritate și esențial. Am simțit

această presiune, fixîndu-i o încheietoare roasă a parde-siului din care lipsea nasturele ; dorea să apară jalnic ? I-am șoptit repede că știam ce i s-a întîmplat și am hotărît să mă urnesc — vorba lui Geri... Marxi mă ținu de umăr, mă lipi de un burlan și-mi ceru, decent și decis, să-l aștept ; în zmucitura negației, mi-am lovit ochelarii de burlan și am încercat să-i rețin cu palma dreaptă, ceea ce mă aduse — „firește“ — în situația de a-mi aco-peri fața, cîteva secunde ; Marxi profită pentru a-mi spune repede că, la prefectură, s-au deschis două ghișee unde se primesc actele pentru..., și ar trebui să discu-tăm. Mi-am pus ochelarii bine pe nas, mi-am băgat mîna în buzunar simțind „Racine“-ul (doamne, cum lași pe pămînt asemenea calambururi abominabile ?) și l-am privit, în sfîrșit, drept în ochii albaștri, dintr-un oțel că-lit, cîndva, special pentru el ; îmi susținu privirea și-mi murmură că-l pot și turna pentru asta, nu mai conta... Eram singurul față de care se simțea dator.

— Plec diseară la Sinaia, să scriu un roman despre... i-am formulat la nimereală, fără să găsesc un capăt fra-zei, în timp ce dinspre poarta amărîtă venea — creind desigur o problemă complicată de spațiu — o matahală feminină, solidă, în vîrstă, cu două cozi de vulpe arun-cate peste un palton flenduros, semănînd uimitor cu o mătușă, tanti Coca, o soră de-a tatălui meu, de mult ple-cată în străinătăți. Era salvarea ; am profitat — pre-textînd, printr-un gest mut, o necesară politețe — ca să mă deplasez de-a lungul peretelui, între corpul ei și corpul de casă, după ce l-am împins pe Marxi spre ușa antica-merei, șoptindu-i, cu un efort ultim de cameraderie, să intre, să nu-și piardă rîndul. El mai scînci o dată să-l aștept, dar nu-mi trezi nici măcar maliția de a-i anunța cine-l va primi în audiență. Matahala — peste zece ani aș fi spus că era Mary Dressler în persoană, uriașa care juca lîngă Greta Garbo, atunci însă imaginea lui tanti Coca mă apăsă într-atît că încercai să văd dacă n-are și gura știrbă ca ea — mă întrebă agresiv dacă „aici e bra-țele de muncă“ și eu confirmîndu-i, prin fața ochilor îmi zbură o coadă de vulpe aruncată peste umăr, ca un ruc-sac ridicat energic, con brio, în cîrcă.

Timp de câțiva pași, pînă am ieșit în strada Oltenilor, am văzut-o pe tanti Coca povestindu-i mamei mele, Memei, că ura dintre două femei poate fi atît de mare încît, așa cum i se întîmplase chiar ei în acea zi, întîlnindu-se în anticamera unui oncolog, nici ea, nici cealaltă nu-și vorbiseră, stînd amîndouă față în față, privindu-se, măsurîndu-se, palpîndu-se din ochi; tanti Coca relata această situație fără să se laude, impresionată totuși de propria ei ură. Speriată, mama o întrebă: „Mais, Coca, comment est-il possible ?“ la care tanti Coca îi replicase, cu o vigoare senzațională, în limba noastră eminesciană :

— Mela, nu uita că-s algeriancă ! — ceea ce era perfect adevărat, fiindcă ea plecase, imediat după primul război mondial, din Iași, cu un ofițer francez, pînă în Algeria, via Paris și după ce acest Raoul muri prin '44, ea — nemăritată cu el — se întorsese în '45, la București, să nu stea singură prin lume, ca, prin '49, să-și facă bagajele și s-o întindă iar spre bazinul mediteranean, singurul mediu acvatic unde un protozoar enorm ca dînsa se simțea în largul lui. Niciodată nu pricepusem cum ar fi putut un om de masivitatea ei să rămînă singur pe lume, după cum rămînea de neînțeles neglijarea ei în autobiografiile mele. „Chiar că-mi lipsea“ — m-am gîndit, în stradă, privind una cîte una ferestrele imobilului gălbui ale fostului institut Pompilian, lăcașul de cultură al melodramei mele (devenit peste un deceniu, printr-un calambur ceva mai subtil, mai obscur, al destinului, studio de desene animate intitulat : „Animafilm“, adică așa cum se poate numi viața oricărei mame.) Ochiul meu avea un calm fals și mintea se străduia zadarnic în sarcasme.

Eram surescit, nu știam ce să fac, pe unde s-o iau, amînînd decizii, încă sub școul întîlnirii cu Geri, în fața căruia îmi etalasem plaga și-mi cîntasem placa, șantajat, ca de obicei, de o transparentă neghioabă, imposibil de corectat. Prima întrebare era dacă să-l aștept pe Marxi, cum mă rugase, ticălosul... Cu ani în urmă, îl așteptasem în camera de gardă a unei urgențe, pentru un simplu abces dentar, deși veniseră acolo și maică-sa, și bunică-sa, și taică-său, eminent fizician și astronom, o

mîndrie a intelectualității legate de partid ; îl invidiasem salubru pentru familia lui, îmi făceam veacul la ei acasă, în Parfumului, învățasem împreună pentru sesiunea noastră specială de bacalaureat — organizată numai pentru noi, cei cîțiva activiști ai organizației, „scoși din producție“, redactori ai „Revistei elevilor“ — dormisem atunci multe nopți la el, mai ales că fugind de acasă locuiam la căminul din Guttenberg, „dar unde să te duci la ora asta?“ întreba bunică-sa, și ea la curent și de acord cu destinul meu familial și politic, toți din casa lui fiind de-ai noștri și de-ai mei. Îmi veni pe cerul gurii, sub norii neguroși, fără zăpadă, ai celei de a doua zi de Crăciun, gustul cartofilor prăjiți, mîncăți, devorați zile și nopți (roman de Constantin Simonov, „Cartea Rusă“, 1945, prefată de Pompiliu Constantinescu !) la el în bucătărie, după care treceam la Gherea, Neculuță, Jdanov, Kermenov, „Muncă salariată și capital“, „Critica programului de la Gotha“, căci noi hotărîsem să ne prezentăm la examen cu o bibliografie de orizont mai larg decît cel obișnuit, pentru a nu lăsa impresia că o sesiune specială pentru activiști e un privilegiu de care ne bucurăm cu un efort minim, de mîntuială, fără emoții. Uram privilegiile, cu superioritatea liniștită a celor care se știu imuni. Aveam cultul bibliografiilor facultative, generoase și orgolioase. Era totuși extraordinar să dormi într-o casă justă, unde toată familia știa cine sînt „dușmanii poporului“ și ce importanță are „Critica programului de la Gotha“.

Am hotărît să nu-l aștept, să nu mă mai intereseze ce-i va da Geri, să mă urnesc, s-o cîrmesc la dreapta, pe străduța care dădea spre Calea Văcăreștilor unde știam de mult, din copilărie, că se găsea, pe colț, o gogoșerie, să înghit ceva și să încetez, odată pentru totdeauna, să fiu drăguț cu ei, transparent și supus. Am simțit în picioare fragilitatea deciziei, luînd-o cumva din loc. Nu aveam vocația refuzului, a inamiciției ; îmi era greață să fiu drăguț cu micii mei mic-burghezi, în schimb știam să fiu drăguț cu marii proletari. După cîțiva pași, îmi apărură în minte o altă minune : bun, nu puteam strangula, nu

omorîsem oameni, nu arestasem („n-am avut timp și condiții ...” — îmi plăcu sincer replica mea, uimitoare prin repeziciunea cu care-mi venise pe buze, eu avînd întotdeauna riposta tîrzie, de unde și lipsa totală de talent dramaturgic) dar de ce nu mi-aș permite, în lipsa operei, ideea unei răzbunări ? Ce-ar fi să intru, prefăcîndu-mă că am uitat să-i spun ceva, în biroul lui Geri, tocmai cînd discută cu Marxi despre un post de căcănar prin București ? Să asist la clipa cînd cel care mă demascase cu cea mai îndîrjită competență, dînd tuturor exemplul prietenului care nu cunoaște mila în problemele de vigilență teoretică, propunînd cele mai severe sancțiuni — se găsește față în față cu un mărunț responsabil de oficiu, solicitîndu-i o pîine, iar eu să mă uit, să ascult, să mă umplu de o bucurie firească văzîndu-l belit, schematic și violent, drept și urît, didactic și înțelept, de către, să-i zicem așa, Dumnezeu-Tipul ? Îmi apărură curtica îngustă, anticamera jengoasă — perspectiva de a le străbate, din nou, pentru a mă răzbuna, făcu așa că ideea se goli, pîli și muri. Lenea în răzbunare mi se păru imediat un motiv să nu înaintez mai departe. Mersul meu, tot mai șovăitor, resimți și această lipsă de disponibilitate care nici nu mă bucură în sensul unei nobleți de caracter, nici nu mă dezgustă, ca o neputință ; parcă mi s-ar fi anunțat o boală, nu un sentiment. Altceva derivă din constatarea acestei insuficiențe : mîngîind „Racine“-ul din buzunar, îmi răsări, mergînd înainte spre capătul străzii, sinagoga prin fața căreia de cîte ori grăbeam spre liceu, la 13—14 ani, după confirmarea religioasă, mă rugam să dau bine tezele, să mă întorc cu note bune acasă pentru a-mi mulțumi tatăl — care putea face o criză cardiacă dintr-un 4 luat de mine la geometrie ; nu intrasem niciodată înăuntru, dealtfel părea de ani de zile ferecată ; mai mult decît a-i atinge cu cotul, cu palma, uneori doar cu două degete, zidul de piatră, rugîndu-mă pentru împlinirea cotidienelor datorii, nu cutezasem ; în noaptea decesului tatălui meu, ajunsesem însă aici, în curtea si-

nagogii, și mi se întâmplase ceva de care nu voisem să-mi amintesc ani și ani de zile, ca să nu-i găsec un nume acelei imagini * ; renunțând la rugi, continuând să meargă la liceul „Matei Basarab” pînă la acea „scoatere din producție”, ateul care devenisem trecea prin fața templului cu un fior pe care l-aș putea defini ca un „stavroghinism” avant la lecture”.

În acea zi, a doua, de Crăciun („Și a fost ziua doua”..., roman de Ilya Ehrenburg, 1946, editura „Forum”) poarta lăcașului era deschisă, un om mătura gîrbovit, în curtea lunguiată și nu prea lată, dalele mici de ciment, și privindu-l, mă ajunsese, în sfîrșit, din urmă, cu întîrzierea tipică răspunsurilor mele, fraza cea mai importantă a întîlnirii cu Marxi : niciodată nu fusese vorba între noi despre asemenea plecări de aici, acolo ; ne-am fi uitat unul la altul ca într-un caz brusc de nebunie ; rememorînd „ghișeele de la Prefectură unde se primeau actele”, n-am găsit puterea vreunei indignări, în schimb se închegă și începu să vibreze subiectul căderii lui, la mijlocul acestui an, exact prin vară, cînd mă întorceam de la ghișeul „informațiilor” unde depusesem memoriul către V. ; acasă, Anemia, bioloaga, cea care știa tot ce se întâmplase în București, îi povestea Sanseverinei cum fusese mătrășit Marxi, om care-i făcuse, cîndva, curte, „dar ea îi simțise caracterul numai după felul cum mîncea o savarină”. Mătușa — și ea la curent cu dușmanii nepotului ei — exulta de plăcere și nu mă lăsase să intru în camera mea pînă nu aflam „cum se sinucisese bestia aceea de prieten” al meu în care, ca de obicei, crezusem o viață întreagă și dormisem lîngă el, în același pat ; Anemia, spirituală foc și întotdeauna antrenantă în relatări, o corectase în sensul că nu a fost o sinucidere, ci o autodistrugere, un caz de autodenunț voluntar, liber, spontan, care ar cere, neapărat, o vivisecție ; trecusem totuși în camera mea, dezvăluirea unui interes, în fața lor, pîrîndu-mi-se meschină, trivială și înjositoare.

În fața porții deschise a sinagogii, povestea căderii lui Marxi — de la Gotha pînă la Oficiul brațelor de muncă — pătrunse în atmosfera celeilalte întîmplări petrecute aici,

* Vezi, ca bibliografie, „Supraviețuiri”, vol. II, pg. 19.

cu forța unei nevoi biologice sau, parcă mai corect în analogie, așa cum mă apucase tot atunci, în acea noapte a morții lui, tot pe aceste locuri, pofta violent strangu-lată de a o porni spre cartierul Crucii de Piatră, care se deschidea, la un crac de drum, între biserica Dobroteasa și sinagoga aceasta. Era pentru prima oară cînd un su-biect, nu mai mult, mi se arăta ca o femeie deschizîn-du-și picioarele în fața mea. În căldura clipei, îmi apăru ideea ca întregul volum pe care tanti Verona îl bătea în această zi la mașină să se intituleze „Vivisecții” și am intrat în curtea templului hotărît să mă dezleg de orice blestem, dacă există așa ceva.

La oglindă

- Doar începutul frazei, în inconștienta avântului, fu o rugă spontană: „Doamne, ajută-mă să devin un mare scriitor comunist!“

Apoi ridicolul situației, caracterul ei surprinzător urmărit de o clarificare că vorbesc în gol, dar că eu, totuși, mă aud — ceea ce îmi apără suficient și binefăcător — mă aduseră la un realism lipsit de solemnitate, hurducat ca o căruță cu piine de la „aprovizionare“ pe un drum de țară, sub cerul de vară: aș fi vrut să mi se uite debutul... dă-mi un alt debut, un alt talent... dă-mi „Armata mea de cavalerie“... vreau „Armata mea de cavalerie“... Luați seama, desigur — atâtea rațiuni mai aveam — că în trecerea de la „dă-mi“ la „vreau“ era aceeași labilitate enervantă care mă făcea să alternez, de mic, pe „dumnea-voastră“ cu „tu“, incapabil să mă fixeze în apelativul autorităților; această iritare a inteligenței modifică stilul, nu elanul convorbirii: nu știu să urăsc, nu știu să mă răzbun, nu pot nici ucide și nici pedepsi, nu am nimic dostoievskian, nu sîntem într-o țară a lui Dostoievski, nu-s condiții, nu sufăr din asta, sufăr doar de transparență, mă sinucid zilnic prin transparență, sînt la îndemîna oricui și nu găsesc violența necesară, n-am gînduri ascunse... poate că nici nu am citit de-ajuns... n-am cultură, n-am citit Aristotel, n-am citit Dante, n-am citit Hegel, „sîmburele rațional“ — veni pînă aici expresia atîtor seminarii deloc teologice — nici pe Marx nu l-am citit integral, eu omul adevărului integral, așa precum (în cer și pe pămînt) n-am terminat studiul „impromptu“-urilor lui Schubert, n-am terminat facultatea,

liceul, ca toată lumea, totul mi-e „impromptu“, neterminat, fiindcă m-am aruncat, cu oarbă clarviziune, într-o revoluție pe care nu pot s-o reneg, cum nu neg că am spus „Kadiș“ și am cântat la pian... nu știu... Repetai „nu știu“ și în oficiul rece, pe geamul care-l despărțea de incinta templului, apăru, imensă, o bibliotecă în care toate cărțile de pe toate rafturile erau necitite, împietrite, mă găseam în fața unui perete de piatră al unei biblioteci de piatră pe care o simțeam rece din cauza cărților ei necitite. Există un asemenea frig — „iest takaia“..., cum scria sub toate tablourile înfățișându-l pe Lenin proclamând Puterea sovietică. M-am rezemat, întrebându-mă pentru cine să mă rog : pentru Babel, pentru tata, pentru unul, Radu Costin, cu care făcusem armata. Nu știam nici asta. Știam doar cuvîntul ; ca și „qvintetul păstrăvilor“, acest cuvînt nu murise și apăru ca un foehn : „kadiș“ pentru Fadeev, pentru „Razgrom“, „kadiș“ pentru Maiakovski, pentru revoluționarii care au murit neșpuși unor ordine criminale. Am simțit că trebuie să-mi trag sufletul, obosit de vinovăția misticismului meu irațional.

Nici vorbă ; din nu știu ce ședință, îmi răsări expresia unuia care luase apărarea unui turnător : „comisese o simplă mîrșăvie“. Cum să interzici „simplele mîrșăvii“ într-o revoluție care vrea să schimbe lumea ? Și cum ar arăta lumea nouă după ce a acceptat să fie schimbată printr-o „simplă mîrșăvie“ ? Și a scrie mincinos, din necesitate prost înțeleasă — căci a înțelege bine necesitatea înseamnă a scrie adevărat — nu e și asta (teoretic, Bombonel !) asimilabil cu o „simplă mîrșăvie“ ? La începutul unei lumi noi, simplele „mîrșăvii“ nu se vor înscrie ca un debut păcătos în autobiografia unui scriitor ? Nu sînt comunist, Doamne Dumnezeule, pentru a juca Macbeth sau Boris Godunov ! N-am citit Shakespeare și Pușkin, ca să trăiesc obsedat de pete de sînge și copii uciși. Bine, n-am citit tot Marx-ul, cu Marxi, dar vreau pagina aceea unde el cere ca revoluția să mintă, pentru a triumfa. Dă-mi, tată al nostru din rafturi de cărți — cum scrisese în „Contemporanul“, editorul acela pe care-l întîlnisem în noaptea de Ajun — pagina aceea din „Manifest“ prin care mi

se cere să mint ! Eu am intrat în U.T.C., unde nimeni nu mi-a cerut să, și dacă mi-ar fi ordonat să, aş fi plecat, strigînd „trăiască revoluția proletară“, aceea care nu invidiază decît pe inventatorul trandafirului, le-aş fi trîntit uşa, așa cum o făcusem cînd taică-meu afirmase că bine s-a făcut reprimîndu-se Comuna din Paris, aceea a lui Babel, a lui Momîș-Ulî — și în acea clipă se întîmplă pe zidul unde-mi rezemam capul ceva ca o schimbare de bobină într-un cinema „Izbînda“ sau „Gloria“ sau ce cinema păduchios mai era pe aici, pe aproape: de-a lungul aceluia zid al bibliotecii imense de piatră se înșirară comunarzii mei — exact ca în binecunoscuta stampă pe care o pusesem în camera mea, pe perete, ea provocînd mînia reacționarului meu tată — unii în cămăși, alții în vestoane, unii legați de mîini, alții legați la ochi, și în fața lor plutonul de execuție al trupelor lui Thiers ; cu un ochi foarte ager, l-am descoperit, în mulțimea celor îngrămădiți la zidul federaților, la zidul împușcaților, pe Babel, cu ochelarii lui de sîrmă, și în dreptul lui țeva unei puști ținute de Momîș-Ulî. De ce n-ar fi fost posibil ? De ce n-ar fi fost posibil ca vi-teazul meu Momîș-Ulî să fi primit ordinul de a-l ucide pe Isac Babel, iar el, tînăr, devotat, inocent, s-o fi făcut cu aceeași convingere cu care-și învăța soldații să apere patria de invadatorii hitleriști ? ... Totuși, dacă o revoluție proletară reprimă cu aceleași metode și puști ca ale contrarevoluției, atunci în ce constă inocența ei ? Înălțimea idealului ? Justețea cauzei ? Există cadavre juste și cadavre injuste ? Dar unde stă scris că o revoluție e o mișcare a inocenților ? Poate că nebunia începe de la zidul împușcaților. „Partidul împușcaților“ a devenit — prin abuz sentimental, de tip religios — și al „inocenților“. Nimeni nu le-a mai permis inocenților să omoare. Lui Thiers, da, Inchiziției, tot a unor foști martiri, da, — lui Babel nu, lui Fadeev, nu ... să renunțăm la inocență, pentru a pedepsi ca toți ceilalți ? Toată problema unei revoluții e reprimarea, pedeapsa ?

Urmă o tăcere.

Între Babelul ucis și pușca fumegîndă apărură un soldat care ținea în mîini un pachet de cărți pe coperta

cărora era desenat un soldat ținând la piept un automat; voi putea invoca inocența mea pentru debutul meu literar?

Mi-am spus fără menajamente că mă scrîntisem și devenisem mai reacționar decît taică-meu: odată confundasem sărbătorile religioase — într-o sinagogă, ajunseseam să confund plutoanele de execuție! Unde se va sfîrși această „degringoladă contrarevoluționară” — cum caracterizase Marxi, cuvîntarea mea în Aulă? Progresasem, desigur — avea dreptate șmecherul acela ingenuos care-mi oferise un sertar în loc de o pîine ca să mă aibă la mîină și să mă poată mîine denunța: „na, uite ce scrie tînărul martir”, altfel de ce mă provocase atît de transparent cu o Finlandă a noastră? — dar dacă progresasem era numai în cedarea unor poziții de clasă, după cum îmi șoptiră, clar, ca niște izvoare, seminariile din Slătineanu, sfintele seminarii la „Cele trei izvoare constitutive ale marxismului”. Nimic nu era mai înfricoșător — mai grav decît mila — ca această „cedare a unei poziții de clasă”. Ea era mai limpede decît transparența cu care îndrăzneam să mă laud și să mă plîng: anul trecut, în vară, plecînd de la redacție, cu „creierul tăiat”, mă pomenisem îndrugînd „Șema Israel” dar avusesem puterea să-l refuz, să refuz ispita religioasă; mai aveam vlagă și demnitate de ateu în mine ca să rezist unui Dumnezeu, la fel de periculos pentru revoluționari, ca Satana pentru credincioși; un an mai tîrziu, mă scrînteam întru Hristos — da, dar Tolstoi era „ogîndă a revoluției ruse”, eu ce ogîndă, a cui eram? — cădeam în metafizică, totdeauna „în opoziție” cu dialectica, mă refugiam ca ultimul impotent într-un templu, speriat de cruzimile revoluției mele, mă predam cu arme și bagaje unei rugăciuni și mă justificam în fața burgheziei învinse, devenind cantorul durerii mele. Nu-mi muriseră nici „Kadiș”-ul, nici Schubert, dar nici pasiunea autocriticii la sînge, viguroase, sarcastice — ea de ce-ar fi murit? Tolstoi nu cerea autoperfecționarea ...? Cu ce era inferioară, ca sinceritate, ca adevăr, unui lied, unei rugi? Nu știam bancul cu cantorul, dar îl știam pe acela cu Moise care se bărbierește de dimineață, se uită

în oglindă — era nostim cum, în cinema-ul meu, după soldatul cu automatul, îmi apăru un om cu crema de ras pe față — ca deodată să încremenească, să nu se mai radă și să-și spună : „Moișe, Moișe, tu ești musăr !“ Nu, nu musărisem niciodată (îmi plăcu cum un singur „să“ introdus în „a muri“, ca într-un monoverb cu incastu, dă „a musări“), nu turnasem, nu torturasem. Știam să stabilesc cinstit — departe de ipocrizie și arivism, nu, niciodată nu fusesem criticat pentru astea ! — când dovedeam idealism, familiarism, meschinărie mic-burgheză, odată fusese chiar ciocoism, și, spre propria mea uimire, izbutisem să-i dezvălui rădăcina, deși în familia mea nu existaseră nici boieri, nici ciocoi ; posedam bine mecanismul concluziilor, această curată știință îmi dădea o siguranță, o energie a organismului care-și putea prescrie singur leacurile în caz de boală — niciodată fără ajutorul colectivului, căci aș fi căzut în înfumurare — ceea ce, dacă nu mă ferea de noi erori, în orice caz îmi permisesse, cu vremea, să învăț a nu-mi turna cenușă în cap, să nu comit deci cea mai gravă greșeală care putea să decurgă dintr-o autocritică prost tratată. Pe cât de bine mă simțeam după o autocritică sănătoasă, pe atât de mîndru și chiar bucuros — nu zic vesel, deși acesta ar fi fost cuvîntul nerușinat — deveneam cînd constatam, împreună cu ceilalți, că nu mi-am pus cenușă în cap, că am privit problema fără lamentații defetiste, fără exagerări dar și fără orgolii, toate de esență mic-burcheză. Mă cuprinse o nostalgie după o autocritică sinceră, curajoasă, tăioasă în fața alor mei, între oameni cărora te poți încredința de la suflet la suflet, chiar dacă ei m-ar fi pus la zid cu întrebarea : cum de-a fost posibil să intru și să mă rog într-o sinagogă ? Le-aș fi explicat, aș fi găsit rădăcina și, dacă nu i-aș fi convins în ce constase ruga, poate m-ar fi sancționat, dar acea sancțiune tot mi-ar fi dat senzația că aparțin unui colectiv, unei organizații de bază — „baza e leafa !“ îmi strigase odată Sanseverina și-mi veni să rîd, natura mea optimistă vestindu-mi astfel că nu va accepta niciodată să iau lucrurile în tragic. Mă puteam bizui pe ea. Ca și norocul la belotă, ea acționa parcă independent de mine, de rațiu-

nea mea. N-aveam să mă sinucid niciodată — ar fi fost o impostură. N-aș fi găsit sila aceea de viață care să mă facă să caut un scaun, o frînghie, ce? Lenea în a mă răzbuna se potrivea cu o neputință în a mă omori. În ultima clipă — exact ca în „Trafalgar“ unde omul meu renunța la sinucidere cînd simțea pămătuful bărbierului — mi-ar fi apărut un cuvînt care m-ar fi reținut de la gestul funest. În galop după „a muri — a musări“, am luat acest „funest“ și l-am făcut „foehn-est“. Nostalgia după o autocritică matură mă ațîta, simțindu-mă din ce în ce mai bine, spre enigmistica pubertății. Era și asta, teoretic, o eroare? Va trebui odată să-mi fac autocritica și pentru dezgustul de a muri? Bătrînul meu tată — de ce bătrînul?, o socoteală rapidă îmi dovedi că exact pe 14 decembrie, în urmă cu nici două săptămîni, ar fi împlinit 56 de ani — îmi lăsase cu limbă de moarte să mă gîndesc înaintea oricărei fapte de e bună sau rea; lua un aer foarte solemn la această idee — ceea ce nu-l împiedicase să considere reprimarea Comunei din Paris drept o faptă bună; îi trîntisem ușa, urlîndu-i că moartea mea e decisă de împușcații Comunei din Paris și nu de Cezar Petrescu.

Gîrbovitul servitor mă cuprinse de umăr și mă rugă — puțînd și hîrîind — să plec, că închide, „mai e și mîine o zi pentru plîns, ingheală...“. Cuvîntul mă trezi — era același cu care mă mîngîiaseră și mă integraseră în comunitatea lor cînd împlinisem 13 ani și străbătusem templul cu Cartea în brațe, toți sărutînd-o și alintîndu-mă „îngerașule, drăguțule...“. L-am repezit imediat — unde vedea el că plîng? Mă privi sfios, cu coada ochiului, suficient să-i remarc conjunctivita pleoapei care-l obseda și pe Babel de cîte ori îi privea pe acei din tîrgurile unde deshăma atelajele cavaleriei lui bolșevice. Bătrînul nu trecu însă ușor peste întrebarea mea: cu acel calm al amănuntelor, specific celor care nu pot ridica privirea mai sus de mătura lor, îmi preciză că au oglindă la lavaboul din fund dar a închis și acolo, fiindcă aștepta să-mi termin kadișul, da' dacă vin mîine tot acolo le găsesc — și, precum Porfir descrisese cu un singur gest trecerea glonțului prin tîmplă, el denumi cu un de-

get chircit, fața, ochii și, desigur, lacrimile. Mi-am pipăit instinctiv pardesiul, nasturii, Racine-ul din buzunar, să văd dacă sînt întreg, de fapt tatonînd următoarea aiureală : ca și optimismul meu istoric, ca și norocul la cărți — lacrimile mele n-or fi și ele independente de mine ? Am ieșit în curte și — ca un cîine — am căutat pe dalele înfiorate de fuioare subțiri de zăpadă, urma rugăciunii mele, aici, în noaptea morții lui, cînd îl anunțasem că nu mă voi mai ruga. M-am scuturat, tot ca un cîine după ce și-a făcut nevoile, am trecut pragul porții, am pășit în stradă și în fața ochilor îmi apărură Ada-Aida, mai pe larg Adelaida, mai pe scurt : Ida, se opri din mers, mă privi, speriată și ea, clipind tot mai des și mai îmbujorată de sub borul larg al unei originale pălării de blană, deloc potrivite unui paltonaș gri cum-părat cîndva pe puncte.

Perplecși amîndoi, aruncați parcă de un suflu necunoscut din bucătăria Sanseverinei într-o adolescență care nu ne mai știa vîrstele, ne-am pomenit îndrugînd simultan două fraze deosebite : ea — că pe aici merge de obicei, spre casă, lîngă Dobroteasa ; eu — închizînd ochii pentru a nu mi se descoperi și alte vulnerabilități — dacă nu vrea o prăjitură la cofetăria de alături care are laborator propriu. Spre uimirea mea, acceptă, găsind — cît traversarăm linia tramvaiului 1, Abator-Colentina — o justificare, precum că de multă vreme se gîndise să-și reducă prînzul la o prăjitură, și substanțială, și dulce, și utilă ; mi se păru imediat subversivă, însă tactul ei neașteptat de cursiv mă obligă să tac ; singura noastră grijă evidentă era ca, pășind, să nu ne atingem mîne-cile îmbrăcăminții — semn cît de cît sigur al unui consens de a nu ne expune altora pînă nu vom înțelege ceva din ce se întîmpla cu noi, doi liceeni care ne urîsem pînă la teza de azi, cînd ne suflaserăm ceva obscur și pacificator. Am hotărît să-i spun și eu ceva, am început o frază cu drumul meu de la liceu, pe aici, spre casă, dar am ajuns prea repede la ușa cofetăriei și m-am concentrat în politețea, rar încercată, de a-i permite să intre înaintea mea.

Erau două mese libere, ne-am așezat la cea mai apropiată de ușă — ca și cum n-am fi vrut să pătrundem prea adânc în spațiul oricum îngust al cofetăriei — ea și-a deschiat primii doi nasturi, și-a scos pălăria de blană, punînd-o pe masă, după care — din două mișcări experte ale capului — și-a potrivit părul, lăsîndu-mi să mă uit în ochii ei, o clipă, cît să înțeleg din viața lor normală că uimirile și minile trecuseră, aventura unei prăjituri putînd începe; am căutat repede tot din priviri o fată care să ne servească, am văzut doar un rînd de trei oameni la tezgheaua de lîngă un frigider sovietic și, din profil, l-am recunoscut pe Lavrentie (cum îi ziceam noi în loc de Laurențiu) Pavlovici G., în uniforma lui de maior de miliție, comandînd sever: „două éclair-uri, două indiene, două choux-uri“, vînzătoarea conformîndu-se cu un vădit respect față de un militar care cunoștea terminologia cultă a prăjiturilor; din culisele cofetăriei apărură cea de-a doua serveusă care veni grabnic la masa noastră; Aida mă rugă, în șoaptă, să întreb dacă sînt proaspete, fata ne învălui într-o răspicată nemulțumire:

— Vai de mine, păi dacă acum le-am scos ...

— Ti-am spus că au laborator propriu — m-am adresat Aidei cu dulce glas de soț în luna de miere, la un mare hotel. Ea îmi surîse, potrivindu-și din nou părul, convenind că nu mă auzise, dîndu-mi astfel prima confirmare a emoției din care descindeam, aici, ca din adăvărul unei nebuloase; mi-a aprobat alegerea — „două choux-uri à la crème“, amintindu-și că mama mea era regina familiei în domeniul „choux“-urilor. Mi-am scos ochelarii și m-am întors cu fața spre ea, decis să nu mă las văzut de Lavrentie; am fixat bărbia Aidei, bine pudrată în cîteva cavități ale pielii, pleoapele pergamentate și ușor vineții sub ochii plini de o curiozitate experimentată și astfel, de aproape, am putut aprecia realitatea deceniului stabilit între noi; nu mai era frumoșica avîntată în vulgaritatea unor expresii violente de văduvă, nici adolescența din fața sinagogii — avea un accent crud, muncit și chinuit în tăietura buzelor, o decizie care nu promitea iluzii asupra maturității ei bine

precizate ; îmi putea fi o legătură superioară, competentă și dominatoare, lăsînd foarte avar sugestia unei nopți în care, odată, și-ar pierde capul ; avusesem un redactor-șef adjunct, în același sens, tovarășa Andreică ; am hotărît — încordat cu auzul la mișcările lui Lavrentie care trecuse la comandarea a două cartoane, separate, cu fursecuri — să nu mor pînă nu voi vedea aceste buze care mă trimiseseră să spăl closetele revoluției, gustînd o linguriță cu frișca unui „choux“. Ea întinse mîna spre palma mea, îmi acoperi degetele drepte și strîngîndu-mi-le îndeajuns de matern, mă întrebă ce-am căutat acolo. În acea clipă, pentru prima oară de cînd fusesem dat afară din presă, mi se făcu frică : fost utecist, Laurentiu G. se ocupa în instituția lui de ceea ce gîndeau și lucrau tinerii scriitori ; îl văzusem, civil, la înmormîntarea lui Labiș, urmărindu-ne printre cavouri — existau asemenea misiuni care vegheau ca durerea să nu se transforme în manifestație — articolul meu „Fetele noastre“ *, atunci, în noiembrie, în loc să plece la tipar, lui îi fusese trimis într-un plic special, mi-o spuse curiera, „ta'rășa Vetuța“, în ultima mea noapte de „cap limpede“, la ziar ...

M-am întors brusc să văd dacă Lavrentie mi-a surprins tandrețea în fața unei femei cu soțul putrezind în orezării — el indica să i se dea de acolo, și nu de acolo, încît, revenit la ea, nu mi-am retras mîna ci, imbecil, am început și eu să-i strîng degetele, ea acceptînd, și m-am precipitat întrebînd-o unde stă, să-mi dea adresa exactă, voi veni diseară la ea, să mă înțeleagă, nu sînt nepoliticos, nici neserios, dar să-mi spună unde stă și dacă pot să vin diseară. Aida nu intră în panică, nici nu răspunse semnalelor mele tactile, dînd numai roată încăperii cu un ochi ager și priceput de femelă în junglă — ceea ce mă îngrozi, căci știam cum putea prinde Lavrentie o privire civilă. El, de altfel, întrebă imperativ și riguros :

— Cît datorez ?

M-am buzunărit febril, am găsit toți banii cîștigați la belotă, i-am îngrămădit — fără nici o socoteală — în

* Vezi bibliografia capitolului.

interiorul pălăriei de blană și i-am cerut din nou să-mi dea adresa. În timp ce fata se apropia cu „choux“-urile strălucind fulgerător pe tavă, Aida mă privi cu acea crescîndă crispă mic-burgheză care transformă tot ce nu înțelege în scandal; avu însă puterea unei intuiții inteligente :

— ... cum poate ieși un om dintr-un templu ... ?

I-am murmurat că-i voi explica; mobilizîndu-mi ultimele rezerve de calm și viclenie, m-am fofilat pe ușă — închizînd-o cu cea mai prefăcută delicatețe, numai așa ceva nu lucra în mine — am traversat culmea de deal a Mărășeștilor și, trăgîndu-mi sufletul, m-am instalat după un afișier cilindric al Operei Române; m-am prefăcut că citesc cu un ochi foarte atent distribuțiile la veșnicele „Traviata“, „Trubadurul“, „Boema“ (unul din ultimele mele articole în „Revista elevilor“ din 1949: „Pe cînd o împropătare revoluționară a repertoriului Operei Române?“) și cu celălalt fixînd cofetăria „Lămîița“: Laborant — ținînd în mîna trei pachete impozante — coborî spre pod, cu pasu-i falnic și important, convins de existența lui pe pămînt; după cîteva minute, ieși un necunoscut care dintr-un salt prinse remorca tramvaiului 1, apoi apăru Aida, cu un cartonaș purtat elegant, înduioșîndu-mă în chip neașteptat: erau ambele prăjituri sau numai una — oricum nu le lăsase acolo, găsise o explicație firească pentru ca fata să i le pună la pachet — alternativa îi dădea o superioritate a realismului care mă sili să-i urmăresc silueta lipsită de moliciuni frivole, pasul înțepat și pălăria care contrasta atît cu paltonașul ieftin din comerțul nostru cît și cu cartierul trist și cenușiu. Mi-am zis că aș face bine s-o urmăresc pînă acasă: i-aș afla adresa și mi-aș dovedi puțin curaj, fie și de puști care se ține după o femeie serioasă, sau măcar pentru jurămîntul acela de a o sili să mă sărute cu aceleași buze care rostiseră porcăriile acelea. Aici, totul — cred că și frica — înțepeni.

Nu mă surprinsesem niciodată pervers — „pervers sensual, ideologic ... pînă unde va ține degringolada? Pînă la irațional?“ Oricîte întrebări îmi puteam pune despre revoluție, despre talentul care te putea băga la

închisoare, iraționalul rămânea un cuvânt care mă paraliza. Acolo nu trebuia ajuns, orice ți s-ar fi întâmplat. Acolo nu mai ajuta nici o autocritică, nici o iertare, nici o autobiografie. O logică — întâi de toate, suprema, a revoluției — trebuia păstrată și păzită. Ea decurgea din cultul rațiunii căreia Revoluția Franceză îi ridicase temple, indiferentă la ironiile rezonabile ale lui France. Cum aș fi intrat într-un templu al rațiunii, ce m-aș fi rugat acolo? — nu, n-aveam chef de o „Traviată“ a imaginației mele. Îmi cerui seriozitate. Iraționalul era — fără ironie — contrarevoluționar. Îmi puteam permite pariuri la belotă, mici superstiții ca aceea de a avea mereu o carte la mine, toate acestea nu constituiau decât jocuri inofensive ca ale îngerilor în barba unui Dumnezeu care le îngăduia pentru a-și impune, abia așa, solemnitatea seriozității sale. Logica era Dumnezeul ateismului meu, al sănătății mele mintale și politice. Era ilogic să urmăresc o reacționară, mînat doar de o ciudată privire și de un instinct pervers. „Și așa și așa ai mers prea departe, dacă scrîntit întru Hristos, te-ai putut ruga într-o sinagogă, ca în poarta ei să te încurci cu o femeie măritată și cu zece ani mai mare...“ Acuitatea acuzației — în care formula leninistă pentru Tolstoi se conjuga irepresibil cu expresiile joase ale Ecaterinei mele — mă obligă s-o scap din ochi, s-o las să dispară în spatele bisericii Dobroteasa, și, ca în atîtea fenomene cerești necunoscute, să se piardă în nebuloasa primordială.

„Hai, te cară!“ Regăsind ceva din avîntul grav, serios, voios și simplu, fie și pueril, dar incapabil să-mi producă remușcări, cu care mă dusesem în noaptea de Ajun să-i anunț lui Porfir că am un volum de nuvele în care nu mai mint, am plecat în amurgul acelei zile convulsionate, din răscrucea Mărășeștilor pînă la bulevardul Kalinin — cel care ne învățase cum se duce munca de agitație, niciodată cu „trebuie“, totdeauna cu „ar fi bine...“ — la studioul Fanei, să-i spun ca pe timpuri, în Cuza-Vodă, cînd venea de Crăciun la București. „la mulți ani!“ și mai cu seamă că realizasem, mulțumită ei, un progres fulgerător: nu mai suportam ca miliția să-mi vegheze intimitățile. Îmi mai plăcea să mă

las influențat și să mă perfecționez fulgerător. Nu înțepenisem, nu murisem cu totul.

Ajungînd cu troleibuzul în piața statuii lui Stalin, am văzut la dreapta, pe Calea Dorobanților casa Veronei și mi-am spus că trebuie să trec pe la ea, să-i dau titlul volumului, să mi-l bată pe o pagină albă, separată, o, doamne, coperta unei cărți : „Vivisecții“ de Radu Cosașu ! Pe urmă, văzînd parcul Herăstrăului, resimțind dintr-odată tremurul spaimei de la debarcaderul dominat de pancarta cu „Proletari din toate țările, uniți-vă !“, încercînd să străbat cu privirea dincolo de arborescențele lui, pînă la „Casa Scînteii“, pînă la paradisul din care fusesem alungat, mă răzbi — cum se întîmplă, probabil, cu bolnavii incurabili — diagnosticul lui Victor Iorgulescu, în noaptea aceea trăită pe sălile de mar-moră ale cenzurii :

— Vei muri de puerilitate !

Mi-am răspuns întărîtat, tot ca un bolnav care nu cedează în fața celei mai crude sentințe :

— Faci pariu că puerilitatea asta mă va salva ? Doar dacă nu-i vom redescoperi revoluției, puerilitatea — la fel de gravă ca logica ei — vom pieri ...

BIBLIOGRAFIE

Fetele noastre

Zilele trecute, unul dintre cei mai buni prieteni ai mei m-a rugat să-l „asist“, ca să nu se plictisească, cît timp se bărbierește, în baie ; am luat loc pe colțul căzii de faianță și l-am urmărit atent. Obrajii i s-au asprit ; cutele din jurul gurii și ochilor s-au înmulțit și s-au adîncit ; firul de păr al bărbii a devenit tare, dur. Lama făcea un zgomot insuportabil.

— Am o barbă imposibilă, dragul meu — și-a cerut iertare, zîbind.

Mi-am adus aminte cum, împreună cu mama sa, i-am sters sîngele de pe obraji, acum 11 ani, după acel 8 no-

iembrerie memorabil. Era și atunci tras la față, slab, dar avea o piele de o prospețime, de o transparență rar întâlnite; la 16 ani nu-i apăruse barba și în minte precis cum și-a trecut palma osoasă, cu degete lungi, peste obraji puri, răniți în lupta cu bandele reacționare.

Auzind zgomotul lamei, acolo în fața oglinzii din camera de baie, la 11 ani de la evenimentele care marcașeră atât de dureros virilitatea și începutul activității sale politice, mi s-a părut că firul de păr tenace și dur e martorul cel mai intim al maturizării prietenului meu.

Am trăit acești 11 ani cu o intensitate care se citește până și-n felul cum crește barba pe chipurile noastre. Ne-am asprit; am râs mult și am plâns mult și acestea se citesc în cutele din jurul ochilor și gurii; am încleștat fălcile — cum se spune — și aceasta o simțim trecând palma peste pielea maxilarelor tari.

Fetele noastre-s martorele noastre. Zîmbim, surîdem, rîdem — și nici nu știm cum se modelează o nouă cută pe obraz; o lacrimă curge candid — sticlind în lumina rece a lunii — și dimineata, urma ei încă o simțim. Se va păstra toată viața probabil — nimic nu o va putea șterge; mai mult ca sigur că timpul, radioul, teleimpri-matorul, ziarele, pagina lor a patra o vor adînci, o vor ramifica. Din tot ce lasă timpul, războiul, lupta, viața asta supracomplicată pe trupurile noastre — semnele de pe față mi se par cele mai grave, deși nu-s cele mai dureroase.

St., un bun cunoscut, și-a pierdut piciorul stîng acum 11 ani, în același 8 noiembrie, în aceeași luptă sîngeră. În locul piciorului stîng are o atotcunoscută proteză — unul din obiectele cele mai triste pe care a fost necesar să le inventăm pe pămînt. L-am întîlnit pe bu-levardul Bălcescu, la începutul acestei toamne; am făcut cîțiva pași împreună și, oricît de stridentă era strada, înregistram fiecare scîrțîit al protezei sale. Însoțiti de scîrțîitul ei permanent, mi-a povestit despre ultimul său examen la Moscova, la Institutul de Cinematografie. O clipă l-am privit: o față mare, rotundă, vibrînd de bucurie, sigură și calmă, un zîmbet bun, lipsit de facilități.

Mi-a rămas de la el nu scîrîitul protezei, ci fața bună. Ii cunosc pe cei doi redactori ai „Strîmbătății”, ziarul acela din '46, plin de fantezie și forță juvenilă, replica noastră viguroasă la adresa „Dreptății” fasciste a lui Maniu. Nu le dau numele. Ne mai entuziasmează anonimatul revoluției. Cei care o difuzam am luat — împreună cu „cei doi” — suficienți pumni pentru ca să n-o mai putem uita. Vînațiile au dispărut. A rămas însă pe fețele noastre un plus de inteligență și luciditate. Zilele trecute, unul din „cei doi” a primit aplauzele meritate pentru o piesă a sa ; nu știa să le primească. Stătea paralizat și palid în mijlocul scenei ; împărțea parcă mai bine „Strîmbătatea”, mai degajat, mai liber în mișcări ; pe față, mai vîrziu, după ce l-am aplaudat, am văzut că avea lacrimi și un plus de inteligență.

Era în sală și N. ; în '46, la o împărțire de manifeste cu „Votați soarele”, a luat o bătaie soră cu moartea ; l-au înconjurat vreo 15 huligani și l-au silit să mănînce manifestele. N. s-a împotrivit și a scuipat primele cocoșoare pe care i le vîrîseră pe gît. Cei 15 au jubilat :

— Scuipă manifestele ! Scuipă manifestele ! Scuipă manifestele !

Innebunit, N. le-a strîns de pe jos și le-a mîncat ; pîlmuiindu-l și înghiontîndu-l, cei 15 au încercat să-l îngenuncheze :

— Sărută aici pantofi de la Mociornița ! ...

N. a început să lovească, pe cine a nimerit, numai să nu îngenuncheze. L-au lovit cu un briceag de la maxilar în jos pe gît, pînă aproape de claviculă. Doctorii l-au cusut și gura i-a rămas puțin strîmbă. N. s-a urîțit. Aplauda și l-am privit puțin. Rîdea. Un rîs nu știu cum, al unei guri strîmbe. La sector, N. rîdea puternic și sănătos.

Z. a fost la Auschwitz ; sora sa, veche ilegalistă, a fost „filată” de Gestapo la Budapesta și prinsă în plină stradă ; el a fugit după ea, în duba Gestapoului. O iubea. N-o putea lăsa singură. Ea nu se știe unde a nimerit — a fost ucisă. El a trăit un Auschwitz și s-a întors teafăr acasă. Nu povestește niciodată nimic din cele văzute acolo ; și-a lăsat o mustață enormă ; are o

față slabă, prelungă, tristă — dar mustața aceea îi conferă un umor dulce și fermecător. De ce și-a lăsat-o? Z. nu e cochet, e un om perfect serios; tot ce face are o logică incoruptibilă. Îmi spun totdeauna că și-a lăsat ciudata mustață pentru ca pe fața lui chinuită să rămână un semn tandru, ușor sentimental, care să îndulcească asperitățile. Puștiul lui, un băiat de 5 ani, atentează mereu la podoaba facială a tatălui, care, desigur, îl amuză și-l interesează; încearcă s-o atingă măcar — dar tata, imediat, se preface că-i mănâncă degetele. Puștiul se sperie fericit și iar complotază. Z. n-o să-ți povestească niciodată ce-a fost la Auschwitz.

I-am enumerat pe toți aceștia — încercînd să vă sugerez ce nevoie e azi să ne privim tot mai stăruitor și mai devotat fețele. Ce nevoie e să ne înțelegem privirile și semnele de pe chip. Ce nevoie e să ne fixăm zîmbetele, cicatricile, protezele, lacrimile.

Frumusețea supremă a țării noastre o dau fețele oamenilor ei. În acești ani, asperitatea evidentă a vieții noastre nu a alterat frumusețea lor. Oamenii noștri sînt din ce în ce mai frumoși și mai inteligenți.

Ei au învățat să citească hărțile lumii și ziarele, să asculte radioul, să deosebească vorbele de faptele pe care se mulează, să verifice adjectivele și acordul lor deplin cu substantivele; eternelor sfinte noțiuni: pace, libertate, umanitarism — ei le-au deprins sensul și prețul greu, în sînge și suferinți. Ei au învățat să-și apere casele, sediile, fabricile, logoarele, libertățile și inteligența. O energie cu nimic inferioară forței armelor cu care sîntem gata să ripostăm oricăror agresori, oricăror imperialiști atentatori la libertățile noastre, este energia declanșată de inteligența poporului. Cutele pe care ni le lasă pe fețe Port-Saidul, Budapesta, sesiunile O.N.U. ne fac mai maturi, mai atenți, mai inteligenți. Nimic nu transfigurează mai adînc și mai grav chipurile noastre — ca înțelepciunea, inteligența.

Să ne privim cu gravitate, căldură umană și fără suspiciuni fețele dure.

(Noiembrie 1956)

Reznicek și problemele lingvisticii

Studioul se găsea într-un cartier pe care spațiile locative îl denumeau „perimetrul“ pentru a-l deosebi de locurile comune; circula vorba unui mare calamburgiu — poate cel mai efervescent din vechea generație — care refuzase un salariu la un asemenea spațiu locativ, invocând ca argument că destinul nu-i permitea să-și încheie viața dedicându-se locurilor comune pe care le urise dintotdeauna, preferând să doarmă în parcurile care țin de spațiile verzi. Coborînd din troleibuz, am observat imediat în lumina unui amurg de iarnă, prematur și violet, ceea ce nici un poet încă nu cîntase și, firește, nu va cînta: prezența a cinci impunătoare „Volgi“ negre, semnul incontestabil al unei vizionări la nivel înalt; aveam experiența necesară — două comentarii avîntate la două filmulețe oarecari, plus cele trei luni de pregătire, în '53, a unui scenariu fictiv despre Festivalul Mondial al Tineretului — pentru a înțelege că-mi va fi greu să intru în clădire și s-o găsesc pe Fana. Evident, portarul mă întrebă sumbru ce vreau, decretă scurt că nu se poate, găsi — sub privirea mea fără noroc, „iest takaia“ privire... — anexa unei explicații la interdicere, în sensul că Fotiade Ștefana e în vizionare cu..., și urmă numele cel scurt, rău și atotputernic care se ținea după mine de două nopți și o viață. Am ciulit bine urechile — animalierul nu mă părăsea, deși mult mai tîrziu aveam să aflu că „le vrai métier de l'animal est d'écrire un roman“ — și am decis să îngheț aici pînă va apare Împăratul destinului meu, să-i spun că nu am stat degeaba sub gloan-

tele lui Rădescu, îl iubesc pe France și să-mi dea o pîine de mîncat. Dacă nu mai aveam noroc la portari, atunci poate că mi se întorsese cartea în direcția cea mai importantă. „Iest takaia șansa“ — dovadă că pe lîngă ghișeul portarului trecu Mișu Achimescu, cel mai bun aranjor muzical din cîți deținea statul nostru democrat popular, care, de cum mă văzu, se aplecă peste umerii ipochimenului (Labiș hotărîse odată ca pe toate șepcile de portar să se scrie în firet de aur : „ipochimen“) și după trei fraze bine îmfundate în urechea păroasă a aceluia, mă luă în camera lui de „montaj-muzică“, aflată pe o săliță, la doi pași.

Mișu era înalt, chel — deși făcusem împreună A.N.E.F.-ul, U.A.E.R.-ul, inițiale care mai sunau, pentru noi, ca localitățile bătăliilor napoleoniene — și dotat, așa cum alții au mușchi puternici sub cămașă, cu o forță a simpatiei naturale, care ajungea la tine pe o cale originală : frazele lui erau trăgănate, fără a fi greoaie, cuvintele se legau încet, rar, niciodată proteste ; fuseserăm dați afară, în '49, eu de la „politic“, el de la „cultural“ ; ajunsese totuși, repede, să intre la Conservator, acolo căsătorindu-se cu o clarinetistă, ceea ce crea un moment muzical amuzant și un menaj trainic, fata fiind dintr-o familie de ilegaliști. Purta pantalonii cei mai bine călcați din tot frontul ideologic, toți prevăzuți cu buzunar pentru ceas, aceasta conferindu-i eleganță, precizie și un soi de autoritate, greu atacabile într-o vreme care înclina și ea spre pălărie și cravată în locul șepcii și gulerului deschiat. Cînd realitatea — nu trebuie de descris pe larg cum — îi interzicea manifestarea acestei simpatii naturale, recurgea la un gest care-l făcea rezistent la orice urlet critic : își scotea din buzunarul specializat, ceasul — și-l privea ; superiorul — oricît de congestionat — înceta criza, dezorientat între aroganța și firescul gestului, permițîndu-i lui Mișu să treacă la o contraofensivă care se exprima pe un ton foarte pașnic, în cuvinte rostite foarte rar :

— ...și, deci, cum credeți că ar fi mai bine ?

El instaura, astfel cu o subversivă simplitate, un statut al normalului, sub presiunea pervers de obiectivă a

ceasului care sugera oricărui ştab prea nervos că e timpul să se calmeze. În două cuvinte — juca tare.

În acea zi, Mişu mai era şi vesel — după cum recunosc punându-mi *allegro con brio* pardesiul, fularul şi basca în cuiele cuierului. Am apucat şi eu să-i spun că avusesem o zi bună, de la „Cvintetul păstrăvilor“ cu care mă trezisem şi pînă la norocul de a da peste el, la timp; Schubert aducea noroc; căzurăm cîteva minute într-un elogiu al muzicii, cum obişnuiam cînd ne vedeam; el începu să fredoneze tema cu variaţiuni a cvintetului şi se așază pe scaunul mesei lui de montaj: mă întrebă:

— Altfel, ce faci?

I-am răspuns că prost, o bandă de sunet porni să se desfăşoare de la fine al capo, cu acel conglomerat ţiutor de sunete indescifrabile care mi se părură foarte potrivite pentru a ilustra muzical ziua mea de viaţă.

— Fii atent! mă avertiză în prima clipă de calm sonor şi, după ce apăsă pe un alt buton, se lăsă încetîşor pe speteaza scaunului să contemple melodia care, la drept vorbind, nu mă zgudui: era o linie continuă, de-ajuns de rapidă, susţinută în principal de viori şi corzi, într-o mişcare care se vroia tumultuoasă, dar nu depăşea cursivul bine ritmat, cu cîteva accente patetice facile; părea a unui tip care încerca să fie rossinian orchestrînd „Barca pe valuri“; nu suna deloc rău, dar nici să ascuţi cu ochii pironiţi într-un colţ de tavan; melodia încetă brusc şi, efervescent cum nu-l mai văzusem, Mişu se întoarse întrebîndu-mă dacă ştiu ce e... Am fost sincer şi leneş:

— Habar n-am!

— Fii atent! şi, după încă o derulare fulgerătoare, puse din nou banda de la început, se ridică în picioare şi se lansă, ca să zic aşa, într-o explicaţie la fiecare cot, şi erau multe coturi, al frazei muzicale, anunţînd bine spaţiat:

— ...semnări de tratate, semnări de protocoluri, recepţii, inaugurări de linii ferate, decorări, sosiri, plecări, ţesătorii, furnale, şantiere navale, turbine, asanări, irigări...

Aveam impresia că mă găsesc în liftul Galeriilor Lafayette înainte de război, copil încântat de anunțurile liftierului : etajul II, marochinărie, pielărie, mănuși, genți, serviete, etajul III... În frîngerea bruscă a melodiei, Mișu declară serios, rar — și deci cu o oarecare solemnitate — că nu va mai exista jurnal de actualitate fără uvertura la „Donna Diana“ de Reznicek... e o bucată divină, adică impersonală și atotcuprinzătoare. El o descoperise. Nu dădea semn că ar glumi ; părea un inventator convins că a pus la punct un perpetuum mobile, socotindu-se dator să-i comunice unui prieten, fie și adus de pe stradă, ce-a făurit. Nu era emfatic, nu era ironic. Se schimbase ? Se solemnizase ? Se salarizase ? L-am abordat și eu ambiguu : mai întâi că e o plăcere să ai amici conștienți de geniul lor, apoi că bucata e într-adevăr miraculoasă prin cîte poate să spună, în sfîrșit — epuizîndu-mi și eu seriozitățile și simțind nevoia unei familiarități — că „e mare“...

— Ești mare, Mișule ! Nu degeaba ai studiat cu Mendelsohn-Bartholdy...

— Un tip foarte simpatic — îmi replică atent, așezîndu-se și continuînd cumpănit, fără grabă : Într-o zi, la curs, ne-a povestit ceva formidabil ; gestapoul de la Praga află că într-o sală de concert... (pauză) există un șir de statui printre care una a lui... (pauză) Mendelsohn-Bartholdy ; se hotărăște (pauză) dărîmarea ei, imediat (pauză). Se duc, pătrund în sală, toate statuile... (pauză) n-au nume. Care e a lui Mendelsohn-Bartholdy ? O distrug pe aceea cu nasul cel mai semitic. A cu era ? (pauză, desigur, cea mai lungă). A lui Richard Wagner. De cîte ori aud ceva de Alfred Mendelsohn, văd povestea asta. (Și brusc) : De ce ziceai c-o duci prost ?

Am vrut să-i relatez cît mai administrativ, dar mă lăsai dus de o linie melodică de la care, cu o plăcere repede descoperită, nu m-am putut abate : sînt de un an și ceva pe tușă, trăiesc din ce-mi dă o mătușă, vin de la brațele de muncă unde nu e rost de șuncă, mă simt parazit, am un memoriu la... și evitînd cu grijă rima, m-am uitat în sus, cît mai sus, dînd de trei ori capul pe spate

și ochind locul din tavan unde el se fixase în contempla „Donnei Diana“ de Reznicek.

— Fii atent! și, ridicându-se în picioare, schimbă tonalitatea și vibrația: Știi cine e sus, în vizionare?

— Știu, Reznicek! i-am răspuns încântat de melodiă găsită.

— Exact — dar nu căzu deloc în provocarea mea stilistică: Vede „Republica la 10 ani“... eu îl cunosc... dacă-i place, poate fi abordat... și întinzându-și bine pantalonii, în același legato, își scoase ceasul minune: În 20 de minute, ar fi gata... Mă duc să văd care e situația...

Era serios. Prea. Dar operativitatea bunătății scurta pauzele și-i ritma altfel cuvintele, iar mie îmi stimula zglobiciunea:

— Stai jos, pot juca de la „Coure“ la „Traviata“, sînt sătul de „Emil și detectivii“...

Mișu nu mai ascultă, deschise ușa, apoi, spre surpriza mea, o încuie și din acea clipă, a cheii răsucite în broască, toate jocurile neastîmpărului meu încetară. Mă invadă o alarmă pe care cîteva bune secunde, primele, nu am putut s-o bagatelizez, nici zicîndu-mi că fusese un gest mecanic al lui Mișu — ca al atîtor gestionari care închid magazinul cînd se duc pînă afară — sau poate o întîmplare, poate o simplă mîrșăvie, poate un fleac. Mișu — de cîte ori eram în panică, mă încredințam bunelor sentimente, iar în timpul bombardamentelor mă rugam — nu mă putuse chema pentru o simplă mîrșăvie ci dintr-o generozitate, fie și ridicolă, a inspirației, pe care o garantas portarului, în studiou fiind alarmă, vizionare de nivel, nimeni nu intră, nimeni nu mișcă. La noi, după ce se suna alarma și ne îngrămădeam în adăpost, de cum se auzeau primele bufnituri ale bombelor, cineva spunea: „S-a închis o ușă, nu-i nimic grav...“ Urma bombardamentul și eu mîngîiam un zar ținut în buzunar lîngă o Toră în miniatură, primită în dar la Bar-Mitzva. Deplin lămurit dinspre partea hazardului și a religiei, nu puteam dezlega de ce Mișu mă încuiase la „muzică-montaj“ decît apelînd la cel mai gros realism: „domnule, i-o fi spus Mișu portarului, îl iau pe răspunderea mea, dacă plec — încui ușa, poți veni, ești la doi pași...“ și ieșind

îi arătase cheia, semn că nu mă voi plimba, că nu mă voi mișca, nu voi urca la... și așa mai departe. Cît de departe? Cel mai bine ar fi fost să-i comunice portarului că nu sînt Tchen, „Tchen qui leva le moustiquaire...” Deraparea obișnuită în literatură, de data asta nu mă bucură, dar ea nu se efectuează fără folos : îmi dădu — e drept, inutil — dimensiunea derizoriului și mă avertiză, pentru prima oară, în cea mai gravă dintre alarmele intelectuale care aveau să vină : să nu joci „Condiția umană” într-o situație de „Noapte furtunoasă”, fără a te aștepta la o vitală, aspră și tonică parodie. Pînă atunci, urmă o variantă la „Făclia de Paști” :

m-am dus la ușă și am apucat clanța cu cea mai grijulie finețe, apoi am strîns-o cu un efort necunoscut, cu atît mai puțin în scrisul meu, pentru a aduna maximum de încăpăținare, de furie într-o mișcare imperceptibilă — speram — de delicatețe. Nu știu ce vroiam mai întîi : să scot, fără să se observe, ușa din țîțini sau să-mi verific realismul, liniștindu-mi auzul că n-a halucinat, că n-a exagerat. Nu, nu se înșelase. Alarma scăzu mult. Cu o anume mulțumire, am lăsat — tot așa, blînd — ca mecanismul clanței să revină în poziția inițială și am tras cu urechea, dincolo, spre holul studioului. Era o liniște ca în sinagogă sau, mai laic, ca într-o împărăție întrevăzută dintr-o cazarmă care se uită la clădirea unei Opere lirice. Și mai laic : era plata pentru ușa trîntită tatălui meu în noaptea aceea a Comunei din Paris.

M-am întors, instinctiv, în vîrfurile picioarelor, m-am așezat în fotoliul meu și mi-am întins, ușurel, ca un imperialist american, labele — să nu se audă nici asta, căci totul era derizoriu și semnificativ în coerența lui — pe speteaza scaunului lui Mișu, spunîndu-mi că, în fond, nu-i nimic rău în faptul că sînt închis aici, la „muzică-montaj”, și nu în altă parte. Trebuia să admit această logică a Sanseverinei, din aceeași speță cu demonstrarea superiorității șomajului asupra martirajului. Numai că din ea, se desfăcu o alta : dacă lui Reznicek — expresia avui vanitatea s-o consider atît de fericită, încît înaintai cu ea — nu-i va plăcea „Republica la 10 ani”? Nu va

putea fi abordat pentru a se pune acea vorbă bună în favoarea mea — care vorbă ? care bună ? Nu încercasem niciodată greață în fața vorbelor, dar de data aceasta limba însăși avu un fel de spasm și am simțit-o cum ar fi vrut să-mi arate ce nevoie curioasă de vomă încercase în fața acestei expresii binecuvântate, la locul ei, care dezgusta un alt organism decât cel normal, logic, cu ochi și cu sprâncene. Am îngurgitat ideea, ca unul învățat de mic să mănânce tot ce era în farfurie și am luat la cunoștință următoarea evidență : dacă-i va plăcea sau nu „Republica la 10 ani“, eu tot rămâneam la cheremul lui. După zece ani de Republică — articolele mele de fond la fiecare 30 decembrie, premiate an de an pentru entuziasm și sinceritate, nu, nu acolo era greșeala ! — atîrnam de decizia unui singur om investit cu drepturi de împărat peste viața mea și nu găseam nici o putere să-l sfidez. Nu comunist, doar simplu și obișnuit republican — dintr-acei care-și pun ca epitaf : „progresul constă în putința tot mai mare a individului de a-și hotărî soarta“ —, în ce consta republicanismul meu dacă gîndeam și simțeam ca un sclav, cum spunea, la '48, Bolliac, foarte frumos, ce era rău în Bolliac ? Nu puteam fi monarhist, nu puteam fi negustor, nu mă puteam căra cu Marxi în altă orînduire, nu mă puteam renega ; îmi rămăsese din stalinism oroarea de renegare. De ce „re“ ? Negasem ceva, ca să mă tem de o renegare ? Eram un iobag în lanțurile dialecticii care-mi cerea, asta teoretic, să neg și, practic, să mă supun lui Reznicek.

Nu mi se părea deloc lozincard cum puneam problema. Nici prea patetic*. Mi se păru chiar minunat — cum spunea un șef de idei, la fiecare citat din Stalin : „minunate cuvinte !“ N-aveam chef să sucesc gîtul retoricii. Nu aveam greață de lozinci. Ca și războaiele, lozincile se împart în juste și nejuste. „Să nu minți !“ — era o lozincă justă, de la Moise la Marx. Încercai să-mi aduc aminte unde folosisem de curînd acest argument : îmi apăru Reznicek însuși, la o lecție de gazetărie, undeva la „Jdanov“, cerîndu-ne — toți ne îngrămădisem în Aula aceea, căci orice conferință a lui era un eveniment ideo-

* Vezi bibliografia capitolului.

logic — să învățăm de la poetul francez Verlaine care, așa burghez cum era, avea dreptate când spunea să sucim gîtul retoricii. Expresia ne lăsase paf și ne însoțise o vreme pînă la bufet : „Ia să mai sucim gîtul unei piftii de pui !“

Scena mă înveseli și mă îmbie să-mi întind și mai imperialist picioarele pe speteaza scaunului, cu o evidentă obrăznicie filială, să-mi repet că nu aveam chef să sucesc gîtul unei retorici, pornindu-mă — cu o vervă din ce în ce mai împiedicată — să-i propun lui să-și frîngă gîtul, să i se sucească limba, să ajungă retorică, etc. Nu aveam spor în imprecății. Îi văzui unghiile, în loc să-i văd gîtul. Nu știam să drăcui, să blestem crud, dramatic, convins de eficiență și, o dată cu apariția acestor unghii roase ca ale mele, verificai încă o dată că nu știu să urăsc. Această confirmare de infirmitate nu mă necăji pînă la a-mi pierde veselia, fie și netalementată, cu care-l tratasem, încît nu fu de mirare că-mi apăru, lîngă unghiile roase, obișnuita imagine (ca ori de cîte ori nu puteam să urăsc ca lumea) a celor doi rabini care — mergînd întotdeauna, în mintea mea, spre sinagoga aceea din Olteni — discutau în timpul războiului cum le-ar place lor să-l vadă pe Hitler : unul spunea că ar vrea să-l vadă mîncat de cîini, celălalt replica liniștit că nu, el i-ar mulțumi lui Dumnezeu dacă Hitler ar ajunge ca cerșetorul acela, din poarta sinagogii, cu mîna întinsă, cerînd pomană și el i-ar da un leu și apoi i-ar arăta limba cu care își rostea rugăciunile... Un curent de seriozitate, să zicem așa, trecu prin voioșiile mele, atrăgîndu-mi atenția că în nici un caz Reznicek al meu — aveam „Bicazul meu“, „Camil al meu“, „Petru Groza al tău“, pînă la acel „Ehrenburg al dumitale“ cu care mă împroprietărisem, cel mai recent, Porfir — nu putea fi comparat cu Hitler, căci unde am ajunge... ?

Îi observasem unghiile anul trecut — exact : după 1 Mai, fiindcă avea pe biroul lui reportajul meu cu „trupul omenirii“, subliniat îndesat cu creion roșu — în timp ce-mi urmărea textul cu degetele, rînd cu rînd, întrebîndu-mă ce am vrut să spun cu asta... Un Erou al Muncii Socialiste jucîndu-se cu degetele unei fete ti-

neră... De ce pun accentul pe nesemnificativ...? De ce nu apelez la texte mai importante din Engels...? În general, de ce scriu iresponsabil și ambiguu? Vreau să bucur reacțiunea?... Și ce-i lipitura asta cu Tu-ul sovietic din final?

Își mușca unghiile, ca și mine, adânc, la sînge. Nu știa că-i urît? Nu știa că „asta arată frică și meschinărie” — vorba nu știu cui din casă. De cine-i putea fi frică? Eu știam de cine-mi era frică. Dar lui? Era foarte puternic și se temea? Atunci, de ce nu se sinucidea? Iubea viața, ca și mine. Iubea creioanele, ca și mine — le văzusem pe biroul lui, multe, mari, frumoase, ascuțite perfect, adunate într-o cupă de metal. Tata avea manicuristă. Reznicek și cu mine n-aveam nevoie de manicuristă; ne lega o intimitate urîtă, vinovată, poate la fel de solidă ca o idee din Engels. Niciodată nu m-ar fi cîrpit fiindcă-mi rodeam unghiile. Nici eu nu i-aș fi trîntit ușa, zguduind casa, pentru Comuna din Paris. Amîndoi îl înțelegeam pe Lenin, dansînd, pe zăpadă, în ziua cînd Puterea Sovietică depășise cu o zi existența Comunei din Paris. Iubea Comuna, ca și mine, — îi plăcea France, îi plăcea Heine, tata ținea la Cezar Petrescu și se congestiona dacă-l opuneai pe Camil lui Alecsandri. Dacă literatura și Comuna din Paris ne decid — aveam mai multe în comun cu el decît cu taică-meu! Mi se păru mai irațional decît a te ruga lui Dumnezeu să devii scriitor comunist — totuși, ca și acolo, nu m-am simțit dezgustat.

Am încercat, cu ultimele puteri, să răstorn blestemăția întrebîndu-mă dacă tata m-ar fi lăsat să mor de foame pentru o greșeală. Nu se schimbă mare lucru. Argumentul avu că singur ecou ideea că Reznicek știa că nu mor de foame, că Sanseverina mă hrănește cu lapte și miere, ce nu știa Reznicek? Bun, dacă vroiam să fiu sincer, trebuia să recunosc că din toată obrăznicia cu care-l abordasem eu pe Reznicek, nu rămîneau, privind pînă la capăt, integral, decît aceeași incapacitate de a-l urî decisiv și veșnica mea tendință spre familiarism, pentru care-mi făcusem prima autocritică, în '48, găsindu-i repede rădăcinile mic-burgheze, dar fără folos dacă

tot el, rebel — poate singurul rebel pe care-l cunoșteam, familiarismul — îmi îngăduia să intru în relații filiale, de obrăznicie și tandrețe, cu cel care-mi interzicea scrisul și-mi acuza respirația că face rezistență. Era irațional, dar asta nu mă înfricoșă, nu mă revoltă. Ce să-i fi făcut? Nu eram din „Narodnaia Volia” — capitolul 1, „Cursul scurt”, în care se arăta cum atentînd individual, narodnicii pierdeau din vedere sistemul. Sistemul era al meu, nu-l puteam urî. Eram un utecist care se temea de un comunist pe care nu-l putea urî. Exact relația mea cu tata — „Părinți și copii”, Turgheniev, în viața de partid? M-am auzit foarte clar rugîndu-mă să-i placă „Republica la 10 ani”; nu mă încercă acea rușine revoluționară despre care Marx îi scrisese lui Runge. Ca de obicei în sistemul meu personal — îmi apărură acela care se bărbiera și se întreba, deodată, dacă nu e musăr. Porunca 11: a nu muri — a nu musări!

Din sala holului se auzi o mișcare lungă, lentă și hîrșită de pași care nu putea fi decît a soborului care pleca. M-am tras repede la ușă, am pus chiar urechea pe lemnul ei, să prind un glas; nu se auzea nimic deslușit: fusese nasol — cum ziceau proiecționiștii —, se lăsase cu tăcere, cunoșteam vizionările astea penibile din care se iese într-un cortegiu păstos și încruntat; puteam ține un pariu că ieșise nasol. „Pe ce? Pe cît? Dacă a ieșit aici nasol — nuvelele sînt bune!” M-am dus, dintr-un salt, la fereastra care dădea exact în fața scărilor de la intrarea principală, bine luminate; în penumbra șoselei, cele cinci mașini porniseră motoarele la un semn magic de bună vestire a apropiatei plecări. Reznicek apărură, din spate, cu o căciulă frumoasă de astrahan, pe gustul tatălui meu, oprindu-se pe treapta cea mai de sus și indicîndu-le cu degetele înmănușate încă două-trei idei celor care, apucînd să coboare cu un pas înaintea lui, se întorseseră spre el, ascultîndu-l smirnă, să nu le scape vreun amănunt. Instinctiv parcă, ei încremeniseră cu o treaptă mai jos decît el. Ideea de bază a gesturilor lui era necesitatea unor numeroase tăieturi. Degetele lui imitau lucrarea unei foarfeci negre și lucioase; îmi plăcea: era întocmai jocul nostru din alee — palma în-

tinsă însemna hîrtie, degetele strînse într-un pumn reprezentau ciocan, două degete bine desfăcute, ca ale mînușii lui, foarfecă; la semnalul „un-doi-trei“, trebuia să te decizi pe dată ce figură vroiai să semnifici; foarfeca tăia hîrtia, ciocanul făcea praf foarfeca, dar hîrtia învelea ciocanul. Nici una nu era în absolut cea mai tare; ne jucam așa ore întregi, la șase-șapte ani — aici, la porțile perimetrului, unica modificare consta în aceea că foarfeca lui era întotdeauna mai tare decît hîrtia mea, fiindcă avea de partea ei și secera, și ciocanul.

Din grupul statuar pe care-l aveam în față, tresărea o singură mișcare, a bărbiei unei femei puternice, cu o căciuliță de lînă albă, tivită cu un model roșu. Mișcarea aceea din bărbie, ritmică în suspuseșenia ei — în timp ce ceilalți stăteau cu ochii în jos — mă enervă prin caracterul ei bigot. Părea o credincioasă în fața unui sfînt: avui impresia că nu mai văzusem niciodată o asemenea scenă între un bărbat și, totuși, o femeie. Mă uitai mai atent la ea: chiar transfigurată și înfocolită într-o haină adîncă de blană, o recunoscui pe fata din vara anului trecut, de la cenzură, care plîngea la W.C. că nu face față muncii, că nu știe să cenzureze, la picioarele căreia îngenunchiasem, încîntat de vigilența ei față de Marx cel tînăr, în clipa dinaintea unui sărut; îi dădusem batista mea, ca să-și șteargă ochii, era din Mediaș, făcuse „Jdanovul“, îi propusesem să vină la „Cina“ să dansăm, era într-o rochie de vară, cu guler alb murdărit de creion chimic, o chema Irina, „Irina!“ o strigase atunci Victor Iorgulescu — dar cum de ajunsese în preajma lui Reznicek, foarte sus, adică... Promovase în muncă! „Faci pariu că au promovat-o?“ Întrebarea nu mai iscă haz. Problema era alta: cum putea un om căruia îi plăcea Anatole France să țină doi bărbați și o femeie într-o asemenea stare de supunere incremenită, la care nici unul dintre noi, jucînd adolescenți „mimică“, de mult de tot, dîndu-ni-se să întruclupăm cuvîntul, care cuvînt?, „prostănac“, sau „pioșenie“, sau „postîrnac“, nu am fi ajuns la murelele astea.

O poftă puternică, pe măsura amintirii ultimului meu joc și a corpolenței ei îmblănite — bărbia ei îmi spunea

că femeia se și îngrășase... — mă luă pe sus și începui să-i semnalizez de la fereastra mea, cu mâinile și cu fața, să-l las pe Reznicek, să nu se mai supună gesturilor lui și să se uite la mine. În primele secunde, nu mă observă, cică; aceasta mă ațîță, desigur; mi-am scos repede batista curată și i-am jucat scena aceea de acolo, cînd ea îmi pusese batista drept căluș în gură pentru a-mi interzice vorba și sărutul; nu ridică privirea spre mine; degetele lui înmănușate îi arătau de unde și pînă unde trebuia să se taie din „Republica la 10 ani”; bărbia ei nu înceta să accepte; mi-am întins brațele și le-am dat un filfiit ca de aripi, apoi mi-am strîns degetele drepte într-un pumn pe care i l-am arătat cu limpezime; trebuia să fie oarbă ca să nu vadă că mimez „La révolte des anges”; nu văzu — și pe bună dreptate, căci nici la „Jdanov”, nici la cenzură nu studiaseră Anatole France. Constatînd că indicațiile lui Reznicek — cum ar fi arătat ziua aceea cînd el le-ar fi recomandat „Les dieux ont soif” ca bibliografie la „Pe scurt despre divergențele din partid”? — erau mult mai fascinante decît mimica mea, îmi veni o idee și mai voluptuoasă ca și cum, înger fiind, înger la Șimleu, m-aș fi jucat rău și agresiv în barba unui dumnezeu riscînd să-l trag de un fir de păr și el să urle: fixîndu-i spatele lui Reznicek, așteptîndu-l cu un distinct fior de groază să se întoarcă, am început să-i mimez, cu un avînt al imprudenței pe măsura riscului, o bibliografie France, pornind de la fraza mea preferată, aceea cu „oarba clarviziune”; am făcut ochii cît mai mari și mi-am vîrît degetele în pleoape, apăsîndu-le pînă la o sinceră durere, cu o exasperare care se transmise limbii, înnebunind-o; ea începu să se zbată, printre canini și măsele, ca un om care vrea să evadeze dintre gratii, ca un suflet lovindu-se de coșul pieptului; maxilarele i se opuseră, încleștîndu-se ferm și logic; ar fi fost prea mult — nu făptuisem așa ceva nici față de tata, nici față de mama. Limba nu ceda din încăpățînarea ei și descopeream în efortul ei nerod o senzualitate superioară chiar celei din Aulă, cînd deschisesem gura să strig că nu mai vreau să mint. Mi se dovedea că puteam trăi ceva și mai intens decît subversivitatea unui text de 1 Mai sau a

unui discurs pe un altar; în zvîcnetele ei, o simţeam cum vrea să trăiască liberă de spaima că Reznicek s-ar putea întoarce şi-ar vedea-o, liberă de orice editor, gata să-şi asume neseriozitatea şi puerilitatea, dornică să spună „nu“ fără explicaţii, capabilă de un gest decisiv, ba chiar ironică, fiindcă mi se păru că-mi rosteşte cumva fraza sacramentală : „Tchen leva le moustiquaire...“ Dar nu mai era vorba de literatură... Şi dacă m-ar fi văzut scoţîndu-le limba? M-ar fi arestat ca pe un criminal care n-a omorît, m-ar fi dat în judecată — cum ar fi arătat procesul acela, fără sînge, fără corp, în care m-aş fi apărat foarte simplu, spunîndu-le că am mimat „Les dieux ont soif“ ? Mă pedepsiseră pentru ce rostisem, dar pentru ce nu... ?

Scoţîndu-i limba, viaţa mea ar fi fost alta şi m-aş fi liniştit.

Întrevăzui clar această perspectivă minimă şi hilară — ceea ce nu mă intimidă, nici umili — concomitent cu o bruscă dezbrăcare a mînuşii de către Reznicek, cu întinderea mîinii spre cei doi bărbaţi care se precipitară să-şi scoată şi ei mînuşile, cu o grabă de vrednici umiliţi, lăsîndu-mă să sper că-i vor săruta degetele cu unghii roase şi urîte. Mi-ar fi plăcut. Nu se întîmplă aşa; în schimb, pentru prima oară de cînd o priveam, femeia — cînd îi întinse mîna — nu mai dădu din bărbie şi deschise gura, spunîndu-i ceva, cu un surîs smerit pe care nu-l mai suportai. Mi-am retras fruntea şi nasul lipite de geam, cu o grăbită plăcere de a conferi gestului următor un cadru lipsit de religiozitate; mi-am scos cravata din buzunar, mi-am legat-o la gît, ca un laţ de spînzurătoare şi mi-am scos limba cît am putut de mult, ea zvîcnind într-o erecţie bucuroasă, pînă m-a durut omuşorul gîtului. Pentru prima oară, pricepeam ceva din ceea ce se numea o dezvirginare.

Am constatat cu linişte că nici unul nu mă observase; erau prea preocupaţi să-l urmeze pe Reznicek spre maşinile conturate în aburi; avertizat poate mai bine ca niciodată asupra relaţiei dintre decisiv şi inutil — deloc dezamăgit — mi-am umezit buzele cu limba, apoi ea se întoarse la ale ei, înfiorată de uscăciunea gîtului şi de

imaginea femeii care, afară, după ce Reznicek și bărbații dispărură, se îndreptă din nou spre studio; eu nu mă speriai; nu mai eram copil; ca și belota și rebelota ei, nimeni nu-mi putea lua convingerea că viața mea va fi alta mulțumită curajului meu lingvistic.

Așa și fu, dar mult mai târziu.

BIBLIOGRAFIE :

„Revoluția și receptarea ei patetică făceau firească trecerea Luminilor în romantism. Kant ieșise în întâmpinarea poștalionului pînă la periferiile Königsbergului pentru a afla cu o oră mai devreme cele întîmplate între timp la Paris. Hegel, Hölderlin, Schelling (de trei ori Friedrich) plantează, se spune, în apropiere de Tübingen un «arbore al libertății», dansează în jurul lui și intonează cîntece revoluționare. Mai târziu Heine îi va compara pe Kant, Fichte și Schelling cu Robespierre, Napoleon și Ludovic al XVIII-lea, cu un succesiv transfer în filosofia germană al Convenției, Imperiului și Restaurației; pentru ca, în final, Hegel să se încoroneze singur la Berlin. În primul capitol din Hegel și arta am descris detaliat sublimarea germană — în filosofie, poezie și muzică — a unei revoluții petrecute altundeva, la început întâmpinată cu frenezie și, pe măsura radicalizării ei, cu suspiciune, după care cu variate modalități de «retragere»: în nebunie (Hölderlin), în naționalism (Fichte), în mistică (Schelling) sau conservatorism constructiv (Hegel). La un pol, Hölderlin nu va suporta dezacordul total între principiile sale intransigente și trădările practice. La celălalt, Hegel va supraviețui în conformisme, dar — întru cinstea lui fie spus — fără să-și renege revoltele tinereții: el va continua să compare pînă târziu revoluția franceză cu un minunat răsărit de soare, celebrat de toate ființele raționale din epocă: «O emoție sublimă — subliniază el aproape de finalul Filosofiei istoriei — a domnit în acel timp, un entuziasm al spiritului a cutremurat lumea...» (Ion Ianoși, Sublimul în artă, p. 298—299) (sublinierile mele).

Recitativ și arie

În primul rînd apăru Mișu, și nu ea. Urmă între noi un dialog demn de opera bufă italiană : eu întrebîndu-l iritat de ce m-a închis aici, el — tărăgănat — că știa cum sînt cînd trebuie să mi se facă un bine : aș fi putut fugi. I-am cerut să jure. Jură. Apoi — fără o pauză de gîndire — îmi ceru să mă așez și să scriu urgent un memoriu sobru, sincer și demn, pe care... L-am pus să repete cele trei adjective — le repetă calm, rar, adăugînd încă unul : concis. Tovarășa Irina, care a zis că mă cunoaște, îl aștepta sus, la montaj, ca mîine să i-l dea lui... Cine-i tovarășa Irina ? Intrarăm într-un recitativ : tovarășa Irina era cea care răspundea de ei în fața lui Reznicek. E o fată bună. Reznicek o apreciază extraordinar. E soția stomatologului care îngrijește danturile celor mai... Am strîns bine maxilarele și le-am descleștat doar pentru a-i spune că ce rost mai avea memoriul, dacă a ieșit nasol. Mișu fu mirat : de unde știam ? Tăcui. Da, fusese nasol, tovarășa Irina rămînea peste noapte în studio „să verifice cu Fana fețele și să introducă masele“ — formulă de neînțeles, dar nu l-am întrerupt fiindcă niciodată nu ajunsese la o asemenea cursivitate a frazei, el avea de schimbat toată muzica Biczului, să scoată „Apassionata...“ De ce să scoată „Apassionata“ ? Mișu schimbă tonalitatea italiană și-mi imită admirabil un citat, cu accent de Glinka, din Reznicek : „Apassionata, desigur, era bucata favorită a lui Lenin, dar totodată el se declara împotriva muzicii care, în general, nu-i prieste

revoluționarului, îl îmblânzește și-l face milos. Nu e cazul să ilustrăm hidrocentrala Lenin cu Apassionata.“

I-am cerut — fără menajamente — să-mi pună „Apassionata“. Îmi dădu câteva foi de hîrtie și mă întrebă dacă am cu ce scrie : nu, venisem la el doar înarmat ideologic ; îmi întinse stiloul lui și — în același legato — îmi propuse următoarea problemă : era mai bun „Hei-rup“-ul de la Bumbești sau „Sîntem stegari căliți“ ? Am fost franc : „hei-rup“-ul era dintr-o altă epocă istorică decît Bicazul, „Sîntem stegari căliți“ era etern ; etern vom purta în inimi alte destine ; să-mi pună, deci, „Apassionata“ ; mă ascultă, scoase dintr-o cutie metalică o bandă de sunet, o desfășură la masa de montaj, da fine al capo, cu o maximă viteză care o transformă într-o chelălăitură. Cine vrea o ilustrație muzicală la „Guernica“, să dea „Apassionata“ peste cap, la cea mai rapidă turație. Apoi apăsă pe un buton și apărură Beethoven-ul. Am încremenit.

Mișu — nici azi nu scriu ușor acest nume pentru o asemenea scenă — mă îmbrățișă afectuos, ca în actul III al oricărui Donizetti, îmi spuse să las prostiile cînd e vorba să mă salvez și că se duce jos, la bufet, să ia portocale, cîte să-mi ia și mie ca să am de Anul Nou ? M-am scuturat de el, șoptindu-i zbîrlit că nu-mi plac portocalele, îmi fac degetele lipicioase ; îmi puse stiloul în mîină și ieși din scenă fredonînd „con joya“ și interferîndu-se cu Beethoven. „Sîntem stegari căliți ai veacului ce vine !“ Nu mai închise ușa cu cheia — dar după „O făclie de Paști“ jucată într-o zi de Crăciun, după „Împărat și proletar“, Turgheniev și Tchen, mă găseam cu hîrtia în față și condeiul în mîină, ca-n „Tosca“, ultimul act : Cavaradossi ascultînd „Apassionata“. În acordurile ei, m-am hotărît să nu scriu nimic, nimănui ; nu stătusem degeaba sub gloanțele lui Rădescu, nu le scoasesem limba zadarnic, nu ascultam inutil „Apassionata“ : unui om care plăcîndu-i France și Heine, interzicea „Apassionata“ „Bicazului tău“, nu aveai ce-i cere pentru salvarea ta. El nu te putea salva cu nimic. Idee de Jean-Christ ? Of ! Îmi făcusem autocritica — în memoriul din iulie — pentru Camil și Rolland. Eroare. Trebuiau purtați toți în cîrcă, pînă la ultimele conse-

cințe. El să-și facă autocritica, el să-și frângă gîtul, lui să i se sucească limba, pentru toate limbile pe care le tăia, pentru tot ce interzicea în numele comunismului lui. Al meu îi suporta pe toți, inclusiv uvertura la „Donna Diana”. În plin elan beethovenian, îl văzui pe „Reznicek al meu” spînzurat de limbă. Niciodată nu avusesem o imagine ca asta, ascultînd muzică. N-am îndepărtat-o. „Apassionata” nu mă îmblînzea, nu mă făcea milos. Purtat de melodie, am început să caut unde mai văzusem un om spînzurat, cu limba scoasă: văzusem un singur om mort, pînă atunci, pe Labiș, care lăsase pe prima pagină a caietului său de însemnări, acest ordin: „Circulați cu viteza legală!” „Apassionata” mi-l puse pe Reznicek, cu limba scoasă, pe acea pagină, ca un abțibild din copilărie. Această imagine mă întărita să-mi încordez memoria, întrebîndu-mă unde am văzut, unde am auzit, unde am citit de chipul unui om cu limba scoasă? Nu apărea nimic. Intrați în panică; mă temeam că banda de sunet se va termina și nu voi găsi răspunsul la întrebarea decisivă: din ce voi trăi? Sfîrșitul „Apassionatei” ar fi însemnat sfîrșitul memoriei mele; năvăli imediat și nefericitul ăla de pariu, vital și terorizant: dacă nu-mi aduc aminte, nu se va schimba nimic! M-am trezit rugîndu-mă lui Beethoven să-mi dea numele celui mort cu limba scoasă — era decisiv, îmi plesnea capul; am revăzut zidul uriaș al bibliotecii de piatră în fața căruia urma să fiu împușcat și, ca în relatarea lui Mișkin — cele 5 minute dinaintea unei execuții, în timpul cărora îți revezi toată viața — am desfășurat toate numele dragi, Ladima, Danton, Levin, Moromete, Tchen, Levinzon, nu, nici unul nu ducea unde trebuia, nici unul nu era compatibil cu; Kyo ... și aici m-am oprit ca într-un crîng, așteptînd să-mi apară animalul pierdut. M-am agățat de Kyo. Exista o pilulă de cianură de potasiu. Exista o gură, exista o limbă, existau trei litere pe care mintea începu să le deguste cu o anume blîndețe, de parcă ar fi fost stafida unui trandafir. Din Kyo înfloriră alte patru: Kirilov. În „Demonii” citiți anul trecut, Kirilov îi cerea lui Verhovenski să-l lase să deseneze, pe declarația lui de sinucigaș, o mutră cu limba scoasă.

Avîntul prostiei mele — căci totul e o imensă prostie în fața întrebării : din ce vei trăi ? — se frînse odată cu ultimul acord al „Apasionatei“. Te omori să răspunzi, să trăiești imediat și după aceea mori de rușine.

Am scris pe hîrtia albă : „Din ce în ce mai puțin stimate tovarășe Reznicek ...“.

Imediat, mintea de copil enigmatic începuse să se joace cu aceste opt litere, doar trei vocale la cinci consoane, și încă ce consoane, babane, un „z“, un „k“ — de la kilogram ! Era un joc vechi, care nu începea cu moartea. Văzui imediat : *zinc, rea, cin, zer, zice* — „jucăm numai cu verbe la infinitiv !“ — *cer, reci*, pe urmă începînd să mă încălzesc, prinsei unul mai lung, *crize*, apoi *cnezi*, ceea ce în loc să mă bucure, mă făcu pretențios și iritat că nu găsesc nimic cu „k“, mă rog, apăru *kir, Kir* Ianulea, — „dar faci pariu că nu-l găsești în nici un dicționar românesc ?“, întrebare care mă ațîță să găsesc *nez*, dacă tot treceam în domenii străine, și acest *nez*, nas, îmi dădu o poftă „une peu folle“ să mă duc pînă la Raicu, să întindem tabla de șah, să tăcem mult, să nu ne întrebăm decît ce vor turele și nebunii noștri și seara, tîrziu, să îndrăznesc a-l ruga să citească „Nasul“. Niciodată nu-l întrebasem ce să fac. Mult mai tîrziu, cu cunoștințele de peste 20 de ani, aș fi găsit din „Reznicek“ un cuvînt cu „z“ și cu „k“ care aparținea tuturor limbilor lumii. Nu lucrasem niciodată cu eternul. Tot ce ținea de etern, îmi apărea nefericit. Fericirea era să scrii la zi, să apari la zi, să te poți gîndi cu plăcere la ziua de mîine. Tot ce scrisesem și trăisem fusese „la zi“. Era prea puțin.

Am simțit că mă dor mușchii gîtului, ca și cum aș fi răcnit o zi întreagă. Era, desigur o febră a mușchilor limbii. Limba are și ea mușchi, deși în popor se zice că n-ar avea oase — lecție de anatomie, cu Niculescu, în a șaptea, ultima lecție într-un liceu, după care am devenit revoluționar de profesie. Mă durea omulețul. Toți avem în noi un omuleț — plasat poetic de creator, la răscrucea dintre paradisul bucal și infernul digestiv — fără de care n-am cînta, n-am urla și n-am gîndi. Ni-

mănuși nu-i pasă de el, decît la amigdalită, cînd doctorul îți trage limba și-ți cere să spui : „aaa...”.

Cu aceste considerații venite din cunoscuta frică de boală, m-am îmbrăcat, am ieșit pe coridor, l-am văzut pe portarul cu ureche păroasă aplecat peste o chiuvetă și bînd, dînd icnete grozave, apă ; i-am comunicat că plec și să-l anunțe în consecință și pe tovarășul Mișu ; el nu-și întrerupsese adăparea, adăugînd un fel de muget, adică „bine, bine !” și, ieșit pe șosea, la suprafață, ca dintr-un esofag, am plecat spre Calea Dorobanților, nu departe, la tanti Verona, să-i scriu pe o bucată de hîrtie mare, albă, titlul volumului meu : „Radu Cosașu — Vi-visecții”.

Legea lui Bebel

Parolistă, tanti Verona dactilografiasse, într-o zi și o noapte, mai mult de jumătate din manuscrisul meu : „Angelica“, „Bombea“, „Discursuri“ — în două exemplare, cum ne înțelesesem — se lăfăiau pe masă, între fetița care-și ținea rochița cu vîrfurile degetelor și violonistul bărbos cu șapca trasă pe ochi ; fără multă introducere, într-o stare volubilă, Verona — deloc mirată de vizita mea inopinată — mă conjură, cu o intimitate care ignora motivul apariției mele, să nu le duc nimănui, cu atît mai puțin unei edituri ; „nici la miliție ?“ am întrebat-o, orgolios ; ea nu se pricepea la literatură, nu era critic literar, dar ținea să mă asigure că i-au plăcut foarte mult, putea să-mi explice la fiecare în parte ce i-a plăcut — „acum bat la «Trafalgar» care cred că e cea mai bună ...“ — însă nu-și permitea, căci probabil nu mă interesau gusturile ei de cititoare anacronică sau, „cum se spune azi, mic-burgheză ...“.

— Da' de ce, de ce, tanti Verona ?, spune, mă interesează — mă umflai nerușinat în pene, însetat de un elogiu, de la oricine — Gogol aștepta părerea tipografiilor, erau primii lui cititori, dacă-i culegeau manuscrisele și rîdeau, era fericit... „Serile în sat la Dikanka“...

Eram pus pe vorbă, surescitat de ciudata febră mușchiulară a limbii și de ațîțatul orgoliu literar, dar ea — lucidă și decentă în bunele-i opinii despre mine — îmi tăie avîntul precizînd că nu citise niciodată ceva de Gogol, auzise de el, numai că „nu te supăra, nouă, scriitorii ruși nu ne-au spus mare lucru“ ; așa cum ea tre-

cuse peste prostia mea de a o asimila cu tipografii, eu nu dădui importanță aversiunii „lor“ pentru rușii „mei“ ; își îngăduise, totuși, să-mi atașeze un citat dintr-un scriitor preferat al ei — „poate că ai auzit de el ...“ — sperînd că astfel voi înțelege ce anume i-a plăcut din nuvelele mele ; îmi vorbea — dacă nu mă înșel — cu o timiditate la care nu mă așteptam ; îmi pusese „un citat și încă ceva“, prinse într-o clamă pe prima pagină a „Angelicăi“. Citatul suna așa : „On voit trop d'âme à travers vos paroles, vous ne manquez pas d'esprit, mais vous parlez trop de ce que vous sentez trop... Cela attire les fourbes de toute espèce“. Am recunoscut că nu știu cui aparține, adăugînd — doar pentru mine — că aceasta nu-i scădea din snobism și inutilitate.

Lîngă citat, era o poză a mamei mele : la o masă care părea a unui prezidiu, cum am fi spus noi, ea se ridicase în picioare, dintre cîteva persoane vesele, primind parcă felicitările unei femei aflate în fața ei care îi întindea și îi strîngea mîna ; mama era tînără, surîzătoare și încîntată ; își tăiasc scurt părul și avea întru totul alura unei activiste harnice și senine, de sindicat ; nu-mi veni să cred cît de radioasă era, ultima ei imagine, pentru mine, purtată de-a lungul milităriei mele, fiind aceea a unei văduve plînsă, funcționară amărîtă într-un birou de minister, pe strada Dumbrava Roșie ; în poza asta, semăna leit — ideea mă bruscă și mă supuse — cu eroina studentă a unei nuvele nenorocite apărute în '54, în „Viața românească“ unde, probabil tot sub influența sufletistului ăla de Romain Rolland, țineam morțiș să arăt că nu talentul contează ci pasiunea, așa se și intitula : „Pasiunea“, mare deșteptăciune, funie, furie în casa spînzuratului, Stancu mă felicitase pentru ea, cerîndu-mi însă să trec și la clasa muncitoare, să mai las intelectualii ; mama avea exact aspectul fetei din nuvela mea, extazul unei sindicaliste care primește „Medalia Muncii“ ; pe masa acelui prezidiu am remarcat însă printre căni, pahare cu vin și flori, două farfurii pline cu pască — „mațăs“, expresia idiș îmi apărui la fel de fulgerător ca nuvela din „Viața românească“ — ceea ce-mi dădu vertijul întrebării : „prin ce se deosebește

mama, de toate celelalte nopți ?" Am întors poza pe verso și am citit, scris de mîna ei : „pesah, aprilie 1953" ; „seară de primăvară '53", seara ei de primăvară '53, la o lună după moartea lui Stalin — un reflex de cîine pavlovian mă făcea ca orice datare din '53 s-o raportează imediat la decesul din martie al tătucului, deși tata tot într-un martie se dusesese ...

— Am vrut să ți-o arăt de ieri ... acum, după năvălile astea ... Ce zici ce bine arată ? Și trebuie să știi că pierduse totul ...

În tulburarea mea bibliografică, îmi scăpă o neghiobie — „eu nu fusesem niciodată totul pentru ea ..." Verona mă corectă, cu elan epic : nu era vorba de mine, ci de altceva... Și îmi povesti de-ajuns de bine, o schiță de vapor pe care, dacă Maugham nu o cunoscuse într-ale lui, putea fi foarte bine dedicată — nenorocita mea poftă a dedicațiilor ! — tuturor celor care ținuseră, pe nopțieră, „Toi et moi" de Paul G  raldy, l  ng   Biblie : după o metodă cunoscută prin '51, când plecase, Melodramama pusese într-o h  rtioar   cel mai valoros briliant al ei   i-l   nghi  i în seara dinaintea îmbarcării la Constan  a ; urma ca a doua zi, odată cu digestia, să-l elimine ; trebuia deci „să vegheze fiecare scaun" — cum se exprima Verona, cu instinctiva lor neprihănire în fa  a aspectelor naturaliste ale vie  ii.

—   nchipuie  te-  i trei zile, pe vapor, să ie  i cu obsesia asta, să cau  i   i să nu g  se  i ... Poate că asta înseamnă r  ul de mare... —   ncheie spiritual, ca omul care nu suporta „vagalam"-ul în literatură. Sucind   i eu ceea ce era de răsucit, am întrebat-o de unde era citatul   i ea avu tandre  ea de a nu fi uimită de incultura mea, evit  nd acel „cum ? n-ai citit ... ?" care   i   n  l  ta în orice discu  ie, pe c  t   tiau să se umilească ipocrit prin „cred că   tii mai bine dec  t mine ..." Mă lăsă singur c  teva minute, trec  nd în dormitorul ei ; prin u  a deschisă năvăli — peste lavanda paternă   i sempiternel   — aroma unei fripturi de găină sau de curcan (nici asta nu deosebeam într-o zi de Crăciun, cu poza mamei la o seară de pesah !), eu   ncep  nd să m  ng  i paginile dactilografiate pe sub col  turile lor, cum ai începe să pipăi o

femeie a altuia, pe furiș, repede, cît vă lasă viața singuri, o secundă, într-o cameră. Mă uitam la fotografia Melo-Melei și-mi mîngîiam cartea — constatînd, în blestemata-mi viziune gazetărească, incurabilă ca a aceluia care citea numai ziare cu cavaleri rătăcitori, că întîmplarea machetase poza exact peste motto-ul „Angelicăi” și putea primi ca explicație-foto, la un secretariat de redacție ideal, vorbele astea : „Nous sommes d'éternels enfants” — cînd, într-o clipită, ceva, deocamdată nelămurit, mă întunecă :

mai întîi, mă miră că pe fața mamei mele fericite — fie și după un timp cu asemenea pierderi, soțul, averea, briliantele, una mai esențială decît alta în viziunea lor — nu se găsea nici o urmă din suferințele ei ; se prefăcea ? Acasă, nu suporta prefăcătorie ; îi trecuse ? În „seara ei de primăvară '53” nu stăteau scrise nici trecerea prin umilință, nici aceea prin doliu sau prin miserie ; era atît de puternică, melodramama ? Chipul ei semăna cu manuscrisul unui scriitor care, vrîndu-se curat și ispășit de murdăriile prin care trecuse — cău-tînd și el briliante în rahat, că asta-i e meseria — nu socotește necesar să se mai chinuie, dînd seama de ele. Eu de ce nu puteam așa ceva ? Eu de ce trebuia să-mi chinui „seara de primăvară '45” sau acest „Crăciun '57” cu putrezirea lui Poldi în orezării, cu amintirea unui debut cretin, dar nu infam ? Îmi dăduse suficiente mediocrități și romanțiozități — acum, cînd scriu aceste cuvinte, observ că nenumărate litere, „e”-ul, „l”-eul, „i”-ul, „t”-eul au întocmai aspectul din caligrafia ei — nu-mi putuse transmite și această capacitate numită în casă „il faut toujours prendre le dessus” ? Mi-aș fi în-sușit-o ? Era compatibilă cu călirea oțelului ?

Atunci apăru — dus de băiatul lui, pîș-pîș, pînă la tribuna primului congres al scriitorilor, anul trecut, în sala unde văzusem înaintea războiului primul film rusesc. „Copiii căpitanului Grant”, cu Sanseverina — poetul poezilor, Tipul cel mai mare de la Eminescu încoace, interzis tiparului de la pașopt, trăind din vînzarea cîrșelor și a fabulelor lui Krîlov traduse în românește, care, dregîndu-și glasul de bătrîn rău, viclean și genial,

ce ne spusese, tuturor, scriitori maturi și tineri aflați cu gura deschisă în așteptarea vorbelor lui, după atîta tăcere? Tipul nu ne îndemnase să ne sinucidem. Tipul nu mă boscorodise fiindcă intrasem la „litere” dînd examen cu un studiu literar decret lege prin care el era declarat ciumat: nici nu ceruse socoteală că s-a scris așa ceva și nimeni nu a putut să zică nu, eu însumi rezumînd studiul cu de-ajunsă exactitate și convingere ca să primesc nota 10. Tipul nu avusese gustul dubios de a juca, la reabilitarea lui, rolul martirului sau al răzbunătorului; nu ceruse capul celor ce-l jigniseră sau îl anemiaseră; mai că nu ridicase glasul — un glas de altfel deloc tunător, dar deloc, deloc, deloc, cam hîrîit de la țigară, cam copilăros de la geniu, dar parșiv că nu te lăsa să înțelegi cît e candoare și cît e ură în mișcarea limbii lui, dacă n-or fi fost chiar de nedespărțit. El nu întrebese măcar unde erau alți confrăți ai lui, și ei interziși de către „ai mei” — nu, Tipul, venind la microfon, sprijinit de baston și de brațul fiului, nu declarase că nu vorbește pînă nu vine și lebăda de la Cluj, orbul de la București, Doamna lăsată să moară, ca o necunoscută, scriitori pe care nici un anticar nu îndrăznea să-i vîndă, în gura mare, la patinoar. Lui nu-i păsa de confrăți, fiindcă nici confrăților lui, probabil, nu le păsaseră de el. Era cîinos cel mai mare poet al poezilor, care de altminteri nu avea pereche în descrierea animalelor. El socoti necesar să ne spună în acea clipă binecuvîntată a primei lui reapariții, o poveste scurtă, din acelea emise de cîte un înțelept, prin basme, cînd dai peste el la un han sau la vreo răscruce și nu știi încotro s-o iei; îl întrebi pe unde-i drumul și el îți zice ceva simplu și tenebros, fără legătură, cică, cu ce-l întrebi: cum ar fi că în noaptea de 23 August 1944, într-o tipografie din București erau paginate două ediții speciale, una cu „Trăiască Stalin!” pe frontispiciu, alta cu „Trăiască Hitler!” Nimeni nu-i combătu parabola, toți îl aplaudarăm în picioare, și — continuînd să mîngîi cu ochii poza mamei și, cu degetele, hîrtia nuvelelor, conform ordinului dat de Contele de Luna, în „Trubadurul”: „pentru fiu, frînghia, iar pentru mamă, rugul” — îl văzui pe Millo,

„Preotul“ meu, cel pedepsit tot de Reznicek al meu pentru că propusese ca realismul socialist să fie un turn Babel armonios, demonstrându-mi cum niciodată în poezia Tipului nu s-au resimțit escrocheriile și găinăriile lui politice ; păcatele metafizice — da, păcătoșeniile polis-ului, nu ; era foarte mîndru pentru această reușită a poetului preferat și mă enerva cum putea un marxist să se lase fascinat de duplicitate ; „nu e duplicitar — perora voios, lungind și mai mult pasul său printre masele de cetățeni revărsate din tribunele stadionului — e genial ! Fii genial și scapi de chinuri ! Geniul rezolvă singur dificultățile caracterului !“ Ne opream în fața casei lui, peste drum de Biserica Rusă și A.R.L.U.S., veneam de la meci, de pe „23 August“ unde călinescianiza eșecul, ne despărțeam, urîndu-mi „Ziare și evenimente“, expresie care-l entuziasma la Bacovia, dar cu care îmi ironiza, precum Călinescu lui Sebastian, incapacitatea ficțiunii. De la el învățasem că „le vrai métier de l'animal est d'écrire un roman...“.

Tanti Verona intră în cameră, necăjită că oricît a căutat cartea aceea în dormitorul ei n-o găsisese, nu știa unde s-a putut rătăci, ieri — cînd mi-a scris citatul — fusese aici ... Avea o îmbufnare de mică gospodină — abia ațîțind noua mea stare sumbră — și găsi cu cale să precipite lucrurile : îmi dădea poza Melei, cu condiția să-i las manuscrisul. „Nici nu mă gîndesc — i-am răspuns ferm — poza nu prea mă interesează ... În fond, de ce ?“ — m-am străduit să fiu măcar politicoș, resemnat în a nu-i divulga titlul pentru care venisem. Fu, din nou, sinceră : fiindcă nu voia să circule un manuscris ca ăsta, „bătut de ea...“. Aha, se temea că o voi denunța. Nu am urlat. M-am ținut matur și i-am pus o întrebare nerumegată :

— Crezi că, după nuvelele astea, te mai pot denunța ? Ziceai că-s bune ...

Ea se așeză pe un fotoliu în fața mea, întinse mîna spre bibeloul fetei, îl îndreptă cu fața spre ea, și-mi ceru, fixînd porțelanul, o ultimă concesie : să-i las măcar nuvela cu templul, aceea cu Bar-Mitzva :

— Aia, „Discursuri“, ți-a plăcut cel mai mult ? mi-a scăpat, din nou orgolios.

Nu era vorba de așa ceva. Toate trei îl plăcuseră și — probabil, pentru a mă îmbuna — adăugă că sincer vorbind nici nu se așteptase să scriu lucruri ca astea.

— E un decalaj, nu ?

De cînd auzise că mă lăsasem de pian, nu mă citise niciodată, de altfel își putea închipui ce puteam scrie, dar la pian — dacă-mi aminteam — îi plăcea să mă asculte, credea că am talent, „mai ales, «ecosezele» le cîntai bine“.

— „Ecosezele“ ? m-am trezit bătîndu-mă peste gură, gest neașteptat, venit desigur și din stinghereala cu care ascultam încă un elogiu la adresa mea. Am cîntat și lucruri mai grele ...

— Nu știu. Mela îmi spunea că numai mie îmi cîntai așa de frumos „ecosezele“. Nuvelele astea sînt ...

— Nu-mi amintesc ... și mă bătui la idee că ar putea să mi le fredoneze, săltărețe cum erau.

Verona nu făptui o asemenea gafă. Ea se întoarse la „Discursuri“ : eroul principal îi era cunoscut prea bine. „E, pe dracu !“ ripostai, în sinea mea, pe dată. Nu dorea să-mi spună mai multe, „în ultimele zile ale anului cînd omul e dispus la confesiuni“ — îmi plăcu eleganța formulei, de ce să mint ? — dar ținea să-mi sublinieze că ea îl cunoștea bine pe acel rabin. Pentru prima oară își luă ochii de la fetița aceea cretină, privindu-mă drept în față ; înțelegeam ce-mi spunea, totuși i-am precizat că tipul, tipul literar, e din capul meu, poate cu unele amănunte adevărate, dar restul e invenție, cum să-i explic ?, restul e nuvelă !

— Nu există nuvelă ! îmi tăie scurt și drastic, ca un expert în critica literară, elanul teoretic — claritatea formulei mă încrimeni, ca în urmă cu un an, la „Gazetă“, acel „Ficționarilor !“ al femeii de serviciu.

Eroul meu, pentru ea, nu era un erou, era un om, putea să-mi dea și numele — negai aspru din bărbie : nu vreau ! — un om admirabil care, imediat după '45 (la mine, murea în '43) fusese deportat undeva, îmi putea spune și unde ...

— Nu mă interesează. În nuvelă pleacă în Palestina, cu „Struma“. Nuvela e nuvelă !

— Toate sînt cu oameni ... cu tine ... și, într-un efort de stilizare a frazei care i se păru prea abruptă, o modifică în acest sens : toate nuvelele sînt oameni !

— Poate chiar note informative ... am încercat s-o bagatelizez.

— Exact ... toate amănuntele pe care le dai ... și se strînse în brațele ei viguroase, ca atunci cînd îmi apreciasse confesiunea de ieri drept „groaznică“. Rabinul acela nu plecase cu nici o „Strumă“, fusese luat în altă parte, într-o noapte, îi mai dăduse un telefon, în fine „esențialul“ — cuvîntul mă izbi aprig căci „Esențialul“ se intitula un articol de-al meu, în '55, în care salutam entuziast plecarea comsomoliștilor spre pămînturile înțelenite — era că fusese luat „pentru că un frate de-al lui, scriitor ca și el, dispărut încă din '37, tot pe acolo“...

— Dă-mi volumul ! — și mă ridicai să-l înhaț, acesta era cuvîntul.

Verona îl trase spre ea și-l acoperi cu brațul durduliu, într-o mișcare emanînd hotărîre și căldură ; alese cele două exemplare dactilografiate ale nuvelei — eu îi urmăream mișcările pricepute de vameș care știe să caute, unde și cum — apoi luă manuscrisul și, îndoindu-l pe lat, puse în el dactilogramele, cum făceau, la noi în redacție, toate femeile care știau ce-i aceea „să bați la mașină“, Rădița, Paula, „Mileasca...“ Abia atunci, în tehnica aceasta rapidă, diurnă, obișnuită, de tratare a unui manuscris, mi s-a clarificat ceva din ceea ce mă întuneca, de cînd începuse să mă laude : de ce mă lăuda ? de ce-i plăceau nuvelele mele, acestei mic-burgheze ? „Ce-ai scris ca să te laude dușmanul ?“ Era legea lui Bebel. Nu Babel. Bebel. Logica mea înmărmurea cînd apărea această lege a lui Bebel. Nu îndrăzneam s-o sfidez, nici s-o accept. Atunci, Verona îmi propuse ceva care-mi emoționează nehotărîrea pînă la acel abur dulce și uman al justificării. Era o lege pe care o știa tot de la el, îmi putea garanta că el, tipul meu, eroul meu, o practicase chiar și după ce devenise rabin, continuînd să scrie poezii, și anume : dacă vroiai să devii un scriitor bun, trebuie să alegi, între

Crăciun și Revelion, cea mai bună pagină scrisă în acel an, și s-o arzi. Era jertfa care-ți ținea de noroc și putere. O învățase și el de la un spaniol, în seminarul din Toledo...

— Cum îl chema ? am întrerupt-o brutal și ea ridică șăgalnic din umeri, aplatizînd cu degetele, cît mai apăsător, hîrțile nuvelei, sub manuscrisul îndoit. La mine îl chema José...

— A, pe el ? îngăimă pansivă, cu o anume epuizare.

— Era cumva din familia rabinului din Odesa ? Zici că a avut un frate scriitor... Familia rabinului din Odesa a dat un...

Înțelegeam prea bine la ce lucra curiozitatea mea de reporter harnic și talentat — ar fi fost feeric, aș fi cîștigat toate pariurile, aș fi prins cel mai mare eveniment al vieții mele, prea puțin mi-ar mai fi păsător de legile vocației și politici, numai de-ar fi fost așa : eroul inventat de mine să fi fost fratele lui Babel — dar nu îndrăzneam să formulez oral, cu limba, o asemenea minune ci simțeam doar nevoia să-i cad în genunchi și s-o rog să-mi confirme că pot crea capodopere de existență, pentru aceasta fiind gata să-mi ard, aici, cu ea, manuscrisul, precum și ea o făcuse alături de el, precum și noi, greșiților noștri... Am apăsător pe caracterul informațional, de parcă aș fi fost șeful celui mai sfînt serviciu de cadre, avînd de zdrobit ultima rezistență a unei rețele taciturne :

— Era rudă cu Isac Babel ? Există un Isac Babel, fiu de rabin, împușcat, cel mai mare scriitor al revoluției... n-ai de unde să-l fi citit... și, în sfîrșit, instinctul meu politic se trezi la realitate, la legea lui Bebel, precizîndu-i cu un dispreț voluptuos : N-aveați cum citi, voi, Babel... „Toi et moi“ și Babel !

— O..., se luminează deodată, tanti Verona, ridicîndu-se în picioare, bătîndu-se popular peste frunte, — știu, știu unde e...

Ținînd la subsuoară manuscrisul nuvelei și cele două exemplare bătute la mașină, fugi, ca o fetiță, din cameră, deschise o ușă și încă una, strigînd — purtată și de mirosul bun al fripturii care-mi aminti de strigătele noastre prin casă, în serile de paște, descoperind pasca sub sal-

teaua vreunui pat — „e aici, e aici!“ Ce o apucase? Sărise într-adevăr ca Mimi Botta în „Romeo și Julietta“, la Național, cu Mihai Popescu...

Am alergat într-acolo, am intrat într-un oficiu din care se deschidea camera de baie și, din prag, am văzut-o căutînd febril într-o carte groasă; „Discursuri“ stătea pe coșul de rufe; ea îmi ridică, școlărește, coperta cartonată a cărții: „Lucien Leuwen — Stendhal“; păstrînd o iluminare nesuferită, aproape timpă față de sobrietatea ei, îmi întinse volumul, indicîndu-mi ce să citesc: „On voit trop d'âme...“ Apoi se așază pe marginea căzii, lăsîndu-mi timp să parcurg citatul; ceea ce nu făcui, căci de acolo, din prag, de unde nu clinteam, îi vedeam de sus, prin deschizătura capotului, sîinii mari, lați, pendulînd în întrebarea de neevitat, de nestilizat, de neîncheiat: dacă tata... Niciodată, dar niciodată, nu mă gîndisem la gusturile lui în această direcție pe care încercam s-o acopăr, dintr-o discreție nu prea convinsă, cu „Lucien Leuwen“, fie și privind doar unul din sîinii Veronei. Ceva — ori plinătatea, ori greutatea lui — mă făcu să spun nu, el nu putea avea în această direcție decît gusturile mele, măcar aici, dacă nu în politică, în literatură sau îmbrăcăminte. Verona îmi surprinse ochiada, fiindcă își strînse, cu un gest speriat, capotul la piept, lămurindu-mă că aseară citise romanul în baie, ceea ce nu obișnuia, dar îi trebuise o pauză în încordarea cu care-mi bătuse nuvelele, etc., mie, pentru prima oară de la moartea lui, parcă înfrîngînd o lege a gravitației, făcîndu-mi-se dor de taicămeu, simțînd — cu forța unui instinct sexual — că-l iert pentru tot și toate. Am închis cartea — ale căror rînduri îmi jucau în fața ochilor ca imaginea unei fete ștergîndu-se, cu halatul, după baie, în sufrageria noastră — și am hotărît să renunț la aceste „Vivisectii“, supunîndu-mă legii lui Bebel. Ea nu putea fi înfrîntă; ei nu-i puteam scoate limba, era legea gravitației scrisului meu: să nu scrii pe gustul „lor“, să nu fi duplicitar, cu „ai tăi“. Lu-mea nu era nici a adjectivelor, nici a numeralelor, — doar a pronumelor posesive; puteam urla, pînă la ruperea limbii, la Reznicek; era al meu — aici se aplica legea lui Terentiu-Marx: „nimic din ce-i omenesc nu mi-e străin“. Ea nu o anula pe aceea a lui Bebel; se băteau cap în cap,

apoi se împăcau într-o sinteză superioară. Era dialectic, era bine, totodată. Legea lui Bebel era omenească, fiindcă te înstrăina de dușman.

Verona — e drept, fără nimic de contrarevoluționară — se ridică, întinse o mână spre mine, nu, nu spre mine, ci spre cazanul de lângă ușă, afirmă că-i „încă bine călduț“, își buzunări capotul, exclamînd : „uite-le, le am la mine!“ Clătinînd voioasă cutia de chibrituri, puse un genunchi pe mozaicul camerei și deschise porțița cazanului. Îmi stătea la picioare, eu fixam însă nuvela de pe coșul de rufe. Flacăra gazului erupse cu forța unui fald de steag bătut de vînt. Ea îmi ceru să-i dau nuvela de acolo și dintr-un pas — „peste capul burgheziei și împotriva ei,“ conform ideii nemuritoare — am luat-o și i-am dat-o. Tanti Verona rupse meticulos manuscrisul nuvelei, apoi dactilogramele — aveai cu ce face un foc pentru o baie bună... — și introduse cu grijă bucățile de hîrtie în cazan, mult timp, bună cunoscătoare a operației pe care am contemplat-o, emițînd mut, într-un sfîrșit : „uite unde se ascundea cenzura!“, ca un „prostănac grav“, cum îl denumea contele de Beauséant, ministrul de externe, pe fiul domnului François Leuwen, în cartea aceea pe care tanti Verona mi-o împrumută pentru cîteva zile, pînă veneam „să ridic toată lucrarea“...

— Să-mi spui și cîți bani îți datorez ? am abordat. în sfîrșit, problema aceea nu mai puțin spinoasă. Întrebarea nu primi răspuns, nici atunci, nici peste cîteva ani, șapte cu totul, cei șapte fatidici la cheremul cărora sîntem de cum dăm țipăt — căci am avut totdeauna norocul să nu mă mai întîlnesc cu femeile de care m-am despărțit, nici ea nedîndu-mi vreun semn, ocrotind un pact mutual pecetluit prin foc — pînă în ziua aceea cînd îmi transmisese în Traian, unde locuiam, să vin să iau ceva de la ea, fiindcă „nu mai avea mult din cauza unei operații neizbutite la un sîn“, precum preciza mesagerul. Ziua aceea nu mă luă prin surprindere ; mai trăisem cîndva o scenă ca asta, să suni la o ușă, să-ți deschidă un domn necunoscut, să auzi din altă cameră un plîns, mă așteptam să mi se

înmîneze chiar un patefon, n-am îndrăznit să intru pentru ca să nu descopăr o cuvertură de pat cu ghiocei roșii ; mi s-a înmînat — pregătit la îndemînă, în hol ! — un dosar cu celelalte nuvele, nearse, manuscrise însoțite de cîte două exemplare bătute la mașină.

Noaptea, ajuns acasă, Fana mă sună de la studiou, să-mi mulțumească pentru că venisem s-o felicit de ziua ei, după cum îi povestise Mișu ; n-avea mult timp de vorbit, voia să-mi propună o leafă, o leafă de șablonier la o fabrică de imprimeuri unde avea un văr șef de secție, o muncă ușoară, cum nu se poate mai ușoară, eu dînd o tăcere lungă ca un răcnet de scîrbă și entuziasm, căci nu se poate, nu se poate să ți se ofere de înghițit propria ficțiune, mă găseam în propriul meu Trafalgar, „o, rage, o, desesper, o, jeunesse à tout asservie“, purtăm în nuvele aceleași destine ?, dar eu nu asta am întrebat-o, ci unde va face revelionul, cu tatăl ei, în strictă intimitate, ceea ce o aduse pe Sanseverina într-o stare de plîns, de plîns curat, cum de vreau să fac revelionul în altă parte decît acasă, ce fel de om sînt ?, nu de asta plîngi — i-am spus, zi-mi adevărul, pentru ce plîngi ?, și ea se refugie în bucătărie, m-am dus după ea, eram și sînt un pasionat al confesiunilor făcute în bucătărie, unde ea spăla chiuveta strălucitoare, și, fără să mă privească, îmi încredință, timidă, că ei au de gînd să plece la Mela și Silvi, surorile ei, eu amintindu-mi imediat că această tanti Silvi avea cultul artistei americane Bette Davis, și găsind că nu există răspuns mai bun decît acesta : „revoluția nu și-a pus sarcina fericirii lor“, idee cu totul adevărată, la care ea răspunse, ca la 15 ani, „că, ce să-ți spun, tu ești fericit ?“, generalizînd că totul e din vina mea, din cauza mea, aducîndu-mi un argument intelectual, cum că „e suficientă o nedreptate cu un om ca un regim să nu mai aibă dreptul de a se numi drept“, ea însăși precizîndu-mi că „așa a spus Zola“, la care m-am așezat pe un scaun și m-am prefăcut că rîd,

m-am forțat să rîd aprig, ceea ce o făcu să fugă în sufragerie și m-am dus după ea și acolo, „bravo, uite unde se ascundea Dreyfuss, eu nu sînt Dreyfuss, sînt dezolat pentru ea, nu mi s-a făcut nici o ne-, nu sînt martirul nimănui, mie să nu-mi inventeze ruguri, drame, am fost just criticat, nu omorît, nu arestat, cri-ti-cat, știe ce e o critică ?, fiindcă am greșit cerînd să”,

„să ce, să ce, să ce, începu să urle, spune să ce, ce, crezi că nu știi ce-ai spus acolo ?, am primit telefoane de felicitare, mă mîndream cu tine !“, „de la cine ai primit telefoane ? am hîhîit sumbru, de la toți nefericiții ca tine, de la toți pișăcioșii, d-aia m-au criticat, au avut dreptate, am făcut jocul lu' madam hoțancloț“,

„ești odios, te-au făcut odios, nu vreau să te mai văd odios, te apucă odată curajul, ceri să nu se mai mintă și vii să mă minți acasă că ești fericit, că bine ți-au făcut, eu nu văd ce fericit ești ?, care ți-e fericirea ?, că n-ai un leu, că nu mai ai voie să publici ?, că ai ajuns să te rogi, să intri în sinagogi — oh, zolista fusese de stînga, era atee și primea informații rapide ! — nu te-au arestat, dar te-au tîmpit“,

și atunci, pentru prima oară în viață, am simțit nevoia să lovesc un om, cît puteam de tare, (eu, „ingheală“, înger revoltat, capabil să trîntesc o ușă în fața tatălui meu) un pumn, doi, trei, acestei vite de mătuși care, pentru un pahar cu lapte și miere, voia să cer cu ei un pașaport pentru Canaan, cînd tot Canaanul meu era între Olteni și bulevardul Kalinin, aici voiam să curgă lapte și miere, aici aveam patul, librăriile, pivnițele, plăcintăriile, belota și rebelota mea, revolta și supunerile mele la obiect, pe care nu mi le putea lua nimeni, dar mîna îmi fu oprită în zbor dacă nu de un înger, atunci de celebra expresie : „Deocamdată atît“. Așa am și întrebato : „Deocamdată atît ?“ și m-am trezit, habar n-aveam

cît de duios, cît de nemernic, explicîndu-i calm
de unde venea expresia asta genială :

— Stalin avea obiceiul să-și încheie scurtele răspun-
suri în problemele spinoase, cu aceste cuvinte care atră-
geau atenția adresantului că e bine să nu se mai întindă
la vorbă.

Sanseverina își duse mîna la gură, ca o proastă a tîr-
gului, și mă privi ca pe un om care venea din balamuc.
M-am retras în camera mea și mi-am petrecut sfîrșitul
anului 1957 citind „Lucien Leuwen“ și conspectîndu-l
abundent.

Conspect : L. L. Bebel, Babel

„Lucien Leuwen“ constitui un șoc de forță „Armatei de cavalerie“. Legea lui Bebel nu mă afectă — ea era dură dar nu ineptă, tranșantă dar nu lipsită de gust, permițând manipulări de toată frumusețea. Cu doi ani în urmă — când dădeam chiot la apariția romanului „Bărgan“, scriind un articol intitulat : „Se nasc eroii de care avem nevoie“ — l-aș fi refuzat pe acest fiu de bancher parizian care nu deținea nimic din fiii de moșieri ruși dornici să-și desfacă moșiile, să le dea țăranilor, să schimbe lumea și dacă ceva, totuși, m-ar fi atras spre el — să zicem acest stil fulgerător, irezistibil — l-aș fi reprimat ca pe o înduioșare venită din formalism, cea mai periculoasă. Singura trăsătură antipatică — peste care trecui cu greu, dar trecui, căci totul avea o limită istorică, în afara realismului socialist — era aceea a disprețului lui L.L. față de democrație, considerată ca o egalitate cu toate mediocritățile. Cum democrația — în sensul burghez, nu aceea a dictaturii proletariatului, „democrație pentru toți“ — nu mă obseda, această trăsătură de caracter, neplăcută pentru un lector care știa că revoluția nu e a elitelor și la ea au dreptul toți asuprații, indiferent dacă-s mediocri sau chiar idioți, păli în fața forței (de ce nu i-aș fi spus revoluționare, față de tot ce citisem în această direcție ?) cu care romanul impunea puerilitatea ca o formă a purității de spirit și caracter, iar transparența ei ca drama esențială. L. L. suferea — „fiind din fire vesel și fără griji“ ! — de lipsa vicleniei și a măștii. Stendhal nu ascundea imaturitățile eroului, pros-

tiile lui — „eu consemnez nerozii care toate sînt pentru mine descoperiri“ — slăbiciunile lui, cu nestăpînite lacrimi, în lumea îngrozitoare a oamenilor mari, adulți, pricepuți în a fi, mai întîi de toate, ticăloși ; maturitatea se confunda cu o maximă competență în minciună, ipocrizie și afacerism moral. El n-o avea și toate încercările lui ca să și-o însușească se încheiau printr-un „razgrom“. Toată cartea putea fi citită ca o îndelungă prelucrare paternă la care era supus un fiu curat, virgin, timid, roșind în fața oricărei femei sau minciuni, visînd ca orice tînăr republican „să-i plămădească din nou pe francezi ca pe niște îngeri“, pentru a fi convins să se arunce în torentul de murdării, falsuri și abjurări ale lumii mari, să urle cu lupii, numai prost și imbecil să nu fie, „să fii ce vrei, fii și saint-simonian, dar fii așa să nu pari a fi!“ (Gustul pentru melodrama revoluționară — derivat din estetica aceleiași legi bebeliene care reprima duplicitatea politică odată cu ambiguitatea artei — mă făcea să nu văd, atunci, farmecul extraordinar al lui Leuwen tatăl...). L.L. se supunea — încheind, din iubire, cu tatăl său, pacte condiționate de timp și morală, să fie, de pildă, ticălos dar să nu contribuie la nici un asasinat, să participe la afaceri murdare dar nu mai mult de un an ! — scîncea, leșina, se indigna, trecea prin fluviul imund de „mici ticăloșii“ (de „simple mîrșavii“ !) ca, odată ajuns la malul fiecărei încercări, mal rău, să se scuture, cu groază, de tot ce făptuise pentru a se dovedi matur. Numai că dezgustul nu anula necesitatea experienței de „ticăloșire“ : „Fi-voi Zeu, masă sau lighean ?“ se întreba, ca în fabulele lui La Fontaine, Stendhal neșovăind să folosească fabule, citate, sute de referințe la cărțile altora, ba chiar să pagineze în plin roman un text al altuia pe care, citindu-l, L.L. îl integrează în decizia sa de a se ticăloși, lăsînd astfel să se înțeleagă ce greutate are orice carte — fie și a unui „moralist plicticos“, ca aici — în criza unui om. Formidabil — ca ritm, precizie și contorsiune morală — era capitolul trecerii prin Blois : secretar al ministrului de interne, unde-l plasase tatăl său, L. L. organizează măsluirea unor alegeri de deputați, în care trebuie să învingă omul „lui“, o secătură monarhistă ; în

oraș, populația antimonarhistă îl huiduiește, îi urlă că e spion, că-i comisar de poliție, îl bate cu noroi, îl batjocorește că e murdar „de și-a pus sufletul pe față”; el simte nevoia să ceară socoteală celor ce-l insultă, dar domnul Coffe, însoțitorul său, mic funcționar tot la „interne”, om rece, lucid, care „dacă ar avea trei sute de franci, n-ar mai sluji ministerul care reține mii de nenorociți în temniți”, îl sfătuiește „să înghită disprețul, să nu-l mestece” și să meargă mai departe pentru a-și îndeplini misiunea de al cărui caracter dezgustător erau amândoi convinși :

„— Ești crud, spuse Lucien.

— Sînt sincer, cînd sînt întrebant ; așa sînt, și nu pot altfel.

Lacrimi muiară ochii lui Lucien (n. mea : se plîngea mult și pe față, fără jenă...) Trăsura primi autorizația de a intra în oraș. Sosind la han, Lucien luă pe Coffe de mîna :

— *Sînt un copil.* (subl. mea)

— Nu, sînteți unul din fericiții veacului, cum spun predicatorii, n-ați avut niciodată de îndeplinit vreo îndatorire neplăcută.“

Noaptea de revelion — după ce am ciocnit un pahar de șampanie cu Sanseverina și Gerson, sobri, ciudat de sobri și ambiguu, dar mie nu-mi păsa de umorul lor — m-a găsit spre final, la mărețul moment cînd „Lucien trebui să-și mărturisească faptul că nu-l iubea pe tatăl său... prăpastia dintre aceste două ființe era prea adîncă : tot ce i se părea lui Lucien, pe drept sau pe nedrept, sublim, generos, duios (n. mea : ce lipsă de frică în consumul adjectivelor !), lucrurile despre care el gîndea că e demn să mori pentru ele și minunat să poți trăi lîngă ele, erau pentru tatăl său doar subiect de glumă și iluzie“. Mi se păru un citat mult mai puternic decît cel cu „sufletul“ pe care mi-l dăduse Verona, în scris și în baie ; mi l-am notat febril, lîngă altele, ca acea demonstrație a doamnei Leuwen, mama, că „nenorocirea lui consta în puterea cu care se putea bate pentru o cauză murdară ca pentru o cauză pierdută și înaltă“ sau observația lui Coffe precum că trucarea alegerilor era „experiența cea mai frumoasă și cea mai curioasă din viața d-voastră“

— „la dracu, nu mai vreau să-mi amintesc de misiunea asta ! spuse Lucien. — Ați face cea mai mare greșeală... partea cea mai plicticoasă a experienței sufletești s-a săvârșit. Este începutul, expunerea faptelor“.

Notîndu-le, găseam voluptatea cu care conspectasem, lîngă Marxi, „Critica programului de la Gotha“. Era un tratat de viclenie ratată dar necesară, obligatorie. Îl conspectam ca pe „Oblomov“ și mă bucuram ca la „De-
parte de Moscova“. Ceva se întîmplase dacă nu resim-
team nici un păcat ideologic în identificarea atît de in-
timă cu un fiu de bancher ; dimpotrivă : așa cum accep-
tasem că Reznicek — mulțumită sau în pofida legii lui
Bebel — îmi era mai apropiat decît tata, admiteam, fără
frison de duplicitate, că L.L. îmi devenea la fel de drag
ca Pavel Corceaghin, cel pe care-l opusesem lui Werther.
Nu mă suspectam de împăciuatorism, boala maturității co-
munistului, dacă stîngismul e aceea a copilăriei ; fiul de
bancher îmi dădea — să nu spun vorbă mare... — o dia-
lectică deloc în opoziție cu „Cursul scurt de istorie
P.C.(b)U.S.“, capitolul IV, care-mi decisese, ani, logica
gustului literar. Dimineța și noaptea nu sînt doar opuse,
ele aparțin zilei. Mi se părea că descopăr un mare secret :
autobiografia e cea care decide politica lecturii. Ideea
îmi apăru subiectivă și corupătoare ; am luat-o în cîrcă,
totuși. Citisem, pînă atunci, din Stendhal, doar „Mînăs-
tirea din Parma“, fără asemenea revelații (doar gluma
asta, de a-mi numi mătușa : Sanseverina, fără să i-o di-
vulg, desigur) ; luasem cartea („Editions de Moscou“, 1955)
cu mine, într-un drum spre Bicz ; în tren, un tip mă
întrebă, ca să intre în vorbă, ce tot citesc cu atîta pa-
siune ; mi-a făcut plăcere să-i spun ceva din episodul
unde țineam : eroul nu vrea să evadeze dintr-o închisoare.
fiindcă în celula lui se îndrăgostește de fata directorului
pe care o privea zilnic cum apare la fereastra din fața
celulei lui :

— Nu se poate... îmi spuse tipul, după o tăcere lungă.
Nu se poate. E o tîmpenie. Așa ceva nu se poate... și sum-
bru, mă asigură că știe ce vorbește : Sînt stomatolog la o
închisoare din provincie. Ascultă-mă pe mine — așa ceva
nu există... și mă fixă atent pentru a se dumiri dacă sînt
ironic, „cronic“ sau dușman de clasă.

...dar Tipul de ce nu mă privea în ochi ? Toată problema mea, citind „L.L.“, ascultînd „Apasionata“ și acceptînd să-mi și ard manuscrisele — ca o medie între justete și frică, între noroc și rigoare — era următoarea : de ce se uita în altă parte, de ce-și lua ochii de la mine ? Eu de ce nu aveam dreptul la o înviere după nopțile mele de Crăciun ? Dacă n-aveam acces la un Tată al nostru din rafturi de cărți, dacă nu poți învia din raftul de cărți, — așa cum ai murit, tot acolo, cînd ai debutat — dacă nici să învii, nici să mori și nici să debutezi din nou nu e posibil, atunci eu din ce să trăiesc ? Nu mai puteam trăi ca un parazit, mă îngrozea să nu produc, să o duc din mila altora, munca e sau nu o onoare ? — era mai bine să fiu șablonier la „Viscoza“ decît șablonier la Reznicek ?
Atunci, din France — coborî Franța.

Eventul

Ne știam de mult, îi stilizasem primele reportaje sportive, scria cu picioarele, nu-l interesa sportul, ci viața pe altarul revoluției. Altarul fiind secția sportivă a ziarului — băiatul nu făcea mofturi. După care i-a venit să facă critică literară și recenza tot ce-i cădea sub ochi. Scria atît de prost, încît i se găsi un alt altar — secretariatul tehnic al ziarului. Nu se mișca din tipografie pînă nu se trăgea tot tirajul. Dormea pe baloturile de hîrtie, lîngă rotativă. Avea devotamentul cras. Se trezea, ca un doctor, la orice oră din zi sau din noapte, cînd situația era gravă. Nu mai aveam ce să-i stilizez, ne întilneam rapid pe culoare, în birouri, salut, salut, mă îmbrățișa și fugea să pună osul la muncă. Din cînd în cînd mă trezea noaptea, să schimb cîte un cuvînt, în ultima clipă, din tipografie : „Franțu — îmi striga cu tandrețe și respect -- repede altceva decît *nolens-volens*, pierdem trenul de Tîrgoviște“. Nu îngăduia proteste în acele clipe. Cu timpul nu mai îngădui nici dialogul, nici dubiul : „Franțu, auzi, faci elogiul cailor în detrimentul boilor — ordin de la conducere, schimbă!“ Învățase tehnica așezării rapide a telefonului în furcă. Dacă zîmbeai — te prindea : „Ce e, Franțu ? Ai să mori dacă... ? Ai talent, schimbă!“ Schimbam — a doua zi, telefona : „Ai văzut, Franțu, că n-ai murit?“ Nu pot spune că și-o luase în cap. Respecta talentele, se supunea indicațiilor, lucra atent, modest, nu dădea semne că știa mai mult decît i se cerea. Era simpatice, ordonat și săritor la nevoie. Nu avea idei abundente, dar nici nu se prefăcea că e inteligent. Era sever

în noaptea paginației, încruntat și în alertă — după aceea, dimineața, chiar cu ochii cîrpiți, pleoapele puțin umflate din cauza obiectivă a unor globi oculari cam bulbucăți, nu mai resimțea nervozitatea nocturnă, se destindea, bea o cafea la bufet, intra temperat în șuetă. Pînă la prînz cînd, începînd să dea din nou literă manuscriselor și să pregătească machetele, se încărca iar cu electricitate negativă, scurt-circuitînd orice discuție, curentîndu-te imediat dacă te tîrguiași sau nu săreai ca ars, la ordin.

Într-una din primele nopți ale anului 1958, băiatul năvăli la noi, în Popa Nan, habar n-aveam de unde știa adresa, era tîrziu, spre miezul nopții, devoram „Lucien Leuwen” — și mă abordă fără menajamente: cîți bani am, ce am de gînd să fac (nu mă gîndeam), ce mi-a venit să susțin ideile alea aberante (dar nu erau aberante deloc, nu mai puteam să scriu ce voia cenzura), ce-am cîștigat susținînd prostiile alea (n-am cîștigat nimic, omul mai trăiește și fără cîștig), omul nu poate trăi așa, cu ideile tale (eu nu pot trăi decît cu ideile mele, cu ce altceva să trăiesc?), lasă patetismele de buzunar (de unde dracu ai ajuns tu să judeci ce e patetic sau nu, rămîi credincios vocabularului tău), nu fi prețios, nu fă pe paradoxalul, nu-mi veni cu intelectualisme, trebuie să trăiești, să te ții la suprafață, să nu ajungi la cerșit (mă voi duce înapoi la *Timpuri noi*, frezor, unde am mai fost o dată pentru un unchi rătăcit prin Europa), dă-l dracu de unchi, de continent, de freză, ce ai tu cu freza, tu ai talent (n-am, nu vezi că m-au făcut dușman?), nu ești dușman, îți spun eu că nu ești dușman, nu te lua după toate catastrofele, o să le treacă, trebuie să exiști, eu te voi ajuta s-o scoți la capăt, nu fi cretin și dogmatic pe invers...

Avea dezinvoltură. M-am predat într-o oră, a plecat din Popa Nan tocmai la Casa Scînteii, cu o mașină a secretariatului care-l așteptase pînă mă lămurise. Își lăsase paginația — pentru mine.

Băiatul îmi trimise chiar în săptămîna aceea un tip astmatic, fost deținut la Auschwitz, să-i prelucrez și să-i dezvolt, „dacă e cazul”, cele 20 de pagini de amintiri din

lagăr. Din 20 trebuia ajuns la 200 de pagini, pe puțin, „un minimum“ pentru care avea deja un contract cu E.S.P.L.A.; nu lăsa chestia din mână — îmi porunci băiatul la telefon, partea ta e aranjată, n-o mai discuta cu tipul, pune-ți mintea la contribuție. Cele 20 de pagini ale astmaticului erau cutremurătoare: omul descria ziua în care, ajungînd în „camera dușurilor“ cu o grupă de 50, înainte de gazare, unul dintre ei începuse să cînte, deodată, din geniu, *Deutschland, Deutschland über alles*, și atunci șeful execuției îi scoase din încăpere, mai lăsîndu-le o zi de viață. Mai mult de atîta, omul nu știa sau nu voia să-și aducă aminte, sau nu-i inspiram încredere și ținea pentru o prelucrare cu altul. Oricum, episodul mi se părea atît de fantastic încît mă paraliza în orice altă investigație prin viața acestui dostoevskian. La capătul a șase zile de discuții și altercații, îmi apăru limpede că omul deținea o experiență prea sfîntă, prea dureroasă, pentru ca eu să intervin cu nerușinată experiență literară, dezvoltîndu-i, cu stilul și imaginația mea, o viață care-i aparținea numai lui. Acest punct de vedere i se păru de neînțeles și răuvoitor. Explicațiile mele — cu cît mai amănunțite, cu atît mai intelectualiste — îl enervară cumplit. Mă temeam de o criză astmatică. Abia trăgîndu-și respirația, îmi strigă că nu sînt scriitor, că sînt probabil un scriitor de vagoane, că n-a mai întîlnit asemenea opinii, ceea ce înseamnă... înseamnă că sînt un leneș... de ce mă mai consider scriitor, dacă nu pot prelucra ce au trăit alții, dacă la un fond nu pot pune o formă literară, adică eu cred că el nu știe ce-i aia meseria de scriitor? Avea mai multe idei decît aer în piept. Se congestionă și mă dădu afară din casă. A doua zi mă chemă la telefon și mă asigură că mă înțelege: voiam mai mult decît se înțelesese el cu tovarășul Vișineanu, e clar, voi avea mai mult, nimeni nu va lucra pentru el degeaba. Trecerea de la „mai mult“ la „degeaba“ mă scoase din minți. Am început să strig că, dacă a scăpat cu viață de acolo, va pieri de mîna mea, omul se sperie și trecu la o litanie, să nu cred că pe el îl interesează banii, gloria, el are pensia lui, îmi poate arăta talonul, vreau cumva numărul talonului?, ceea ce mă aduse să-i strig:

că-l sfătuiesc să nu i se adreseze nici lui Dostoievski, de unde răcnetul lui că să nu-i vorbesc de Dostoievski, ăla a vrut să omoare toată lumea, după care începurăm să cîntăm ca în *Bărbierul* lui Rossini, amîndoi deodată, fiecare pe partitura lui, el că nu vrea glorie, eu că să dea cele 20 de pagini la o revistă, dacă nu poate scrie mai mult. Acuta acestei arii fu clipa cînd astmaticul găsi puterea să-mi șoptească : „nu degeaba te-au făcut dușman, ești !“

Am așteptat cîteva zile bune un semn de la băiatul meu. Nu mă îndoiam că tăcerea lui se dorea o pedeapsă pentru încăpățînarea cu care-i refuzasem ajutorul : dacă nu te interesează cum mă interesează soarta ta, nu mă mai interesezi — acesta era mesajul decodificat prin absența glasului lui într-un telefon cu „alo, Franțu“. M-am hotărît să nu-l caut nici eu. Dacă nu înțelegea singur de ce nu mi-am pus mintea la contribuție, de ce m-am retras în fața unei manopere oribile, nu avea rost să-i explic eu, cu vorbele mele. Nu eram dornic de a-i mărturisi băiatului convingerile mele și cu atît mai puțin la ce lucram. Mai degrabă mă atrăgea să transform tăcerea noastră într-un test intelectual, dacă tot fusesem acuzat și de intelectualism, dovada supremă fiind frazele-mi prea lungi (cum o demonstrase Marxi, cîndva, în ședința de excludere, pe textul cronicii mele la „Bărăgan“). Îi dădeam șansa să mă facă să cred că fiecare zi de tăcere a lui era un efort — tot mai îndelungat — de a mă pricepe. Tăcînd, speram să-i transmit convingerea și încrederea că va ajunge singur, cu mintea lui, la limanul dorit. Încrederea mea trebuia să-i dea aripi într-o analiză pe care o pretindeam presantă, fie și între două calandrări. Eram și bleg.

La o săptămînă după scandalul dintre formă și conținut, băiatul mă găsi exact acolo unde trebuia pentru ca toată superioritatea și mărinimia mea intelectuală să se dovedească o fandoseală ; mă găsi la un fel de braserie obscură de la Hala Traian — unde se serveau și coniac, și cîrnăciori, și merdenele și milfei —, tras într-acolo de un fost coleg de bancă, pianist de muzică ușoară în criză financiară, care vroia să-mi arate cum se mai joacă la

„buci“ (fostii bucmecări ai hipodroamelor) și în anul 1958. Mi se părușe amuzant și deconectant pentru starea în care mă găseam. „Hai! — îi spuseseș, după o ezitare. Jucau pe cursele de galop de la Paris. „L'Humanité“ (de aceea jocului îi și ziceau „liumanite“) le dădea programul azi, se paria normal, un „buc“ rubicond și insalubru elibera bonuri de mîna și după aceea se aștepta exemplarul din „L'Humanité“ în care erau tipărite rezultatele. Se paria pe cai necunoscuți, la marea inspirație, dar și fără iluzia că vor vedea vreodată patruședul francez care-i obseda cîte două, trei zile (pînă soșea ziarul parizian la București). Era, într-adevăr, nostim. Între merdenele și milfeuri se făceau plățile, amicul avea de încasat banii cu o „bombă“, cu un „outsider“ pe care nu-l „văzuse“ mai nimeni pe tot Longchamp-ul; amicul, mîndru și ca jucător pur, tocmai dădea un rînd de coniacuri pentru victoria acelei gloabe, cînd deodată, ca din pămînt, apărut băiatul meu și, din două ghionturi, mă scoase afară, în stradă, trăgîndu-mă printre precupețele pieții, morcovi și pepeni. Mă sictiri, gata să mă și lovească, ochii albaștri căpătaseră o sălbăticie incredibilă pentru niște ochi albaștri, mă intimidă, încît nu avui loc să-l întreb cum de m-a gășit aici. Îmi ținu pînă acasă o lecție de morală enormă, că am să ajung o căzătură, cum de poate un talent să se înhăiteze cu leprele societății (un talent trebuie să cunoască viața pînă în adînc!), asta-i adînc?, asta-i cunoaștere a vieții?, sînt un inconștient, vreau să mă nenorocesc, el nu mă va lăsa, să știe de bine că mă va băga în pușcărie, mai bine la pușcărie decît printre epavele alea — intrarăm în casă și acolo, în sufragerie, sub privirile Sanseverinei, îmi aruncă în față trei cărți, trei romane ale satului de azi, pînă mîine le citești, poi-mîine am recenziiile lor, sub un titlu comun, sau separat, vom vedea, asta îl privea. „Și cine o să mi le publice?“ „Asta vei vedea.“ Sanseverina îi oferi trei clătite cu dulceață și cu brînză de vaci. Băiatul le înghiți în trei secunde, omagiind-o. Mătușă îl privea fascinată. Pentru prima oară observam că, într-adevăr, băiatul degaja în jurul capului său un halo din acelea gălbui care se pun

în acel loc, și la sfinți, și la apostoli. Continuam să fiu predispus la enigmistică.

Peste patru zile, în ziarul de duminică, cele trei recenzii scrise rapid, într-o singură noapte, de subsemnatul, apăreau sub titlul „Chipul satului nou“, la rubrica „Viața cărților“, sub semnătura : A. Vișinescu. Peste alte trei zile, băiatul îmi aduse banii, la leu, după scăderea legală a impozitului. Vezi să-i joci. Vezi să-i faci praf. (De unde dracu ai luat tonul ăsta de tata-mare ?). De la Tolstoi, Franțu ; citește Tolstoi, opera de bătrînețe, vei vedea acolo atitudinea față de jocurile de noroc... (Ieși afară !)... față de desfrîu și lene... (Ce ai tu cu Tolstoi ? Abia l-ai terminat pe Babaevski, impotentule !). Băiatul, aici, tăcu. Mie îmi îngheță sîngele în vine, simții că mor, că trebuie să mă arunc la picioarele lui, să mă ierte, nu, mă salvă Sanseverina, aducîndu-i băiatului ultima ei specialitate : tortă din brînză de vaci. Băiatul o mîncă atent, fixînd felia cu ochii-i liniștiți și albaștri, mă temeam să nu facă nemernicia de a-i anunța femeii că mi-a adus „colaborarea“ — mă așteptam la orice din parte-i, dar mai ales la nemernicii —, cu glas de nepotel o întrebă dacă nu i-ar putea da și mamei lui rețeta, mama lui fiind „o regină a prăjiturilor“. Vroiam să-l îmbrățișez. Sanseverina — într-un elan incredibil, fiindcă pentru ea a des-conspira o rețetă echivala cu a dezvălui secretul bombei atomice — se așeză la biroul meu și-i compuse repede poemul tortului cu brînză de vaci. Pentru ea, orice prăjitură era „o poezie“. Dusă de val, îi propuse, peste capul meu, să se viziteze cu mama lui, să vorbească la telefon, să se sfătuiască în ale gospodăriei etc. Băiatul — culegînd atent cu lingurița ultimele fărîmituri de pe farfurie — adoptă un ton grav și agresiv : „Mama nu iese din casă“. Sanseverina nu mai găsi replică. În ușă, băiatul îmi spuse : „lasă prostiile, nu-mi plac deloc prostiile, îți repet, ai talent“. Și plecă, din nou mesianic.

În următoarele șase luni, fără crîcnire, i-am scris, numărînd scrupulos, 67 de recenzii în toate revistele vremii, de la *Gazeta literară* la aceea a finanțelor, neocolind nici pompierii, nici peteteul. Avea vad peste tot. Îmi trimitea cărțile și-mi specifica doar „adresantul“ : „Franțu — pen-

tru medici". Sau pentru apicultori. Titlurile îi aparțineau — textul meu nu suferea nici o modificare. Era obsedat, în titluri, de „chipul nou”. Îmi aducea banii cu o seriozitate din ce în ce mai pedagogică. Nu mă simțeam deloc rău, îmi venea să rîd, mă abțineam. Băiatul îmi impunea o oarecare solemnitate în timpul plăților. Odată am încălcat pactul și am glumit (mai schimbă-le, și tu, titlul...) Avu o replică bună : „Totul are chip nou, Franțu, de ce să ne ferim de adevăr ?” Dar banii îmi plăceau, îmi făceau bine, erau baza mea, mă plăteam cît de cît mătușii și-mi rămînea cîte ceva ca să-mi pot relua activitatea la hipodrom. Nu mă mai rezumam la belotă. Cînd i-am dezvăluit de unde îi aveam, Sanseverina căzu într-o odă la adresa băiatului și mă conjură să-i îngădui a-l invita la masă, duminică, să-l cunoască și Gerson. I-am interzis. În duminica următoare, întorcîndu-mă de la reuniunea de dimineață de pe hipodromul de trap, aducînd acasă prăjituri din oraș (grație fabulosului event Sultânica-Fierăstrău 485 pentru 1, exact un leu jucasem !) — l-am găsit bine instalat în fotoliul nostru „Louis quinze”. Mă așteptau cu masa, ei doi, Gerson neîntorcîndu-se de la Baia Mare... Faptul de a recunoaște culpa că mă întorc de la curse de cai — unde băiatul îmi interzisese accesul în numele moralei tolstoiene, dar și proletare — mă enervă într-atît încît, negru, în loc de bună ziua, îi cerui mătușii să-mi spună „unde l-ai găsit, cine ți-a dat numărul lui de telefon ?” Amîndoi rîseră, complici, dezarmîndu-mă. În timpul mesei, băiatul îi explică mărunț celeilalte protectoare a vieții mele de ce și pentru ce să nu aibă grijă de soarta mea : am talent — obsesia lui —, talentele nu pot fi ucise, și, pe lîngă talent, am noroc — norocul de a avea un prieten ca el. El nu mă va lăsa să mă îngrop. Sanseverina, infatigabilă, ajunsă la tic, punctă din nou declarațiile lui mesianice cu un supliment de sarmale. Căci îi pregătise sarmale — după o prealabilă consultare, dezvăluită cu tandrețe de ea. Îl invitase la masă, dar îl și întrebasese ce i-ar place să mănînce. El îi spusese fără ocol : sarmale. Scena de la telefon — refăcută în mintea mea, plasată în decorul biroului lui, printre șpalturi, telefoane în tipografie, indicații

presante și machete — mă înnebuni. O hotărîre urgentă mă căuta, sfîșietoare, o auzeam, o simțeam. După masă, băiatul se întinse răzbit pe divan — „cozonacul la cinci, după ce te trezești“, îi promise mătușa-mea, învelindu-l cu o pătură pufoasă, afară începuse să ningă — eu mă așezai lîngă el, în fotoliu, la căpătîiul lui, într-un tăcut și fals priveghi al somnului lui de după-amiază. Prefăcîndu-mă că moțai în atmosfera de siestă binecuvîntată — adevăru-i că la curse mă cam trăznise frigul — mă țineam totuși treaz și-i priveam chipul care, băiatul adormind de-a binelea, pierduse tot farmecul tiranic, pentru o fizionomie francă și suspectă, din ce în ce mai suspectă, de bebeluș primejdios. Nu puteam fi la dispoziția lui. Nu trebuia să mă supun lui. Cu nici un chip nu trebuia să accept să fiu pensionarul lui. Trebuia să plec din „grajdul“ lui — îmi deveni clar, în terminologia turfului pe care trăisem o dimineată rece și ploioasă. Bun. Cu o mare liniște, îl trezii din somn. I-am spus blînd, decisiv și în șoaptă : „Băiatul, eu mă duc mîine la Uniune și spun că mă întorc la *Timpuri noi*. (De ce nu mă lași să dorm ?) Am terminat cu tine și recenziile tale (...) Mă dezgusti. Voi scrie o carte despre uzina *Timpuri noi*“. (Du-te dracu !)

Se întoarce cu fața la perete, pe dreapta, ceea ce îmi aduse aminte, deodată, de sfatul tatălui meu, înainte de a adormi, învelindu-mă, să dorm numai pe dreapta, nu pe stînga, că așa-i mai bine pentru inimă. Din nou mă învinse duiosia pentru băiat. Dacă era un frate de-al meu, deloc vitreg, care avusese și el parte de sfaturile tatălui meu ? Hotărîi o medie : mă voi duce în uzină și voi continua să-i scriu tot ce-mi cerea el. A doua zi, băiatul îmi telefonă că s-a gîndit bine la cele ce i-am spus, îi va da telefon lui Vințu să nu-mi accepte prostia, un talent nu se... (mai lasă-mă dracului cu talentul, trebuie să muncesc, dacă-i telefonezi lui Vințu te distrug...) Îi telefonez ! (...de unde ai tu obrăznicia să vorbești cu Vințu ?) De la tine — e obrăznicia ta de a juca banii pe care ți-i dau, la curse...

Stupefiant, peste două zile, primindu-mă în audiență, Vințu îmi aduse aceleași argumente ca și băiatul —

n-am ce căuta în uzină. Vorbise cu el ? Și de unde avea băiatul puterea de a-l influența pe secretarul Uniunii ? Dar argumentele erau aceleași : ceea ce făcusem la 19 ani — când cu ochii închiși, într-un elan princiar al vieții, plecasem pentru a plăti proletar pentru un unchi rătăcit la Viena — nu mai era valabil la 27. Fiecare vîrstă cu avîntul ei. Vințu nu mă privea nici cu dezgust, nici cu prudență : nu-i păream chiar dușman. „Cine n-a avut în viața lui o idee proastă pentru care a trebuit să plătească ? Și de ce n-ar plăti ? Nu, uzina nu-ți mai e bună. Trebuie să scrii.“ Și-mi promise că va vorbi cu cine trebuie, să mi se dea de lucru în reportaj. Să plec, să umblu, să scriu despre realizări. Într-o săptămînă voi avea răspunsul. Pînă atunci să mă duc frumos acasă și să citesc Stendhal. „De ce Stendhal ?“ „Stendhal e bun în asemenea situații. Situații excelente, dar nu disperate.“ Intuiția lui mă paraliză. Limba îmi încremeni, înțelegînd că ar fi prea literar să-i spună că mă înhămasem la o experiență de tip Lucien Leuwen. Eram atît de amețit, în pacea care mă învăluisese, încît nici nu-mi trecu prin minte să-i spun că n-am bani, nici ceas, nici portofel ; rămas la biroul lui mic, departe, în adîncul fotoliului și al camerei înalte cu tavan aurit, oglindă enormă și stucatură gălbuie — Vințu îmi spuse, în clipa cînd pusesem, cum se zice, mîna pe clanță, să am mare grijă cu cine mă împrietenesc. Adică ? „Adică nu te împrietenii cu oricine.“ Să mă fi întors să-l întreb dacă indicația lui îl privea pe băiat ? Am luat tramvaiul 3, din piața Filantropiei, și am plecat pînă la hipodrom, să prind o cursă, două, numai să mă uit, fiindcă nu aveam de gînd să joc. Mintea mea era în altă parte. La intrarea pe turf, băiatul mă bătu pe umăr. Mă urmărise ? Fiecare pas al meu era în avantajul lui. Îl pocnii, fără ezitare, „ia mîna de pe mine“, în văzul publicului care nu ne dădu atenție : cîți pariori, buni amici la plecarea de acasă, nu ajung la pumni după primul event ? Băiatul îmi spuse, liniștit : „Ce-i, cretinule ? Cît trebuie să te rog pentru binele tău ?“ Plecase cu tramvaiul de la redacție și mă văzuse intrînd la hipodrom. Nu am nici o limită în prostituare ? „Hai acasă.“ Mă căuta de două ore. Mătușa-mea îi spusese că sînt în audiență

nu știe unde. El știa. Din nou nu-l ascultasem, nu-i așa ? (I-ai telefonat lui Vințu, este ? Răspunde-mi, altfel te omor...) Avea pentru mine o noutate : editura cea mare din București îi încredințase — pentru prima oară în viața lui — un referat la volumul de nuvele al unui debutant. În trei zile trebuia predat.

În trei zile i-am predat referatul. În luna următoare — căci răspunsul lui Vințu întârzia, „Cel de sus“ care trebuia să decidă ce aveam de făcut fiind mereu „prins“ — la recenziile obișnuite se adăugară opt sau chiar nouă referate editoriale, scrise fără crîcnire. Nu mai ieșeam din casă. Citeam manuscritele cu un scrupul religios, cu creion și notițe, uitînd de toți și de toate din jurul meu, uimindu-mi mătușa prin calm și bunătate. Mă și tîmpisem. Referatele aveau un ton crud, venit din adîncul unei imaculate exigențe. Nu mă jucam. Poate că eu însumi nu aș fi putut face față exigențelor mele — nu asta mă preocupa, ci calitatea celuiilalt. Lucram bine — aveam mintea clară, stilul curat, diagnosticul precis, zgîrcit în laude, tăios în refuz — dovadă că după primele trei referate la niște debutanți dubioși, unul chiar negativist, băiatul primi manuscritele unor volume semnate de nume mai răsărite. Nici o concesie în fața „numelor“. Ajunsesem să descopăr o anumită voluptate în a executa. Mă conformam principiilor literare aflate în vigoare, le cunoșteam prea bine ; fără să complic lucrurile, mă lăsam dus de instinctul meu conservator, care-mi impunea să uit de tot ce-mi trecea prin cap cînd judecam creația altora. Hotărît, nu aș fi compromis întreprinderea noastră transformîndu-mi referatele în manifeste ale punctelor mele de vedere dubioase, de altădată. Izbutisem să-mi abandonez punctele de vedere. Mă dedublam fără efort și le ceream celorlalți ceea ce mi se ceruse mie și nu reușisem să asimilez. Băiatul era vizibil mulțumit. Referatele erau mult mai bine plătite decît recenziile. Banii îmi reveneau pînă la ultimul leu. Sanseverina era încîntată. De două ori pe lună, duminica, băiatul mîncea la noi, după masă culcîndu-se frumos, cu mine lîngă el, întinși pe același divan — „divan divin“, emise odată mintea lui, surprinzător de spiritual, calambururile mai

ales iritându-l — acoperiți cu aceeași pătură pufoasă de mătușa care se îndepărta, după aceea, în vârful picioarelor, pentru a ne ocroti somnul lin. Gerson, cu finețea lui superioară de om muncitor, trata totul de sus, păstrînd o discreție impenetrabilă. Băiatul — se vedea bine — nu-l entuziasma, dar dacă așa voia familia... Odată, înainte de a dormi, băiatul îi promise Sanseverinei mele că o va convinge pe maică-sa să vină în vizită la noi. „Ar fi grozav“ — aprecie gospodina.

Numai că peste două luni — în sfîrșit — Vințu îmi transmise că tovarășul V. acceptase să plec în documentare și să vedem. ...Dacă scrisul meu va dovedi că m-am debarasat de gărgăunii respectivi, atunci — bine, să apar, să public, să semnez. Dacă nu — nu, dar o documentare se poate încerca. Am închis telefonul, l-am chemat imediat pe băiat la redacție, să-i anunț buna veste — omul nu vibră, îmi spuse franc că nu-i rău, dar din cîte mă cunoaște, cum mă voi debarasa eu de ale mele? Am tăcut. Și adăugă: „Și de ce te-ai debarasa?“ Asta mă enervă cumplit. „Mă voi debarasa, javră mic-burgheză“ — îi strigai la telefon. („Javră mic-burgheză“ — fusese unul din calificativele esențiale în acuzarea părerilor mele.) Mă simțeam transfigurat ca în ziua cînd primisem prin poștă un contract editorial în alb. Existase o asemenea zi în viața mea?

Peste trei zile, înarmat cu o documentare de la Fond, plecam spre Moinești, în petrol. Nu mai fusesem pe teren — după un calcul aproximativ și emoționat — de peste nouă luni. Trebuia să mă nasc din nou. Nu prea puteam. Eram într-o stare proastă. Pînă la Ploiești, m-am chinuit cu ironii forțate și grosolane la adresa mea. Am adaptat un cîntec din muzica ușoară la situație: „Ce cauți tu în viața ta?“ Mi l-am cîntat de o mie de ori pînă la Buzău. Aveam pe dracu-n mine. La Adjud, unde se schimba locomotiva, începu să fulguiască violent, căzu și un geruleț care îngheță deodată aburii pe fereastră, nu mai văzui nimic în fața ochilor, totul părea împietrit într-o crustă urîță, murdară, de fum și păcat. Ce se vroia alb încremenise în negru — într-un symbolism ieftin, de două parale, dar care-și făcea de cap și se impunea.

Am coborât din tren, ca un apucat, tremurînd din toate măduarele, am alergat la casa de bilete și am cerut un bilet spre București. Aveam tren înapoi peste zece minute, ce bine ne-nțelegem noi doi. Aveam stagiune lirică, trupul nu tăcea nici el, într-un elan potolit melodia din cap găsisese, abject și naturalist, în tremurul nervilor și mușchilor un comentator, un cor isteric. Mi se întâmpla pentru prima oară. Sanseverina începu să plîngă, la vederea mea, noaptea, ca un nebun; se temu de doctori, spital, operație — cum se întâmplase odată, cînd fugisem de acasă, prin '54, în altă eră... N-aveam ce să-i explic. M-am aruncat pe pat, lîngă pian, în hol, să dorm. Ea nu mă lăsă; căzu în genunchi, lîngă pat, și începu, bocind, să mă roage să nu înnebunesc, să mă țin tare, să pun mai presus de orice voința de a trăi, numai cine trăiește gîndește, chiar așa cînta — de unde, în capul meu, melodia intonată de toată orchestra, organic, „cine nu gîndește trăiește“, melodie nouă, încă nemaiauzită — ea mă înțelege, eu vreau să trăiesc curat, fără să mă fac de rîs, dar nu se poate, nu se poate, mai trebuie să lași, zău lasă, lasă și tu... lasă...lasă... În surescitarea mea muzicală, nu-mi fu greu să aud un șuier prin acest „lasă“ și litania ei deveni lesne „lașă, lașă, lașă“... — apoi barbarismul „a lașă“ se instalează tiranic și mă făcu să săr în sus. Încă un pas și Sanseverina avea să ajungă la epicentrul durerii mele. De cînd ne certasem, urît, în preajma revelionului, nu mai ajunsesem la o asemenea scenă între noi doi.

Mi-am luat valijoara din antreu și am fugit la gară, înapoi, în logică, în real. Ura și la gară. Era două dimineața. În gara pustie, m-am instalat pe o bancă, să aștept personalul de Moinești, două treizeci și cinci, linia patra. Simțeam că mă liniștesc frumos, urlînd continuu: ura și la gară. Pe peronul liniei cinci — la trenul de Sibiu — exact în fața ochilor mei care vedeau cu o putere și limpezime de fiară sălbatică, stătea, rezemat de un stîlp, băiatul. Aștepta? Aștepta. Nu m-am clintit. Sibiul sosea la două douăzeci. Mi-am întins bine picioarele — și am așteptat cu el. Mintea mea nu elabora nimic. Totul tăcea — încordat și înghețat — în mine. Sibiul sosi exact, din-

tr-un vagon de-a-ntîia o femeie înaltă, viguroasă, într-un mantou fastuos, îi căzu incredibil la piept, printr-un salt de pe scara vagonului. Băiatul ridică tandru gulerul de blană și o sărută, în pustiul feroviar.

După aceea, lucrurile au mers strună. Mi-am scos toți gărgăunii din cap. Am bătut terenul în toate cele patru puncte cardinale. Știam tot ce trebuie scris și ce nu trebuie. Reportajele mele erau bine dispuse, senine și generoase. Inventam numeroase chipuri drăguțe, cu drame dulci și victorii joviale. Le scriam fără să tremur. Erau eroii de care aveam nevoie pentru un volum; calculam predarea lui la editură, după o perioadă în care toți urmau să vadă că exist, ca semnătură. Nu mă mai cutremura nimic, plecînd, scriind, întorcîndu-mă acasă din gări obscure unde, așteptînd legăturile cu trenurile accelerate, începeam deja să scriu în cap ceea ce mi se comandase. Recenziile pentru băiatul, cu al lor „chip nou“, își dovedeau — în dialectica lor — folosul. O liniște mare veghea crunt în mine, îndepărtînd toate întrebările complicate, vivisecțiile altei ere, toate păcătoșeniile, atît ale mele cît și ale eroilor mei. În noaptea de revelion — ciocnind cu Gerson care de mult nu-mi mai spunea nimic, profitînd de lungile sale deplasări în instructaje financiare — am constatat că mă simțeam mult mai bine decît în urmă cu un an. Din cînd în cînd, intelectualizam datele voioșiei mele, dîndu-mi garanția vitalității. Preluînd bocetul de babușcă al Sanseverinei — „trebuie să trăiești“ —, prelucrîndu-l pe căi obscure în alchimia trenurilor și a „colaborărilor“ plătite tot mai bine și mai des, ajunsesem să cer tuturor și în toate cele scrise, poftă de viață, pace, prietenie, nuanță și, mai ales, ca un șablon conștient, inteligență, valorificînd astfel întreaga perioadă de lecturi anatolfranciene. Nu mai era deloc cazul combinării lui France cu Babel. Era vremea lui Franțu. Acum, raționalismul francian suna bine — firește, fără a-l cita — și dădea dobîndă. Mi se elogia inteligența, ba chiar finețea. Un redactor-șef mă declară cel mai cult reporter. Un adjunct al său mă strînse la piept, pe stradă, pentru „efervescența de idei din scrisul meu“. Un tip ceva mai întunecat — care răspundea, totuși, de o secție

de proză — mă felicită sobru pentru că, în sfârșit, am terminat cu „pilele“. (Care „pile“ ?) Las' că știi tu — scrii mult mai interesant decât crezi... (ce cred ?)... când pes- cuiai în noroi fete de colonei regali (... ?). Rîdeam — să- ream în troleibuz, să fug la Fond, să-mi ridic colabora- rea, și de acolo ura și la gară, spre Bicz, spre Hune- doara, bună dimineața, lume !

Dar relațiile cu băiatul se deteriorară, ca ori de cîte ori o țară mică scapă de sub tutela unei mari puteri, dezvoltîndu-se singură, cu forțele proprii, și înregistrînd chiar succese diplomatice, recunoașteri pe arena interna- țională. Îi refuzasem cîteva recenzii și referate, cerute de fiecare dată imperios și grabnic la telefon. Îl refuzasem dezinvolt și cu multă dragoste. Fusesem și guraliv : îi explicam, la telefon, ca unui frate, ce am de scris, pentru cine, pînă cînd și de ce nu. De ce nu pot să-l servesc. Euforic, nu simțisem la început reacția lui la mersul trenurilor mele. Nici măcar nu-l întrebam dacă mă ci- tește, cum i se par „materialele“. Generos, nu-mi trecuse prin minte să-l sfidez, aruncîndu-i măcar într-o doară : „vezi că mi-au trecut gărgăunii ?“ Constatam doar că, după fiecare refuz, închidea repede discuția cu un „să fii sănătos, Franțu...“ Pînă cînd într-un sfîrșit de săptămînă cu cîntec, joc și voie bună, i-am sugerat Sanseverinei să-l invite la masă, duminică, o duminică în care stau și eu în Capitală, între două accelerate. Ea îmi răspunse cu un calm șarjat că Titi nu mai vine la noi. Din cauza mea. Cum mă pot purta așa cu un om care și-a dat cămașa pentru mine ? (Ți-a spus ?) Sanseverina începu să plîngă, pe drumul dintre felul întîi și al doilea. După desert, își dădu drumul cu melo mare și etic : fusese la mama lui... (ai fost la mama lui ?), e o femeie nebună, nu poate ieși din casă, îl adoră pe Titi, îi face zilnic mîncare ca o sfîntă, și Titi tremură pentru viața ei... (Titi să tre- mure ?), munca la redacție îl ține toată ziua departe de ea, de unde să mai aibă timp să mai și scrie, și dacă te-a rugat să-l ajuți, ți-a plătit pînă la ultimul leu, nu te-a furat, ai ieșit și tu bine, și el, acum, dacă tu faci pe ingraturul (eu pe ingraturul ?), cine o să se mai uite la el, începuse și el să fie un nume, de ce să nu vă ajutați

unul pe altul, cum pot fi așa, de unde dracu iau răutatea din mine ? Și ieși din cameră, într-un spasm de ajuns de cerebral. Nu mă impresionează cîtuși de puțin. Am lins îndelung lingurița savarinei. Sanseverina își premeditase aria cu prăjitura mea preferată. „Sanseverina făcuse savarină” — cîntai în minte. Mă rafinam și lingvistic. Deveneam și dur. Prea bine. Dar nu leneș.

În cîteva luni bune, aveam deja un volum de vreo 20 de nuvele, schițe și reportaje căruia i-aș fi putut spune foarte bine : „Aerul tare al înălțimilor” — dacă altcineva, și mai deștept decît mine, nu și-ar fi intitulat tocmai așa cartea — dar nimic nu mă împiedica să-i zic, la fel de bine, „Energii” sau „Lumini” sau „Macarale”. Urma să înfăptuiesc un act amețitor : să duc volumul la editură. Nu mai intrasem într-o editură de ani de zile. Aveam o repulsie clară față de locul acela spre care coborai o scară, străbăteau un culoar fără soare și la capăt apărea un ghișeu, „Drepturi de autor”. Era groaza mea față de munți, fluvii, oceane și vulturi de piatră în parfumerii. Dar dacă scriam în presă — n-aveam dreptul să-mi și editez o carte ? Cîteva nopți lungi am cumpănit, pagină cu pagină, volumul.

Să fi introdus ceva din „Vivisecțiile” lăsate Veronei, ca scrisorile unui amor din care te-ai dezlegat ? Nici o nuvelă de acolo nu ținea de „stricta actualitate”, aș fi avut probleme cu fiecare, toate ar fi dovedit că nu mi-au iesenit gîrgăunii din cap, unde mi-ar fi fost viclenia ? Am sucit gîtul retoricii de noapte. Mi se făcu imediat milă — acesta era cuvîntul — cinci minute ; mila nu e un sentiment ci un timp, un scurt timp, un minut, două, trei, și din această milă față de un om care nu știa cît e lășitate și cît e înțelepciune în ceea ce numește el viclenie, am extras, dintre ciornele ascunse sub capacul pianului, „Reacțiunea turbează”, schiță care nu putea „să nu meargă”, verb la fel de fascinant ca „a face”. Restul — „mai tîrziu”. În disprețul meu pentru tot ce era etern, expresia „mai tîrziu” sună ca acceptarea condiționată în timp a măsluirii unor alegeri de către Lucien Leuwen ; „dacă așa vrea Tatăl meu, voi lucra un an la Ministerul de Interne !” Deși nimic nu mișca în casă, m-am dus în

vîrful picioarelor să pun ciornele la locul lor, în pian — pianul devenise sertarul meu literar ! — preferînd să fiu viclean cu ele, decît fără şansă cu alții : ocrotite de superstițiile și restricțiile dactilografiei, confirmate la belota de Crăciun, aruncate în foc, poate că și-ar fi dovedit norocul transmițîndu-l acestora în care absolut nimic nu putea fi caracterizat drept „confuz” sau „mic-burghez”. N-aveam — în „Macarale” — nici un erou mic-burghez. Nu mai eram copil. Totul iradia, într-adevăr, lumină. Nici o revoltă, nici un refuz — „mai tîrziu, după capodoperă...” Ce obiecții puteau apare ? Eroii mei erau exemplari. Legile tipicului — gîndeam în noțiunile referatelor care, și ele, alături de recenzii, mi se fixaseră bine în circumvoluțiuni și nu mă presa nimeni să le alung de acolo — legile acelea erau întru totul respectate. Ore întregi dialogam în sinea mea cu un eventual oponent — desigur nu de la cenzură, fiindcă cenzura eram eu — răsturnîndu-i orice obiecție. Nimic nu mai era negativist în scrisul meu. Nimic nu mai ținea de „adevărul integral”. Nici adevărul ? Vom vedea „mai tîrziu...” Dacă cineva ar mai fi descoperit urma unei umbre — acela nu putea fi decît un răuvoitor acționînd în virtutea vechii acuzații. Atunci i-aș fi strigat : „Eu nu sînt Jean Valjean, tovarășe Javert !” Îmi plăcea momentul. Și-mi plăcea că în acest Javert existau toate literele cuvîntului memorabil : javre. Era un semn bun. Eu nu mai eram javră, atunci să fie el Javert, dacă-i dădea mîna. Într-o dimineață, trezindu-mă cu noaptea în cap, mă străbătu ideea, spălîndu-mă pe dinți, să-i duc volumul și lui Raicu, prietenul din a cărui vorbă de critic nu ieșeam, singurul care mi se păruse că-mi cere, din ochi, să nu-l ocolesc, cel cu care jucam lungi partide de șah fără să scoatem o vorbă. Uitîndu-mă în oglindă, după igiena matinală (și mintală !), m-am răzgîndit. Nu-i voi duce volumul. Ar dura prea mult lectura lui. Fiecare zi e esențială. Dacă Raicu n-ar avea timp, timpul pe care i l-aș cere eu ? Cum ar arăta zilele acelea în care aș sta pe ace, să-i aștept verdictul ? Aveam o proastă amintire — de nedesferecat, dintr-o altă viață — despre clipele acelea de așteptare a unui verdict literar.

De dimineată pînă spre seară am fost sumbru, cum nu mai fusesem de la accidentul din gara Adjud. Seara, m-am hotărît : nu i-l duc. Mîine îl predau editurii. Dar, ca de obicei, ca un făcut, în clipele cele mai dezavantajoase conştiinţei mele, apăru, chiar în acea noapte, acasă la mine, băiatul.

Mătuşa mi-l anunţă printr-o lungă exclamaţie : „Titiiii !“ Adică, ce surpriză ! Numai că el nu acceptă nici un cornuleţ. Fără nici un preambul, rămaserăm între patru ochi. Nu se referi la nici unul din incidentele ultimelor luni. Fu ultimativ şi drastic, ca un avertisment serios al unei mari puteri : i s-a cerut, chiar lui, pentru o revistă occidentală, un articol inteligent despre înflorirea literaturii în ţara noastră ; în trei zile trebuie să-l predea ; dacă în trei zile nu i-l predau, eu — lui, va transmite, cui trebuie să ştie, că am refuzat să scriu un articol despre înflorirea culturii în R.P.R., articol pe care el mi-l ceruse mie pentru ziarul nostru : „cred că nu ţi-ar conveni, în stadiul actual“... (Nu trebuie să mă ameninţi !) Nu ameninţ, dar nu accept să fiu lăsat la mijlocul drumului... (E ultimul lucru pe care-l mai scriu pentru tine, impotentule !) „Vreau un articol inteligent.“

Îl avu. Îi plăcu. Îmi dădu un telefon să-mi spună că „materialul a plăcut, Franţu, şi mai sus“. Era vesel. I-am ripostat fulgerător : „Cum dracu să nu fi plăcut dacă l-am scris cu plăcere ? Tot ce se scrie cu plăcere iese bine şi place, nu ?“ Rîse. Îmi fu evident că nu înţelesese noua definiţie dată de mine relaţiilor noastre. Îmi spuse că are şanse să plece peste două săptămîni la Geneva — el, care nu fusese decît de două ori peste hotare, la Praga şi Sofia. (Să mă anunţi, băiatu...) Rîse şi la această ironie (neizbutită. Ratam totul. Părea incasabil). Complimente mătuşii, nu plec fără să trec pe la ea... Era, într-adevăr, metafizic. A doua zi, volumul meu, „Măcarale“, era depus pe masa „şefului de proză“ al E.S.P.L.-ei, iar eu — de la editură — saream în trenul de Iţcani, pentru un reportaj despre o mamă-eroină. Începusem să mă gîndesc serios şi la o piesă de teatru.

Vreo zece zile nu m-am interesat de soarta volumului. Nu atît din orgoliu, cît din timiditate. Mă făcusem, de-

odată, mic. Intrasem — obscen — într-un fel de pîndă confuză, fără obiect. Știam că nu trebuie să bați la cap redactorii de edituri — asta ca lege generală. Dar eu eram — și în ochii mei, și în ochii lor — un caz particular. Particularul mă intimidă. Tot mai crispat, ca L.L. în fața doamnei de Veize, am evitat vreo două plecări pe teren și am stat acasă, citind Balzac, cîte zece ore pe zi. Sanseverina se lupta din greu să nu mă iscodească. Mă credea căzut într-o nouă nebunie, dar nu mai bocea. Mă lăsa să lenevesc — în mintea ei, un om tînr citind ore întregi o carte fiind semn de lenevie, iar lenevia o ramură din nebunie. Dar Balzac îmi făcu foarte bine, în cadrul planului meu stendhalian. Fiecare pagină a lui justifică „Macaralele” mele. Printr-un fenomen minunat de refracție, energia lui, aceea care îi salva multe pagini slabe, scrise de mîntuială, se transmitea textului meu, pe care-l găseam, oricît era el de nebalzacian, stilistic, con-sanguin cu „Comedia umană” și confratern cu experiența de adaptare a lui L.L. Probabil că mă și prostisem — dar nu-mi dădeam seama. Trebuia să exist și nu există nuvele slabe sau nuvele bune — din acest punct de vedere vital. Toate nuvelele sînt bune — în cel mai rău caz inegale — dacă ele strigă în cor că trebuie să existi, adaptîndu-te la mediu. Strigătul acesta egalizează „Salonul cu momii” și o neizbutire ca „Femeia la 30 de ani”. Omul îmi dădu astfel curaj — mă trezeam cu el la căpătîi, mă culcam ținîndu-l pe față, nu mă despărțeam de el, într-o senzualitate a lecturii cum nu mai trăisem pînă atunci. Alte aspecte nu mă frapau.

Cînd, după exact două săptămîni, editura — cum i se precizase Sanseverinei la telefon : „editura”..., ceea ce o aduse imediat într-o stare de extaz, abia putînd șopti : „dragule, e editura...”, acei trei „e” formînd pînă în ziua de azi cel mai mozartian triolet al vieții mele cîntate — editura, printr-un redactor necunoscut mie, ca atare politicos, mă anunță că „volumul a fost citit intern și se găsește acum la un referent extern, foarte competent”. „Cine ?” îmi scăpă foarte omenește. „Nu obișnuim să dăm numele referenților.” Era logic. „Într-un timp foarte scurt (cît de scurt ?) veți avea un răspuns.” Firește că,

după zece minute de reflecție febrilă, l-am sunat pe băiat la redacție. Nu putea să mă refuze. Am evitat orice introducere formală, ipocrită, facilă. „Am un volum la editură, vreau să știu cine e referentul, că așa mi-au spus. În cât timp poți afla?” Băiatul îmi răspunse mesianic: „Ziceau că-mi trimit volumul pînă la prînz, cred că pînă la prînz îl am”. După lungile zile sumbre, un hohot de rîs — că Sanseverina lăsă aranjarea franjurilor de la covoare pentru a mă privi, fericită — mă zgudui, conform stilisticii balzaciene. M-am repezit euforic: „Mi-au spus că am un referent competent”. Băiatul tăcu și răspunse urît: „Franțu, e bine să lași prostiile”. Ca atare — și aceasta mă aduse pe pămînt — nu-mi putea preciza cînd va preda referatul. N-ar fi exclus să plece, totuși, la Geneva. Mi-am interzis orice țipăt.

Și băiatul plecă, într-adevăr, la Geneva. Trecu pe la noi, să-și ia rămas bun. Sanseverinei îi luceau ochii — vocabularul balzacian mă copleșea — de fericire. Era mîndră de zborul lui Titi. Fu mîhnită că nu-i poate da ceva bun pentru drum. „O călătorie fără un dulce e... Poate niște saleuri, să ai de ronțăit.” Băiatul acceptă o pungă cu saleuri, livrată pe loc. Mă luă deoparte și-mi comandă două recenzii pentru o revistă a grănicerilor și o publicație — nouă — de la Suceava. „Stau două săptămîni, n-am nevoie de mai mult, dar cînd vin să le am, a doua zi ai și referatul, n-am apucat să mă uit prin volum, cred că e bun.” Și-mi lăsă două cărți.

Două săptămîni, ca lovit de halucinație, primul drum, descifrînd ziarul, era spre pagina externă, să găsesc știri de la Geneva. Nu mai citeam Balzac, nu mai citeam nimic, n-aveam răbdare, nu mă duceam prin redacții, nu doream nici o plecare, mă învîrteam doar în jurul vieții mele — cum am putut forma, cu mîna mea, un referent autoritar, de care să depindă soarta mea? —, într-o zi, descoperind, la scurte știri, un accident feroviar lîngă Berna, 50 de morți și răniți, am făcut o constipație psihică și digestivă, exact de natura aceleia încercate la moartea tatălui meu. Și chiar m-am dus de cîteva ori la gară, fără nici o idee, desigur, numai așa, să mă liniștesc: îmi trecea prin minte să întreb la informații dacă au lista

victimelor din accidentul de la Berna, să aștept femeia care i-a căzut la piept ca să-i ridic și eu gulerul de blană, sărutînd-o, sau să mai încerc o dată tremurul acela îngrozitor de la Adjud. Nimic din toate acestea. La Adjud nu aveam nici un volum, Bucureștiul — în general — nu e Adjudul, am înțeles cu pertinență.

Singurul eveniment al acelor zile fu acceptarea unei invitații de a chibița la un pocher, invitație lansată de nebunul care cîștigase la „liumanite” și mă cînstise în patiseria de la Hala Traian. Nu știu de ce se ținea după mine. Îmi dăduse un telefon, „vino să mă vezi într-o piesă mare”, și m-am dus cu el, într-o chicinetă de 2/3, de nu găsi loc în calitate de chibiț decît pe patul gazdei, tot în cartierul nostru, pe Popp de Băsești. Îmi era limpede că mă dusesem cu el ca să scap de băiatul. Acolo, și în acea seară, nu mă va găsi. Făceam ceva fără știrea lui. Scăpam de el. Eram mai tare decît el. Eram eliberat din asediul lui. Nu-l ascultam. Puteam să fac toate prostiile din lume lîngă aceste patru „catastrofe” care jucau mare și tare, foarte îndesat, fără paroluri, la rupere. În fapt, continuam să dialoghez cu genevezul, obsedat de faptul că sînt mereu la mîna lui. Între două „plusuri”, îl vedeam deodată vislînd pe lac, lacul Genevei. Mîntea mea nu se concentra la jocul lor, ci la jocul lui. Cînd deodată, „liumanite”, luînd un pot măricel, îmi făcu grosolan cu ochiul. Am început să-l urmăresc. Tipul strîngea pot după pot. Numai că învinșii erau mereu cei doi din dreapta și din stînga, niciodată cel din fața lui, om bărbos, cu spatele lat, pe care mă sprijineam. Ba chiar odată omul meu nu intră în pot, bărbosul prinse careu de popi și la dreapta — de valeți. Potul nopții. Cîștigătorul se întoarse fericit spre mine și mă sărută. Buzele umede, atingîndu-mă prin barba frumos parfumată, îmi dădură un vîrtej: văzui sărutul din gară, ascuns sub gulerul de blană.

Plecarăm pe la două noaptea. Bărbatul și „liumanite” cîștigaseră împreună vreo trei mii. Ceilalți doi — decavații — rămaseră în așteptarea unui chelner de la „Cina” care urma să vină după ora închiderii, să bată un pocher în trei. Chelnerul se numea Radu doi și venea cu „drob

de sare în spinare", adică aducea țigări bune, ceva mîncare rece, cu „ceva alături". Lumea asta — atît de opusă recenziilor cu „chipul nou" —, destrăbălarea, fi-rește, scandaloasă, față de morala proletară, mi se părea suprema ripostă la viața pe care mi-o aranja băiatul. Entuziasmat, îi luai de braț, aflat la mijloc între bărbos și tip; Bărbosul parcă tremura. Lîngă Foișorul de Foc, în stația lui 14, el porunci: „Hai, dă-mi-i!"... „Liumanite" îi numără — în tăcerea nopții — 25 de sute, bărbosul le numără și el, sub lozinca veselă că „banii se numără la casă", era bine, „jucătorul bun răzbate", îi returnă amicului meu 500, la care franțuzul avu amendamentul galeș „și o sută pentru amuletă, maestre"... Maestrul se execută, voios, „vai de mine, băiatul ne-a ținut noroc" — și mă sărută din nou, vîrîndu-mi o sută în buzunarul pardesiului. Rămăși în doi, turfistul recunoscu fără jenă că, într-adevăr, trișase. Aceasta era meseria lui. Bărbosul pierduse, săptămîna trecută, două mii la „pațării" aceia, îi dăduse un telefon și băiatul se prezentase pentru cinci sute de lei. („De ce-ți zici băiatul?" „Ca să nu îmbătrînesc"). „Dac-o să ai nevoie de mine, cheamă-mă." „Liumanite" era feeric. Coborîi în Piața Unirii, nu înainte de a-mi explica, febril, în șoaptă — deși tramvaiul era pustiu — că toată poanta era să nu mergi decît cînd dă el cartea, el dozînd toate poturile, „cum ai văzut și cu careul de popi". M-am ținut după el pînă la Piața Unirii, sfidînd genevezul cu dreptul meu balzacian la cunoașterea vieții, sub toate aspectele. M-am gîndit, culcîndu-mă, că suta de lei îi aparține și să văd ce dracu îi cumpăr din ea. Ce-i place? Înainte de a adormi, mi-a jucat prin cap gîndul umilit că nu știu ce-i place, ceea ce nu-i frumos între oameni care dorm în același pat.

După exact două săptămîni, de cum sosi la București și veni imediat la noi, îi dădui o cravată. „Hai, lasă prostiile, nu știi că nu port cravată?" (Ai să mai pleci la Londra, acolo nu ține fără cravată...) „Termină, lasă lingușelile, în trei zile ai referatul." Înghețai. Așa era. San-severina, inconștientă, interveni din papucii ei, „vai, Titi, dar eu l-am sfătuit, toți veți avea nevoie de cravată și

la București, ai să vezi, nu se poate trăi numai cu șapcă". Băiatul o îmbrățișă, „tanti, ai un nivel ucigător". Îi dădui recenziile pentru grăniceri și suceveni. Plecă mulțumit. Dar îi trebuiră două săptămîni să pună la punct haosul de la secretariat, bine organizat în lipsa sa. După aceea — ca la școală — i se îmbolnăvi mama și nu avu capul nici măcar la redacție. I-am scris încă trei recenzii. Toate trei volumele erau mai slabe decît al meu, de fapt incomparabile cu „Macaralele" mele. Această minimă mulțumire era „ciubucul" meu, de neprețuit în bani. După aceea, avu loc u. a. cutremur în redacție: redactorul-șef fusese găsit beat, noaptea, în biroul său, de unul din „capii limpezi", Simona, care nu-și ținuse gura, „o știi doar", adăugase — „de la sine putere", preciză spiritual băiatul — că mai găsisese în camera privată a conducerii și semnele unui chef făptuit cu cine altcineva, decît cu secretara? Mioara fusese imediat concediată, redactorul-șef trimis la Ghergani, instructor. Îi luă locul adjunctul său, un om dintr-o bucată, un ciocănar descoperit de mine „pe teren", odată, după ce-mi citise două schițe formidabile. Fusese singurul care se abținuse la excluderea mea din redacție — „fiindcă eu nu pot judeca așa, repede, oameni care au dat totul pentru cauză..." Cuvîntul din urmă sună bine, dar inutil. Să vorbesc cu Cornel? — i-am sugerat băiatului. (De ce să vorbești?) Să te lase două zile să-mi scrii referatul. O să-i pară bine că am un volum. (Ești tîmpit? Cornel are timp de volumul tău?) Îmi venea să urlu, i-am urlat că dacă nu am în două zile referatul, fac public cine-i scrie recenziile. (Cine le scrie?) În aceeași zi am dat un telefon la editură, cu gîndul foarte bine redactat să le sugerez schimbarea referentului necunoscut mie, amenințîndu-i că tărăgănarea răspunsului mă va sili să fac un memoriu cui trebuie și care, ca orice memoriu, nu le va face bine. Ei se vor speria, iar eu le voi arunca ultima concesie — schimbați referentul, dați volumul unui om care are timp să se ocupe de literatură. Nu se speriară deloc. Îmi răspunseră că referentul fusese plecat la Geneva (glasul sublinie apăsă localitatea, ca să pricep cine se ocupă de soarta mea), că tovarășul nu poate fi presat, nici înlocuit, iar editura nu

poate renunța la cuvîntul său în cazul meu. „E spre binele dumitale să ai un referent de greutate.“

După încă o lună — un Proust al acestui timp pierdut nu a apărut și visul secret al acestor rînduri este de a se constitui într-o primă, fie și sumară, bibliografie pentru această nouă nevroză, necunoscută probabil nici de Freud, căruia niciodată nu i s-a întins pe banchetă un caz de post-revoluție — eram de tot blocat. Mari visuri de blînd umanism mă străbăteau whitmanian : îi voi cădea în genunchi, oriunde, pe stradă, la intrarea în tipografie, în Piața Scînteii, îi voi explica patetic ce înseamnă referatul lui pentru soarta mea. Băiatul era de negăsit, la nivelul orgoliului meu. Din Whitman cădeam în Ion Creangă : nu puteam juca „Punguța cu doi bani“, aceea era o poveste din altă bibliografie, din altă viață. Nu mă mai mișcam din casă. Boleam în pijama, nu mă îmbrăcam, așteptam să mă sune, anunțîndu-mi eliberarea. Nu-mi mai comanda nici recenziile (care se puteau constitui într-un corp de operă, o carte, — mă răscumpăram prin autoridiculizare). L-am surprins — chemîndu-l la telefonul redacțional — că ridică receptorul, nu spunea alo, aștepta alo-ul meu și, recunoscîndu-mă, închidea aparatul. Era prea mult. Sanseverina mă urmărea tot mai panicată. Biruit de milă, i-am explicat în sfîrșit ce am. Abandonînd Parma pentru Persia cu scrisorile ei („oamenilor le trebuie puțină logică și puțină morală“) — ea se auto-propuse să alerge la mama lui Titi să-i spună ce urît se poartă un băiat atît de echilibrat și de tandru. Adjectivele ei mă cutremurau, mă aruncau în patul meu unde mă chinui, sub plapumă, pînă la prînz. Totuși, într-o bună zi m-am hotărît.

Am plecat la Casa Scînteii, să-l aștept la redacție, fie ce-o fi — după ce mă asigurasem că-i acolo prin tăcerea cu care răspundea la alo-ul meu umil și insistent. Trebuia să iasă de acolo. Șoseaua — cu ai ei arbori înverziți, cu boschetele amoroase, cu decorul ei sentimental — speram, idilic, să fie un bun cadru de confesie decisivă. M-am postat lîngă șantierul unde se organiza ridicarea statuii lui Lenin ; se lucra la soclu. M-am așezat pe un bloc de marmoră și am rămas pansiv, în binecunoscuta

atitudine a rodinianului. Perforatoarele mitraliau în jurul meu. Eram în reportaj, într-un sacru punct al Capitalei — îmi găsisem febril o explicație pentru cei care m-ar fi recunoscut. Ce-ar fi putut să-mi spună? Gagul acesta — atât de bine construit — mă aduse într-o stare triumfală: băiatul trebuia să apară și-l voi convinge. Lenin nu mă trădase niciodată și nici eu pe el. Sub steaua lui sau pe soclul lui sînt invincibil — trecusem la Beethoven și, printre pichamăre, dirijam o a „cincea” proprie și curată. Băiatul apăru, precum mă rugasem. „Stai” — i-am spus, ajungîndu-l imediat. Mă privi uluit — „ce vrei? ce te ții după mine? ai înnebunit?” Mergea repede, rău, vorbea rău, îi tăiai calea, așezîndu-mă în fața lui. Se lăsă, respirînd greu, într-un surîs. „Hai, mă, că-l ai mîine” — îmi șopti, într-un respect bine definit față de spațiul în care ne aflam. „Nu, azi, îl vreau azi, îți cad în genunchi.” Și chiar vrui s-o fac. Mă reținui — tandru, cum îl gîndea Sanseverina: „Franțu, lasă prostiile!” „Nu, azi, vin cu tine...” (Nu se poate azi.) „Vin cu tine, azi ești bun, ai venit aici, ți-l dictez...” (Ești nebun!) Mă înghionți ușor, mă dădu deoparte — „vin cu tine, nu te las decît dacă mă omori, vin cu tine, vin cu tine”, scînceam, strigam, dădeam din picioare și mîini ca un copil. (Nu fi isteric, ne vede lumea!) Să ne vadă, nu-mi pasă. Băiatul surîdea amuzat, cald, calm. Am simțit că-i al meu. Am riscat o glumă — „merg în patru labe, zău. (Aici?) Aici, pînă la tramvai... (Nu, acasă pe scări.) Zău. (Nu cred, ești nebun.) Zău, merg în patru labe, tu nu știi ce... (Știu, idiotule, nu trebuie să-mi explici.) Avea dreptate — de ce să-i explic? Brusc, se lăsă tăcerea între noi. Urcarăm într-un 3, unul lîngă altul, fără o vorbă. La liceul Lazăr — cu o stație înainte de Mihai Vodă, locul coborîrii pentru a ajunge la el — îmi propuse din nou, „îl ai mîine, nu fi încăpățînat ca un catîr”. Platitudinea comparației mă fermecă: era moleșit, obosise, îl epuizasem, nu mai avea putere. „Dacă ți-am spus că urc în patru labe la tine, eu urc, eu cînd promit sînt burghez” — jucam în banalitatea lui. Ce să-i mai spun?

Locuia într-un bloc de marmură verde — ziua aceea era a marmurei? — aflat pe panta dintre Palatul Tele-

foanelor și hotelul numit de noi *Rex*, unde emigrau toți revoluționarii mic-burghezi care fugeau de la părinții mic-burghezi, dormind acolo unii peste alții în chichinete pe cât de proletare pe atât de exaltante. De la Mihai-Vodă pînă pe Brezoianu, am ținut-o într-o lungă amintire — nu știu cum izbucnise din decorul acestor străzi : pe aici ne văzusem prima oară, aici, chiar la dreapta, după ce traversezi bulevardul, pe Sărindar, în redacția ziarului sportiv unde, prin '48, dădusem amîndoi examen de cro-nicari fotbalistici ; ne îngrămădiserăm în niște bănci, parcă ni se dăduse ca temă „Ultimul meci“ văzut, să-l descriem, eu luasem România — Albania 0—1, albanezii marcaseră un gol, după care se înghesuiseră toți pe linia porții și n-a mai putut intra nimic, „tu ce luaseși ?“ „Franțu, termină cu prostiile, ai să urci scările în patru labe, nu te gudura, nu te iert.“ „Urc în patru labe și la-tru !“ Rîdeam amîndoi — el cumpără doi covrigi, unul pentru mine — și ne simțeam porniți spre rai, spre un film cu Stan și Bran (așa mergeam, copil, cu tata, la Stan și Bran — rîzînd, pe stradă).

Locuia la etajul II. „Nu mergem cu liftul, Franțu, hai începe, te însoțesc.“ M-am așezat — holul era întunecos, rece, marmura verde, cine mă vede nu mă crede — în patru labe. În vestibulul apartamentului său, băiatul mă primi negru și în șoaptă : „Sst, taci, doarme mama ! („Vreau să mă spăl.“ „Nu poți trece, nu știu cînd a venit.“ Părea într-adevăr speriat, îi cunoșteam apartamentul — nu puteai trece la baie prin dormitor, mai avea o unică sufragerie și o bucătărioară în care intrai din vestibul. „Mă spăl în bucătărie“, — el îmi bară drumul, șoptin-du-mi febril : „du-te acasă, hai, gata“. „Tu ești nebun ?“ i-am strigat ; „ssst...“, țipă el într-un șuier, și apoi, des-lușit, dar cu cea mai scăzută voce : „doarme mama“. L-am împins violent și am intrat în bucătărie. Mă urmă tot în șoaptă țipată (scena avea o bandă sonoră nemaiauzită), îmi ceru să nu deschid robinetul, apa la bucătărie face un zgomot infernal și se trezește... „Și ce să fac ? Să stau cu labele murdare ?“ „Da.“ Și încercă să mă împingă — nu știa ce face — din nou spre ieșire. „Nici nu mă gîndesc“ — și, fără să ajungem la a ne bate, am intrat în

sufragerie. Băiatul începu să dea din mâini — articulînd în limba aceea nefirească, în sonorități atunci inventate, cu gesturi surprinzătoare venite dintr-un limbaj fără glas — „doarme mama, doarme mama, e bolnavă, orice o trezește...” Pe masa din sufragerie am ochit hîrtia, tocul, călimara mult visată, la capătul dinspre fereastra cu o lumină violacee — venită dintr-o curte interioară, aflată în afara sistemului nostru solar — am descoperit mapa editorială, cartonată, pe care scria : „Radu Cosașu — Macarale”. Imaginea volumului meu mă îmbătă de fericire și de putere. Nu mai puteam fi învins.

M-am așezat pe scaun, ssst, m-am întins spre hîrtie și călimară, i-am pus tocul în mînă — el stătea în picioare, sîsîind proteste, învins, fără soluții. „Nu plec de aici, băiatu, nu plec pînă nu am referatu.” El mă privea, jucîndu-se cu tocul între degete. „Nu mă enerva, c-o trezesc pe mama, așează-te și scrie-mi referatul” — i-am șoptit blînd, fratern, logic, cu zdrobitorul avantaj că vocabularul meu se potrivea perfect cu murmurul impus, iar el nu putea nici aici să mă învingă. El nu putea decît să urle. „Băiatu, n-ai de ce urla, așează-te și scrie. Te aștept.” Ridică extrem de grijuliu scaunul — nu-l trase, într-adevăr, din asta mi-am dat seama că nu mă minte — și se așează în fața mea. Continua să mă privească, tot mai straniu, închizînd ușor pleoapele bulbucale, ce dracu mai vroia ? În sfîrșit, cu cea mai liniștită șoaptă din lume, de poveste spusă la căpățiul unui muribund, îmi spuse adevărul : „Nu scriu. Poți să mori și nu scriu. Volumul e prost, e infect. Minți de îngheață apele. Pentru un om cu talentul tău — e o crimă. Ți-ai pierdut mințile. Ca să trăiești, vrei să semnezi... (De ce te interesează ? — am urlat într-un murmur incredibil, el îmi răsuci brațul, dureros — ți-am scris toate recenziile !) Nu le-am citit. Știam că-s bune. Le-am semnat pe neve, nu puteau fi greșite... (De unde știi tu ce-i aia neve ?) Știu tot, Franțu. Nu puteai greși, erai îngrozit. Îngrozit, scrii asta — și trase volumul spre el, desfăcu șireturile mapei, ca pe un pachet de cărți de joc netrebnice, — dacă scriu referatul, trebuie să ți-l distrug. Vrei ? Cu talentul tău, n-aș fi scris așa ceva nici bătut. Nu-i voie. Nu-ți dau voie. Ce mai vrei ?”

Mi-am tras încet sufletul. Se lăsă întunericul în cameră. Nu puteam ceda. Nu puteam aprinde lumina — mama dormea alături, lumina irită nevroticii. Am menținut tratativele, în șoaptă icnită : „Băiatu, scrie-mi referatu“... Mă ghici — uluitor : „joci *Punguța cu doi bani*, vorbești în versuri ; băiatu, scrie-mi referatu“... Nu-l mai vedeam. Era victoria sa cea mai covârșitoare : îmi vorbea decisiv, adevărat, murmurînd și, mai ales, în întuneric. Să spui adevărul fără a fi văzut la față, ce se poate obține mai mult pentru a te încorona stăpîn pe toate situațiile ? Abia acum băiatul devenise mesianic și inaccesibil puterilor mele. Din nou mă cuprinse tremurul acela infect și infernal — o lacrimă nemernică îmi lunecă pe obraz, binecuvîntat fie întunericul și pentru mine ! Dacă ar fi văzut-o ! Mi-am luat capul în palme. Așa făcea tata cînd îl apucau durerile de inimă. Palmele îmi miroseau a praf. Mi se făcu greață. De cine ? Șoapta ultimei ore se transfigurează într-un sîsiit interior. O voce îmi cerea să tac și pe dinăuntru.

Nu doream decît să aprind lumina, să fie lumină; să-l văd la față, ce chip are ? „Chipul nou al...“ Precum doream, se ridică brusc, cu zgomot mare și aprinse lumina. Avea o față liniștită, fără indecența vreunui surîs, dar nici dramatică — ochii albaștri sînt rareori dramatici. Vocea intră în registrul normal : „Nu-ți scriu referatul, volumul e prost. Te privește, semnează-l, dacă vrei să trăiești, trăiește, — ai luat-o peste cap, te-ai tîmpit. (Încetează, habar n-ai...) Te chinuie că-ți spun adevărul. Un talent nu face așa ceva. Îți dau voie să-ți scrii tu referatul, îl semnez...“ (Mă strînse cumplit de braț, reținîndu-mă să nu-l îmbrățișez.)

— Titi, cu cine ești ? se auzi din dormitor vocea dulce a unei mame trezite din somn.

— Cum cu cine ? îmi zîmbi, destins, în față, fără să se miște. Cu cine pot fi, mico ?

— Cu tovarășu Cosașu ? O, de cînd vreau să-l cunosc. E un om atît de talentat, îi cunosc mătușa. Tovarășe Cosașu, iartă-mă o clipă, am avut o zi atît de proastă. Titi, vino să te sărut... Eu, care nu ies din casă, azi...

El nu se clinti de lîngă mine.

— Du-te și sărut-o ! i-am poruncit. Băiatu se apucă să strângă de pe masă foile manuscrisului ; se prefăcu, o clipă, că e atent la numerele paginilor, adică vroia să mi le pună în ordine. Lasă asta, du-te și sărut-o ! — i-am șoptit apăsător, dar nu mă ascultă. Strânse bine volumul și citi titlul primei nuvele „Nu mai eram copii“ și preciză — prima apreciere estetică de când îl cunoșteam : „Asta nu-i cea mai proastă“... *

— Auzi, Titi ? Știi cine a murit ?

Mama vorbea foarte natural ca și cum ar fi fost în cameră cu noi.

— Cine ? întrebă răspicat băiatul, legînd șireturile mapei editoriale pe care străluceau în tuș literele numelui și titlului meu.

— Tatăl lui Freddy... Domnul Dogaru... stătea în blocul nostru de 40 de ani.

— Știu, la etajul IV — și spre mine : Știi care Freddy Dogaru ? Redactorul-șef de la stomatologi. („Cum dracu să nu-l știu... ? din Slătineanu“.)

Mama era volubilă : „Freddy a venit azi dimineață să-l vadă, nu mai fusese în bloc de 15 ani, fugise de acasă... („Fiu de bancheri“ — comentă Titi.) Ne-a impresionat pe toți, țața Neta („Asta-i portăreasa“ — îmi explică băiatul, jucîndu-se cu stiloul pe cartonul mapei, mîzgălind-o cu desene abracadabrante, ca-n ședințele plicticoase)... a urcat cu el, zicea că Freddy a plîns și i-a sărutat mîna domnului Dogaru, dar n-a vrut să primească nimic din testament. Comuniștii nu primesc moștenire... („Așa-i !“ — exclamă fiul, întrerupîndu-și lucrul pe manuscris.) Da, dar se duce la cîmîtîr, ceea ce-i extraordinar... Tovarășul Cosașu mai e aici ? („Sînt aici, doamnă.“) Spune-i lui Titi să vină să mă sărute... („I-am spus !“, am replicat generos. Titi începuse să înflorească

* Vezi bibliografia capitolului.

literele titlului și murmură, zâmbindu-mi : „Ordinarule !“ Nu ți se pare extraordinar ca un comunist să meargă la cimitir să se roage pentru tatăl său ? („Poate că nu se duce să se roage...” — i-am răspuns natural, urmărind cu calm cum Titi desfigurează prima literă a titlului. El însă o întrebă, contemplându-și opera : „La care cimitir ?“). La Bellu, adică peste drum de Bellu al nostru, e Bellu al lor, al spaniolilor, al evreilor spanioli, am fost acolo la doamna Bassa, anul trecut, mîine îl înmormîntează, au un preot tînăr care cîntă... („La ce oră ?“ — și simultan băiatul îmi înmînă volumul pe coperta căruia M-ul inițial, din titlu, se schimbase în litera C.) Mă pot interesa... dar de ce, vrei să mergi ? — și ea însăși mirată de această ipoteză, repetînd „de ce vrei să știi ?“, coborî din pat, am auzit într-atît de clar mișcarea ei prin cameră, spre noi, intrigată peste măsură, încît am sărit ca electrocutat, nu mai puteam suporta, am zbierat : „La revedere“. „Unde pleci, tovarășe Cosașu, ce s-a întîmplat ?“

Doamna se sperie, băiatul nu avu timp nici el să reacționeze, într-o secundă eram în vestibul, în următorul minut eram în stradă cu manuscrisul la subsuoară, ca-n clișeele sfinte ale debutanților.

Am ajuns tîrziu acasă, Sanseverina dormea adînc, ca să nu o trezesc am renunțat la a-mi „pune ceva pe pîine“ — femeia simțea orice mișcare în bucătăria ei — m-am culcat lîhnit, după lunga rătăcire prin oraș, în căutarea unui plan revanșard. Am așteptat atent dimineața, nu-l puteam lăsa să cîștige eventul ; chiar dacă avea dreptate, avea dreptate cu manuscrisul meu, dar nu avea dreptul să cîștige eventul cu Dogaru ; fiindcă dreptatea lui nu exprima adevărul, în timp ce volumul meu, îndreptățindu-mă, aparținea unui adevăr al meu pe care el îl desconsidera, uimindu-mă, și din această uimire îmi venea

o certă iubire spre dumnealui. Nimeni nu mai îmi luase astfel apărarea. Da, dar omul nu trebuia să câştige evenimentul cu Freddy Dogaru. Putea să câştige, jucînd simplu, cu mine — dar să-l aibă şi pe Freddy era prea mult. Minteă mea lucra în termeni nebuni, amestecînd cursele cu proza, belota cu politica, pariurile cu suspiciunile, turful cu furtul, toate legînd ura şi iubirea într-un text negăsit nici în Balzac. Ore întregi, întins bine în pat, cu manuscrisul strîns patetic la piept, căci un instinct nocturn mă împiedica să-l las din mîină, — m-am simţit ca un driver la trap care, în grajd, înaintea cursei, face o mie şi o sută de planuri cum să saboteze alt driver care avea evenimentul cîştigător (Cosaşu — Dogaru) în buzunar : să provoc o busculadă ? să plătesc un băiat de grajd ca să-i pună ceva în ovăz, rivalului ? să mă lansez într-o luptă dreaptă, solicitîndu-mi calul la maximum, ducîndu-l sub record, sacrificînd deci din rezerva de secunde pe care, ca toţi ceilalţi, o ascundeam cu grijă feroce ?

La cinci dimineată, Sanseverina încă mai dormea. Ar fi fost bine să-i telefonez, fără ca ea să-mi stea prin preajmă ; avea mari intuiţii în tot ce-l privea pe băiat. Dar cum aflu numărul de telefon al lui Freddy Dogaru, de acasă ? Am împietrit. Trebuia să aştept ora redacţională — dar dacă, în doliu fiind, nu venea la redacţie ? Şi chiar dacă venea — abia nu era bine... Am tras telefonul spre patul meu, pe covor, şi cu pătura pe cap, iăsînd o pleoapă pentru lumina binecuvîntată a zorilor, am format numărul informaţiilor şi am cerut stimatei tovarăşe o favoare, sînt un provincial în gară, nu ştiu pe ce stradă stă Dogaru Alfred, dar nu pot fi doi, să aibă bunătatea să caute, e chirurg stomatolog, e o chestiune de viaţă şi de moarte, „ho, stai“, rîse telefonista, iar eu — cît mă lăsă ea să aştept — admirai ce exactă

era formula chestiunii de viață și de moarte. Minune — fata îmi dădu numărul lui Dogaru Alfred, strada Dimineții 4. Mi-am propus să-i dau telefon la 6,30 — dacă Sanseverina nu se trezește. O bună bucată de vreme m-am concentrat să-i aud somnul. Am stat nemișcat — cu mapa manuscrisului mîzgălită și titlul batjocorit în fața ochilor, ca un indian care-și trage puterea din priveștița masacrului la care a fost supus clanul său. La 6,15 — n-am mai avut răbdare să aștept și am format numărul lui Freddy Dogaru. Era chiar el, treaz, politicos, aspru, departe de frivolități — cum îl știam. Nu mă uitase, nu era nevoie de nici o introducere, de nici o explicație, deși ora era atît de matinală. „Zi!“ îmi ceru. Și i-am zis : știu că s-a prăpădit tatăl său, știu că a fost să-l vadă — Freddy nu mă întrebă de la cine știu — știu că vrea să se ducă azi la înmormîntarea lui. Omul îmi confirmă concis — da. M-am avîntat : „Freddy, te rog să nu te duci, te rog mult, dacă vrei, trec pe undeva să-ți explic... (nu acceptă, nu refuză) sînt ochi și urechi care abia așteaptă să te vadă și să te audă acolo... La Bellu spaniol, nu ? („Exact!“) Freddy, te rog nu te du. Preiau eu păcatul. (Nici o reacție.) Freddy, pentru tot U.T.C.-ul nostru nu te du. Eu te înțeleg — alții nu te vor înțelege. Vrei detalii ? („Nu.“) Crede-mă că nu-s nebun, după 10 ani îți dau un telefon ca ăsta... („Nu ești nebun.“) Dar nici nu ești convins că ce te rog e spre binele tău. N-ai încredere în mine („Am foarte multă încredere în tine. Chiar ieri am vorbit cu Iorgulescu despre tine“...) Care Iorgulescu ? Victor ? („Exact, lucrează acum la noi în redacție.“) O, ce noapte minunată am petrecut cu el în '46. M-a învățat belotă („Și el te iubește. Zice că...“) Freddy, te rog, promite-mi că măcar te vei gîndi la ce-ți cer. („Mă voi gîndi.“) Bun.

Dacă te vei gândi — e bine. („La revedere, treci pe la noi...“) Alo, alo, Freddy, cînd ? („Cînd vrei, poate iei ceva la pagina culturală.“) Nu, nu — cînd are loc înmormîntarea ? („La orele 15“, și îi scăpă un „de ce ?“) Așa, ca să știu, să-ți țin pumnii. E bine ?” Și am rîs scurt și-am închis amîndoi aparatele.

Minunea continuînd — mi-am dat seama că sînt în starea aceea de jucător care înregistrează de dimineată semnele bune și rele, — Sanseverina se trezi tîrziu, mult peste ora ei obișnuită, cu o puternică criză de sciatică. M-am oferit să fug după doctor avînd grijă să ascund vremelnice sub salteaua patului manuscrisul, unde, mulțumită sciaticii, n-aveau cum să ajungă ; n-a vrut doctor, i-am făcut piața, mi-am pierdut timpul printre fructe și legume, voluptuos, ca în diminețile fastuoase în care-mi pregăteam jocurile pentru reuniunile de după-amiază ; mai mult, ca să duc lucrurile pînă la capăt, am intrat și la agenția de la Hala Traian și am cumpărat programul curselor de duminică, am făcut puțină conversație cu doi patriarhi ai turfului — unul dintre ei avea să dea peste două decenii, o bună monografie despre Paul Valéry — și m-am întors alene acasă, pe Țepeș Vodă, stabilind clar evenimentul meu : Freddy să nu vină la cimitir — băiatul da. Sanseverina mă lăudă îndelung pentru cît sînt de cuminte, regretînd enorm că tocmai azi nu e capabilă să-mi ofere o masă mai ca lumea. I-am „fictionat“ repede că azi sînt invitat la „Capșa“ de un prieten, director de editură — pretext ca să pot pleca, fără mirări, cu manuscrisul la subsuoară, căci cine putea ști dacă femeia nu biruia sciatica și se apuca de curățenie, ziua, în amiaza mare ? Curiozitatea ei se îndreaptă de fapt spre „Capșa“ — care prieten al meu a putut deveni atît de mare încît să-mi dea o masă

la Capșa ? I l-am livrat fără nume, desigur, pe Victor Iorgulescu — un tovarăș cu care am făcut prima gardă, „pe vremea aia nu vroiai să știi de mine“, ea nu sesiză polemica și mă rugă să rețin exact ce voi mânca și să-i povestesc și ei diseară.

Intrînd în cimitir, n-am putut nicicum îndepărta — șocat de liniștea sa însoțită — impresia că sînt la hipodrom, înaintea primei curse, cînd abia ne strîngeam un pumn de oameni, marii pasionați, „nucleul de bază“, cumpărînd febrili programele, începînd să calculăm feric primele șanse, primele eventuri, într-o atmosferă de intensă plăcere, razele soarelui sclipind în spițele trăsuricilor, în coamele cailor și-n cazacele de mătase ale draiverilor. Aici, de departe, am văzut toate pietrele funerare luminate în tăcerea aleilor și-am strîns manuscrisul la piept, ca pe un pui de cățel înainte de a-l arunca într-un fluviu mare. Supraveghetorul, un chip de prună uscată, domnul Franco (numele îmi apăru din senin, era omul din curtea noastră de pe Cuza Vodă) fără să mă recunoască, îmi ceru să pun ceva pe cap, n-aveam ce, uitasem cu desăvîrșire obiceiurile într-un cimitir, și-mi întinse un basc de carton : „La cine vă duceți ?“ I-am spus, mă îndreptă spre a doua alee, „vedeți că a început mai devreme, cantorul trebuie să plece“... Am grăbit indecent pasul, dar deodată ochii, fără să-mi dea de știre, începură să caute febril mormîntul tatălui meu ; nu știam unde e mormîntul, nu fusesem niciodată să-l văd, începui să mușc cartonul manuscrisului. Ceva, cineva, îmi ceru să mă rog — mi se formulă în minte și ruga — dar mă ținui aprig : „Nu, esențialul este ca Freddy să nu vină și băiatul să nu-l găsească ; după aceea, vedem...“ Consolidîndu-mi ateismul, am deslușit limpede, la dreapta, glasul unui cantor, am găsit fără greutate locul bătrînului Dogaru și m-am dus încet

într-acolo, călcînd pios, în vîrful picioarelor, dar începînd să caut febril silueta băiatului prin pîlcul de oameni strîns sub o salcie. M-am oprit la marginea grupului. Am luat liniștit om cu om, mai întîi pe cei aflați cu spatele la mine, analizîndu-le legătura dintre cap și trunchi, locul unde Tolstoi zicea că se vede cel mai bine caracterul omului. Contele era nebun. Brusc, am descoperit profilul băiatului, chiar lîngă cantor, tot cu un basc de carton pe cap, cu ochii în pămînt, dar simțindu-l pînă aici, la doar cîțiva metri distanță, cum stă la pîndă, trăgînd cu coada ochiului albastru și bulbucă, adulmecînd cine vine, cine mișcă, cine se apropie. Detectîndu-i înoordarea, am conchis imediat că Freddy n-a venit și atunci m-am retras spre răscrucea aleii, de unde aveam o perspectivă excelentă pînă la poarta cimitirului. Dacă totuși Freddy va apare, voi alerga pînă la el și-l voi trage afară din incintă. Un fel de fericire mă cuprinsese — și, din nou, nu-mi apărură alt termen de comparație decît acela al clipei cînd simți, pipăindu-ți biletul cîștigător în buzunar, că „ai eventul“, că nu-l mai poți pierde, calul tău intră primul în linia dreaptă și „n-are cine să-l mai bată“. Am închis ochii și am văzut-o pe „Contesa Walevska“ a lui Carol, cîștigînd la pas, în ziua cînd o aveam event pe Frusinica. Cantorul încetase rugăciunea, am auzit un sunet necunoscut — un fel de răpăială, am căutat prin bibliografia atee și mi-am zis că trebuie să fie clasicii bulgări de pămînt, niciodată auziți cu urechile mele. Dar nu mă mai înfricoșă nimic, eram sigur pe acest sentiment, plîsetele care se înălțau în văzduh nu-mi alterau dubla pîndă — la stînga spre băiat, în față spre un eventual Freddy — și nici voluptatea triumfului.

— Ce faci aici? mă întrebă calm băiatul, privindu-mă în față. Nu i-am răspuns pe dată, am privit peste

umărul lui : grupul din jurul mormîntului nu se dezlegea, el fusese singurul care se retrăsese, nemaiavînd ce aștepta. Chipul lui nu părea totuși al unui înfrînt, păstrase acea siguranță care nu-mi plăcea :

— Ce dracu, Franțu, pentru un adevăr, te superi ?

Intimitatea lui cu cotidianul, în acest loc, mă zgudui și mă decise :

— Am venit să mă rog. Poate că-ți folosește să știi. Am venit să mă rog la mormîntul lui taică-meu. E aici (dar n-am putut să-i descriu unde, fiindcă trebuia să țin manuscrisul la piept). Vreau să-i citesc ce-am scris și să-l rog să mă ajute. (Băiatul chicoti.) Numai el mă poate ajuta. („Misticismul, Franțu ?“ ripostă el la replica mea, într-adevăr cum nu se poate mai idioată.) Scrie ce vrei.

O femeie începu să urle la mormînt, bulgării nu mai cădeau, plînsul ei se înălța în văzduh, singur și sfîșietor. Băiatul se întoarse o clipă într-acolo, privi îndelung, așteptînd probabil ca femeia să tacă, ea nu tăcu și atunci se întoarse din nou spre mine : „Te-ai tîmpit... dar tot o să-ți spun de ce-am venit („nu mă interesează“ — i-am spus cu graba celui care fuge la casă, să ridice banii). Am venit pentru cantor. Știi unde lucrează ? Îl urmăresc de patru luni. Cîntă în ansamblul sindicatelor și nimeni nu știe nimic. Crezi că asta-i normal ?“

— Fiecare cu datoria lui — i-am spus cu o blîndețe atît de șarjată, încît m-am temut să nu mă desconsfir.

După aceea, cu băiatul răbdător lîngă mine, am pornit printre morminte — supravegheați, de departe, de domnul Franco — și l-am căutat pe tata, îndelung. Nu l-am găsit multă vreme, în schimb dînd peste pietrele funerare ale multor nume cunoscute din copilărie, Campus, Bassa (Loteria ?), Aftalion, Profeta, Petroveanu — și acolo ne-am oprit, băiatul neîntrebînd de ce, căci

acesta nu putea fi decît o rudă a lui Millo, criticul cu care mă întorceam de la cuplajele de pe „23 August“, soțul poetei care scrisese cuvintele la imnul cel mai cunoscut despre Stalin, „lui Stalin, slavă, slavă-î cîntăm!“ Am fredonat în gînd şlagărul şi m-am rugat să fim iertaţi toţi cei care am intonat acest imn. Nu mă temeam că băiatul mi-ar putea citi gîndurile. Drumul printre morminte continuă — parcă prindeam, pas cu pas, o crustă pe mine, era un fel de călire a oţelului, dacă aşa se mai poate numi o maturizare — şi am descoperit, în sfîrşit, mormîntul lui, cu piatra crăpată şi un buchet de flori vestejite violent. N-am avut o mare tresărire. Băiatu mă strînse tandru de cot. Am lăsat să treacă o bună tăcere între noi, timp în care am mai formulat o rugă, de nedesconspirat, — poate lui zosima, cîndva, de mi-aş găsi vreo legătură fraternă cu Stavroghin. Pe urmă, într-o şoaptă bine găsită, l-am întrebat dacă menţine ideea să-mi scriu referatul în locul lui. M-a strîns din nou de cot, cu o apăsare, de data asta, atît de specializată încît nu am putut desluşi cît era milă şi cît era ferocitate, cîtă blîndeţe sau cît dezgust.

Singura neclaritate financiară rămasă între noi fu aceea că — situaţie fără precedent — nu mi-a dat banii pentru referatul scris de mine şi semnat de el. N-au avut loc nici un fel de explicaţii.

BIBLIOGRAFIE

Sumarul volumului „Energii“

Nu mai eram copii : în decembrie 1944, „eu“-ul povestirii — fiul unui mecanic ucis în 1942 pentru că nu voise să transporte evrei în Transilvania — e fochist, are 19 ani şi lucrează lîngă nea Macarie, şeful unei lo-

comotive ; o fată vagabondă urcă — într-o stație — pe mașina lor care trebuia să atașeze vagoane de grâu spre București ; ea fugise din orfelinat să-și caute tatăl care căzuse prizonier, dar era convinsă că el va veni cu pandurii, după cum i se confesă „eu“-lui, în timp ce acesta încărca în cuptor, cărbuni ; apoi, ea adormea biruită de căldura focului ; vagoanele nu puteau fi atașate la locomotivă fiindcă moșierul, sabotor, nu admitea ca grâul său să fie transportat în vagoane deschise ; ceferiștii izbutesc cuplarea vagoanelor, luptându-se cu oamenii moșierului ; se trage și fata cade lovită de un glonte, apărându-l pe Macarie. „Eu“-l ia fata moartă în brațe — „atârna greu, foarte greu... nu mai era un copil...”

Reacțiunea turbează (vezi bibliografia capitolului intitulat „Lapte și miere“) etc. etc. etc.

Eu-furiile

S-a făcut așa că șpalturile primei corecturi la „Energii“ și toate așteptările cunoscute în orice proces tipografic să fie tratate și consumate în timp ce în casa din aleea Popa Nan se lichida holul conform anunțului publicitar scris pe etichetele lipite de la Școala Iancului pînă la Hala Traian : „Plecînd în provinoie, vînd hol, pian, divan, două mese, note muzicale, la telefon...” pînă și mătura lungă cu care Ecaterina scria „libertate” ca Eluard în toate colțurile, farfuriile de pe peretele vestibulului cu humorul lor cazon francez și pianul — mai ou seamă pianul, îndelungi tratative avuseseră loo în jurul lui, concomitente cu cele dintre marile puteri pentru a ieși din războiul rece spre unul mai călduț, căci „idiot vremea”, venise timpul și pentru asta — și patefonul la care se dirijase „Egmont” pentru o fetiță aflată pe moarte, radioul, și Hanon-ul, și partiturile de muzică ușoară, „Adios muchachos”, „Clavelitos”, „J'attendrai”, toate — ca să se vîndă — se trăgeau de lîngă pereți, holul părea că se găsește în fața unei joviale curățenii ca în preajma Paștelui, Crăciunului, Anului Nou,

dînd simultan impresia foarte gravă a unei auto-percheziții, a unei răsturnări cu sus-n jos ca și cum trebuia căutat ceva cum nu se poate mai prețios, aur dacă nu un suflet, și cum nimic nu mai revenea la locul lui și nimic nu apărea în spațiul golit, jovialul și gravul se condensau sarcastic în imaginea lui Mihai Popescu, din urmă cu ani, jucînd la Național în „Chestiunea rusă“, piesă de Constantin Simonov, unde în ultimul act, eroul, ziarist american care-și spusese adevărul integral împotriva sălbăticei uri antisovietice a cerourilor imperialiste, rămînea singur pe scenă, fără un scaun, fără un pat, fără masă, dat afară de peste tot, dar el, incoruptibil, nu-și abandona convingerile progresiste, nu se preda reacțiunii turbate, singura dar reala diferență fiind aceea că neamericanul obținuse un avans de la editură, o sumă pe care le-o duse imediat lor, primită de Sanseverina cu un hohot de plîns : „poate că dacă plecăm, vei avea noroc ; !“, iar de Gerson cu o discreție impecabilă însoțită doar de o vorbă, într-o duminică, „uite, am vîndut în talcioc, toate cărțile din casă, chiar și Biblia („... și „Toi et moi“ ? întrebă el, „și „Toi et moi“) dar ți-am pus deoparte aceste zece volume de Constantin Stere, „În preajma revoluției“, carte pe care tatăl tău a ascuns-o în pivniță cît a durat războiul, cred că n-ai citit-o, nici acum cred că nu e pe linie, a fost cartea mea preferată în tinerețe, are un erou extraordinar, Vania Răutu, trebuie s-o citești, hai să ne gîndim unde s-o ascundem“, era tonul lui de om clar, capabil să vadă decalajul dintre realități și utopii, acceptînd să se mute definitiv la Bacău, avansat mare

con(e)tabil inspector pe toată Moldova, văzînd în decizia mi(ni)sterului un semn divin prin care se întorcea lîngă sfinții și bătrînii săi părinți, așa încît eu —
— fiind de față, ca un martor care nu putea fi nicicum strangulat — am putut înțelege situația asta în care el nu îndrăznea să-i spună lui Gerson că n-a citit cartea, că știa cine-i Stere, totuși, un trădător, de care n-avea nevoie acum, acum să nu i se fi vorbit de trădări, și încă generoase, dar nici nu putea refuza un asemenea dar, acum, după ce se aruncase înfometat peste tot ce-i fusese interzis de către Reznicek-ul iubitor de Heine și France, de la Köstler la Mateiu, de la zero la infinit, de la Malaparte la „Apasionata“, încît din toată această încurcătură de mațe, el ieși cu o întrebare nu mai puțin generoasă : „dar taică-meu, în timpul războiului, n-a ascuns și ceva Brătescu-Voinești ?“, ceea ce depășea înțelegerea calmă a lui Gerson care oricum nu-l supăra cît puterea cu care amîndouă rudele ignorau corecturile „Energiiilor“, nu „Macarale“, nimeni nu vă cere un asemenea titlu !“ îi precizase cineva de la secretariatul directorului și atunci, ca un omagiu adus balzacianismului declarat al aceluiași director, el găsi aceste „Energii“, deși pe copertă domina o macara galbenă între un furnal și un turn, cu nimic mai bune decît un soldat cu un automat la piept, copertă acceptată lesne de acela care nu mai vroia să știe că la piept se țin numai manuscrisele sau, în cel mai pueril caz, Cartea Cărților, dar ce mai conta coperta cînd ei, avînd ca alibi desfacerea casei, nu erau interesați de conținutul cărții, odată să-l fi întreat, ea, cea care proclamase că sarcina scriitorului e să scrie, „la ce faci corectură ?“, „despre ce ai scris ?“ mic-burghezi clasici concentrați în actul vînzării,

sfântă familie interesată doar de interesul nud și rece, nu de cum se vinde vremelnic un suflet pentru a păstra un ră-suflet de viață, de ce dracu nu-i interesa că doar nu era vorba de un sufleu, și aici îl apuca o sinceră dîrdîială de nervi și idei, în următorul sens : dacă ei plecau din cauza lui, din cauza dezgustului provocat de el, de lașitățile și renunțările lui, de decalajul dintre ce scrie și ce suferă, și tocmai exemplul lui îi silea să-l lase singur să se descurce, cum o ști, aici era mi(ni)sterul : cine răspunde pentru fiecare clipă în care socialismul meu nu e convingător ?, eu, eu, eu — îl auzeam urlînd realmente ca un creștin dostoevskian, cu „Cuore“ și Caragiale la bază, atunci cînd trecea din holul fără pian, spre baie, spre bucătărie, unde îngrămădise într-un dulap singura lui avere, cele șase volume France și colecția „Les classiques Larousse“ la care se adăugaseră aceste zece volume ale nărodnicului, pe care nu le putea însă lăsa de izbeliște, totuși un instinct îi spunea că nu se putea compara cu „Toi et moi“ al maică-sii și cu Cezar Petrescu al lui tat-su, și atunci se duse pînă la Academie, îl ridică de pe scaunul 90 pe colegul său de bancă primară, nepotul poetului socialist de la 1900, Steuerman-Rodion, autorul distihului citat cu toleranță de Călinescu, în „Istorie“ : „Tu nu mă vrei, o, țară, / Eu, totuși, sînt al tău !“, distih soris, firește, înainte de a se sinucide, îl chemă pe Alfons în curtea bibliotecii și îl întrebă ce să facă, unde să-l ducă pe Stere, acela îi spuse să vorbească nițel mai scăzut, „În preajma revoluției“ e încă la secret, ceea ce-i dădu dreptul să se gîndească dacă biblioteca aceea nu ere de fapt „un vorbitor“,

oricum Steuerman Alfons avînd curajul să-i propună
(privirea lui de ghetto botoșănean obținea un formidabil
extras de curaj din fiecare spaimă, mai ales în preajma
cărților): „Adu-mi-l, la noapte, pe Stere, bine împachetat,

la mine, în Zece Mese“, formulă atît de încîntătoare
și care-l înveseli într-atît încît eu-furia îi trecu
și pe drumul scurt, dealtfel, din alea lui pînă

în „10 MS“,

cărîndu-l și pe France și acele „Racine“-uri lîngă Stere,
ca un convoi spre o haltă obscură și esențială,

îi trecu prin minte că singura soluție de mare scriitor
comunist — cum se rugase Tipului acela însetat de el
însuși — ar fi să ajungă, odată, la a scrie, zece volume,
„După revoluție“, cu un alt Vania Răutu — îi plăcuse
numele — în rolul principal,

Steuerman așteptîndu-l febril în poarta casei, coborînd
cu el în pivniță, pe scări, numai eu auzindu-l oum,
ca în „Comoara“ lui Slavici, oasele îi tremurau, căci era
convins că acolo, în adînc, va descoperi scris pe o ușa,
acel „Mane, Tekel, Fares“ care în Babelonul său
se traducea prin „Drepturi de autor“, „pune-le aici,
lîngă „Basmele românilor“, îi porunci a(cade)micul, cu
ochelarii sclipindu-i la lumina unei lanterne de război,
după care — cu duioșia oricărei vigilențe adevărate —
îi desconspiră, repede și laconic, cu aceeași sculă de

lumină,

că sub copertile și cotoarele acelor basme se ascundea
Lucrețiu Pătrășcanu: „Sub trei diotaturi“, „Un veac de
frămîntări sociale“, „Problemele de bază ale României“ —
după care peste o săptămîină, el se mută nu departe
de aceste „10 MS“, pe Traian, într-o cameră de serviciu,
dintr-un pod cu luminator spre Foișorul de Foc,
în casa unei așa-zise mătuși, una din acele prîetene

ale mamei lui din grupul „fetelor de la Pompilian“, o cameră de 2/3, în care nu avu loc să depoziteze cele 30 de exemplare drepturi de autor în „Energii“ și le lăsă în vestibulul apartamentului ei de la etajul I, nu desfăcu pachetul și se duse să se întâlnească la „Capșa“, cu Sanseverina și Gerson, invitându-i acolo la un „șalău bonne femme“, ei acceptînd bucurîndu-se, el hotărînd, ca altădată, să nu le dea cartea, ce i-ar fi interesat ?, ci să le ofere o masă înainte de plecarea lor la Bacău, și oricîți bani din această „lichidare“ care-i burdușea buzunarul interior al hainei, deși visa să-i depună la C.E.C., dar nu putea rata plăcerea de a intra la „Capșa“ cu bani mulți în buzunar, comandînd orice și oricît : „hai să lichidăm toate socotelile pentru lapte, pentru miere, pentru unt, pentru toți cozonacii trandafir, pentru sarmale — ca niște carale — habar n-am cît vă sînt dator, știu doar că pentru banii ăștia am făcut ce am făcut și am re(de)butat cu «Energii» în loc de «Vivisecții», precum literatura nouă a început cu «Mitrea Cocor» și nu cu dramele neokantienilor convertiți la marxism“, numai că acest discurs din cap nu fu rostit, căci, intrînd, o văzu la garderobă, dezbrăcîndu-și o pelerină roșie, pe femeia aceea superbă cu turban alb, semn că Paul era în preajmă, și atunci îi rugă pe cei doi să-l aștepte o clipă aici, inventînd că vrea să se ducă la un ober să întrebe dacă au „șalău bonne femme“, sînt seri cînd n-au, ei îl crezură, ca doi copii cuminți, nu se simțiră jigniți să-l aștepte aici, în vestibulul plușat, el pătrunse intempestiv și obraznic, purtat de extraordinara siguranță pe care ți-o dă banul — vorba lui Honoré — și străbătu salonul, văzînd-o

pe femeia aceea superbă, singură, scoțindu-și țigările dintr-o poșetă argintată, dădu brutal o draperie deoparte și intră în cofetărie, rotind o privire fals concentrată în căutarea cuiva care nu era, se opri în fața vitrinei cu prăjituri pentru a-și trage sufletul, ideea că Paul l-ar putea vedea benchetuind cu familia, din banii unei cărți cu care n-ar îndrăzni să se laude în fața lui, îl îngrozi, se temea de disprețul lui Paul, de sarcasmele lui, de obiecțiile lui sistematice la destinele uteciștilor, cu Paul nu ținea eseul transparenței necesare, el vedea prin tine cu o artă care-l opaciza și-l făcea invulnerabil, nu, se întoarse deci, grăbit ca nu cumva să dea ochi în ochi cu el, nu îndrăzni să mai privească spre femeia aceea, abia așa simțind că era de o frumusețe apăsătoare, ajunse în fața lor, le spuse că „astă-seară n-au șalău, să mergem la «Athénée», acolo au, e sigur că au“, porniră decenti spre Piața Palatului, ca oameni pășind prin acest „București by night“ precum cinstiții și curații săraci printr-un castel, el începînd să socotească — palpîndu-și cu brațul banii — care scriitori obișnuiesc să supeze la „Athénée“, nu avea bibliografie amplă, ajunseră, își lăsară tăcuți, timizi, fulgarinele la garderobă, intrară în salonul mult mai bogat luminat decît populat, se așezară, Sanseverina părea vrăjită, Gerson suridea stingherit, exista desigur „șalău bonne femme“, dar el dori mai întîi de toate, o supă, o supă într-un castron adînc și solemn, ornat în aur cu inițialele A.P., „Apărarea Patriotică“, sau „Apărarea Pasivă“ sau de la Apollinaire,

sau Anton Pavlovici — avea verva împiedicată și icnită — Sanseverina fiind uimită că el dorește supă, seara, Gerson apreciindu-i însă ideea căci acasă, mamaie fără o supă nu-i culca, el încercînd să treacă la jocuri de cuvinte, că dacă din „castron“ tai un „s“, rămîne „ca tron“ și el văzuse într-o noapte un castron ca un tron, există asemenea nopți, dar la „șalăul bonne femme“ toți tăcură savurîndu-l ca pe o ieșire din deșert, ca pe o iluzie împlinită, nici unul nevoind să umilească ideea prin vreo cădere în contingentul unei întrebări realiste, doar Sanseverina înălțîndu-se la abstracția unui miraj : „ce-ar fi să apară acum, chiar aici, editorul acela care nu vroia să te chinuiești ?“, ceea ce-l aduse cu picioarele pe pămînt, rugîndu-i să-i spună ce nevoi bănești mai au, să-i spună fără jenă, Gerson găsind aici o replică paralizantă : „noi, contabilii...“ — Gerson nu era omul pluralului regal, deci era vorba de ei doi, contabilii ! — „sîntem singurii oameni care știm să nu discutăm despre bani în momentele plăcute ale vieții !“, ca în hol, la plecare, să se întîlnească nas în nas cu familia Mandoca, prietenii din ministerul lui Gerson, vai, ce plăcere !, dar ce surpriză !, Sanseverina explicînd : „băiatu ne-a scos în oraș, fiindcă i-a apărut o carte !“ pe chipurile acelora citindu-se acel sentiment vital : „o, știm prea bine ce carte, dacă puteți mîncă din ea la «Athénée», avem imaginație...“, iar eu privindu-l cum le primește disprețul întruchipat în prea volubila întrebare : „Și pe cînd Premiul de Stat, dragă tovarășe ?“ l-am simțit pe autorul „Energiilor“ vrînd să se repeadă și să-l provoace la duel, precum Lucien Leuwen, „roșind ca un cocoș“, pe cel care-i strigase că-i spion și în slujba poliției, doar că între acest tovarăș R.C. și domnul Lucien Leuwen exista o enormă diferență,

aceea că unul putea să-i sacrifice unei femei ultra-regaliste fanatismul său republican, pe cînd celălalt, fanatic și el, rămăsese fidel strigătelor sale puerile și pure („Servim Republica Populară Română !“ „desfidanie mama !“ „Internaționala prin noi s-o făurim !“ „J'attendrai !“), dimineața, în patul său din pod, mintea lui de enigmistic nemîntuit descoperind că între *puerilitate* și *puritate*, măcar în alcătuirea lor, nu există decît o diferență de trei litere : un „e“, un „l“, un „i“, pe care, conform viziunii rabinului din Șimleu, nici un înger nu mai cuteza să le lege într-un singur cuvînt : „eli, eli...“, curbat fiind sub rușinea a ceea ce se întîmpla chiar în acea clipă, cînd, fără de cărți în față, încerca să inventeze dedicații pe primele exemplare, nu izbutea să conceapă nimic convingător, nu se lega nimic după „stimatului...“. „dragului...“, „mult prețuitului...“, ar fi trebuit să dea explicații nu dedicații, se simțea inspirat pentru lungi explicații, le răsuci gîtul, dorea puțină aroganță față de sine și o anume indiferență față de alții, nu le găsea, cartea nu-l reprezenta, cartea era altceva, exact altceva decît rostise gura sa, limba sa înainte de a fi pedepsit, unde scria că trebuie să scrii ceea ce spui și crezi ?, fii pe pace, în toate cărțile bune asta scrie, se negase pentru ca să poată străbate salonul Capșei cu pasul omului avut (o, pasul cîrdului de cerbi !), cu siguranța libretului la C.E.C., fără grija zilei de mîine, dar ce vom face poimîine ?, întregul lui proletcultism își lua revanșa servindu-i o lecție de morală tolstoiană, limba scoasă cîndva înțepenise lașă, se gîndi să-i trimită lui Reznicek un exemplar, prin mesagerul acela cu părul brumat,

totuși în dimineața aceea, iscodind o mulțumire concisă, sobră și supusă, capabilă să conțină un sarcasm secret, (operație pentru care nu avea încă pregătire) i se întâmplă și lui ceva mai de doamne-ajută, ca după o masă bună :
auzi, adică, de la un etaj inferior, la pian, „Für (Eli)se“, clasică „Für (Eli)se“, naiva „Für (Eli)se“, apoi, ca o vijelie intră în cămăruța sa, tanti Anișor, cea care-i dăduse adăpost aici și totodată îi luă tot spațiul, prin corpolența, debitul și abundența explicațiilor, ceea ce n-ar fi fost uimitor dacă n-ar fi ținut în mână un exemplar din „Energiiile“ depozitate pachet în vestibulul ei, cum de îndrăznise să-l dezlege, să-l violeze ?, uite cum și de ce : aseară avusese loc în (ap)-artamentul ei, o descindere, o percheziție, în urma unui denunț îngrozitor, că ei ar deține aur, ei și aur, „de unde, poți să-mi spui, aur la noi ?“, au întors casa pe dos, n-au găsit nimic, „da' când spun nimic, e chiar nimic“ și când au plecat au găsit în vestibul pachetul lui, l-au desfăcut, s-au uitat, ale cui sînt ?, ea le-a spus adevărul, ale unui nepot care locuia la ea, „oricînd le pot dovedi că-mi ești mai mult decît un nepot, un nepot pe care-l iubesc ca pe fiul meu“ și atunci ofițerul cel mai mare în grad i-a cerut să-i dea un exemplar, să vadă ce nepot stă la ea, i-a dat, trebuia să-i dea, n-avea cum să-i ceară acordul, dacă acord se numește asta cînd un ofițer îți cere o carte, i-a spus că nu poate fi aur în ele, „orice se poate spune în momente ca astea, nu ?“, și „ca să vezi că n-am fost proastă, ce crezi că mi s-a întâmplat azi dimineață, acum juma' de oră ?“, a venit ofițerul și i-a zis clar că a fost un denunț

calomnios — „calomnios, auzi expresie, da' las-o așa“ — și a felicitat-o pentru nepot, „cu un nepot ca ăsta orice percheziție e neavenită“, a zis că „scrii din suflet, într-o bucată, nu știu care, s-a văzut cuvînt cu cuvînt, exact așa i s-a întîmplat și lui cînd era activist, nu știu în care, n-am reținut și vrea o dedicație, te rog să-i dai o dedicație, maiorul Popa, n-ai voie să mă refuzi, așteaptă jos, voia să vină sus, i-am spus că lucrezi, am știut ce să-i spun, dar n-ai voie să nu ne ajuți, ești o adevărată „mezuză“ mă duc să strîng rufele din pod și în două minute mă întorc...”

Tanti Anișor îl sărută și îi lăsă cartea pe pat,

„Für (Eli)se“ urca neabătută.

Für Popa. Für Hanon. Für Beethoven.

Für L. L. Für Lucia de Lamermoor.

Un înger îi opri mîna — un înger cum scrie la Carte — un altul îi luă cartea de pe cuvertura sumbră, ducînd-o undeva, în înalt, pînă la un ghișeu, unde, după cîteva filfîiri, se ridică un geamlîc, apăru o palmă impregnată de creion chimic lăsînd o amprentă pe coperta cu fundal roșu și furnal negru, după care o voce murmură banalele : „deocamdată, nu...” ca la orice poștă a redacției. „Lichidează-mă — se rugă R.C. cu buzele care mai păstrau gustul unui „șalău bonne femme“ — lichidează-mă“. „Deocamdată, nu“, i se răspunse ca oricărui debutant din Șimleu sau Sighet care insistă, neresemnat la gîndul că nu el a scris „Hagi Murad“. E dreptul meu inalienabil de autor, să scriu : „Deocamdată atît“.